

Θ. Ι. ΚΑΣΤΑΝΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ—ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

ΤΟ
ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ
1933
165 ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΤΥΠΟΙΣ
Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ & ΣΙΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Γραφισμ

Μουσικ

Κατηγορία	189
Είδ. αριθ.	16
Κατάλογ.	24
Είδ. αριθ.	49
Κατάλογ.	17
Είδ. αριθ.	106
Κατάλογ.	186
Είδ. αριθ.	46
Κατάλογ.	5

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ	
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	
Γεν. αριθ.	7481
Κατηγορία	5
Είδ. αριθ.	18

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ	
Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	
Αριθ.	20/3915

Θ. Ι. ΚΑΣΤΑΝΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ

AKO

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Γεν. αριθ. _____
Κατηγορία 12'
Μικ. αριθ. 127

207

ΤΟ
ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΣΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
Αριθ. 7,53

ΤΥΠΟΙΣ
Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ & ΣΙΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Κάθε βιβλίο υπογράφεται από τὸν συγγραφέα

Χαρίζεται με^ο ἀγάπη στὸ δάσκαλο τοῦ Ἑλληνικοῦ
λαϊκοῦ σχολείου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πολλές και μεγάλες ἀνησυχίες γεννήθηκαν μέσα στις ψυχές μας και πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου, περισσότερες ὅμως ὕστερα ἀπ' αὐτόν. Ἀπ' αὐτὲς τίς ἀνησυχίες γιγαντώθηκε και κυριαρχεῖ μέσα στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ μιὰ τάση γιὰ καλλιτέρευση ὄλων τῶν πλευρῶν τῆς ζωῆς, πρὸ πάντων ὅμως τῆς ἐκπαίδευσης, γιατί αὐτὴ θεωρεῖ τὴ βάση γιὰ κάθε ἄλλη πρόοδο. Κάποιος δυνατὸς θετικισμὸς ἄρχισε νὰ βασιλεύῃ μέσα μας, ποὺ θέλει νὰ φανερώνηται μὲ ζωὴ, ἐνέργεια και δράση στὸ κάθε ἄτομο, γιὰ τὸ συμφέρο του και γιὰ τὸ συμφέρο τῆς κοινωνίας ποὺ εἶναι ἓνα ὀργανικὸ μέρος. Αὐτὴν τὴ ψυχικὴ μεταβολὴ τὴ δημιουργήσαν νέες κοινωνικὲς συνθήκες, ἡ πρόδος στὴ βιομηχανία και στὸ ἐμπόριο, ὁ τραχὺς πόλεμος ποὺ διεξάγει τὸ ἄτομο και τὰ ἔθνη γιὰ νὰ ζήσουν και νὰ εὐημερήσουν, καθὼς και ἡ ραγδαία πρόδος στὶς ἐπιστῆμες και στὶς τέχνες.

Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα γένησαν τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ μεταβολή, ἀφοῦ καταδικάσθηκαν πρωτύτερα τὰ καθιερωμένα συστήματα και μέθοδοι, οἱ τρόποι τοῦ σκέπτεσθαι και τῆς ζωῆς ὡς ἀψυχολόγητοι και ἀσυγχρόνιστοι.

Ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ραγδαία και τριχυμιώδης ὁρμὴ πρὸς τὰ ἐμπρὸς δὲν ἔχτισε πρῶτα σταθερὰ θεμέλια μέσα στὴ ψυχὴ μας και ἐπειδὴ ἤθελε πολὺ γρήγορα νὰ φθάσῃ σὲ ἱκανοποίηση, ἔκαμε νὰ γεννηθῇ μέσα μας τὸ στοιχεῖο τῆς ἀρνήσης, και ἔτσι προτοῦ νὰ ὀριμάσουν φυσιολογικὰ τὰ πράγματα μέσα στὶς ψυχές, ἔγινε ἡ αὐστηρὴ και σὲ

πολλά μέρη άδικη καταδίκη του παλιού πνευματικού κόσμου και ή ανατολή ενός νέου κόσμου. Πριν να χυθή άπλετο φώς στη συνείδηση της ανθρωπότητας, σβύσαμε τὰ λίγα λυχνάρια που άχτινοβολούσαν άκόμη στο δρόμο της και έτσι βρεθήκαμε μέσα σε μιá εποχή σκοτεινή που δέν άκούμε άλλο τίποτε, παρά καινούρια μοτίβα για τους καινούριους κόσμους, κόσμους που είναι άκόμη σκεπασμένοι από βαθεία σκοτάδια. Μέσα σ' αυτά τὰ σκοτάδια, είναι ανάγκη με κάθε τρόπο να χυθή πλούσιο φώς, για να πάψη το ψηλάφημα στο δρόμο μας και για να μπορέσουμε να αντικρύσουμε το μακρυνό σημάδι που θέλουμε να φθάσουμε. Χρειάζεται λίγο φώς μέσα στα σκοτάδια για να θαδίσουμε σταθερά χωρίς λοξοδρομίες και παραπλανήματα, γιατί κάθε παραπλάνημα, άκόμη και κάθε λοξοδρομία, άφήνει βαρύ αντίχτυπο σε κείνον που θαδίζει και στην κοινωνία που είναι μέρος της. Κα. για να αφήσουμε τις εικόνες:

Οι άνησυχίες μας από όλες τις άφορμές που γράφαμε παραπάνω, γέννησαν ένα καινούριο εκπαιδευτικό ιδεώδες. Το παλιό σχολείο, ο παλιός δάσκαλος, ή παλιά μέθοδος και όλα τὰ εκπαιδευτικά πράγματα, καταδικάστηκαν. Στη θέση τους έπρεπε να μπουν νέα σχολεία, νέα συστήματα, νέοι σκοποι και μέθοδοι και νέος δάσκαλος. Η ψυχή του ανθρώπου ψάχνοντας για καλλιτέρευση εκπαιδευτική, άλλα μὲν βρήκε απ' τους προγόνους της, και άλλα δημιούργησε μόνη της με την επιστημονική έρευνα και με την πείρά της, όλα ανάλογα με τή ζωή και τις συνθήκες που ή ανθρωπότητα ζή. Όπως ελαι οι λαοί, έτσι και μεϊς οι νεοέλληνες άνησυχήσαμε πολύ και επειδή έχομε σε μεγάλο βαθμό ανεπτυγμένη τή μέμηση, πράγμα που φανερώνει ξάστερα ή ψυχολογία μας, για να δημιουργήσουμε τή νέα μας εκπαιδευτική κατάσταση, δανειστήκαμε και δανειζόμαστε άκόμη πολλά

στοιχεία από τους ξένους. Μένουν όμως άχώνευτα και ανεφάρμοστα γιατί είναι ξένα στη ζωή μας. Κάτι θελήσαμε να δημιουργήσουμε μόνοι μας επειδή όμως εκείνα που δημιουργήσαμε μόνοι μας είναι προϊόντα ελαφράς παρατήρησης και επιπολαίας εξέτασης των συνθηκών, γι' αυτό ο αντικειμενικός σκοπός, (ή νέχ εκπαιδευτική κατάσταση) που θαδίζομε, δέ μς είναι ελότελα συνειδητός και τὰ μέσα που χρησιμοποιούμε δέν έχουν άπίλυτον αξία.

Έτσι μς τριγυρίζουν σκοτάδια στους σκοπούς και στα μέσα που μεταχειρίζομαστε, κυλιόμαστε σε πυκνή σκοτεινή και άισθανόμαστε βαθεία ευχαρίστητη σαν έδηγούμαστε από το ψεύτικο φώς της πυγολαμπίδας, αισθανόμαστε ευχαρίστητη και περηφάνεια σαν έρχονται στο στόμα μας οι καινούριες λέξεις χωρίς έννοιαι, καινούριοι έρι νεκροί για μς, για να φαινόμαστε μοντέρνοι.

Σαν γέννημα τής σημερινής εποχής που ξεχειλίζει ο πόνος απ' την καρδιά του νοιώθοντας βαθεία τή γενική αυτή άνησυχία, τόλμησα με τή μικρή μου αυτή πραγματεία, πατώντας γερὰ πάνω στην πραγματικότητα, να καταβάλω μιá προσπάθεια, πώς να βοηθήσω στο ξεκαθάρισμα των καινούριων εκπαιδευτικών μοτίβων. πώς να φωτίσω μέσα στα σκοτάδια που σκεπάζουν τις ιδέες τής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, πώς να ανάψω ένα άμυδρο λυχνάρι, φωτίζοντας με τις μικρές και άδύνατες του άχτίδες, τον δρόμο για την καλύτερη εκπαιδευτική κατάσταση.

Η προσπάθειά μου αυτή γεννήθηκε από μιá άδολη άγάπη για κείνους που έχουν άκόμη μέσα τους ιδανικά, για τους άφανείς ήρωες που αγωνίζονται το σκληρό άγώνα πάνω στα κάστρα του ανθρωπισμού κατά πάνω σε ένα σκληρό ατομικισμό και άχαρι υλισμό, για τους δασκάλους τής πατρίδας μας. Θα είμαι εύτυχής αν πετύχω έστω και λίγο στο σκοπό μου.

1. Ο ΠΑΛΗΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Γιὰ νὰ γίνη τὸ τέλειο ζωγράφημα τοῦ παλιοῦ κόσμου δὲν φθάνει βέβαια καὶ δὲν ἐπιτρέπεται μόνο μὲ μαῦρες πινελιὲς νὰ ζωγραφίσῃ κανεὶς κάθε ἐκπαιδευτικὴ κατάστασι τῶν λαῶν τῆς περασμένης ἐποχῆς, τὰ ιδεώδη τῆς ἀγωγῆς των, τὰ σχολικὰ τους πράγματα, τὶς διδακτικὰς μεθόδους, τὸν δάσκαλό τους μὲ τὰ ἐλαττώματα καὶ προτερήματά του. Οὔτε μπορούμε νὰ κρίνωμε μὲ περιφρόνησι κάθε σκέψῃ γιὰ τὴν παιδεία ποὺ γεννιόταν μέσα στὶς ψυχὰς μεγάλων παιδαγωγῶν τῆς περασμένης ἐποχῆς, γιὰτὶ κάθε κατάστασι, κάθε ιδεώδες, μέθοδος καὶ δάσκαλος ἦταν καρποὶ ποὺ ὠρίμαζαν σιγὰ σιγὰ πάνω στὸ δέντρο τῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξις, καρποὶ ποὺ στὴν κάθε ἐποχὴ εἶχαν μέσα τους κάτι ἀπόλυτο, ποὺ τὴν ἀξία του δὲ μπορούσε ἡ ἐποχὴ νὰ ἀμφισβητήσῃ, ἀξία ποὺ εἶνε πολὺ μεγάλη γιὰ μᾶς, γιὰτὶ ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν πλατεῖα προϋπόθεσι τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Πολὺ λιγώτερο μπορούμε νὰ περιφρονήσωμε τὰ πορίσματα, τὶς σκέψεις καὶ παρατηρήσεις τῶν παλιῶν παιδαγωγῶν καὶ δασκάλων, ποὺ νὰ τοὺς θαυμάζωμε μόνον πρέπει, γιὰτὶ ἔφθασαν σὲ τόσο σοβαρὰ συμπεράσματα, χωρὶς νὰ ἔχουν βοηθῶ τὴν ἐπιστημονικὴ πρόοδο, ὅπως τὴν ἔχομε μεῖς, καὶ γιὰτὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ νέα μοτίβα καὶ πολλὰς ἀπ' τὶς βασικὰς θεωρίας τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης, τὶς βρῖσκομε ζωντανὰς μέσα στὰ συστήματά τους. Θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσχοληθοῦμε πλατεια μὲ τοὺς κυριώτερους ἀντιπροσώπους τῆς περασμένης ἐποχῆς Κομένιο, Ρουσώ, Πεσταλότσι, Ἐρβартон καὶ Φραιβέλ. Δυστυχῶς ὁ χῶρος τῆς μελέτης μου δὲν ἐπιτρέπει μιὰ τόσο

πλατεῖα ἱστορικὴ ἀνασκόπησι, γι' αὐτὸ θὰ περιορισθῶ νὰ σχημαγρῶ δύο ἀπ' αὐτούς, ποὺ σὰν ἀστέρια πρώτου μεγέθους φωτίζουν στὸ ἐκπαιδευτικὸ στερέωμα, ποὺ ἀπ' τὶς ιδέες τους τροφοδοτήθηκε ἡ ἀνθρωπότης ὁλόκληρος αἰῶνες καὶ ἔξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ βρίσκεται κάτω ἀπ' τὴν εὐεργετικὴ τους ἐπίδρασι, καὶ ποὺ στὰ συστήματά τους βρίσκονται οἱ ρίζες κάθε νεωτεριστικῆς ἐκπαιδευτικῆς ιδέας.

Τὰ δυὸ αὐτὰ παιδαγωγικὰ ἀστέρια, εἶνε ὁ Πεσταλότσι καὶ ὁ Ἐρβартος.

Α'.) Ὁ Πεσταλότσι, δημιούργημα μιᾶς κοινωνικῆς κατάπτωσις, γεννήθηκε μέσα στὰ ἐρείπια τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστροφῆς. Μὲ τὴ μεγάλη φωτιὰ ποὺ τοῦ ἔβαλε ἡ φύσι μέσα στὰ στήθη του, ἔφθασε στὴν μεγαλειώδη σύλληψιν νέων κόσμων στοὺς ὁποίους ἔπρεπε νὰ ὀδηγηθῇ ἡ δυστυχισμένη ἀνθρωπότης καὶ μάλιστα τὰ λαϊκὰ στρώματα.

Ἐπόνεσε γιὰ τὸ λαό του καὶ πῶς πολὺ γιὰ τὸ φτωχὸ καὶ ὀρφανὸ παιδί καὶ μέσα ἀπ' τὸ μεγάλο του πόνο γεννήθηκε γιγαντωμένη ἡ βούλησι γιὰ μιὰ νέα καλύτερη ζωὴ. Ἐδῶκε ἀπ' τὴ ζωὴ του ὅ,τι εὐγενικὸ εἶχε, θυσιάσας τὴν περιουσία του καὶ τὴν ἡσυχία καὶ εὐτυχία τῆς οἰκογενείας του, ὁλόκληρο τὸ ἐγὼ του γιὰ τὸ ιδεώδες του.

Μέσα ἀπὸ ἐσωτερικοὺς ἀγῶνες, παρὰ τὴ μεγάλη ἀντίδρασι τῆς πολιτείας καὶ τὴν ἀδιαφορία τῆς κοινωνίας, ὕστερα ἀπὸ ἕνα βαρὺ πόλεμο κατὰ πάνω σὲ ὕλικά ἐμπόδια, ξεπήδησαν ἀπ' τὴν μεγάλη ψυχὴ του οἱ βασικὰς ἀντιλήψεις πάνω στὶς ὁποῖες ἤθελε νὰ στηρίξῃ τὴ μόρφωσι τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ λαοῦ. Ἀντιλήψεις, ποὺ δὲν ἀναγνωρίστηκαν ἀπ' τὴν ἐποχὴ του, ποὺ παρεξηγήθηκαν ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους του, καὶ ποὺ ἔμειναν νεκρὰς ὀλάκερα 100 χρόνια, γιὰ μεγάλη ζημίαν τῆς ἀνθρωπότητος, στὶς ὁποῖες ὅμως μὲ γοργὸ βῆμα ξαναστρέφεται μὲ σεβασμὸ ὁ σημερινὸς ἐκπαιδευτικὸς κόσμος γιὰ νὰ δημιουργήσῃ μιὰ νέα κατάστασι.

Οἱ παιδαγωγικὰς καὶ διδακτικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Πεσταλό-

τη δὲν ἦταν ξάστερες, γιατί δὲ στηρίζονταν πάνω σὲ σταθεροὺς φιλοσοφικοὺς στύλους. Αὐτὸ τὸ σοβαρὸ στοιχεῖο, καθὼς καὶ ἡ ὀλότελη ἄγνοια τοῦ παιδιοῦ, οἱ λανθασμένες κοινωνικὲς ἀντιλήψεις, περιώρισαν τὴν ἀξία καὶ τὴ δύναμη τῶν παιδαγωγικῶν του ἀρχῶν μέσα σὲ στενὰ ὄρια, χρησιμοποιήθηκαν ὅλος διόλου τυπικά, καὶ ἔτσι χάθηκαν μέσα στὴ δύναμη τοῦ παιδαγωγικοῦ rationalismus ποὺ κυριαρχοῦσε στὴν ἐποχὴ τοῦ Πεσταλότση, καὶ ποὺ κάτω ἀπ' τὴν βαρεῖα φτέρνα του σφαδάζει ἀκόμη τὸ σημερινὸ σχολεῖο καὶ μάταια προσπαθεῖ νὰ ἐλευθερωθῇ.

Οἱ ἀρχὲς τῆς ἐλευθέρης ἀνάπτυξης τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, τῆς μεθόδου, τῆς ἐποπτείας, τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων καὶ τῆς κοινωνικότητος λησμονήθηκαν μολὶς γεννήθηκαν. Λίγες ξεχωριστὲς προσπάθειες καταβλήθηκαν χωρὶς μεγάλα ἀποτελέσματα. Ἐλείπαν οἱ φιλοσοφικὲς βάσεις, τὸ ἐπιστημονικὸ ξεκαθάρισμα τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Πεσταλότση καὶ τέλος ἡ κοινωνία δὲν εἶχεν ἀκόμη ὠριμάσει. Ὅλες οἱ συνθήκες ἦταν δυσμενεῖς.

Οἱ πλούσιες σὲ περιεχόμενο κοινωνικὲς καὶ διδακτικὲς ἀρχὲς τοῦ Πεσταλότση ποὺ ἀποτελοῦν σύμβολα τῆς σημερινῆς εκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης. 1ον *Κάθε ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι αὐτοδημιούργημα.* 2ον *Καλλιτέρευση στὶς ἐξωτερικὲς συνθήκες τῶν λαϊκῶν στρωμάτων, μὲ δημιουργία τῶν ἀναγκαιῶν οικονομικῶν προϋποθέσεων, γιὰ νὰ μπορέση νὰ σηκωθῇ ὁ λαὸς πνευματικά καὶ ἠθικά, γιατί μέσα στὸ βοῦρκο τῆς δυστυχίας δὲ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ φθάσῃ στὸν ἀληθινὸ ἀνθρωπισμὸ.* 3ον *Βοήθεια γιὰ αὐτοβοήθεια.* 4ον *Ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεων ποὺ ἔβαλε ἡ φύση μέσα στὸν ἄνθρωπο* (Κεφαλή, καρδιά καὶ χέρι). 5ον *Ἡ χειροτεχνικὴ ἐργασία μέσα στὸ σχολεῖο, ὅπως τὸ κλωσιμο τοῦ βαμβακιοῦ, ἀσχολίες μέσα στὸν κήπο,* ὅλες αὐτὲς οἱ ἰδέες, χωρὶς νὰ κατανοηθῇ ἡ ἀξία των ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τους, ἐνεκρώθηκαν καὶ ἔμειναν ἀνεφάρμοστες, ὡς ποὺ ἔλαμψε στὸ

στερέωμα ἓνα ἄλλο ἀστὲρι πρώτου μεγέθους, ὁ Γερμανὸς Ἐρβαρτ.

Β.) Ὁ Ἐρβαρτ θέλησε νὰ στηρίξη τὸ παιδαγωγικὸ του οἰκοδόμημα πάνω στὴ Ψυχολογία καὶ στὴν Ἠθική. Μελετώντας τὴν κοινωνία καὶ τὶς σχέσεις της καὶ κάμνοντας μιὰ σύγκριση μὲ τὸ κοινωνικὸ πρότυπο ποὺ γέννησε ἡ πλούσια φαντασία του, βρῆκε πὼς ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία πρέπει νὰ στηρίζεται πάνω σὲ ἠθικὲς ἰδέες καὶ συνεπῶς τὰ μέλη ποὺ τὴν ἀποτελοῦν πρέπει νὰ ἀποκτήσουν μέσα στὴν ψυχὴ τους αὐτὰ τὰ κύρια στοιχεῖα, τὶς πέντε αὐτὲς ἠθικὲς ἰδέες. Ἐτσι φυσικά, φυσικά, μᾶς δίνει τὸ σκοπὸ τῆς ἀγωγῆς. «*Μόρφωση ἠθικοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτήρα*». Δράση εἶναι τὸ κύριο στοιχεῖο τοῦ χαρακτήρα. Ἡ ἀγωγή ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ φθάσῃ αὐτὸν τὸ σκοπὸ ἂν δὲν προχωρήτῃ μὲ ἓνα σύστημα ἐργασίας, τόσο, ποὺ κάθε τι ποὺ γίνεται, νὰ γίνεται μὲ πρόγραμμα καὶ νὰ ἐπιδιώκη ἓνα μερικὸ σκοπὸ. Οἱ μερικοὶ αὐτοὶ σκοποὶ ὄλοι μαζί κάμνουν τὸ σκοπὸ τῆς ἀγωγῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀγωγή στρεφόταν περισσότερο στὴ διάπλαση ψυχικῶν στοιχείων, καὶ μάλιστα ὄχι ὅλων, γι' αὐτὸ μονομερῶς στηρίχθηκε ὁ Ἐρβαρτος πάνω στὴ ψυχολογία καὶ μᾶς χάραξε τὸν βασικὸ δρόμο τῆς διδασκαλίας τέλεια ψυχολογημένο καὶ μὲ τέχνη ἀπαράμιλλο. Τρία κύρια μέρη διακρίνει στὴ διδασκαλία του ὁ Ἐρβαρτος, τρία μονοπάτια τὸ μονοπάτι ποὺ φθάνει στὴν ἐποπτεία, ἐκεῖνο ποὺ φθάνει στὸ ξεκαθάρισμα καὶ στὴ συστηματοποίηση τῶν γνώσεων, καὶ ἐκεῖνο ποὺ ἐφαρμόζει κάθε τι ποὺ μπῆκε στὴ ψυχὴ γιὰ νὰ γίνῃ σταθερώτερο καὶ διαρκέστερο κτῆμά της.

«*Ἐποπτεύειν, νοεῖν καὶ ἐφαρμόζειν*» εἶνε τὰ τρία κύρια μέρη τῆς διδασκαλίας, σύμφωνα μὲ τοὺς θεμελιώδεις ψυχολογικοὺς νόμους. Στὸ οὐσιῶδες διδακτικὸ αὐτὸ συμπέρασμα φθάνει ὁ Ἐρβαρτ, ἀπὸ τὴ σκέψη πὼς σὲ κάθε διδασκαλία πρέπει νὰ ἀποκτηθοῦν βαθεῖες καὶ σταθερὲς γνώσεις καὶ δεξιότητες καὶ πὼς μόνο μὲ τὴν πολύμερη ἐποπτεία μὲ τὴν συστηματοποίηση τῶν γνώσεων μέσα στὴ ψυχὴ καὶ μὲ τὴν ἀσκησὴ, φθά-

νομε στην ἀληθινή γνώση τῶν πραγμάτων καὶ στὴ σταθερὴ δεξιότητα.

Ἔτσι μᾶς παρουσιάζει μιὰ μεγαλειώδη ψυχολογημένη μέθοδο διδασκαλίας πὺν ἔχει γιὰ βασικὸ στοιχεῖο τὴν αὐτε-
νέργεια, τὴν ψυχικὴ κίνηση τοῦ παιδιοῦ ὅταν μαθαίνει, μιὰ
μέθοδο ὅμως μὲ τὸ μεγάλο μειονέκτημα πὺν ἔξυπηρετεῖ τὴν
νοησιαρχικὴ κατεῦθυνση πὺν κυριαρχοῦσε στὴν ἐποχὴ του,
γιατὶ ἐνῶ ἡ κεντρικὴ σκέψη στὸ σύστημά του εἶναι ἡ διάπλαση
δυνατῆς ἠθικῆς βούλησης, ὁ Ἔρβαρτ ζητεῖ μὲ τὴν μεθόδὸ
του νὰ φθάση στὴν βούληση ἀπὸ πλαγίους δρόμους, μὲ τὴν
προσφορὰ γνώσεων, ἔστω καὶ ἂν τονίζεται ἰδιαίτερα ἡ αὐτε-
νέργεια καὶ παραμελεῖ νὰ ἐπιδράση ἄμεσα καὶ συστηματικὰ
πάνω στὸ συναίσθημα καὶ στὴ βούληση.

Προχωροῦν ἔτσι τὰ πράγματα καὶ παρουσιάζονται νέες
καταστάσεις. Μιὰ νέα μέθοδος μπαίνει μέσα στὰ σχολεῖα, ἕνα
νέο πνεῦμα φουᾶ μὲ δύναμη, πὺν ἐλπίζεται εὐκολὴ καὶ βεβαία
ἡ ἐπιτυχία τῆς καλλιτέρευσης τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀνύ-
ψωση. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἔρβαρτ καὶ πὺν πολὺ οἱ Ziller καὶ
Rein τροποποιοῦν ψυχολογικώτερα, κατὰ τὴν γνώμη τους, τὴ
μέθοδο του καὶ φθάνουν στὰ πέντε τυπικὰ στάδια πὺν κυ-
ριάρχησαν πολλὲς δεκαετηρίδες μέσα στὸ σχολεῖο καὶ ἔξακο-
λουθοῦν μέχρι σήμερα νὰ παίζουν μεγάλο ρόλο.

Ἔτσι δημιουργήθηκε ὁ Ἐρβαρτιανὸς ἐκπαιδευτικὸς κόσμος,
ἡ Ἐρβαρτιανὴ μέθοδος τῶν πέντε τυπικῶν σταδίων, ἕνα ἐκπαι-
δευτικὸ σύστημα πὺν εἶχε τέλεια ψυχολογημένες τὶς βάσεις του,
πὺν παρανοήθηκε ὅμως σὲ ὅλα του τὰ σημεῖα ἀπὸ τὸ σχολεῖο
καὶ τὸ δάσκαλο, παραστράτησε ἀπὸ τὶς ὁρθές του γραμμὲς σὲ
τέτοιο βαθμὸ, πὺν σὲ λίγο χρονικὸ διάστημα ἄρχισε νὰ βροσκη-
σοβαρὰ ἀντίδραση τόσο ἀπ' τὸ δασκαλικὸ κόσμο ὅσο καὶ ἀπὸ
τοὺς ψυχολόγους καὶ τοὺς παιδαγωγούς.

2.- ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΚΛΟΝΙΣΜΟΙ ΣΤΟ ΕΡΒΑΡΤΙΑΝΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Πολλὲς δεκάδες χρόνια, μιὰ περίπου ἑκατονταετηρίδα κυ-
ριάρχησε τὸ σύστημα τοῦ Ἔρβαρτ, ὄχι μόνο στὴ Γερμανία,
ἀλλὰ σὲ ὅλον τὸν κόσμο. Μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμὸ δέχθηκε ἡ ἀν-
θρωπότητα τὸ φιλοσοφικὸ του σύστημα καὶ τὴν μεθόδὸ του.
Διδασκαλεῖα ἰδρύθηκαν σὲ ὅλες τὶς χώρες καὶ μόρφωσαν χιλιά-
δες δασκάλους πὺν γίνηκαν οἱ τρανοὶ ἀπόστολοι τῆς νέας ἐκπαι-
δευτικῆς ἰδεολογίας.

Ἔλα πῆγαιναν καλά, ἡ ἀνθρωπότητα φαινόταν πὺν
βάδιζε τὸ σωστὸ ἐκπαιδευτικὸ δρόμο ὅσα φουσοῦσε μέσα στὴν
κοινωνία ζωντανὰ καὶ δυνατὰ τὸ πνεῦμα τῆς νοησιαρχίας καὶ
τοῦ ἰδεαλισμοῦ, καὶ ὡς τὸ χρονικὸ σημεῖο πὺν βάλθηκαν οἱ
μαθηταὶ τοῦ Ἔρβαρτ νὰ τροποποιοῦν τὴν μεθόδὸ τοῦ με-
γάλου δασκάλου των. Ὡς ἐδῶ τὸ καινούριο Ἐρβαρτιανὸ
πνεῦμα φουσοῦσε μέσα στὰ σχολεῖα, ἡ ἀγωγὴ βάδιζε τοὺς ἰδεώ-
δεις σκοπούς της ἀνάλογα μὲ τὴ φιλοσοφικὴ καὶ τὴν κοινω-
νικὴ ἀντίληψη.

Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἄρχισε ὁ τυπικισμὸς τοῦ Ziller νὰ σαλεύη
τὰ σταθερὰ θεμέλια τῆς διδακτικῆς μεθόδου τοῦ Ἔρβαρτ.
Ἡ κοινωνία ἄρχισε νὰ ἀγωνίζεται τὸ σκληρὸ ἀγῶνα γιὰ τὴν
ὑπαρξὴ της γιατί οἱ μεγάλες πρόοδοι στὴ βιομηχανία καὶ στὸ
ἐμπόριο, οἱ νέες καὶ πολὺπλοκες συνθήκες τῆς ζωῆς καὶ ἡ πρόο-
δος στὴ ψυχολογικὴ Ἐπιστήμη καὶ Παιδολογία, ἀπαιτοῦσαν
πολλὰ νέα ψυχικὰ καὶ δυναμικὰ στοιχεῖα μέσα σὲ κάθε ἄτομο
γιὰ νὰ μπορέση νὰ διατηρηθῇ καὶ νὰ συντελέση μὲ τὴ δράση
του στὴν εὐημερία τῆς ὀλότητος. Σ' αὐτὴν τὴν ραγδαία πρόοδο
καὶ κοινωνικὴ ἐξέλιξη τὸ Ἐρβαρτιανὸ σύστημα μένει συντηρη-
τικὸ καὶ δὲ θέλει νὰ προσαρμοστῇ μὲ τὶς νέες πνευματικὲς καὶ
κοινωνικὲς συνθήκες καὶ μὲ τὴ νέα κατάσταση τῆς ζωῆς. Μένει

αδιάφορο μπροστά στις απαιτήσεις του ατόμου. Ἡ τυπικότητα φθάνει σὲ ἀπίστευτο βαθμὸν σχολαστικισμοῦ μέσα στὰ σχολεῖα. τόσο, πὸν ἄρχισαν ἄραια ἄραια νὰ ἀκούονται διαμαρτυρίες καὶ κατακραυγὲς ἀκόμη καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς δαδούς τοῦ Ἐρβάρτου. Ἡ πρόοδος στὴ ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ μαθητοῦ, ἢ πειραματικὴ ψυχολογία καὶ ἢ πειραματικὴ παιδαγωγική, ἢ ὑγιεινὴ τοῦ σχολείου καὶ τῆς διδασκαλίας ἄρχισαν νὰ χτυποῦν μὲ λύσσα πάνω στὸ Ἐρβαρτιανὸ φρούριο καὶ νὰ καταρρίπτουν μιὰ πρὸς μιὰ τὶς ἐπάλξεις του, πὸν φαντάστηκε—καὶ δυστυχῶς ἀκόμη φαντάζεται—πῶς μπορεῖ νὰ βαστάξῃ ἀκλόνητο χωρὶς νὰ προσαρμωστῇ.

Ὅλοι σύμφωνοι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἐρβαρτιανοῦ συστήματος ἀναγνώρισαν, καὶ μεῖς δὲν μποροῦμε νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμε, πῶς ἔχει σταθερὲς τὶς κεντρικὲς του βάσεις. Ἡ μεγάλη του ὁμως συντηρητικὴ στάση, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ἢ μυωπία του, ἔκαμε νὰ σηκωθῇ κατὰ πάνω του μιὰ ἐπαναστατικὴ βοή, ἕνα δυνατὸ μεταρρυθμιστικὸ πνεῦμα. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθέρως ἐργασίας μέσα στὸ σχολεῖο καὶ τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητάς.

3. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

Α'. Σχολεῖο ἐργασίας

Ἡ ἰδέα τοῦ σχολείου ἐργασίας ἔχει τὴν πηγὴ της στὴ βασικὴ ἀντίληψη, πῶς ὁ σκοπὸς τοῦ λαϊκοῦ σχολείου, καθὼς καὶ κάθε ἀγωγῆς, εἶναι τὸ ξετύλιγμα ὅλων τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων μέσα στὸ παιδί, κατὰ τέτοιον τρόπο, πὸν νὰ μπορέσῃ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὲς τὶς δυνάμεις ὡς ἄν μέλος τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας γιὰ τὸ καλὸ του καὶ γιὰ τὸ

καλὸ της.

Τὸ σχολεῖο ἐργασίας παραδέχεται πρῶτα τὸ παιδί σὰν ξεχωριστὴ ὑπαρξή, σὰν ἄτομο. Ὁ πρῶτος του πιὸ κοντινὸς σκοπὸς εἶναι λοιπὸν νὰ ἀναπτύξῃ τὸ παιδί ὅσο μπορεῖ σὲ ἕναν ἄνθρωπο εὐρωστο στὴ ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα, ἱκανὸ γιὰ δράση καὶ μάλιστα ἠθική. Θέλει νὰ κάμῃ νὰ ἀνθοφορήσῃ κάθε δυνάμη καὶ καλὴ κλίση πὸν βρίσκεται μέσα στὸ παιδί σὰν ἀκαλλιέργητος σπόρος, καὶ νὰ τὶς βοηθήσῃ νὰ φθάσουν τὴν τέλειά τους μορφή. Τέτοιες δυνάμεις καὶ ἱκανότητες εἶνε γιὰ παράδειγμα ἢ εὐστροφία, ἢ εὐλυγισία καὶ ἀνιοχὴ τοῦ σώματος, ἢ παρατηρητικότης, ἢ ἀποφασιστικότης, ἢ κυριαρχία τοῦ ἐγώ, ἢ μνήμη, ἢ φαντασία, ἢ κρίση ἀπὸ τὶς καλὲς κλίσεις καλλιεργεῖ τὸ σχολεῖο ἐργασίας πιὸ πολὺ τὴν ἀγάπη στὴ φύση καὶ στὰ ἔργα τῆς τέχνης, τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ἰχνογραφικὴ, πλαστικὴ καὶ μμητικὴ ἀναπαράσταση, τὴν ἐτοιμότητα γιὰ βοήθεια τὴν αἰσθησιὴ γιὰ τὴ φιλία κ. ἄ. *π. 15 - σελίδα.*

Αὐτὸν τὸ σκοπὸ τὸν πετυχαίνει τὸ σχολεῖο ἐργασίας μὲ τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας του—πὸν ἄς τὸ τονίσωμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ—δὲν πρέπει νὰ εἶναι καθάρᾳ σωματικὴ ἢ πιὸ πολὺ σωματικὴ.

Σὲ καμιὰ βαθμίδα, ἀπὸ τὴν πιὸ χαμηλὴ ὡς τὴν ψηλότερη, δὲ γίνεται ἀποκλειστικὰ μηχανικὴ ἐργασία, παρὰ μιὰ στενὴ σύνδεση σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἐργασίας. Μόνον ἐκείνη ἢ ἐργασία ἔχει θέση μέσα στὸ σχολεῖο ἐργασίας, πὸν ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ τὴ σωματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀποκρούεται—καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τονιστῇ—καὶ ἡ ὀλότελα πνευματικὴ ἐργασία καὶ πιὸ πολὺ ἢ ἔξερὴ ἀσκηση τῆς νόησης καὶ τῆς μνήμης.

Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους τὸ σχολεῖο ἐργασίας δίνει πολὺ μεγάλη σημασία στὴ δημιουργία παραστάσεων πὸν γεννιῶνται μὲ τὴν ἄμεσο ἐποπτεία καὶ μὲ ὅλες τὶς αἰσθήσεις. Μὲ ἄμεσο ἐποπτεία θέλομε νὰ ποῦμε, τὴν πολύμερη παρατήρηση καὶ βαθειὰ ἀντίληψη τῶν πραγμάτων στὴ θέση τους, ἐκεῖ πὸν ζοῦν καὶ ὄχι

ὅπως γίνεται σήμερα με εἰκόνες καὶ μοντέλλα. Ἡ ἄμεση ἔκφρασις δὲ γεννιέται μόνον με τὴν παρατήρησιν, καὶ ἴσως ἴσως με τὸ ἄκουσμα καὶ ψηλάφημα τῶν πραγμάτων, παρὰ ἀπλώνεται καὶ στὸ μέτρον καὶ στὴ καταμέτρησίν τους, στὴ ζύγιση, στὴν ἐκτίμησιν καὶ στὸ σκιτσάρισμά των στὸ ὑπαιθερὸ, ἀποκτιᾶται με τὴν πρακτικὴν ἐργασίαν στὸν κήπο καὶ στὸ ἐργαστήριον, με τὴν περιποίησιν λουλουδιῶν καὶ ζώων, με τὸ διάβασμα βιβλίων, ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, με χημικὰ καὶ βιολογικὰ πειράματα καὶ συχνὰ με τὰ παιγνίδια.

Ἡ πνευματικὴ κατὰργασίαν καὶ τὸ χώνεμα τῶν παραστάσεων ποὺ ἀποκτιᾶται με τὴν ἄμεσον ἐκφράσιν δὲ γίνεται ἀποκλειστικὰ, ὅπως γινόταν ὡς σήμερα, με ἐρωτήσεις τοῦ δασκάλου παρὰ α'.) με τὴν ἐλεύθερον συζήτησιν καὶ ἐρώτησιν τοῦ μαθητοῦ, ποὺ περιμένει ἀπόκρισιν πρώτα ἀπ' τὸ ἀντικείμενον, ὕστερα ἀπ' τοὺς συμμαθητὰς του καὶ τελευταία ἀπ' τὸ δάσκαλον. β') με συγκριτικὰς μετρήσεις, ποιετήσεις, λογαριασμοὺς, ἀναπαραστάσεις, ἰχνογραφήσεις, καὶ δοκιμὰς. γ') με τὴν ἐξακολουθητικὴν παρατήρησιν τοῦ ἀντικειμένου καὶ τὴν ἰχνογραφίαν του (π. χ. φαινόμενα τῆς βλάστησης σὲ διάφορους περιόδους, ἐπιδράσεις τοῦ καιροῦ), με τὴν ἐξήγησίν τους καὶ με τὴν σύγκρισιν εἰκόνων καὶ μοντέλλων με τὸ ζωντανὸ σῶμα καὶ τὸ πνευματικὸν ἀντικείμενον, με τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν σκέψεων τῶν μαθητῶν, με τὴν βοήθειαν ἀπὸ τὴν πείραν, με παρατηρήσεις, ὑπολογισμοὺς καὶ δοκιμὰς τῶν μαθητῶν ἀναμεταξύ τους.

Δὲν ὑπάρχει καμιά ἀμφιβόλις πὺς τὸ σχολεῖον ἐργασίας δίνει μεγάλην σημασίαν στὴν καλλιέργειαν τῆς ἔκφρασις καὶ μάλιστα ἰσότιμης φυσικῆς γλωσσικῆς ἔκφρασις—τῆς ὁμιλίαν καὶ τῆς γραφῆς—ὅσο καὶ τῆς ἔκφρασις με τὴν ἰχνογράφωσιν, με τὴν ἀναπαραστάσιν. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶδη τῆς ἔκφρασις καλλιεργοῦνται ὄχι μόνον ἐπάλληλα ἀλλὰ πῶς πολὺ παράλληλα, μάλιστα ἀνάλογα με τὴν ἑξωριστὴν ἰδιοφυίαν καὶ κλίσιν, μπορεῖ τὸ ἓνα παιδάκι νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ἓνα μέσον τῆς ἔκφρασις καὶ τὸ ἄλλο νὰ προτιμήσῃ τὸ ἄλλο μέσον. Ἄν ἑσπικὰ

εἶναι ἀδύνατον ἢ γλωσσικὴ ἔκφρασις τοῦ παιδιοῦ τότε ἐπιτρέπεται καὶ μπορεῖ τὸ παιδί με τὴν ἰχνογράφωσιν στὸν πίνακα νὰ ἐξωτερικεύσῃ ὅ,τι δὲ μύρησε με τὴν ὁμιλίαν του ἢ παίρνει κατάλληλον ὕλικόν στὸ χέρι καὶ πλάθει.

Συστηματικὰ καλλιεργεῖ τὸ σχολεῖον ἐργασίας τὴν ἀγίλην γιὰ τὴ φύσιν καὶ γιὰ τὰ ἔργα τῆς καλλιτεχνίας, γιὰ τὴν πολιτισμὸν δὲν εἶνε μόνον ἐργασίαν ἀλλὰ καὶ ἀπόλαυσιν. Ἡ ἀγωγή γιὰ μιὰ εὐγενικὴν ἀπόλαυσιν εἶναι ἓνα σοβαρὸν καθήκον τοῦ νέου σχολείου. Γιατί σήμερα ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ κατὰ πτωχὴ τῆς κρατικῆς ἰδέας καὶ ἡ κυριαρχία τῆς ὕλης ὕστερα ἀπ' τὸν πεντάχρονον πόλεμον, ὠδήγησαν καὶ συνείθισαν τὴν νεολαίαν σὲ ἐπιπολαιότηταν καὶ σὲ ταπεινὰ ὕλικὰ ἀπολαύσεις. Μεγάλον μέρος τῆς νεολαίας σκορπᾷ τὰ χρήματα καὶ τὸν χρόνον της σὲ μάταιας σωματικὰς ἀπολαύσεις, περὶ τὴν ὁμορφὴν ὡρὴν της στὰ κέντρα τοῦ ἄλκοὸλ καὶ στὰ καφενεῖα, βρίσκειται κάτω ἀπὸ τὴν καταστρεπτικὴν ἐπίδρασιν ταπεινῶν κινηματογραφικῶν ταινιῶν ποὺ ἐξεγείρουν σὲ μεγάλο βαθμὸν τὴν ὕλικὴν αἴσθησιν, ζυμῶνεται με τὴν πορνογραφίαν, με τὸ μοντέρνον ἐλαφρὸν θέατρο καὶ με τὴν χυδαίαν μουσικὴν. Δυστυχῶς τὸ σχολεῖον μας δὲν ἔβαλε ὡς σήμερα οὔτε ἓνα μικρὸν λιθάριον στὸ εὐγενικὸν οἰκοδόμημα τῆς αἰσθητικῆς ἀγωγῆς, ποτὲ δὲ σκέφθηκε νὰ ἀναπτύξῃ συστηματικὰ τὴν ἀγάπην γιὰ τὴν φύσιν καὶ γιὰ τὴν ἀληθινὴν καλλιτεχνικὴν ὁμορφίαν. Ποτὲ δὲν κατόρθωσε νὰ κάμῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀνάγνωσις μέσον φιλολογικῆς ἀγωγῆς καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ὠδικῆς μέσον μουσικῆς ἀνύψωσις.

Τὸ σχολεῖον ἐργασίας ζητεῖ νὰ ἐξυπηρετηθῇ ὀλίγον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν τῆς νεολαίας καὶ ἀπὸ τὸ καλὸν βιβλίον. Τὰ θεωρεῖ ἀξιόλογα μέσα γιὰ τὴν μόρφωσιν τῆς νεολαίας, γιὰ τὴν ὄργανα πολιτισμοῦ. Ὁ δάσκαλος τοῦ σχολείου ἐργασίας βρίσκει πολὺ συχνὰ εὐκαιρίαν νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ. Κάθε ἐκπολιτιστικὴ ἐργασία καθὼς καὶ τὰ μέρη ποὺ ξετυλίχθηκε, σφραγίστηκε ἐπίσημα ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκδήλωσιν, με τὴν διήγησιν καὶ παράδοσιν, με ποιήματα καὶ τραγούδια καὶ με ζωγραφικὴν καὶ ἀγάλ-

ματα. Το σχολείο εργασίας πρέπει λοιπόν να δίνει μεγάλη σημασία στην απόκτηση μιᾶς καλῆς βιβλιοθήκης για τὴ νεολαία καὶ σὲ μιὰ συλλογὴ καλῶν βιβλίων.

Τὸ ιδιαίτερο χαρακτηριστικὸ μιᾶς καλῆς βιβλιοθήκης δὲν εἶναι ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν βιβλίων, ὅσο ἡ καλὴ ἐκλογή των, γιατί δὲν πρέπει νὰ ἀναπτύξωμε στὴν ψυχὴ τῆς νεολαίας πάθος γιὰ τὴν ἀνάγνωση, ἀλλὰ κατανόηση καὶ εὐχαρίστηση στὸ καλὸ βιβλίον. Γιὰ νὰ πετύχη ὁμως αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ παρουσιάζεται τὸ βιβλίον κοντὰ στὴ διδασκαλία σὰν παράρτημά της, δευτέρο μέρος τῆς διδασκαλίας, οὔτε νὰ χρησιμεύη γιὰ ἐργασία τοῦ σπουτιοῦ, ἀλλὰ νὰ παίρνῃ τὴν κατάλληλη θέση του στὴν ὅλη ἐργασία τοῦ σχολείου σὰν μέρος τῆς ὅλης σχολικῆς ἐργασίας ποὺ ἔχει πρώτη ἀξία. Ὡς περιεχόμενον τοῦ καλοῦ βιβλίου ξεκαθαρίζει, φωτίζει καὶ δίνει στὴν καθημερινὴ ἐργασία μιὰ ὁμορφ. μορφή. Τὸ παιδί ὁμως μοναχό του δὲν μπορεῖ νὰ φθάσῃ σὲ μιὰ τέτοια σωστὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ βιβλίον· πρέπει νὰ τὸ βοηθήσῃ ὁ δάσκαλός του, φυσικὰ πρέπει πρώτα, πρώτα, νὰ μάθῃ νὰ διαβάξῃ (μὲ τὴν παραπάνω βέβαια ἔννοια ὅχι τὴ μηχανικὴ ἀνάγνωση). ἴσια ἴσια γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν εὐσυνειδητὴ καὶ προσεκτικὴ συνάμα καθοδήγηση, γιὰ νὰ μπῆ μέσα στὶς ὁμορφιὰς καὶ τὶς ἀξίες τοῦ βιβλίου. Λίγες ἐρωτήσεις γιὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου ἀπὸ μέρους τοῦ δασκάλου ἢ μιὰ ἐκθεση γιὰ «τὸ καλὸ μου βιβλίον» δὲ φθάνουν. Τὸ βιβλίον πρέπει ἢ νὰ παρακολουθῆ διαρκῶς μιὰ ἐργασία, ἢ μιὰ σειρά ἐργασιῶν ἢ νὰ εἶναι σφιχτὰ δεμένο στὴν ἐνότητα. Ἐδῶ ὁ δάσκαλος πρέπει, ὅσο εἶναι ἀνάγκη, ν' ἀφήσῃ τὰ παιδιά νὰ μπαίνουν στὸ περιεχόμενον καὶ στὴ μορφή, νὰ τὰ καθοδηγῆ ἐλαφρὰ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ὁμορφῆς γλωσσικῆς μορφῆς, ὅχι μόνον γιὰ νὰ ἀπλώνῃ ὁ κύκλος τῶν παραστάσεων τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξυπνᾷ σιγὰ σιγὰ ἢ αἰσθησιμὴ γιὰ τὸ ὄρατον, νὰ μεταγαλῶνῃ ἢ εὐχαρίστηση στὸ ὄρατον καὶ νὰ πλουτίζῃ ἢ δύνανται γιὰ τὴ γλωσσικὴ δεξιότητα καὶ ἔκφραση πάνω στὸ ὁμομορφ. πρότυπο κείμενο. Δὲ θέλομε μ' αὐτὰ νὰ ποῦμε πῶς τὸ βιβλίον

πρέπει νὰ περαστῆ ἀπὸ τὸ δάσκαλο μαζί μὲ τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. Εἶναι ἀνάγκη ὁ δάσκαλος νὰ βαδίξῃ τὸ μέσο δρόμον τὸν ἐλεύθερον καὶ φυσικόν, ἐκείνον ποὺ ὀδηγεῖ πολὺ σπάνια στὴν τυπικότητα καὶ στὸ γλωσσικὸν σχολαστικισμόν.

Ὅσα εἶπαμε γιὰ τὸ βιβλίον ὡς κατὰ ὁλόκληρον, πρέπει νὰ ποῦμε καὶ γιὰ κάθε διήγηση, παραμῦθον, παράδοσον, κοίτημα καὶ τραγούδι. Πάντα ὠφελεῖ ἓνα ποιητικὸν ἔργον βαθύτερα καὶ πλατύτερα πάνω στὶς παιδικὰς καρδιὰς, ἅμα ξεβγαίνει ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ ἐγὼ τους, ἅμα εἶναι ἓνα γεγονός τῆς ζωῆς τους ἢ βγαίνει ἀπὸ τὴ δουλειὰ τους. Ἡ διήγηση λοιπόν, τὸ παραμῦθον καὶ κάθε ἄλλο καλλιτεχνικὸν περιεχόμενον πρέπει ἢ νὰ ἀκολουθῆ μιὰ ἐργασία, ἢ νὰ τὴν κόβῃ στὴ μέση ἢ νὰ προχωρῆ μαζί της.

Τὸ ὠρολόγιον πρόγραμμα δὲν πρέπει διόλου νὰ μᾶς ἐμποδίζει.

Τὴν εἰκόνα τὸ σχολεῖον ἐργασίας θεωρεῖ ὅχι μόνον ὡς μέσον ἐποπτείας, ἀλλὰ πολὺ πολὺ τὴν παραδέχεται γιὰ ἀνάπτυξιν καλαισθησίας. Ὅπως τὸ καλὸν βιβλίον, ἢ διήγηση καὶ τὸ τραγούδι κ.λ.π., ἔτσι δείχνει καὶ ἡ εἰκόνα τὴν ἐργασίαν, τὸν ἐργάτη (μὲ τὴν πλατεῖάν του σημασίαν) τὸ μέρος τῆς ἐργασίας, τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας καλλιτεχνικὰ φωτισμένα. Γι' αὐτὸ τὰ παιδιά τοῦ σχολείου ἐργασίας πηγαίνουν τακτικὰ στὰ μουσεῖα καὶ σὲ κάθε ἄρχαιότητα. Κάθε μνημεῖον, ποῦ εἶναι ἀληθινὸν καλλιτέχνημα, δὲν εἶναι μόνον ἡ βάση γιὰ διδασκαλίαν, δηλαδὴ δὲν ἔχει μόνον ἱστορικὴν διδακτικὴν ἀξίαν, ἀλλὰ θεωρεῖται γιὰ κατὰ, ποὺ πρέπει ἀληθινὰ νὰ εἶναι ἔργον καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης.

Τέλος τὸ σχολεῖον ἐργασίας θὰ παραμελοῦσε ἓνα σοβαρὸν μέρος ἀπὸ τὰ καθήκοντά του, ἂν δὲν ἔστρεφε ὁλόκληρον τὴν προσοχὴν του στὴν περιποίησιν τοῦ σώματος τοῦ παιδιοῦ.

Τὶς βλάβες ποὺ γίνονται πάνω στὸ παιδικὸν σῶμα ἀπὸ τὸ πολύωρον κάθισμα μέσα στὰ θρανία, δὲν ἔχει νὰ τὶς φοβηθῆ τὸ σχολεῖον ἐργασίας, γιατί ἐδῶ ἀποκλείεται τὸ πολύωρον κάθισμα.

Στὸ σχολεῖον ἐργασίας βρῖσκεται τὸ παιδί σὲ διαρκῆ ἐλεύθερον κίνησιν καὶ δράσιν.

24

Έργασία δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κόσμιο κάθισμα, ἀπαιτεῖ
ἐλεύθερη κίνηση καὶ λειτουργία.

Στὴν ἀνώτερη βαθμίδα (θὰ τὸ ποῦμε καὶ παρὰ κάτω) κά-
θονται τὰ παιδιὰ σὲ καθίσματα μπροστὰ σὲ τραπέζια.

Τὰ σχολικὰ θρανία, ὅπως εἶναι σήμερα, δὲν εἶναι κατά-
λληλα γιὰ ἔργασία· εἶναι καμωμένα κατὰ τέτοιον τρόπο, ποὺ
ἀναγκάζουν τὰ παιδιὰ νὰ μένουν ἀκίνητα στὴ σειρά καὶ στὴ
θέση τους. Ταιριαζοῦν στὴν παθητικὴ ἀπόκτηση τῶν γνώσεων,
ὅπως ἦταν καὶ εἶναι ὡς τώρα συνήθεια στὸ σχολεῖο καὶ στὴ
στρατιωτικὴ πειθαρχία· δὲν ταιριαζοῦν ὅμως καθόλου στὴν
ἐνεργητικὴ δράση, στὴν ἐλεύθερη ἔργασία καὶ στὴν παιδικὴ ἐλευ-
θερὴ κίνηση ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ σχολεῖο ἔργασίας. Τὰ παιδιὰ ἐδῶ
δὲν εἶναι ἀναγκασμένα νὰ κάθονται, μποροῦν νὰ στέκουν, νὰ
κάθονται, νὰ γονατίζουν ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς δουλειᾶς
των· οἱ μικρὲς ἀνησυχίες δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἔργασία, ὅπως
δὲν ἐμποδίζει ὁ θόρυβος τῶν μηχανῶν καὶ τὸ πῆγαινε κι' ἔλα
τῶν ἔργατῶν μέσα στὸ ἐργοστάσιο τὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιό-
τητα τῆς ἔργασίας.

Στὶς ἀρχὲς βέβαια τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σχολείου ἔργασίας,
γιὰ λόγους πρακτικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς, μποροῦμε στὶς κατώ-
τερες βαθμίδες, νὰ διατηρήσωμε τὰ σχολικὰ θρανία, ἐὰν τὰ μι-
κρὰ παιδιὰ μποροῦν ἐλεύθερα νὰ στέκουν καὶ νὰ κινοῦνται ἀ-
νάμεσά τους, πρὸ πάντων ἂν εἶναι καμωμένα μὲ μεγάλη θετι-
κὴ ἀπόσταση ἀπὸ τοῦ γραφείου μέχρι τοῦ καθίσματος, γιατί
τότε θὰ μποροῦν νὰ στέκουν καὶ νὰ κινοῦνται ἀβίαστα καὶ ἀκί-
νητα μέσα στὰ θρανία, χωρὶς νὰ ἐμποδίζουν τὰ ἄλλα παιδιὰ
καὶ γιατί οἱ δουλειὲς ἀκόμη τῶν παιδιῶν σ' αὐτὴν τὴν βαθμί-
δα εἶναι ἀπλὲς ποὺ μποροῦν νὰ γίνωνται πάνω στὰ σχολικὰ
θρανία. Τὸ παιδί λοιπὸν τοῦ σχολείου ἔργασίας ἔχει κάθε ἐλευ-
θερία κίνησης μέσα στὸ δωμάτιο ἔργασίας, ἀκόμη περισσότερη
στοὺς περιπάτους ποὺ γίνονται πολὺ συχνά, στὶς δουλειὲς τοῦ
κῆπου, ποὺ σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες εἶναι τὸ καταλληλότατο μέρος
γιὰ τὴ διδασκαλία, στὴ δουλειὰ μέσα στὸ ἐργαστήρι, στὴν πλα-

ΕΝ

τεῖα τῶν παιγνιδιῶν καὶ μπροστὰ στὸ σωρὸ τῆς ἄμμου. Δὲν
πρέπει νὰ παραλείψωμε τὴ Γυμναστικὴ καὶ τὰ ἐλεύθερα ἀπο-
γέματα τῶν παιδιῶν. Στὰ ἀπογέματα ἀσκεῖται τὸ παιδί σωματι-
ματικὰ στὰ παιγνίδια του καὶ μαθαίνει κάθε εἶδος παιγνιδιοῦ.
Ἐδῶ μποροῦν νὰ χωρίζωνται τὰ παιδιὰ σὲ ομάδες, δὲν πρέπει
βέβαια μέσα στὶς ομάδες νὰ ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ στὴν ἡλι-
κία, μπορεῖ ὅμως κάθε ομάδα νὰ ἔχη λίγα παιδιὰ ἀπὸ διάφο-
ρες ἡλικίες, ὅπως κάμνουν φυσικὰ τὰ παιδιὰ μόνα τους.

Ἡ διδασκαλία τῆς Γυμναστικῆς πρέπει νὰ ἐξομνηθῆ ἀπὸ
τὸ στρατιωτικὸ τῆς χαρακτῆρα ἂν ἐδῶ ἔχομε ἀσκήσεις στὴν εὐ-
στροφία, γρηγοράδα, ὁμορφη στάση τοῦ σώματος, ὁμορφες καὶ
χαριτωμένες κινήσεις καὶ ἀσκήσεις γιὰ τὴ δύναμωση ὀλων τῶν
μυῶν.

Πρὶν νὰ μιλήσωμε γιὰ τὶς φάσεις, ποὺ πῆρε ἡ ἐξέλιξη τοῦ
σχολείου ἔργασίας ὡς ποὺ νὰ φθάσῃ τὴ σημερινὴ σταθερὰ του
μορφή, εἶναι ἀνάγκη νὰ κάμωμε μιὰ σύντομη σύγκριση τοῦ
νέου μὲ τὸ παλιὸ σχολεῖο.

Ἡ ἰδέα τοῦ σχολείου ἔργασίας γεννήθηκε ἀπὸ τὶς σφαι-
ρὲς ἀντιλήψεις καὶ τὴ μονομέρεια τοῦ παλιοῦ σχολείου, τοῦ
σχολείου τῆς μάθησης καὶ θετικὰ ἀπὸ τὴ μεταβολὴ στὶς γενι-
κὲς ψυχολογικὲς καὶ κοινωνικὲς ἀντιλήψεις καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὰ
πορίσματα τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς παιδολογίας.
Γνωρίζομε πῶς τὸ παλιὸ σχολεῖο στηριζάταν κατὰ τὸ μεγαλει-
τερό του μέρος πάνω στὴ μνήμη. Ἡ κυριώτερή του γραμμὴ
ἦταν, καὶ εἶναι δυστυχῶς ἀκόμη, πῶς νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ
ὅσο τὸ δυνατό πολλὰ γράμματα καὶ νὰ τὰ διατηρήσουν στὴ
μνήμη τους. Κάθε μεθοδικὴ προσπάθεια στρεφόταν, καὶ στρέ-
φεται ἀκόμα, γύρω σ' αὐτὴν τὴ βάση, γι' αὐτὸ πολὺ σωστὰ χα-
ρακτηρίστηκε ὡς σχολεῖο τῆς μάθησης ἢ καὶ σχολεῖο τοῦ βι-
βλίου, γιατί μιὰ πηγὴ ποὺ ἔπαιρναν τὰ παιδιὰ τὴ γνώση ἦταν
χώρια ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ τὸ βιβλίον. Ἡ προσφορὰ τῆς ὕλης
ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ ἡ ἀπόκτησή της ἀπὸ τὸ παιδί γίνονταν
μὲ τὴ μονολογικὴ προσφορὰ ἢ καὶ μὲ τὴν ἐρωταπόκριση, ποὺ

γινόταν πάνω σε ώρισμένες γραμμές. Η εξέταση που επεκ-
λουθοῦσε, είχε σκοπό να ἐλέγξει τὴν ἐντύπωση τῆς ὕλης πού
ἔμαθαν τὰ παιδιά καὶ τὴν εὐκολὴ ἀποστήθισή της.

Καμμιά προσπάθεια οὔτε ἐλεγχος γινόταν γιὰ νὰ ἐξακρι-
βωθῆ σὲ ποιὸ σημεῖο ἀνάπτυξης βρισκόταν ἡ συναισθηματικὴ
ζωὴ τοῦ παιδιοῦ, οὔτε καὶ πόσο δυνάμωσε ἡ βούλησή του. Τὰ
ἀποτελέσματα τοῦ παλιοῦ σχολείου—γιὰ τὰ ὁποῖα ἐκφράζονται
μὲ ἐνθουσιασμό οἱ ἀναχρονιστὲς καὶ ὅσοι γέρασαν στὰ νεκρὰ
ἰδανικά καὶ στὴ σαλίλα τῆς ζωῆς—ἦταν ἀπὸ ἀτομιστικὴ καὶ
κοινωνιστικὴ ἀποψη ἐλάχιστα. Ἄργα καὶ κάπου παρουσιάζο-
ταν μερικὰ άτομα μὲ ἀληθινὸ ἀνθρωπισμὸ καὶ διαμαντένια βού-
ληση, πού μᾶς τοὺς ἐπιδεικνύουν γιὰ ἀπόδειξη τῆς σωστῆς ἐρ-
γασίας τοῦ παλιοῦ σχολείου.

Τέτοια παραδείγματα εἶναι ἐξαιρέσεις, φαινόμενα μᾶς αὐ-
τομάτου ἀνάπτυξης πού γινόταν παρὰ κάθε ἀρνητικὴ ἐπίδραση
τοῦ σχολείου.

Τὸ ὕλικὸ πού δὲν ἐπεξεργαζόταν μόνη της καὶ ἐλεύθερη ἡ
ψυχὴ, ἢ γιὰτὶ δὲν τῆς ἄρεσε ἢ γιὰτὶ δὲν τὴν ἄφηναν, ἦταν πο-
λὺ ἀσταθὲς καὶ σβυνόταν μὲ τὸ πρῶτο πέρασμα τοῦ χρόνου.

Τὰ παιδιά, ὅσα εἶχαν τὸ ἀτύχημα νὰ περάσουν τόσα χρό-
νια πάνω στὰ θρανία τοῦ παλιοῦ σχολείου, ἔδειχναν, καὶ σήμε-
ρα ἀκόμη δείχνουν, χώρια ἀπὸ τὴ γραμματικὴ τους μόρφωση,
μιά καταπληκτικὴ ἀγνοία καὶ τῶν στοιχειωδεστέρων πραγμάτων
τῆς φύσης πού τὰ περιβάλλει. Ὑπάρχουν πολὺ μορφωμένοι
ἀκόμη ἄνθρωποι, πού δὲν ξέρουν ἀπὸ τί εἶναι καμωμένο τὸ γυα-
λί, πού δὲν ἔχουν ἑσάστερη ἰδέα γιὰ τὸν ἠλεκτρισμὸ, πού δὲν
ξέρουν πὼς ἄλλο εἶναι Γένουα καὶ ἄλλο Γενεύη, πού ἔχουν ἐπι-
πόλαιες παραστάσεις γιὰ τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα, ἐκεῖνα πού
ζοῦν μαζὶ τους καὶ πού κάθε μέρα μεταχειρίζονται, πού σοῦ
ὑποκρίνονται ἕνα ψευτοανθρωπισμὸ, καὶ εἶναι ἀνίκανοι νὰ θε-
λήσουν καὶ ἀνίκανοι νὰ ἐπιχειρήσουν καὶ νὰ φέρουν εἰς πέρας
κάτι τι πού κείται ἔξω ἀπὸ τὰ περιορισμένα ὄρια τῆς δράσης
τῶν.

Λίγος καιρὸς ἔφθανε γιὰ νὰ χαθῆ μέσα στὰ σκοτάδια τῆς
ἀρμονίας σὰν σαπουνόφουσες τὸ ἄφθονο ὕλικὸ πού εἶχε κά-
ποτε ἐντυπωθῆ στὴ ψυχὴ μὲ κόπους καὶ μὲ βράσανα.

Τὸ σημερινὸ νέο σχολεῖο, τὸ σχολεῖο τῆς ἐργασίας, ξεκινᾷ
τώρα ἀπὸ τὰ πορίσματα τῆς βουλευτικῆς ψυχολογίας, καὶ μάλι-
στα ἀπὸ τὴν ψυχολογία τοῦ μεγάλου φιλοσόφου καὶ ψυχολόγου
Wundt πού τονίζει πὼς « *Ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι ἐνέργεια* » καὶ
ἀπὸ τὸ γεγονὸς πού διειτόπασε ἢ καλύτερα πού ἀναγνώρισε ὁ
Natorp, πὼς « *ἡ ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου γίνεται
καλύτερα μέσα στὴ ζωντανὴ κοινωνία* » καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο γε-
γονὸς πὼς « *ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῆ παρὰ μόνον
μέσα στὴν ὁλότητα ἀνθρώπων* ».

Σύμφωνα μὲ τὴ βασικὴ ἀρχὴ τοῦ Wundt καὶ τὰ παρα-
πάνω γεγονότα, τὸ σχολεῖο ἐργασίας δὲν μπορεῖ πιά σὰν τὸ
παλιὸ σχολεῖο νὰ ἔχη σκοπὸ τὴν παθητικὴ ἀπόκτηση γνώ-
σεων ἀπὸ τὸ παιδί καὶ τὴν ἐξαναγκαστικὴ ἀπόδοσή τους, ἀλλὰ
« *ἡ μέθοδος τοῦ σχολείου ἐργασίας εἶναι ἐνέργεια, δράση,
μάθηση μὲ ἐλεύθερη ἐργασία* ».

Β. Πρώτη φάση τῆς ἰδέας τοῦ σχολείου ἐργασίας.

Στὴν πρώτη της φάση ἡ ἰδέα τοῦ σχολείου ἐργασίας ζή-
τησε νὰ κερδήσῃ τὴ χειροτεχνικὴ ἐργασία τοῦ σχολείου.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἐργασίας περιορίστηκε στὴν ἀρχὴ στὶς
χειροτεχνικὲς ἐργασίες γιὰ τὰ ἀγόρια, μὲ σκοπὸ τὴ δεξιότητα
τοῦ χεριοῦ, ἐργασίες μέσα στὸ ἐργαστήρι ὅπου διδασκόταν καὶ
διδάσκαται ὡς σήμερα ἡ χειροτεχνία σὰν ἰδιαιτέρο μάθημα.
Στὸ μάθημα αὐτὸ ἀσκοῦνται τὰ παιδιά στὴν πλαστικὴ μὲ εὐ-
πλαστες ὕλες, πηλὸ, πλαστυλίνη, γίνονταν χαροτεχνικὲς ἐργασίες,
ἀσχολίες στὴ ξυλοτεχνία κ. ἄ.

Εὐλουργικὲς ἐργασίες φαίνεται νὰ ἔχουν μεγαλύτερη ἀξία.
Ἡ πόλη τοῦ Μονάχου ἦταν πρωτοπόρος στὴν ἐφαρμογὴ τῆς
νέας ἰδέας. Σ' αὐτὴν τὴν πόλη χτίστηκαν ἰδιαιτέρα σχολικὰ δια-

μερίσματα, όπου σε ιδιαίτερες ώρες γίνονταν ξυλοτεχνικές και σιδηρουργικές, εργασίες ακόμη, εργασίες πλαστικής, για τα κορίτσια εργασίες οικουρικής μέσα στα μαγειρεία του σχολείου, ραπτικής, σιδηρωτικής, σε κατάλληλα διαμερίσματα.

Είναι φανερό πως τέτοιες εργασίες για τα παιδιά θα έχουν την αξία τους σε κάθε εποχή, αν δεν εκφυλίζονται σε μηχανισμό, όπως έγινε με το εκπαιδευτικό σύστημα του Dewey στην Αμερική.

Το κυριώτερο καλό της πρώτης αυτής φάσης του σχολείου εργασίας, είναι, πως οι χειροτεχνικές εργασίες φέρνουν μια εξουδετέρωση στην καθαρή πνευματική εργασία και εξυπηρετούν σε μεγάλο μάλιστα βαθμό τη σωματική υγεία του παιδιού. Αλλά και για τον παρακάτω λόγο είναι μεγάλης αξίας. Γνωρίζουμε από τη φυσιολογική ψυχολογία πως όλα τα αισθήματα κινήσεων που γεννιούνται από τις εργασίες του χεριού και των αισθήσεων, προξενούν μια ισχυρή επίδραση πάνω στη βούληση και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για βουλευτικούς κινήτρες. Αλλά καλά της χειροτεχνικής εργασίας είναι: πως βοηθεί στην ανάπτυξη του ματιού και του χεριού, τα παιδιά συνειθίζουν στην αντοχή, δυναμώνει η προσοχή και η αυτοπεποίθησή τους και το σοβαρότερο, συνειθίζουν να εργάζονται και γεννιέται μέσα τους η αγάπη για την εργασία και ξυπνά η συνείδηση του καθήκοντος.

Πιο πολύ αναπτύσσεται η αγάπη για την εργασία με τη χειροτεχνική ένασχόληση, παρά με την πνευματική εργασία, γιατί τα προϊόντα της χειροτεχνικής εργασίας είναι συγκεκριμένα, ζωντανά δημιουργήματα, το παιδί τα αγαπά, θέλει να τα καλλιερέψει και να τα φυλάξει, γιατί είναι δική του ιδιοκτησία, όπως αγαπά τα άνθη του και τους καρπούς του εκείνος που μόνος του φύτεψε και περιποιήθηκε τα άνθη και τα δέντρα του, ενώ απ' την άλλη μεριά όσο μεγάλη κι αν είναι η αξία των προϊόντων της πνευματικής εργασίας, έπειδή είναι άφρονημένα δε μπορεί ο άνθρωπος, πολύ δε λιγώτερο τα

παιδί, κάθε φορά να έχει σωστή εικόνα του πλουτισμού του πνευματικού του θησαυρού.

Παρ' όλα αυτά τα χαρίσματα της χειροτεχνικής εργασίας, πρέπει να προφυλαχτούμε από τη μεγάλη κατάχρηση, γιατί η κατάχρηση θα εμποδίσει την κανονική ανάπτυξη του πνεύματός, τα παιδιά θα συνειθίσουν στη μηχανική χειροτεχνική εργασία και θα πάθουν πνευματική αποχαύνωση.

Γ'. Δεύτερη φάση της ιδέας του σχολείου εργασίας.

Μια δεύτερη φάση της ιδέας του σχολείου εργασίας γεννιέται με την αντίληψη, πως η χειροτεχνική εργασία δε γίνεται μόνο και μόνο για τη σωματική εργασία, αλλά έχει και ένα μακρύτερο σκοπό: να ξυπνήσουν και να αναπτυχθούν πνευματικές δυνάμεις. Από δω αρχίζει η χειροτεχνία να γίνεται μια διδακτική αρχή (δχι βέβαια η μοναδική). Και σ' αυτήν την περίοδο διδάσκεται η χειροτεχνία σε ιδιαίτερες ώρες σαν ιδιαίτερο μάθημα, για να αναπτυχθούν στα παιδιά οι αναγκαίες τεχνικές δεξιότητες.

Σ' αυτήν την περίοδο θέτει ο παιδαγωγός Seinig (Ζάινιγγ) τη χειροτεχνία όλος διόλου στην εξυπηρέτηση της πραγματογνωσίας. Κάθε χειροτεχνική ασχολία, πρέπει σύμφωνα με τη γνώμη του να εξυπηρετεί τη σαφήνεια των παραστάσεων των αντικειμένων. Από τον Seinig δεν ζητείται ακρίβεια της τεχνικής εκτέλεσης, αντίθετα με την άποψη του Kerschesteiner (Κερσενστάινερ). Τα καλά αυτής της αντίληψης του Seinig, δηλαδή της περίπου εκτέλεσης, είναι μεγάλη εξοικονόμηση χρόνου και μέσων, δυνατή και συχνή ευχάριστη επίδραση στην ψυχή των παιδιών, αύξηση της εύρεσιτεχνίας, της δημιουργικής βούλησης του παιδιού και μεγάλη εποπτικότητα στη διδασκαλία: τα μειονεκτήματά της είναι η έλλειψη ακριβείας, καθαριότητας, συνή-

Θεα σὲ επιπόλαιες καὶ περίπου σωστὲς δουλειὲς καὶ ἡ υπερτίμησή τους.

Κοντὰ σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς χειροτεχνικὲς ἐργασίες, ποὺ ἀναφέραμε παρὰ-πάνω, καὶ προϋποθέτουν μιὰ σχετικὴ κλίση ἀπὸ τὰ παιδιά, πρέπει νὰ ἀναφέρωμε καὶ μερικὲς χειροτεχνικὲς ἐργασίες, οἱ ὁποῖες δὲ χρειάζεται καμμία κλίση. Π. χ. ἀσκήσεις στὴ Φυσικὴ, Χημεία, Βιολογία, διάφορες μετρήσεις, ζυγίσεις, χρησιμοποίηση διαφόρων ὀργάνων, φυσικοῖστορικὲς συλλογὲς στὶς ἐκδρομὲς, καὶ πρὸ πάντων πολλὰ εἶδη ἐργασίας στὸ μουσεῖο, στὴ βιβλιοθήκη καὶ στὸ σχολικὸ κήπο. Ἐκεῖνο ποὺ αἰχμαλωτίζει τὸ παιδί ἀπ' τὴ ζωὴ τοῦ σχολικοῦ κήπου εἶναι ὀλιγάτερο ἡ ἀνατομικὴ κατασκευὴ τοῦ φυτοῦ, καὶ πῶς πολὺ, τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ εὐχαρίστηση ποὺ παρακολουθεῖ τὸ παιδί, τὸ φύτευμα, τὴν βλάστηση, τὴν ἀνθήση καὶ ὠρίμανση, ἡ ἀντίληψη τῆς θέσης τοῦ περιβάλλοντος, ἡ ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὸ ὕλικό τῆς λίπανσης, ὁ ἀέρας καὶ τὸ φῶς. Ὅλα αὐτὰ δημιουργοῦν μέσα στὶς παιδικὲς ψυχὲς ἀξίες, ἀνυπολογίστου σημασίας, ἀγάπη γιὰ τὴ φύση, σωστὴ ἀντίληψη καὶ ἐκτίμηση τῶν προϊόντων τῆς, ἀγάπη γιὰ τὸ ἔδαφος τῆς στενῆς πατρίδας, ἀπὸ ὅπου σιγὰ σιγὰ πηγάζει ἡ ἀγάπη γιὰ τὴ μεγάλη πατρίδα, ἀπὸ τὴν συνένωση ὅλων τῶν γνώσεων καὶ τῶν γεγονότων ποὺ βγαίνουν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς.

Δ'. Τρίτη φάση τῆς ἰδέας τῆς ἐργασίας.

Μὲ ὅσα ἀναπτύξαμε στὸ παρὰ πάνω τμήμα, συμπεραίνει κανεὶς πὼς μὲ διδασκαλία ἐργασίας νοοῦμε τὴν ἐργασία ποὺ σκοπεῖ τὸ ξύπνημα καὶ τὴν ἀνάπτυξη πνευματικῶν δυνάμεων. Γιὰ τὸ σκοπὸ δὲ αὐτό, ὅπως εἶδαμε, τὸ σχολεῖο ἐργασίας βάζει σὲ κίνηση κάθε πνευματικὴ λειτουργία, τὶς αἰσθήσεις καὶ τὸ χεῖρ. Ἡ ἔννοια ὅμως «διδασκαλία ἐργασίας» μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ πάσῃ μεγαλεῖτερο πλάτος καὶ νὰ ἐπεκταθῇ σὲ ὅλες τὶς παιδικὲς λειτουργίες.

Μὲ τὴν πλατυτέρή της σημασία, διδασκαλία ἐργασίας εἶναι κάθε διδασκαλία ποὺ τακτοποιεῖται καὶ γίνεται κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε τὰ παιδιά σὶ κάθε ἀπόκτηση γνώσεων, νὰ ἐργάζονται ἀνεξάρτητα, νὰ βρίσκονται σὲ πλήρη δράση, νὰ ζοῦν μέσα τους τὴ γνώση, νὰ τὴν ἐπεξεργάζονται καὶ νὰ τὴ μορφοποιοῦν. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη τοῦ σχολεῖου ἐργασίας εἶναι ἐκεῖνη ποὺ παραδέχονται σήμερον γενικά.

Ὁ Sieber (Ζίμπερ) λέγει σχετικὰ στὸ βιβλίον του ποὺ τὸ ἐπιγράφει «Σχολεῖον ἐργασίας». «Μὲ σχολεῖο ἐργασίας νοῶ τὸ σχολεῖο, ὅπου οἱ διαφορώτατες μορφὲς τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας, καθὼς καὶ ἡ μορφοποίηση τῶν γνώσεων, βρίσκουν πλατὺ στάδιο, καὶ ὅπου ἡ ἀπόκτηση τῶν γνώσεων δὲ γίνεται μὲ τὴ μετάδοση, ἀλλὰ μὲ ξεχωριστὴ ἐνέργεια τοῦ μαθητοῦ, μὲ δική του παρατήρηση καὶ πειραματισμό».

Ὁ Γεώργιος Wollf (Βόλφ) «Μόνον ἐκεῖ ἐργάζεται ἕνα σχολεῖο, σὰν σχολεῖο ἐργασίας, ὅπου τὰ παιδιά ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη κινοῦνται σὲ ἐλεύθερη καὶ ἀνεξάρτητη δράση, καὶ ἀφομοιώνουν τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὸ εἶναι τὸ πῶς σοβαρὸ γινώρισμα τοῦ σχολεῖου ἐργασίας».

Ὁ θερμότερος ὁπαδὸς καὶ πατέρας τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης Kerschensteiner (Κερσενστάινερ) λέγει «Σχολεῖο ἐργασίας εἶναι ἡ ἀνεξάρτητη ἐπεξεργασία τῶν στοιχείων τῆς παιδείας καὶ μάλιστα μιὰ ἐπεξεργασία ποὺ γίνεται ἀπὸ δλόκληρη τὴ ζωή».

Ὁ Otto Erler «Ἐν ἀναγνωρίζω τὴ φύση τοῦ σχολεῖου ἐργασίας μόνον ἐκεῖ ποὺ μπήκε ἡ χειροτεχνία καὶ κάθε ἄλλη ἐνασχόληση τοῦ χεριοῦ στὸ σχολεῖο. Βέβαια ἡ δεξιότητα τοῦ χεριοῦ εἶναι ἕνα πολὺν σοβαρὸ ἀνικείμενο στὸ σχολεῖο ἐργασίας, πῶς σοβαρὸ ὅμως εἶναι νὰ προσαρμόζεται κάθε διδασκαλία ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὄλη καὶ τὴ μέθοδο στὴν ἔννοια τῆς ἐργασίας».

Ὁ Löwenek (Λάιβενεκ) εἰς τὴν Γερμανικὴ γλωσσικὴν μεταρρύθμιση λέγει: «Μὲ διδασκαλία ἐργασίας πρέπει νὰ δεχτοῦν»

με κάθε διαρρύθμισι τῆς διδασκαλίας, πού γίνεται με σκοπό τὴν ανεξάρτητη ἐπεξεργασία τῶν γνώσεων καὶ τῆς πείρας ἀπὸ τὰ παιδιά. Τὸ σχολεῖο ἐργασίας ποτίζεται ἀπὸ μιὰ ἐν.αία ἰδέα, τὴν ἰδέα τῆς ἐλεύθερης δημιουργίας. Στὸ νέο σχολεῖο, κάθε ἐργασία τόσο ἢ χειροτεχνική, καθὼς καὶ ἡ πνευματική, πρέπει νὰ στηρίζεται πάνω στὴν ἀρχὴ «Ἐνεργητικότητα τοῦ μαθητοῦ, ανεξάρτητη καὶ ἐλεύθερη ἐπιξεργασία κάθε ὕλης ἀπὸ τοὺς μαθητὰς, ἀνάπτυξη τῆς βούλησης γιὰ τὴ μόρφωση τῆς προσωπικότητας, με σκοπὸ τὴ συνεργασία γιὰ τὴν ἠθικοποίηση τῆς κοινωνίας».

Ὁ Gaudig (Γκάουντιγγ) παραδέχεται στὸ σχολεῖο ἐργασίας γιὰ κύριο γνώρισμα τὴν ἐλευθερίαν. «Ἡ ἐργασία πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθερη» δηλαδὴ πρέπει νὰ ἔχη τίς πηγές τῆς στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ εἶναι ἐλεύθερη ἐκδήλωση ἐσωτερικῆς ἀνάγκης». Σύμφωνα με τὴν ἀποψή του αὐτή, βάζει τίτλο σὲ ἓνα ἔργο του πού ἔγραψε μαζί με ἄλλους παιδαγωγούς ὁμοειδέτες του «Ἡ ἐλεύθερη πνευματικὴ ἐργασία: στὴ θεωρία καὶ στὴ πράξη».

Ὁ Arno Schmiuder (Σμίντερ), πού ὄλες οἱ παιδαγωγικὲς καὶ μεθοδικὲς ἀπαιτήσεις του, βγαίνουν ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέρή του φιλοσοφία, βλέπει τὰ πιὸ οὐσιώδη στοιχεῖα κάθε νεωτεριστικῆς διδασκαλίας στὶς λέξεις: «Ἐννοεῖν τὴν ὕλην, καὶ δημιουργεῖν». Ὁ μαθητὴς πρέπει νὰ νιώσῃ πρῶτα κείνο πού κατάλαβε βαθιὰ, καὶ νὰ τὸ δημιουργήσῃ ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη. Αὐτὴ ἡ δημιουργικὴ δύναμη μέσα στὸ παιδί μπορεῖ νὰ μεγαλώσῃ σὲ τόσο βαθμὸ, πού τὰ ἀποτελέσματά τῆς, νὰ εἶναι προϊόντα με μεγάλη ἀξία γιὰ τὴν ὀλότητα, ὅποτε τὸ δημιούργημα ἔχει κοινωνικὴ ἀξία, καὶ τὸ σχολεῖο γίνεται σχολεῖο παραγωγῆς.

Σὲ ἓνα ἔργο του «Δημιουργικὴ ἐργασία» μᾶς ζωγραφίζει πὼς οἱ μαθητριοί του στὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας, παράγουν νέες ἀξίες, δικές των δηλαδὴ σκέψεις πάνω σὲ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ καταστάσεις.

Ὁ Schmiuder ἔχοντας γιὰ βάση τὴ δική του θεωρία γιὰ

τὴ συνείδηση, τονίζει τὴν ἐνότητα μεταξὺ ψυχικοῦ καὶ σωματικοῦ. Κάθε τι τὸ σωματικὸ εἶναι ἐκδήλωση ψυχικοῦ καὶ ἀπαιτεῖ τὴν ἴδια ἐκτίμηση καὶ περιποίηση. Καλλιέργεια τοῦ σώματος πού γίνεται καὶ με ἄλλα μέσα, μὰ καὶ με τὸ χορὸ, με τὴ πλατεῖα τοῦ σημασία, εἶναι γι' αὐτὸν ψυχικὴ καλλιέργεια καὶ τέλος:

Ὁ Γεώργιος Münch λέγει: «**Σχολεῖο ἐργασίας εἶναι τὸ σχολεῖο πού με τίς ψυχολογικὲς του μεθόδους καὶ με τὸ καλλιτεχνικὸ εἶδος τῆς λειτουργίας του, ἀναπτύσσει δημιουργικὲς δυνάμεις**». Ἀπὸ σκοποῦ καταχωρίστηκαν στὸ κεντρικὸ αὐτὸ οἱ σκέψεις τῶν μεγάλων Γερμανῶν νεωτεριστῶν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδέα τοῦ σχολείου ἐργασίας γιὰ νὰ γίνῃ ὀλότελα ἀντιληπτὴ νὰ μὴ μείνῃ οὔτε ἡ παραμικρὴ ἀσάφεια καὶ νὰ ξεαρθῶν τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς ἰδέας, πού εὐκόλα κάθε παρατηρητὴς διακρίνει στοὺς ὁρισμούς ὄλων τῶν παιδαγωγῶν π ο ὄ ἀ ν α φ ἔ ρ α μ ε .

Τὰ οὐσιώδη αὐτὰ γνωρίσματα εἶναι: 1ο Ἐσωτερικὴ ἀνάγκη γιὰ δράση. 2ο Ἀνεξάρτητη καὶ ἐλεύθερη ἐνεργεια τοῦ παιδιοῦ. 3ο Ἀπόκτηση δυνάμεων πού ἡ ἐκδήλωσή των ἔχει κοινωνικὴ κατεύθυνση.

4. ΑΠΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Αὐτὰ τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς κεντρικῆς ἰδέας τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης γεννοῦν αὐτόματα στὴν ψυχὴ καθενός, πού ἔχει ποιιστὴ με τὰ νερά τοῦ περασμένου ἰδεώδους, σοβαρὲς ἀμφιβολίες καὶ ἐρωτήματα.

Α'. Πὼς θὰ γίνῃ ἡ ἐργασία μέσα στὸ σχολεῖο γιὰ νὰ πετύχῃ τὸν πλησιέστερο σκοπὸ του, δηλαδὴ τὴν ἀπόκτηση τῶν γνώσεων καὶ δεξιοτήτων πού χρειάζονται στὸν κάθε ἄνθρωπο

γὰ νὰ ζήσῃ μέσα στὴ ζωὴ καὶ νὰ συντελέσῃ στὴν ἀνύψωσίν του καὶ στὴν ἀνύψωση τῆς κοινωνίας του : Ἀφοῦ οἱ σχέσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἶναι πολυποίκιλες καὶ πολύπλοκες, τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἀφθονοῦν, τὰ προϊόντα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης ἀπειροῦ, μπορεῖ ἓνα ἄτομο μόνο του, ἀνεξάρτητα, νὰ φθάσῃ σὲ ἓνα ποσὸ γνώσεων καὶ δεξιοτήτων καὶ νὰ ἐπαρκέσῃ; (Ἐσωτερικὴ ἀνάγκη, ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία).

Β'. Θὰ μπορέσῃ ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ ἀνάγκη γιὰ γνώση, μόνη της, χωρὶς νὰ καθοδηγηθῇ, νὰ στραφῇ σὲ ὅλα τὰ χρειαζόμενα ἀπὸ τὴ ζωικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνάγκη ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ κάθε ἐργασία σωματικὴ καὶ πνευματικὴ πρέπει νὰ βγαίνει μόνο ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνάγκη ;

Γ'. Θὰ εἶναι δυνατὸ ὅλα τὰ ἄτομα μιανῆς σχολικῆς κοινότητας, ποὺ πρέπει νὰ ποτιστοῦν ἀπ' τὶς ἴδιες ἀνθρωπιστικῆς, πατριωτικῆς καὶ θρησκευτικῆς πηγές, νὰ κινοῦνται ταυτόχρονα ἀπὸ τὴν ἴδια ἐσωτερικὴ ἀνάγκη γιὰ τὴν ἴδια γνώση καὶ δράση καὶ μὲ τὴν ἴδια κατεύθυνση ;

Δ'. Μήπως ἡ ἐλεύθερη καὶ ἀνεξάρτητη ἐπεξεργασία τῆς ὅλης μᾶς φέρῃ σὲ σχολικὴ ἀναρχία καὶ φθάσωμε ἔτσι σὲ ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα μὲ ζημίαι τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας ;

Ε'. Πῶς συμβιβάζεται ἡ ἐλεύθερη ἐργασία βγαλμένη ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τοῦ παιδιοῦ μὲ ὥρολόγια προγράμματα καὶ μὲ ἀναλυτικὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων ποὺ διδάσκονται;

Σ'. Μπορεῖ νὰ συμβιβαστοῦν ἐλεύθερη ἐργασία καὶ μέθοδος, ἀφοῦ τῆς μεθόδου ἓνα ἀπὸ τὰ οὐσιωδέστερα στοιχεία εἶναι ἡ σταθερὴ χρησιμοποίησις μέτρων, μὲ ἄλλα λόγια ἀνελευθερία;

Εἶναι σοβαρὰ ἐρωτήματα ποὺ ὀδηγοῦν ἀναγκαστικὰ σὲ βαθύτερη ἐξέταση τῶν στοιχείων τῆς ἐννοίας «διδασκαλία ἐργασίας» πλεονεκτήματα ἀπὸ τὴν πρακτικὴν της πλευρὰν, σχετικὰ μὲ τὴν ἐφαρμογὴν της καὶ μὲ τοὺς σκοποὺς ποὺ θέλει νὰ πετύχῃ τὸ νέο σχολεῖο.

Γιὰ νὰ ἀπαντήσωμε σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάσωμε ἀκόμη μιὰ φορὰ, ποῖο εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς σημερινῆς ἀγωγῆς. Ἡ ἀγωγή θέλει νὰ διαπλάσῃ τὸν τρόφιμο σὲ ἓνα ἠθικὸ χαρακτήρα, σὲ μιὰ εὐγενικὰ καὶ γυμνὰ δρᾶση προσωπικότητα. Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παιδείας εἶναι ὁ εὐρωστός ἀνθρώπος στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα, ὁ ἀνθρώπος μὲ ἰσχυρὴ θέληση καὶ ἠθικὴ ἱκανότητα, ποὺ νὰ μπορῇ νὰ εἶναι πάντα ἑτοιμὸς καὶ ἱκανὸς νὰ χρησιμοποιήσῃ τίς δυνάμεις καὶ ἱκανότητές του γιὰ τὴν ἐκπολιτιστικὴ πρόοδο καὶ γιὰ τὸ ὄφελος τῆς κοινωνίας.

Μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τέτοιου σκοποῦ ἡ διδασκαλία καὶ πόσο ; Ἐκεῖνος ποὺ παραδέχεται τὴ διδασκαλία γιὰ μοναδικὸ μέσο παροχῆς γνώσεων, θὰ ἀρνηθῇ μιὰ τέτοια δύναμη στὴ διδασκαλία, γιατί εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὴν πείρα, πῶς πολλὲς γνώσεις εἶναι δυνατὸ νὰ συνυπάρχουν μὲ τίς ταπεινότερες ἠθικὰς ἀντιλήψεις καὶ μὲ τὴν ἐκδήλωσίν τους. Μπορεῖ κανεὶς νὰ γνωρίζῃ πάρα πολλά, νὰ ἔχῃ κάμει ἀξιόλογες ἐπιστημονικὰς ἐρευνες, νὰ ἔχῃ γράψῃ γιὰ τὰ λεπτότερα προβλήματα τῆς ζωῆς, νὰ εἶναι ποιητὴς ἢ καλλιτέχνης, νὰ ἔχῃ γράψῃ γιὰ φιλοσοφία τῆς θρησκείας, γιὰ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, γιὰ ἠθικὴν, καὶ ὅμως νὰ εἶναι ἀδύνατος χαρακτήρας, ἓνας μικρὸς καὶ ταπεινὸς ἀνθρώπος.

Ἡ διδασκαλία ὅμως στὸ νέο σχολεῖο, δὲν ἔχει μόνο καὶ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ δώσῃ γνώσεις στὰ παιδιὰ, ὅπως γινόταν καὶ γίνεται δυστυχῶς ὡς σήμερα, παρὰ τὴ μεταρρύθμιση.

Τὸ νέο σχολεῖο δὲν ἐξετάζει τί ξέρει καὶ πόσο ξέρει ὁ ἀνθρώπος, ἀλλὰ στρέφεται στὴ συστηματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βούλησης, στὴν ἐνεργητικὴ ἐπιξεργασία ἑνὸς πνευματικοῦ κόσμου τοῦ ἀληθοῦς τοῦ ὡραίου καὶ τοῦ καλοῦ.

Μιὰ τέτοια θεληματικὴ ἐνέργεια εἶναι, μὲ τὴν ἀλήθεια, ἓνας ἀπόρητος προμαχῶνας ἀπέναντι στὴν κυριαρχία τῶν ἑλικῶν ὁρμῶν καὶ τῶν ταπεινῶν παθῶν, ὅπως παρουσιάζονται.

στοις ἄγιους καὶ ἀπολίτιστους λαούς.

Ἄς παρακολουθήσωμε πλατύτερα πῶς μπορεῖ νὰ ἐργασθῆ ἡ διδασκαλία σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Γνωρίζομε, πῶς ὁ κυριώτερος συντελεστής τῆς ἀγωγῆς, εἶναι χωρὶς ἀμφισβήτηση ὁ δάσκαλος; ὁ ἐνθουσιώδης καὶ εὐσυνείδητος παιδαγωγός, ἡ ἀληθινὴ πρᾶτυπη διδασκαλικὴ προσωπικότητα. Ὁ δάσκαλος τοῦ νέου σχολείου, πρέπει νὰ στραφῆ περισσότερο, παρὰ ὅπως μέχρι σήμερον γίνεται, στὶς συναισθηματικὰ καὶ βουλευτικὰ λειτουργίες. Χτυποῦν ἀπὸ τὰ βάθη τῶν χρόνων ζωντανὰ στὰ αὐτιά μας, τὰ σοφὰ λόγια τοῦ μεγάλου Ἑρβάρτιου: «Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου δὲν κεῖται στὴ γνώση, ἀλλὰ στὴν ἰσχυρὰ βούληση». Ὁ κύκλος τῶν γνώσεων, μπορεῖ νὰ περιέχῃ ἓνα θησαυρὸ, ποὺ νὰ μοιάζῃ μὲ ἄχρηστο ἀδιάφορο ὑλικό, ὅπως τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ νομίσματα μέσα στὸ ἐρμάρι τοῦ φιλαργύρου, ποὺ δὲν ἔχουν ἀξία, γιατί μένουσιν ἀχρησιμοποίητα, ἔτσι μόνες τους οἱ πολλὰς μέσα στὴ ψυχὴ εἶναι χωρὶς ἀξία. Τότε μόνον παίρνουν ἀξία καὶ ζωντανεύουσιν, ὅταν συνοδεύωνται ἀπὸ τὸ συναίσθημα.

Χωρὶς τὸ συναισθηματικὸ τόνο εἶναι ὀλότελα ἀδιάφοροι. Γιὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσωμε τὸ συναίσθημα μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ. Τοῦτο θὰ κατορθώσωμε σὰν καθοδηγοῦμε ἐλαφρὰ τὸ παιδί νὰ παίρῃ μιὰ ὀρισμένη στάση ἀπέναντι στὴν ὕλη ποὺ τοῦ προσφέρομε. Κάθε ὕλη, ἔχει τὴ δύναμη νὰ φέρῃ ἐμπρὸς στὰ παιδιά, πρόσωπα, πράξεις, σχέσεις, γεγονότα, πράγματα, καὶ νὰ τὰ κάμνῃ νὰ ἀντιδροῦν, δηλαδὴ γεννιέται μέσα στὴν ψυχὴ τους ἡ χαρὰ, ὁ ἐνθουσιασμός, ἡ ἐπιδοκιμασία ἢ ἀποδοκιμασία, ἀγάπη καὶ σέβας. Αὐτὸ τὸ πετυχαίνομε σὰν κάμνομε νὰ στρέφεται τὸ παιδί μόνον του στὴν ὕλη (διαφέρον κατὰ Ἑρβάρτιον, ἐσωτερικὴ ἀνάγκη κατὰ τοὺς μεταρρυθμιστὰς) καὶ ὅταν ἡ ἐπεργασία γίνεται σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὰς τοῦ νέου σχολείου.

Ἡ διδασκαλία κατὰ δεύτερον λόγον, πρέπει νὰ φροντίζῃ ὥστε νὰ ἐξασθενοῦν μέσα στὴν ψυχὴ τὰ ἐγωϊστικὰ ἐλατήρια γιὰ τὴ μορφωτικὴ ἐργασία καὶ νὰ κάμνῃ ὥστε νὰ ἀναπτυχθοῦν σιγὰ

σιγὰ καὶ συστηματικὰ τὰ κοινωνικά, ἠθικά καὶ τὰ θρησκευτικά.

Στὸ κέντρο κάθε προσπάθειας γιὰ τελειοποίηση, πρέπει νὰ βρισκεται ἡ ἀρχὴ «*Μίθαινε κάθε τι ποὺ σὲ μορφώνει καὶ σὲ κάμνει ἱκανὸ γιὰ δράση*». Ἐγωϊστικὰ ἐλατήρια καθὼς τὴν τάση γιὰ ἱκανοποίηση τῆς τιμῆς πρέπει νὰ καταπολεμᾷ ἡ διδασκαλία, ἢ τουλάχιστο νὰ τὰ ἐξευγενίσῃ. Ἡ ἀξία κάθε διδακτικῆς ἐνέργειας πρέπει, σύμφωνα μὲ ὅσα ἀναπτύξαμε, νὰ ζυγίζεται μὲ τὸ μέτρο «*Πόσο ἀναπτύσσει τὴν προσωπικότητα*». Ἄν σκεφθῆ ὅμως κανεὶς ἀκόμη βαθύτερα, θὰ βρῆ πῶς καὶ αὐτὴ ἡ μεγάλη φροντίδα καὶ προσπάθεια γιὰ τὴν τελειοποίηση τοῦ ἐγώ, κλείνει μέσα της μερικὰ λείψανα ἐγωϊσμοῦ. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγον πρέπει τὰ ἠθικοατομιστικὰ ἐλατήρια νὰ ὑποχωρήσουν μπροστὰ στὰ ἠθικοκοινωνικά. Παράλληλα μὲ τὴν ἀτομιστικὴ κατεύθυνση πρέπει νὰ προχωρῆ καὶ ἡ κοινωνιστικὴ, νὰ λαμβάνωνται δηλαδὴ ὑπ' ὄψει τὰ συμφέροντα τῆς κοινῆς καὶ ἡ ἐργασία τῆς ἀνθρωπότητος. Μιὰ τέτοια παιδαγωγικὴ ποὺ δίνει τὴ κεντρικώτερη θέση σὲ τέτοια κοινωνικά ἐλατήρια χαρακτηρίζεται μὲ τὶς λέξεις «*Κοινωνιστικὴ παιδαγωγικὴ*».

Τέλος κοντὰ στὰ ἠθικοκοινωνικά ἐλατήρια, πρέπει νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ τὰ θρησκευτικά. Εἶναι γνωστό, πῶς σὲ κάθε γνώση ἔχουν χαραχθῆ ὅρια, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ ξεπεράσῃ ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία.

Αὐτὴν τὴ γνώση, μὲ τὰ στενά της ὅρια συμπληρώνει ἡ πίστη. Αὐτὸ τὸ συμπλήρωμα τῆς γνώσης μὲ τὴν πίστη δὲν συνοδεύεται ἀπὸ σαφῆ συνείδηση, ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ διαίσθησις πῶς ἡ γνώση στρέφεται σὲ ἓνα ἔργο ποὺ δὲν προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ποὺ μένει ἓνα αἶνιγμα, ποὺ ξεκαθαρίζεται μόνον ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τακτοποιεῖται ἀπ' αὐτὴν σὲ μιὰ αἰώνια διάταξη.

Ὅταν ἡ διδασκαλία κατορθώσῃ νὰ ξυπνήσῃ τέτοια ἐλατήρια μέσα στὴ ψυχὴ, γιὰ μιὰ τέτοια εὐγενικὴ ἀνάγκη, πέτυχε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ σκοποῦ της.

Όστε για να γυρίσωμε πίσω και να απαντήσωμε στο πρώτο ερώτημά μας : Δέν είναι μόνο ή απόκτηση γνώσεων ή κύριος σκοπός τής εργασίας του σχολείου, *άλλά και ή προγραμματική και συντηματική δημιουργία μιας πλούσιας συναισθηματικής ζωής και μιας ισχυρᾶς βούλησης έτοιμης για κοινωνική δράση.*

Τούτο μπορούμε να τό πετύχωμε και με ένα minimum (ελάχιστο ποσό) γνώσεων. Είναι άλλως τε γνωστό πώς όπου υπάρχει μια ομαλή ψυχική ζωή, εκεί δέν είναι δύσκολη ή απόκτηση των αγαθών του πολιτισμού που χρειάζονται, ακόμη και χωρίς τή βοήθεια του σχολείου.

Όλα αποκτώνται αν έχουν μπῆ, κατά τον Έρβαρτο, στην ψυχή οι αναγκαῖες συναισθηματικές και βουλευτικές προδιαθέσεις, τό ζωντανό δηλαδή διαφέρον.

Στό δεύτερο ερώτημα, αν θά μπορούσε ή έσωτερική ανάγκη του παιδιού να κατευθύνη τήν τάση για τή γνώση σε όλα τά αγαθά του πολιτισμού, ή απάντηση δόθηκε παραπάνω αφού αναγνωρίστηκε, πώς δέν είναι ανάγκη, αφού τό κυριώτερο στη διδασκαλία δέν είναι τό ποσό των γνώσεων που δίνουμε στα παιδιά.

Άλλωστε τούτο εξαρτάται και από τις διάφορες σχολικές συνθήκες, από τό είδος του σχολείου, από τή μόρφωση και εύσυνειδησία του δασκάλου, από τήν ιδιορρυθμία του παιδιού, και τέλος από τόν τρόπο που βρίσκεται και διατάσσεται ή ὄλη για διδασκαλία.

Δύσκολη και σοβαρά είναι ή απάντηση στο τρίτο ερώτημα, αν δηλαδή θά είναι δυνατό όλα τά άτομα που αποτελούν τή συνεργαζομένη σχολική κοινότητα, που πρέπει να έχουν τις ίδιες ανθρωπιστικές, πατριωτικές και θρησκευτικές βάσεις, αν θά μπορούν, λέγω, όλα αυτά τά άτομα στον ίδιο χρόνο, να νιώσουν τήν ίδια έσωτερική ανάγκη για τήν ίδια γνώση, αν θά μπορούν μαζί να βαδίζουν τόν ίδιο δρόμο.

Τό ζήτημα αυτό είναι ένα από τά αδύνατα σημεία τής

δμαδικῆς διδασκαλίας, τό πιο ασθενικό μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος τής περασμένης γενεᾶς. Ο χθесινός δάσκαλος, αλλά και ο σημερινός, διδάσκοντας μέσα στη τάξη του, ή εφαρμόζοντας κάθε παιδαγωγικό μέτρο, προχωρούσε στη δουλειά του αδιαφορώντας αν βρίσκονται μπροστά του τόσες ξεχωριστές ατομικότητες όσος είναι και ο αριθμός των παιδιών του.

Αδιαφορούσε για τό γεγονός τής διαφορώτατης ψυχοσύνδεσης των παιδιών, τής διαφορώτατης σωματικῆς των διάπλασης, των διαφορών των κλίσεων και διαφερόντων, των διαφορών στους τρόπους του σκέπτεσθαι, στους παραστατικούς τύπους, αδιαφορούσε για τή δύναμη τής φαντασίας των, τό συναισθηματικό και βουλευτικό τους τύπο κ.λ.π.

Η διδακτική του μέθοδος ως και κάθε άλλο μέτρο που εφαρμόζε, καμμιά από τις σοβαρές αυτές προϋποθέσεις δέν έπαίρνε υπ' όψει στην πράξη παραδεχόταν ο δάσκαλος μια ψυχική και σωματική ομοιογένεια για ζημία τής ατομικῆς εξέλιξης και τής κοινωνικῆς προόδου.

Στό νέο όμως σχολείο, με τήν ελεύθερη κατεύθυνση που βγαίνει από έσωτερική ανάγκη, θά είναι πολύ ευκολώτερο να παίρνονται από τόν εύσυνείδητο παιδολόγο δάσκαλο υπ' όψει όλες αυτές οι ψυχικές και σωματικές διαφορές των παιδιών, που ή γνώσης των είναι αναγκαιοτάτη και απαραίτητη στο έργο τής αγωγῆς.

Στό τέταρτο ερώτημα : Μήπως ή ελεύθερη και ανεξάρτητη εργασία των παιδιών γεννήσει σχολική αναρχία, φαίνεται πώς είναι περιττό να απαντήσωμε, γιατί ή λέξη αναρχία, σύμφωνα με τά καθιερωμένα, σημαίνει έσωτερική και έξωτερική άταξία.

Εἴμεθα τής γνώμης πώς καμμιά άταξία δέ γεννιέται, όταν τό παιδί ενδιαφερθῆ ζωντανά και με ζωνρη έκδήλωση στροφῆ στο αντίκειμενο του διαφερόντός του, ούτε δέ και για έξωτερική άταξία μπορούμε να χαρακτηρήσωμε τή ζωνρη έκδήλωση τής πλούσιας σε δράση και κίνηση παιδικῆς ζωῆς.

Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ὁ θερμὸς μας πόθος, πὼς νὰ φουσή-
ξωμε μέσα στὰ παιδιὰ ἄφθονη ζωὴ ποὺ νὰ ἔχη πλούσια ἐκ-
δήλωση.

Στὸ πέμπτο ἐρώτημα θὰ ἀπαντήσωμε, ὅταν θὰ ἐξετάσωμε
τὸ ζήτημα τῆς ἐνιαίας συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας.

Τὸ ἄλλο ζήτημα, τῆς σχέσης ἐλεύθερης ἐργασίας καὶ μεθό-
δου, θὰ καθορισθῇ ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ στιγμή ὁπότε θὰ ἐξετασθῇ
ἂν εἶναι δυνατὴ ἡ μετατροπὴ τῶν σχολικῶν πραγμάτων καὶ με-
θόδων σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρύθμισης.

✓ Ἄν ἀνακεφαλαιώσωμε τὶς ἀπαντήσεις μας, φθάνομε στὰ
παρακάτω συμπεράσματα. Δὲν εἶναι τὸ ποσὸ τῶν γνώσεων ποὺ
μαθαίνομε στὰ παιδιὰ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τοῦ σχολείου
ἐργασίας, ἀλλὰ ὁ συναισθηματικὸς τόνος ποὺ συνοδεύει τὴν
κάθε γνώση καὶ ἡ ἐλεύθερη ἐργασία ποὺ γίνεται ἀπὸ τὰ παι-
διὰ στὴν ἐπεξεργασία τῆς ὕλης, γιατί μόνον ἔτσι μποροῦμε
νὰ μορφώσωμε τὴ βούληση τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ ποσὸ τῶν γνώσεων μπορεῖ νὰ ποικίλῃ ἀνάλογα μὲ τὸ
περιβάλλον τοῦ παιδιοῦ, μὲ τὸ εἶδος τοῦ σχολείου, μὲ τὶς scho-
λικὲς σχέσεις καὶ συνθῆκες. Οἱ γενικὲς ἀνθρωπιστικὲς, πατριω-
τικὲς καὶ θρησκευτικὲς βάσεις ποὺ πρέπει νὰ κάμνουν τὸν πυ-
ρῆνα τοῦ παραστατικοῦ καὶ συναισθηματικοῦ κόσμου τοῦ ἀτό-
μου, πρέπει νὰ εἶναι οἱ ἴδιες χάριν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας.

Κάθε ἀτομικότητα πρέπει νὰ καθοδηγῆται κατάλληλα γιὰ
νὰ ἱκανοποιῇ τὴν ἐσωτερικὴ τῆς ἀνάγκη καὶ νὰ γνωρίσῃ βα-
θειὰ τὰ ἀντικείμενα τοῦ διαφέροντός της, γιατί ἂν γίνῃ ἀντί-
θετα, ὅπως σήμερα δυστυχῶς γίνεται, διαστρεβλώνομε τὴν
προσωπικότητα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅπως κάμνομε, ὅταν θέ-
λωμε νὰ στρέψωμε τὸ κλαδὶ ἐνὸς δέντρου ποὺ ἀναπτύσσεται φυ-
σικὰ, γιὰ νὰ πάρῃ τὴν ἰδική μας αὐθαίρετη κατεύθυνση. Μὲ
ἄλλα λόγια δὲ θὰ διδάσκωμε ἑμεῖς ὅ,τι θέλομε καὶ ὅ,τι περι-
λαμβάνεται στὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα καὶ ὅπως ἑμεῖς θέλομε,
παρὰ θὰ ἐξετάζωμε μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ κάθε τι ποὺ ἐκίνησε καὶ
κινεῖ τὴν περιέργεια καὶ τὸ διαφέρον των καὶ θὰ τὸ ἀφήνωμε

νὰ τὸ ἐπεξεργάζονται ἐλεύθερα καὶ βαθειά.

Ὁ ρόλος μας θὰ εἶναι ρόλος συνεργάτου ποὺ δὲν ξέ-
ρει καὶ ζητεῖ μαζὶ μὲ τὸ παιδί νὰ μάθῃ.

Τοῦτο δὲν εἶναι ψυχικὴ ἀναρχία, ἢ ἔλλειψη συστήματος.
ἀλλὰ, ἐπαναλαμβάνομε, θὰ εἶναι ἀπόδειξη πὼς χτυπᾷ πλούσια
ἡ ζωὴ μέσα στὸ παιδί καὶ πρέπει νὰ εἴμεθα εὐχαριστημένοι
ἂν ἐκδηλώνεται μὲ μεγάλη ζωηρότητα.

5. ΠΟΙΑ ΤΛΗ ΘΑ ΔΙΔΑΧΘΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Ἡ ψυχολογία τοῦ μικροῦ παιδιοῦ ἀποδεικνύει ὀλοφάνερα
πὼς ἡ τάση γιὰ τὴ γνώση καὶ γιὰ τὴ δράση, εἶναι ἔμφυτη
μέσα του. Καὶ γιὰ τὶς δύο οἱ πηγὲς βρίσκονται στὴν παι-
δικὴ περιέργεια καὶ στὴ ζωηρὴ προσπάθεια γιὰ ἱκανοποίησὴ
της. Γνωρίζομε ἀπὸ τὴν πείρα ἐκείνην τὴν περίοδο τῆς ἡλι-
κίας τοῦ παιδιοῦ, ποὺ πολὺ σωστὰ ὀνομάζει ἡ παιδολογία ἡλι-
κία τῶν ἐρωτήσεων, ὁπότε ἡ παιδικὴ ψυχὴ ὀλοένα κινεῖται νὰ
δεχθῇ κάθε ἐντύπωση καὶ νὰ προχωρήσῃ στὴν αἰτία τῶν
πραγμάτων. Τέτοιες ἐρωτήσεις τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, μᾶς εἶναι
γνωστές. «Τί εἶναι αὐτὸ μπαμπά; Γιατί αὐτὸ εἶναι ἔτσι; γιατί
κάμνει ἔτσι;» Αὐτὲς οἱ ἐρωτήσεις δὲ στρέφονται μόνον στὰ πρά-
γματα τῆς φύσης ποὺ περιβάλλει τὸ παιδί, καὶ στὸ γιατί τῶν
πραγμάτων, ἀλλὰ προχωροῦν καὶ πέραν ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ ζη-
τοῦν νὰ κατανοήσουν ἀκόμη καὶ σχέσεις ὡς καὶ προβλήματα μετα-
φυσικά. «Μπαμπά τί λογῆς εἶναι ὁ Θεός; Ποῦ κάθεται ὁ Θεός;
ἀπὸ ποῦ ἔρχονται τὰ μικρὰ παιδιὰ;» καὶ τόσα ἄλλα, σὲ τέτοιον
μάλιστα βαθμὸ, ποὺ πολλὲς φορὲς ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα

βρίσκονται σε μεγάλη δυσκολία και κάποτε σε αδυναμία να ικανοποιήσουν την αφελή παιδική ψυχή.

Αυτή ή περίοδος της περιέργειας στη ζωή του ανθρώπου δεν είναι μικρής διάρκειας, όσο στις άρχες είχε παραδεχτή ή ψυχολογία, φαίνεται πώς συνοδεύει τον άνθρωπο μέχρι του τέφου.

✓ Η ικανοποίηση της περιέργειας του παιδιού γεννά μέσα στην ψυχή του μια μεγάλη ευχαρίστηση, που φαίνεται ζωγραφισμένη στα μεγάλα παιδικά μάτια και διακρίνεται από κάθε παρατηρητή. Αμέσως ύστερα από την πρώτη ικανοποίηση παρουσιάζονται μπροστά στο παιδί χίλιες δυο έντυπώσεις, νέα προβλήματα που καθένα προκαλεί την περιέργειά του και ζητεί τη λύση του.

Μια αδιάκοπη ένασχόληση της παιδικής ψυχής με τη γύρω του ζωντανή φύση είναι ή πρώτη ένασχόληση της ψυχικής του ζωής. Επειδή δέ ή φύση του παρουσιάζεται σε κάθε στιγμή πολύ πλούσια σε έντυπώσεις, γι' αυτό ή ψυχική εργασία του παιδιού και ή προσοχή του διακρίνονται για τη μεγάλη περιήλωση και είναι σιλάβες των πολλών έντυπώσεων από τα φαινόμενα και από τα γεγονότα.

Γι' αυτούς ακριβώς τους σοβαρούς λόγους, για να μπορέση με άλλα λόγια το παιδί να μάθη ό,τι πρέπει να μάθη, που θα είναι άργότερα τα στερεά θεμέλια της ανάπτυξής του, είναι ανάγκη να καθοδηγηθή κατάλληλα αυτή ή παιδική περιέργεια, φυσικά και όχι εξαναγκαστικά, να καταβληθή μεγάλη φροντίδα για την άβιαστη χειραγώγηση αυτής της παιδικής έσωτερικής ανάγκης: οι πρώτες της γραμμές να χαράσσωνται από τα στιβαρά χέρια του δασκάλου. Πρέπει λοιπόν να αφήνωμε το παιδί να στρέφεται σε ό,τι κίνησε το διαφέρον του. Ο δάσκαλος όμως πρέπει να είναι ο πρώτος παράγων αυτής της κατευθυντήριας γραμμής για να μεταβληθή άργότερα σε συνοδοιπόρο και πιο ύστερα σε συνεργάτη πάνω στις γραμμές που βαδίζουν.

← Φυσικό συμπέρασμα από όσα είπαμε βγαίνει, πώς ό με-

κρός μαθητής πρέπει να μάθη μερικά πράγματα ανάλογα με την αντίληπτική του δύναμη, πράγματα που να βρίσκονται πολύ κοντά του ψυχολογικά, να βρίσκονται σε μεγάλη σχέση με το έγω του, για να μπορή να τα αντιλαμβάνεται απ' όλες των τις πλευρές και να παίρνη μια στάση απέναντί των.

Αυτό το ζήτημα της ύλης που έπρεπε να διδαχτή, ήταν από τα παλιά χρόνια το μεγαλύτερο πρόβλημα της σχολικής εργασίας.

✓ Πολλοί είναι οι παράγοντες που σε διάφορες εποχές καθόριζαν το είδος και το ποσό της ύλης που έπρεπε να διδαχτή μέσα στο σχολείο.

Στην άρχή που ιδρύθηκαν τα δημοτικά σχολεία, ή έκταση της ύλης, ήταν φυσικά περιορισμένη. Κεντρική ύλη, ήταν τα θρησκευτικά μαθήματα, ή ανάγνωση, ή γραφή και ή αριθμηση. Με την εξέλιξη εξεβίασαν την πόρτα του σχολείου και ύλες άλλου περιεχομένου.

Η έκλογή των δέ γινόταν πάνω σε παιδαγωγικο-επιστημονικές άρχες, αλλά με την επίδραση μεγάλων παραγόντων.

✓ Τέτοιοι παράγοντες ήταν :

1ον Η εκκλησία : Αυτή υποστήριζε και απαιτούσε την αθήρηση και έκταση του διδασκόμενου θρησκευτικού ύλικού μέσα στο σχολείο, για την ασφαλέστερη έπιτυχία του σκοπού της, της δημιουργίας δηλαδή θεοσεβών ανθρώπων, ικανών πολιτών της ούρανού βασιλείας.

2ον Το κράτος : Με την επίδραση του κράτους μπήκαν μέσα στα σχολεία ή Ιστορία και ή Γεωγραφία. Στη σημερινή έποχή χρειάζεται και ή διδασκαλία της κοινωνιολογίας για τέωση της κρατικής ιδέας.

3ον Η ζωή : Η ζωή για λόγους πρακτικούς ήθελε τη διδασκαλία της ανάγνωσης, γραφής και αριθμησης, και σήμερα την ένασχόληση με όλους τους κλάδους της χειροτεχνίας.

4ον Οι επιστήμες που προώδευαν ραγδαία μπήκαν πιο

εύκολα στο σχολείο, καθώς οι φυσικές 'Επιστήμες και η Χημεία.

5ον Τὰ ἀνώτερα σχολεία. Αὐτὰ γιὰ νὰ δεχθοῦν μαθητὰς στὴν κατωτάτη των τάξη, προϋποθέτουν καὶ ζητοῦν τὴ γνώση ὠρισμένων ὑλῶν (ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα, γραμματικὴ). Ἡ ἐπίδραση τῶν ἀνωτέρων σχολείων δὲν εἶναι ὠφέλιμη στὴ λαϊκὴ ἐκπαίδευση· γιὰτὶ ἔκαμε νὰ διδάσκονται στὸ λαϊκὸ σχολεῖο μαθήματα, γιὰ μεγάλη ψυχικὴ καὶ σωματικὴ βλάβη τῆς νέας γενεᾶς, πὸν μόνο στὰ ἀνώτερα σχολεῖα μπορούσαν νὰ διδασχθοῦν ἀποτελεσματικὰ.

Ἄπὸ τὴν ἀφθονία καὶ τὴν ποικιλία αὐτῶν τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν πρέπει νὰ γίνῃ ἡ ἐκλογή τῆς ὕλης. Στὸ ἔργον μας τοῦτο θὰ ὀδηγηθοῦμε ἀπὸ δύο γενικὲς παιδαγωγικὲς ἀρχές.

6. ΑΡΧΕΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΗΣ ὙΛΗΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.

Πρώτη ἀρχὴ πὸν βγαίνει ἀπὸ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ιδέας τοῦ σχολείου ἐργασίας εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς.

Α'. Ἀρχὴ τῆς ζωῆς.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς ἀπαιτεῖ νὰ ἀντιληφθῇ καὶ νὰ ζῆσθαι τὸ παιδί τὴ ζωὴ πὸν τοῦ περιβάλλει. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ζωὴ πὸν περιβάλλει καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ὡς ἀρχὴ τῆς πατρίδας, μετὰ τὴν στενωτέρη σημασίαν της. Δὲν εἶναι ἀνά-

γκη νὰ ἐπεκταθῇ κανεὶς πλατύτερα γιὰ νὰ ἀποδείξῃ πὸς ὅλες βγαλμένες ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς πατρίδος ἔχουν ἀπόλυτο ἀξία καὶ ἀνυπολόγιστο μορφωτικὴ δύναμη. Δυστυχῶς στὴ παλαιότερη ἐποχὴ ἀκόμη καὶ σὲ ὅλη τὴν περίοδο τῆς κυριαρχίας τοῦ Ἐσβαρτιανοῦ συστήματος, εἶχε ἀδιαφορήσει τὸ σχολεῖο γιὰ τὴ ζωὴ, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε πὸς τῆς εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον.

Ἐξαφνα στὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τὸ σχολεῖο ἐργαζόταν μετὰ πτόματα, μετὰ νεκρὰ παρασκευάσματα, συχνότερα μετὰ εἰκόνες τῶν διδασκομένων, ἀντὶ νὰ ὀδηγῇ τὰ παιδιὰ στὴ ζωὴ τοῦ λειβαδιοῦ, τοῦ δάσους, τοῦ ποταμοῦ, τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς πόλης. Στὴν πατρίδα μας παραμελήθηκε, καὶ παραμελεῖται ἀκόμη, ἐγκληματικὰ ἢ σημερινῆ νεοελληνικὴ ζωὴ μετὰ ὅλες τὶς πλούσιες ἐκδηλώσεις της καὶ χανόμεστε μέσα στὸ λαβύρινθο νεκροῦ κλασικισμοῦ καὶ μιᾶς ἀχαρῆς γραμματικῆς μόρφωσης. Μόνον τὸ σχολεῖο ἐργασίας ἔσπρωξε τὴν ιδέα τῆς πατρίδας στὸ κέντρο καὶ ἔτσι στηρίχθηκε πάνω σὲ σταθερὰς ψυχολογικὲς βάσεις.

Ἡ αἴσθησις καὶ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα, καὶ ἡ ὁρμὴ γιὰ τὴν πατρίδα, βρίσκονται μέσα σὲ κάθε ἄνθρωπον καὶ πρέπει νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ μέσα στὸ παιδί.

Θὰ εἶναι ἓνα πολὺ μεγάλο κατώρθωμα ἂν ἡ ἀνθρωπότητα κατανοήσῃ τὴν ζωικὴ ἀνάγκη τῆς βαθειᾶς κατανοήσεως, ἀγάπης καὶ προστασίας τῆς πατρίδας. Μετὰ κάθε τι πὸν βρίσκεται μέσα στὴν πατρίδα ζωντανὸ ἢ ἄψυχο πρέπει νὰ γνωρισθῇ τὸ παιδί. Δὲν πρέπει πιά νὰ κυριαρχῇ ἡ μονόπλευρη τάσις καὶ προσπάθεια γιὰ γνωριμία κάθε λεπτομέρειας ἀπὸ τὴν κλασικὴ ἐποχὴ τῶν Ἀθηνῶν—Σπάρτης καὶ Ρώμης.

Στὴ σημερινῆ μας ζωὴ καὶ στὴ σημερινῆ μας πατρίδα πρέπει νὰ στραφῇ ὁλόκληρη ἡ προσοχὴ μας. Ἄπὸ τὴν ἀρχαία ζωὴ καὶ πατρίδα μας νὰ παραλάβωμε—χωρὶς βέβαιον νὰ ἐξοδεύωμε πολὺ χρόνον καὶ πολλὰς δυνάμεις,—ὅ,τι εἶναι ἀξιόλογον γιὰ τὴν κατανοήσις τῆς σημερινῆς ζωῆς μας καὶ γιὰ τὴν δια-

τήρηση του στενοῦ ιστορικοεθνικοῦ δεσμοῦ. Τὸ ξένο θὰ κατανοηθῆ ἀπὸ τὴν πατρίδα.

Ἡ πατρίδα εἶναι ὁλόκληρος ὁ κόσμος μας, ἡ δὲ γνώση καὶ κυριαρχία της θὰ ἀποτελέσῃ τὴν προϋπόθεση γιὰ τὴν γνώση καὶ τὴν κυριαρχία ὅλου τοῦ κόσμου. Κάθε φυσικοἰστορικό, γεωγραφικὸ γεγονός, ἔννοιες καὶ σχέσεις παραλαμβάνει τὸ νέο σχολεῖο—ὅσο εἶναι δυνατό—ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ ἀπὸ τὸν κύκλο πὸν ἀνοίγεται μέσα στὴν πατρίδα μὲ τις ἐκδρομὲς καὶ τὰ ταξείδια.

Ἡ τοποθεσία καὶ ἡ ξεχωριστὴ φύση τῆς στενῆς πατρίδας, τὸ ἔδαφός της, ἡ διαφορετικὴ φύση τοῦ περιβάλλοντος, ὁ ποταμός, τὸ λειβάδι, οἱ δρόμοι καὶ τὰ διάφορα μέσα συγκοινωνίας, ἡ ἔπαυλη τοῦ χωρικοῦ καὶ οἱ γεωργικὲς του ἐργασίες ὡς καὶ τὰ μέσα τῆς ἐργασίας του, τὰ ἐργαστήρια καὶ ἡ ἐργασία ἐν γένει τοῦ ἀνθρώπου, οἱ θρησκευτικὲς, κοινωνικὲς καὶ οικονομικὲς σχέσεις, παρατηροῦνται βαθειὰ στὶς ἐκδρομὲς, περιπάτους καὶ λοιπὲς εὐκαιρίας καὶ ἐνώνονται σὲ ἓνα ὅλο. Σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία σηκώνονται ψηλὰ καὶ παίρνουν τὴν πρώτη θέση δυὸ πλευρὲς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς πὸν εἶχαν ὀλοτέλα παραμεληθῆ ἀπὸ τὸ παλιὸ σχολεῖο, ἡ οικονομικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ πλευρά.

Ἡ ἐργασία στὸ ἐπάγγελμα, ἡ πολυποίκιλη οικονομικὴ ζωὴ, οἱ κοινωνικὲς σχέσεις σπρώχνονται πρὸς τὸ κέντρο τῆς διδακτικῆς ἐργασίας. Τέλος μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς διδασκαλίας τῆς πατρίδας ἐμφυτεύομε κατὰ ψηλότερο στὴν καρδίᾳ τοῦ μαθητοῦ πὸν χρειάζεται ἐπιτακτικὰ στὴ σημερινὴ νεολαία: **τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα.**

Ὁ Goethe λέγει κάπου σὲ ἓνα του σύγγραμμα. «Ἄν θὰ ἔμπνοῦσε μὲ κάποιον θαῦμα μέσα στὴ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν πατρίδα του, θὰ γιάτρυνε τὸν κόσμο ἀπὸ ὅλα τὰ κακά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπελπιστικὰ καὶ ἀθεράπευτα πάσχει».

228

Β'. Ἀρχὴ τῆς ἀφομοίωσης.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀφομοίωσης τονίζει πὸς πρέπει νὰ διδάσκεται στὸ παιδί μόνο ὅλη πὸν εἶναι ἀντίστοιχη μὲ τὴν ἀντιληπτικὴ του δύναμη. Ἐπειδὴ οἱ γνώσεις πὸν βρίσκονται πλησιέστερα στὸν παραστατικὸ κύκλο τῶν παιδιῶν, εὐκόλα κινοῦν τὴν παιδικὴ συμπάθεια, γι' αὐτὸ ἡ ἀφομοιωτικὴ ἀρχὴ χαρακτηρίζεται πετυχημένα καὶ ὡς ἀρχὴ τοῦ διαφέροντος. Ὁ Rein τὴν ὀνομάζει τυλικὴ ἀρχὴ.

Κατ' αὐτὸν ἀνάγκη νὰ γίνεται διδασκαλία μόνο ἐκείνου τοῦ ὕλικου πὸν μπορεῖ νὰ ξυπνήσῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ τὸ διαφέρον τοῦ παιδιοῦ.

Ὁ Münch θέλει νὰ διδάσκονται:

1ον Ὑλές πὸν ἔχουν μεγάλη ἀξία καὶ μποροῦν νὰ ἐντυπωθοῦν. 2ον Ὑλές πὸν ἐξυπηρετοῦν τὴν πνευματικὴ ἀσκήσιν καὶ 3ον Ὑλές πὸν συντελοῦν στὴν ἐξευγένισιν τοῦ χαρακτήρα.

Κατὰ τὸν Arno Schmieder τρεῖς εἶναι οἱ θεμελιώδεις ἀρχὲς ἐκλογῆς τῆς ὕλης.

1. **Ἡ ὕλικὴ ἀρχὴ.** Αὐτὴ τονίζει, πὸς πρέπει νὰ διδάσκονται τέτοιες ὕλεις στοὺς μαθητὰς πὸν εἶναι ἀληθινῆς ἀξίας καὶ μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν.

2. **Ἡ ἀρχὴ τῆς προσωπικότητος.** Αὐτὴ θέλει τὴν προσφορὰ τέτοιου ὕλικου πὸν νὰ ἐξυπηρετῆ τὴν μόρφωσιν τῆς προσωπικότητος.

3. **Ἡ δημιουργικὴ ἀρχὴ ἢ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐργασίας σὲ στενωτέρῃ σημασίᾳ.** Αὐτὴ θέλει νὰ ὀδηγήσῃ τὸ μαθητὴ μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν πολλῶν εἰδῶν ὕλικου στὴ δημιουργικότητα καὶ ἐργασία γιὰ τὴν κοινωνίαν.

7. Η ΕΝΙΑΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΗ ΔΙΔΑ- ΣΚΑΛΙΑ.

Λοιπὸν Ε.Σ.Δ. (σελ. 57)

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὸς οἱ ἀρχὲς ποὺ ἀναπτύξαμε στὸ προηγούμενο κεφάλαιο σχετικὰ μὲ τὴν ἐκλογή τῆς ὕλης δηλαδὴ **λον. Ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς καὶ 2ον ἡ ἀρχὴ τῆς ἀφομοίωσης** στηρίζονται πάνω σὲ σταθερὲς ψυχολογικὲς βάσεις. Ὁ χωρισμὸς ὅμως τοῦ ὕλικου τῆς διδασκαλίας καὶ ἡ συστηματοποίησή του σὲ ξεχωριστὰ μαθήματα, καθὼς καὶ ἡ μὲ ξεχωριστὰ μαθήματα προσφορά του δὲν εἶναι σὲ ἀρμονικὴ σχέση μὲ τὴν κεντρικὴ ἀρχὴ τῆς μεταρρύθμισης καὶ παρουσιάζει σὲ πολλὰ σημεῖα κατὰ τὸ ὑπερπαιδικό.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Ἐρβάρτου μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς συγκέντρωσης τῆς ὕλης θέλησαν νὰ δημιουργήσουν πολλὰ στενὲς σχέσεις ἀναμεταξὺ στίς ὕλες τῶν διαφόρων μαθημάτων, γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ διαφέροντος καὶ γιὰ τὴν εὐκολὴ ἀφομοίωση, δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ σβύσουν τὰ ὄρια ἀνάμεσα στὰ συγκεντρωνόμενα μαθήματα καὶ νὰ κάμουν ἀπ' ὕλες αὐτὲς τίς ὕλες μιὰ ἐνιαία ὕλη.

Ἔτσι παρὰ τίς στενὲς σχέσεις ποὺ δημιουργοῦσαν μεταξὺ διαφόρων ἐνοτήτων ἀπὸ τὰ διάφορα μαθήματα, π. χ. τῆς ἀνακάλυψης τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τὴν Ἱστορία, τῆς φυσικῆς κατάστασης τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τὴ Γεωγραφία, τῶν προϊόντων τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τὴ Φυσικὴ Ἱστορία, τὰ τμήματα αὐτὰ ἐξακολουθοῦν νὰ μένουν τμήματα Ἱστορικά, Γεωγραφικὰ καὶ Φυσικοῖστορικά.

Οἱ ὁπαδοὶ ὅμως τοῦ σχολείου ἐργασίας πάντοτε πάνω στίς βασικὲς ἀρχὲς ἐκλογῆς τῆς ὕλης, δηλαδὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀφομοίωσης, ἀδυστηρὰ συνεπεῖς στίς ἀρχὲς τῆς ἐσωτερικῆς ἀνάγκης, τῆς ἐλεύθερης ἐργασίας καὶ τῆς κοινωνικότητας, ἔκαμαν τὸ με-

γάλο. τὸ γιγαντιαίο, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, βῆμα.

Ζητοῦν μὲ κάθε θυσία νὰ καταργήσουν τὴν ταξινόμηση τῆς ὕλης σὲ χωριστὰ μαθήματα καὶ θέλουν νὰ ἐνώσουν σὲ μεγάλες ἐνότητες ἐργασίας τὴν ποικίλη ὕλη ποὺ διδάσκεται στὰ παιδιὰ σὲ διάφορα χρονικὰ διαστήματα.

Ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴν συγκέντρωση ὕλης γύρω σὲ ὠρισμένη κεντρικὴ ὕλη. Συγκέντρωση τῆς ὕλης εἶναι μόνο ἡ ταξινόμηση καὶ ἐπάλληλη ἐπεξεργασία ὕλης σχετικῆς ἢ συγγενοῦς. Ἐνῶ ἀντίθετα ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία εἶναι ἡ πολύμερῃ ἐπεξεργασία ἐνὸς τμήματος ἐργασίας μὲ ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα τοῦ σχολείου ἐργασίας. Ἀσκήσεις στὴν ὀρθογραφία ἔξαφνα, στὴ γραμματικὴ, ἀριθμητικὴ, ἰχνογραφία, γραφὴ καὶ στὸ τραγοῦδι δὲν συγκεντρώνονται στὴ πραγματικὴ ὕλη ἐξωτερικά, ἀλλὰ θεωροῦνται ἀναγκαῖα μέσα γιὰ νὰ παραστήση κανεὶς ἓνα μέρος ἐργασίας προφορικὰ, γραπτὰ καὶ ἰχνογραφικὰ, γιὰ νὰ μπορέση νὰ γίνη βαθειὰ ἡ ἐπεξεργασία τοῦ τμήματος καὶ μὲ τὸν ἀριθμὸ, καὶ μὲ τὸ μέτρο, καὶ μὲ τὴ μορφή καὶ μὲ τὸ χροῶμα.

Ἐπιχειρήματα αὐτῆς τῆς προσπάθειας ἔχουν τὰ παρακάτω.

1ον Ἡ σὲ χωριστὰ μαθήματα ταξινόμηση καὶ προσφορά τῆς ὕλης δὲν εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν παιδικὴ φύση.

Τὰ παιδιὰ δὲν εἶναι ἀρκετὰ ὄριμα γιὰ νὰ κάμουν τὰ γιγαντιαῖα πηδῆματα ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ συχνὴ μετάθεση ἀπὸ τὸν ἓνα πνευματικὸ κύκλο σὲ ἄλλους κύκλους γνώσεων μέσα σὲ διάστημα ὀλίγων ὥρων. Εἶναι ἀψυχολόγητο τὴν πρώτη ὥρα τῆς ἡμέρας νὰ διδάσκωμε, παραδείγματος χάριν, τὴν Ἱστορία τοῦ Ἰωβ ἀπὸ τὸν Ἑβραϊκὸ πολιτισμὸ, ὕστερα ἀπὸ ὀλιγόλεπτο ἀνάπαυση νὰ μεταφέρωμε τὰ παιδιὰ σὲ ἄλλη περίοδο πολιτισμοῦ καὶ νὰ διδάσκωμε ἀπὸ τὴν Ἱστορία γιὰ τὸν βασιλέα Κόδρο, τὴ τρίτη ὥρα ν' ἀσχολοῦμαστε μὲ τοὺς δεκαδικοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὴν τετάρτη ὥρα νὰ γίνεταί ἐξέταση φυσικοῖστορικοῦ ἀντικειμένου. Αὐτὴ ἡ κίνηση τῆς παιδικῆς ψυχῆς μέσα σὲ διάφορους πολιτισμούς, ἡ

ασχολία της με λογίων λογίων γνώσεις, μέσα σε τόσο μικρά χρονικά διαστήματα 40 και 45 λεπτῶν, δὲν ἀντιστοιχεί με τις δυνάμεις τῶν παιδιῶν. Τὰ διάφορα μαθήματα ὀδηγοῦν σε μιὰ ἐπικίνδυνη πολυποίκιλη γνώση μόνο καὶ μόνο γιὰ τὴ μετάδοση γνώσεων με ζήμια τῆς ἀνάπτυξης τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βούλησης.

2ον. Ἡ σὲ χωριστὰ μαθήματα προσφορά τῆς ὕλης δὲν εἶναι σύμφωνη με τὴ ζωὴ. Μαθαίνει βέβαια τὸ παιδί με μιὰ τέτοια σχολικὴ ἐργασία πολλές καὶ ποικίλες λεπτομερειακὲς γνώσεις ἀπὸ τοὺς διαφορώτατους κλάδους, ἀλλὰ δὲν ἐπιτυγχάνεται μιὰ ἐνιαία εἰσαγωγή στὴ ζωὴ.— Ἡ διδασκαλία ὕλῶν ἀπὸ τὰ διάφορα μαθήματα ὀβνεί ἀπὸ τις κεφαλὲς τῶν παιδιῶν τὴν αἴσθηση καὶ συναίσθηση γιὰ τις ἀνθρώπινες σχέσεις καὶ προβλήματα, τὴ δύναμη γιὰ ἀπολύτρωση ἀπὸ τὴν ἀνάγκη καὶ τὸ μαρασμό, ὀβνεί ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὴ χαρὰ τῆς ἐπικοινωνίας μετὸν συνάνθρωπον καὶ τὴν ἐτοιμότητα γιὰ δράση γιὰ τὸ ἴδιο ἐγὼ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Πόσο καλύτερα γιὰ τὴ ζωὴ εἶναι ἡ ἀσχολία με τὴ ζωὴ, με τὰ προβλήματά της καὶ με τις ἀνάγκες της!

Τὸ ζήτημα τῆς ἐπεξεργασίας τῆς ὕλης σὲ χωριστὰ μαθήματα εἶναι σὲ στενὴ σχέση με τὴν ἀντίληψη, πὺ ἔχει κανεὶς γιὰ τὸ εἶδος τοῦ σχολείου, ἂν δηλ. εἶναι ὅπαδὸς τοῦ σχολείου μάθησης ἢ τοῦ σχολείου ἐργασίας. Στὸ σχολεῖο τῆς μάθησης θεωρεῖται ἡ σὲ χωριστὰ μαθήματα ταξινόμηση καὶ προσφορά τῆς ὕλης μιὰ ἀπαραίτητη ἀνάγκη. Πολλοὶ μάλιστα ἀρχετὰ μεγάλοι παιδαγωγοὶ καθώρισαν τις διάφορες κατηγορίες τῶν μαθημάτων καὶ τὰ μαθήματα πὺ πρέπει νὰ διδάσκονται στὸ λαϊκὸ σχολεῖο. Στὸ σχολεῖο ἐργασίας ὁμως, ἡ ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία εἶναι μιὰ ἀνάγκη πὺ βγαίνει ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τις κεντρικὲς ἰδέες τῆς μεταρρύθμισης. Ἡ ἐξέταση τῶν εἰδῶν τῶν μαθημάτων ὅπως διδάσκονται σήμερα στὸ σχολεῖο τῆς μάθησης, δὲν εἶναι ζήτημα πὺ πρέπει νὰ μᾶς ἀπασχολήση στὸ ἔργο μας· σὲ λίγο θὰ εἶναι ἀντικείμενο τῆς ἱστορικῆς δι-

δακτικῆς ἐρεῦνης. Μᾶς ἐπιβάλλεται ὁμως νὰ κάμωμε μιὰ μικρὴ ἱστορικὴ ἀνασκόπηση γιὰ νὰ βροῦμε σὲ ποιά περίοδο τῆς ἱστορίας ἔχει τ-ς ρίζες τῆς ἡ ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία, πῶς γεννήθηκε καὶ ποιὲς εἶναι οἱ ψυχολογικὲς τῆς βάσεις.

Α'. Ἱστορικὴ ἐξέταση τῆς ἰδέας. «Ἐνιαία συγκεντρωτικὴ Διδασκαλία».

Κάθε ἐξέλιξη παρουσιάζει τὴν κυματοειδῆ διαδοχὴ κορυφῆς καὶ βάθους. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει καθόλου νὰ μᾶς ἐκπλήξη τὸ γεγονός πὺ οἱ μεταρρυθμιστὲς ζητοῦν μιὰ ἐνιαία διάταξη τῆς ὕλης καὶ διδασκαλίας, ἐνῶ στὴν ἐκπαιδευτικὴ ἐξέλιξη ὡς σήμερα ἡ ἐμφάνιση ἐνὸς νέου μαθήματος στὸ πρόγραμμα παρουσιάζεται σὰν σοβαρὰ ἐκδήλωση μιανῆς προοδευτικῆς κίνησης.

Ἡ ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία* πρέπει νὰ θεωρηθῆ σὰν μιὰ ἀκρότατη, πὺ ἐξελιγμένη φάση, τῆς ἰδέας τῆς συγκεντρώσεως, πὺ κυριόχρησε σιγὰ σιγὰ στὸν κόσμο τῶν διδακτικῶν καὶ φαίνεται πὺ εἶναι γνήσιο γέννημα τῆς ἰδέας τοῦ σχολείου ἐργασίας.

Κρατώντας τὴν σημαία τῶν δύο αὐτῶν ἰδεῶν, σχολείου ἐργασίας καὶ Ε.Σ.Δ., ὑπέβαλε ὁ διδασκαλικὸς σύλλογος τῆς Λευψίας τὴν ἀνοιξη τοῦ 1909 μιὰ αἴτηση στὴν ἀνώτατη ἐκπαιδευτικὴ ἐξουσία καὶ ζήτησε τὴν ἄδεια νὰ δημιουργηθοῦν πειραματικὲς τάξεις στὴν πρώτη βαθμίδα τῆς λαϊκῆς ἐκπαίδευσης, ὅπου ἡ διδασκαλία νὰ γίνεται ἐνιαία καὶ συγκεντρωτικὰ καὶ νὰ ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὴν πρώτη πειραματικὴ τάξη ἡ ἀνάγνωση, ἡ γραφὴ καὶ ἡ ἀρίθμηση.

Ἐργασίες στὴν ἀνάγνωση καὶ ἀρίθμηση νὰ ἀρχίζον ἀπὸ τὸ δεύτερο χρόνο.

* Γιὰ εὐκολία αὐτὸν τὸν ὄρο θὰ τὸν χαρακτηρίζωμε με τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα ΕΣΔ.

Ἡ ἄδεια δόθηκε τὸ πρῶτο πείραμα ἔδωκε θαυμάσια ἀποτελέσματα. Τὴν ἀνοιξη τοῦ 1911 ἰδρῦθησαν 24 διτάξια πειραματικά σχολεῖα μὲ τὴν ἴδια κατεύθυνση καὶ στὰ ἐπόμενα χρόνια πολλά σχολεῖα, σὲ ἄλλες πόλεις τῆς Σαξωνίας. Ἀπὸ τὸ 1920 δέχθηκε τὸ ἐπίσημο ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τῆς Λειψίας γιὰ τὶς τέσσερις τάξεις τοῦ λαϊκοῦ σχολείου τὴν ἐνιαία διδασκαλία.

Τὰ δύο πρῶτα σχολικὰ χρόνια βρίσκονται στὰ χέρια ἑνὸς δασκάλου, οἱ ὄρες ἐργασίας δὲ χωρίζονται σὰν μέχρι σήμερα ἰδιαίτερα καὶ τυπικὰ μὲ σχολαστικὴ ἀκρίβεια (8—8.45' Ἑλληνικά, 9.45' Μαθηματικά κ.λ.π.)

Ὑστερα ἀπὸ τετράχρονη ἐφαρμογὴ τῆς ἐνιαίας διδασκαλίας ἀρχίζει ἡ σὲ χωριστὰ μαθήματα συστηματικὴ διδασκαλία. Αὐτὴ ἡ λύση τοῦ ζητήματος φαίνεται πολὺ ἱκανοποιητικὴ, γιατί ἡ ἐνιαία ὕλη στὶς τέσσερις τάξεις παρουσιάζει μεγάλα πλεονεκτήματα ἐνῶ δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ὀλότελα κατάλληλη γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις.

Β'. Ἐνιαία ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἐξέλιξη τῶν παιδαγωγικῶν ἰδεῶν δὲ βαδίζει ξεχωριστὸ ἀνεξάρτητο δρόμο, ἀλλὰ βρίσκεται σὲ στενὴ σχέση καὶ κάτω ἀπὸ τὴν ἄμεσο ἐπίδραση τῆς ὅλης ἐκπολιτιστικῆς ἐξέλιξης, καὶ συμβαδίζει παράλληλα μὲ μερικὰ ἄλλα φαινόμενα τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ νέα παιδαγωγικὴ κίνηση ποὺ θέλει νὰ δώσῃ μορφὴ καὶ ἐκδήλωση στὸ περιεχόμενό της, παρουσιάζεται μὲ τὴν ἀποδοχὴ καὶ εἰσαγωγὴ τῆς Ε.Σ.Δ., σὰν μιὰ ἀντίδραση καταπάνω στὴ σχολικὴ καὶ διδακτικὴ κατάσταση ποὺ κυριαρχεῖ. Στὴν ταξινόμηση καὶ προσφορὰ τῆς ὕλης σὲ ξεχωριστὰ μαθήματα, στὴ μονόπλευρη μετάδοση ποικίλης ὕλης στοὺς μαθητὰς, στὶς διδασκαλικὰς εἰδικότητες καὶ σὲ ὅλο, μὲ λίγα λόγια, τὸ σχολικὸ συγκρότημα ἀναγνωρίζει ἢ μεταρρυθμίζει τὶς ἴδιες ἐλλείψεις καὶ ἀσθενεῖες ποὺ παρατηροῦνται στὴ παράλληλη γενικώτερη κίνηση

τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ πνεύματος ποὺ κυριαρχεῖ.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ στὸν περιορισμένο αἰῶνα ἀρχισε ἡ προοδευτικὴ κίνηση, ποὺ ἔκαμε τὸ δέντρο τῆς θεωρητικῆς ἐπιστήμης νὰ βλαστήσῃ μιὰ ἀφθονία νέων κλάδων τῆς εἰδικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνήτικῆς ἐργασίας, μιὰ διακλάδωση ποὺ μαζί μὲ τὴν ἀπότομο πρόοδο στὶς τέχνες, καὶ μὲ τὴ δημιουργία γιγαντιαίων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, ἔφεραν τὸ μηχανισμό καὶ τὴ νέκρα σὲ κάθε λειτουργία ἐργασίας καὶ γεννήθηκε παράλληλα μιὰ μεταβολὴ στὶς ἀξίες, ὥστε τὸ παραγόμενο ποσὸ νὰ ἔχῃ μεγαλύτερη σημασία ἀπὸ τὴν ποιότητά του, γιὰ τὸ ὁποῖο ποσὸ ἡ ἐργασία τῆς ἀψύχου μηχανῆς παραγκώνισε τὴν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄλλαξε τὴν προσωπικὴ σχέση μεταξύ ἐργαζομένου καὶ προϊόντος σὲ καθαρὰ ὕλική, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ἐπαλαμβάνω, ποὺ ἀρχισε νὰ κυριαρχῇ ἡ εἰδικεύουσα μηχανικὴ νέκρα καὶ ἡ ἀδιάκοπη προσπάθεια γιὰ ὕλικὴ ἐξέλιξη, ἀρχισε νὰ παρατηρῆται μιὰ λανθάνουσα ἀντίδραση, ὅχι πρὸ πολλοῦ καιροῦ στὴ πνευματικὴ πλευρὰ τῆς ζωῆς τοῦ πολιτισμοῦ.

Αὐτὴ ἡ ἀντίδραση συνίσταται στὴν ἀνύψωση τῶν συναισθηματικῶν ἀξιῶν, ποὺ στραγγαλίσθηκαν ἀπὸ τὴ βιομηχανικὴ ὕλικὴ ἐξέλιξη καὶ ἀπαιτεῖ μὲ κάθε θυσία **νὰ ξαναμπῇ ἡ σφραγίδα τῆς προσωπικότητος στὰ δημιουργήματα τῆς ἐργασίας.**

Ζητεῖ ὀλόκληρη ἐργασία ἀντὶ τῆς πλατειᾶς κατανομῆς της καὶ θέλει νὰ τοποθετήσῃ τὴν ἀτομικὴ δημιουργία σὲ ψηλότερη θέσιν ἀπὸ τὴν ὁμαδικὴ παραγωγή. "Ἄν μεταφράσωμε ὅσα ἀναπτύξαμε στὴν παιδαγωγικὴ γλῶσσα, καταλαβαίνομε πὼς ἡ δυνατὴ γενικὴ ἐκπολιτιστικὴ οἰκονομικὴ κίνηση μὲ τὴ μεγάλη κατανομὴ τῆς ἐργασίας, ἔχει ὅμοια γνωρίσματα μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν, ποὺ βαδίζει παράλληλα.

Τὴ διαίρεση τῆς διδακτέας ὕλης σὲ μαθήματα, κάτι ποὺ ἦταν φυσικὴ συνέπεια τῆς διακλάδωσης τῆς ἐπιστήμης σὲ μεγάλη ποικιλία κλάδων, τὸ σύστημα τῶν εἰδικῶν διδασκάλων ποὺ δημιουργήθηκε γιὰ νὰ μεταδίδωνται εὐκολώτερα καὶ βαθύτερα οἱ εἰδικῆς γνώσεις, τὴν ἀντίληψη, πὼς οἱ πολλῆς γνώσεις ἦταν

τὸ μέτρο τῆς μόρφωσης τοῦ μαθητοῦ καὶ ὅχι ἡ ποιότης των.
δέχθηκε ἡ κοινωνία καὶ ὁ ἐκπαιδευτικὸς κόσμος σὲ ὅλον τὸν
περασμένον αἰῶνα, καὶ θεώρησε ὡς τὰ σκοπιμώτερα στοιχεία τῆς
ἐκπαιδευτικῆς ἐξέλιξης, ἀνάλογα μὲ τὶς συνθήκες.

Ἀντίθετα, ὁ νέος αἰῶνας μὲ τὸ σχολεῖο ἐργασίας, μὲ τὴν
ἐνιαία συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν, μὲ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ συναι-
σθήματος καὶ τῆς βούλησιν, χαράσσει μιὰ κίνησιν ποὺ εἶναι
ἀντίστοιχὴ μὲ ἐκείνην τὴν κίνησιν, ποὺ βαδίζει πάνω στὴ γραμ-
μὴ τῆς συμπαθητικῆς συμμετοχῆς τῆς προσωπικότητος στὸ ἔρ-
γο τῆς, ποὺ ὀδηγεῖ σὲ βάθος καὶ ἀσφάλεια μὲ θυσίαν τῆς πο-
λυκοίτης γνώσης γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων.

Ἀπ' τὴν ἄλλην, πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ πὼς ἡ Ε.Σ.Δ. ἔχει
τὶς πηγὰς τῆς στὸ πνεῦμα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἀφοῦ στρέφε-
ται καὶ στὴν πρακτικὴ ἀντίληψιν τῆς ζωῆς.

Ἡ ἐποχὴ μας στρέφεται στὴ ζωὴ μὲ ὅλη τὴν ποικιλίαν
τῆς.

Ἡ ἐξονυχιστικὴ ἐξέτασις τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς βοῦ-
σκει παρόμοια τάσιν στὴν προσπάθειαν τῆς σημερινῆς ἐπιστή-
μης νὰ καταρρίψῃ ὅσο εἶναι δυνατόν τὰ χωρίσματα ἀνάμεσα
στοὺς διαφόρους κλάδους. Ἐπειδὴ ἡ Ε.Σ.Δ. ἔχει μέσα τῆς με-
γάλῃ δόσιν παιδικότητος, μάλιστα στὴν σημερινὴ ἐποχὴ τοῦ παι-
διοῦ, ἔχει μεγάλη μεθοδικὴ ἀξία.

Ἡ Ε.Σ.Δ. ἀπαιτεῖ τὴν προσεκτικὴν παρακολούθησιν τῶν
ζωϊκῶν δυνάμεων ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος των, τὴν φυσικότητά
των καὶ συνεργασίαν των καὶ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸ σχολεῖο νὰ τὶς
ἔχῃ ὑπ' ὄψιν στὴ ψυχολογικὴ στήριξιν τῆς μεθόδου του.

Ἀπ' αὐτὸ φαίνεται πὼς ἀποδέχεται τὴν ἀξίαν τῆς βιολογι-
κῆς ἀρχῆς γύρω στὴν ὁποία στρέφεται ἡ ἐποχὴ μας.

Μὲ τὸν ἴδιον λόγον ἡ Ε.Σ.Δ. βρίσκειται κάτω ἀπ' τὴν ἐπί-
δραση τῆς θεωρίας τῆς οἰκονομίας τῶν δυνάμεων, μιὰ θεωρία
ποὺ ἀποβλέπει στὴν καταβολὴ μεγάλης ἐνεργητικότητος καὶ ἐπι-
τυχία παραγωγικότητος μὲ ἐλάχιστην κατανάλωσιν δυνάμεων καὶ
χρόνου. Τέλος εἶναι γεμάτη ἡ ἰδέα τῆς Ε. Σ. Δ. καὶ ἀπὸ τὸ

πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἀναγνωρίζει ὡς ἰδεώδες τῆς ἀγωγῆς
τὴν προσωπικότητα ποὺ δὲν περιορίζεται μέσα στὸν ἑαυτὸ τῆς
ἀλλὰ θέλει νὰ εἶναι ὑπερέτης τῆς ὁλότητος καὶ ποὺ ἐπιζητεῖ τὴν
περιστοχίαν τῶν κοινωνικῶν ἰδεῶν.

Γ'. Ψυχολογικὲς βάσεις τῆς Ε.Σ.Δ.

Ἄν στὴν ἐποχὴ μας ποὺ τόσο ἀνυψώθηκε ἡ ψυχολογικὴ
ἐπιστήμη, γιὰτὶ ἔκαμε τόση πρόοδον ἡ ψυχολογικὴ ἔρευνα, στὴν
ἐποχὴ μας ποὺ ὑποβάλλει ὅλα γενικὰ τὰ φαινόμενα, ἀκόμα καὶ
ἐκεῖνα τῆς πρακτικῆς ζωῆς, σὲ μιὰ λεπτομεροῦς ἐξέτασιν, ἀνάλογα
μὲ τὴ θέσιν ποὺ παρουσιάζονται, ἂν λέγω στὴν ἐποχὴ μας αὐτὴν
μπαίνει στὴ θέσιν τοῦ παλιοῦ σχολείου καὶ τῶν μεθόδων του,
ἕνα νέο σχολεῖο μὲ τὶς νέες μεθόδους του, ἡ ἐποχὴ ἔχει τὴν
ὕποχρέωσιν νὰ στηρίξῃ τὶς νέες τῆς ἐκπαιδευτικῆς κατευθύνσεις,
πάνω σὲ σοβαρὰς ψυχολογικὰς βάσεις καὶ νὰ προσπαθῆσιν μὲ
τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νὰ κάμῃ ὥστε νὰ ἐκτιμηθοῦν οἱ ἰδέες τῆς
καὶ νὰ διευκολυνθῆ ἡ ἐφαρμογὴ των γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀτόμου
καὶ τῆς ὁλότητος.

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισις ἐφθασαν στὴν
Ε.Σ.Δ. μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ διευκολύνουν τὸ παιδί στὴν ὅλη του
ἀνάπτυξιν καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν καθημερινὴν μεταστροφὴν τοῦ
ψυχικοῦ του μηχανισμοῦ, τέσσερις καὶ πέντε φορές μέσα σὲ
ἕνα πρόγευμα, σὲ διαφόρους κατευθύνσεις καὶ μέσα στὸ ἐλά-
χιστο διάστημα 45 καὶ 50 λεπτῶν.

Ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ διδάγματα τῆς ἰγνείης τ ὁ μαθητοῦ καὶ
τῆς διδασκαλίας, καθὼς καὶ τῆς παιδολογίας, καὶ ἀναγνωρίζουν
πὼς φυσικὴ συνέλεια τῆς συχνῆς μετάθεσης τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ
τὸν ἕνα κύκλον τῶν γνώσεων στὸν ἄλλο, εἶναι ὑπερκόπωση καὶ
ὑπερερεθισμὸς τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ μετάθεσις αὐτὴ καὶ ἡ προσρμογὴ σὲ νέους κύκλους

παραστάσεων γίνεται πάντοτε με χάσιμο χρόνου και άσκοπη κατανάλωση δυνάμεων, γιατί είναι ψυχολογική αλήθεια, πώς ή ελπίσιμη προσαρμογή στο νέο γίνεται, άφου περάσει άρκετό χρονικό διάστημα, γιατί εξακολουθούν άκόμη να βρίσκονται σε κίνηση οι γνώσεις που έντυπώθηκαν πρωτύτερα· στο χρονικό δέ αυτό διάστημα ή εργασία πάνω στη νέα ύλη γίνεται με άλλωτερες δυνάμεις και επομένως με μικρότερη επιτυχία.

Με την ΕΣΔ, σ' ένα πρόγευμα χρειάζεται μια μόνο προσαρμογή στην εργασία, κάποτε κάποτε και σε μια μέρα. Έκτός τούτου για να άρχιση ή έσωτερική ενέργεια της ύλης και να είναι άποτελεσματική ή εργασία του παιδιού, πρέπει να δημιουργηθούν συνθέσεις στην ίδια διεύθυνση και να λειτουργήσουν άλληλοδιαδόχως μέσα στην ίδια φυσική σφαίρα, αν πρέπει να δημιουργηθούν γραμμές που να είναι άρκετά βαθιές, τόσο που να εξασφαλίζεται το αυτόματο παιγνίδι των συνθέσεων με το ίδιο υλικό. Έτσι μόνον έντυπώνεται κάθε ύλη που θέλει να δημιουργήση αξίες για τη μετασχολική ζωή. Η άδιαίρετη ένιαία ύλη θέλει να πλησιαση σ' αυτό το ιδεώδες.

Είναι άνάγκη να όμολογήσωμε πώς σε κάποιο σημείο, στο σύστημα της με ξεχωριστά μαθήματα διδασκαλίας, πολλές φορές εφαρμόζεται ή ιδέα της συγκεντρωτικής και της έσωτερικής ενεργείας της ύλης, εκεί που εξαναγκάζεται ένας δάσκαλος να αναλαμβάνη τη διδασκαλία μαθημάτων, που βρίσκονται άναμεταξύ τους σε κάποια έσωτερική υλική σχέση ως των Έλληνικών, Ιστορίας, Γεωγραφίας και Αριθμητικής και σχηματίζεται άσυνείδητα από τις ύλες των μαθημάτων αυτών μεγάλη σειρά εργασίας. Έτσι καλλιεργείται άθελα και άσυνείδητα ή ιδέα της ΕΣΔ με σκοπό τη μεγαλύτερη επιτυχία του υλικού σκοπού της διδασκαλίας, δηλαδή την άπόκτηση γνώσεων.

Υστερα από όσα είπαμε θα κλίνη κανείς να παραδεχθ ή πώς ή ΕΣΔ στηρίζεται σε μια σύνθεση ψυχολογικών άρχών. Είναι όμως άνάγκη να τονισθ ή άκόμη περισσότερο το γενικό ψυχολογικό πνεύμα που εμπνέει τους όπαδούς της ιδέας.

Οι όπαδοί της νέας ιδέας τονίζουν πώς το παιδί που ερχεται για πρώτη φορά στο σχολείο, δεν έχει κατακτήσει άκόμη το γύρω του υλικό κόσμο με το χώρο του, αριθμό, σχήμα, χρώμα και ποιότητα. Πρέπει κατά τη γνώμη τους να δοθ ή μέσα στο σχολείο ή ευκαιρία στο παιδί για μια φυσική πορεία αυτής της ψυχικής εργασίας, γιατί αν δεν γίνη έτσι, με την έσοδό του στο σχολείο εμποδίζεται άμέσως ή ψυχική του εξέλιξη.

Στην ψυχολογία των όπαιδών της ΕΣΔ παίζει ή θεωρία της άφομοίωσης, καθώς και εκείνη του σχηματισμού των έννοιών ένα μεγάλο ρόλο. Για την γένεση σαφών και ζωντανών έννοιών, δεν είναι δυνατόν να χρησιμεύση στήριγμα ή ξερά λέξη, σε μια ηλικία που δεν υπάρχει άκόμη ένας άρκετός αριθμός θεμελιωδών έννοιών, διότι για την όρθή κατανόηση λείπουν οι χρειάζόμενες άφομοιωτικές βοήθειες· δηλαδή ό ήχος της λέξης που συμβολίζει την έννοια δεν κάμνει να γεννηθ ή ένας άναγκαίος αριθμός παραστάσεων που σμίγουν και κάμνουν ένα όλο, την έννοια, στη ψυχή του παιδιού.

Η δημιουργία έννοιών άνήκει σε μια μεγαλείτερη ηλικία, όποτε θα προοϋν να εργάζονται για το σκοπό αυτόν όλες οι αισθήσεις πάνω στο αντίκειμενο.

Μόνο σιγά σιγά γίνονται συνειδητά με τη λειτουργία των αισθήσεων τόσα γνωρίσματα της έννοιας, ώστε να είναι δυνατή ή άφομοίωση άλλων που προσφέρονται μόνον με λέξεις. Με την ΕΣΔ επιτυγχάνεται εύκολα μια τέτοια ψυχική πρόοδος.

Η κυριώτερη κινητήρια δύναμη στη ζωή του σχολείου εργασίας είναι για τους όπαδούς της ΕΣΔ ή χαρά, το ευάρεστο συναίσθημα.

Αυτή ή χαρά πρέπει να υποκινήση τον μαθητή στη τελευταία φάση μιας εργασίας, να ζητήση να βαδίση σε νέα έδαφη ευάρεστου κυριαρχίας ύλης, όποτε μόνον του το παιδί θα δηλώνη τότε θεωρεί ένα θέμα εργασίας τελειωμένο.

Αυτή ἡ ἀνεξάρτητη ἐνέργεια τοῦ παιδιοῦ θά ἔχη γιὰ συνέ-
κεια ἕνα πολύμερο διαφέρον πού ἐγγυᾶται γιὰ τὴν αὐτοτελει-
ποίηση σὲ ὕλες προσωπικῆς κλίσης, ἀκόμη καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ
ἐπάγγελμα.

Ἡ βούληση λοιπὸν τοῦ παιδιοῦ πρέπει νὰ κινήται ὁλό-
τελα ἀπὸ τὸ εὐάρεστο συναίσθημα, καὶ νὰ δυναμώη τόσο,
ᾧστε μόνο του νὰ κινή τὸ παιδί, χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ δι-
ακάλου του, στὴν ἐπεξεργασία ὕλης τῆς ἐκλογῆς του. Ταυτόχρο-
να θὰ ἀσκηθῇ αὐτὴ ἡ βούληση νὰ διακρίνῃ κάθε παραστρά-
τημα στὴν ἐπιδίωξη τῶν σκοπῶν καὶ ἀφοῦ προηγουμένως μάθῃ
νὰ τὰ ζυγίξῃ θά γίνεται ἱκανὴ νὰ τὰ ἀποφεύγῃ.

Αὐτὴ ἡ πρακτικὴ βουλευτικὴ κατεύθυνση πρέπει νὰ συμ-
βαδίξῃ μὲ τὴ διανοητικὴ, ὁπότε θά ἔχωμε ἀσφάλεια σκοπῶν σὲ
κάθε ἔργο. Ὅπως διόλου ἰδιαίτερα γνωρίσματα τῆς ΕΣΔ εἴ-
ναι, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπαμε, οἱ ἀξίες τῆς οἰκονομίας τῶν δινα-
μεῶν καὶ τῆς τέχνης τῆς ἐργασίας.

Κλίσεις καὶ διαθέσεις τῶν μαθητῶν πρέπει νὰ ἔχουν ἀπε-
φύκτιστη ἐλευθερία στὴ δυνατότητα τῆς ἀνάπτυξής των, ἀνά-
λογα μὲ τὸ μέτρο τῆς ἀτομικῆς ἰδιορρυθμίας.

Τὴν ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεων ἐκτιμᾷ ἡ ψυχολογία τῆς
ΕΣΔ σὲ πολὺ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ τὴν ἀποθήκευση γνώ-
σκων.

**Δ. Ἡ ἐκτετατὴ συγκεντρωτικὴ διδασκαλίαι ὡς εὐκα-
ρικὴ διδασκαλίαι.**

Μέσα στὴν ἰδέα τῆς ΕΣΔ φαίνεται νὰ περιέχεται τὸ γνώ-
ρισμα πὸς πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἢ λίγο εὐκαιρικὴ διδασκα-
λίαι.

Ἐκεῖνο πού θά ὀδηγήσῃ σὲ μιὰ ἐνότητα ἐργασίας δὲν εἴ-
ναι ἀπορισμένο ἀπὸ προωτέρω, δὲν ὑπόκειται σὲ ἔλεγχο, οὔτε σὲ

καμμιά πρόβλεψη. Φυσικὲς παρατηρήσεις, καιρικὰ καὶ ἄλλα
μετεωρολογικὰ φαινόμενα, εἰδήσεις μιανῆς ἐφημερίδας γιὰ ἐξαι-
ρητικὰ γεγονότα, εἰδήσεις ἀπὸ ἐπιστολές, συμβάντα μέσα στὴν
τάξην ἢ στὴ ζωὴ τῆς οἰκογένειας, μποροῦν νὰ ὀδηγήσουν σὲ
μιὰ ἐνότητα ἐργασίας.

Τὴ δυνατότητα τῆς ἐκμετάλλευσης μὲ τὴ διδασκαλία συναι-
σθηματικῶν προδιαθέσεων, πού εἶναι δύσκολα νὰ ἐμφανισθοῦν
ἀπροσδόκητα μέσα στὴ ψυχὴν καὶ δύσκολα νὰ τακτοποιηθοῦν
σὲ ἕνα πρόγραμμα διδασκαλίας πού καθορίζεται ἀπὸ πρῶτα,
αὐτὴν τὴν δυνατότητα τὴν ἔχει ἡ ΕΣΔ σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ
ἀπὸ τὴν διδασκαλίαι σὲ χωριστὰ μαθήματα.

Τὴν ἀνάγκην διακοπῆς τῆς ἐργασίας μὲ σκοπὸ τὴν ἀσκήσιν
στὴ γραφὴν, ἀνάγνωσιν καὶ ἀρίθμωσιν πρέπει νὰ τὴ νιώσουν τὰ
παιδιά. Ἀνάγκης πού φανερώθηκαν ἔντονα πρέπει νὰ ἱκανο-
ποιῶνται μὲ κάθε θυσία. Ἐλεύθερες γραπτὲς ἐκδηλώσεις—ἀνά-
λογες μὲ τὴς ἐκθέσεις τοῦ παλαιοῦ σχολείου—πρέπει νὰ εἶναι
ἐξαιρεῖσιμα μιᾶς ζωηρᾶς τάσης μέσα στὸ παιδί γιὰ ἐξωτερικευ-
σιν, καὶ ποτὲ ἐργασία πάνω σὲ διδόμενον θέμα.

Πολλὲς τάξεις πού διδάσκονται μὲ τὴ μέθοδον τῆς ΕΣΔ
συνειθίζουσι νὰ ἀλληλογραφοῦν μὲ ἄλλες τάξεις. Πάνω σὲ τέ-
τοιες ἐργασίας τῶν παιδιῶν μποροῦν νὰ στηριχθοῦν ἐργασίας
βοηθογραφίας καὶ γραμματικῆς.

Ἄν θέλῃ νὰ πάσῃ κανεὶς μιὰ στάση στὸ ζήτημα τῆς μετα-
τροπῆς τῆς διδακτέας ὕλης σὲ ἐνότητες ἐργασίας, θά ἀναγκασθῇ
νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονὸς πὸς μέσα σὲ μιὰ ἐνότητα ἐργασίας
θά γεννηθῇ μιὰ πλατεῖα περίσπασιν, γιὰτὶ ἀπὸ τὸ ἕνα κεντρικὸ
ζήτημα θά στρέφεται ἡ προσοχὴ τῆς μικρῆς συνεργαζομένης
κοινότητος σὲ προβλήματα πού κείνται σὲ ὅλες τὴς ἀκτῖνες, σὲ
τρόπον πού νὰ μὴ βροῖσκειται ἀπὸ τοὺς μαθητὰς εὐκόλα ὁ δρό-
μος πίσω στὸ κεντρικὸ ζήτημα.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ τὴ δυσκολίαι θά τίθενται πάντοτε ἀπὸ τὰ
παιδιά ἐρωτήσεις μὲ τὴς ὁποῖες θά εἶναι ἀσκοπο νὰ ἀσκηθῇ

κανείς, γιατί θα λείπουν οι αναγκαίες αφομοιωτικές προϋποθέσεις για την κατανόηση και εργασία τους.

Εμείς όμως ξέρουμε πώς η απόκρουση συζήτησης, πάνω σε ένα ζήτημα που στράφηκε ή εσωτερική ανάγκη του παιδιού, βρίσκεται σε τέλεια αντίθεση με τις αρχές του σχολείου εργασίας όσο και αν είναι σύμφωνη με την αρχή της αφομοίωσης.

Πώς θα βρούμε διέξοδο σε τέτοιες δύσκολες περιπτώσεις;

Εδώ χρειάζεται επιστημονικό τάκτ από τον ευσυνείδητα δάσκαλο, που να μη αφήση τα παιδιά να προχωρούν ψηλαφητά στη λύση όλων των προβλημάτων που παρουσιάζονται στη ζωή, για να τα παρατήσουν, άμα δε φθάνουν οι δυνάμεις των.

Στην όλη σειρά των σχολικών χρόνων παρουσιάζει ή ενιαία συγκεντρωτική διδασκαλία μερικά μειονεκτήματα, τα ίδια που παρουσιάζονται και στη με συγκεντρικούς κύκλους διάταξη της ύλης που τόσο πολεμήθηκε.

Γιατί είναι δυνατό να φανούν στο δεύτερο χρόνο προβλήματα, που εξαντλήθηκαν αρκετά μέσα σε μια ενότητα εργασίας του προηγούμενου χρόνου—ανάλογα πάντοτε με την αντίληψη των παιδιών—για να συμπληρωθούν στη λύση των. Αυτό το γεγονός έχει για συνέπεια περιττές επαναλήψεις που κάνουν να χαθῆ πολύτιμος χρόνος εργασίας για άλλα προβλήματα.

Τα ιδιαίτερα μεθοδικά μέτρα που θεωρεί ή ΕΣΔ ιδιαίτερα της μέτρα εφαρμόσθησαν και στην διδασκαλία με χωριστά μαθήματα. Όπως εδώ, έτσι και εκεί παρουσιάζονται μερικά εμπόδια που δεν είναι δυνατόν να παρακαμφθούν με τη μορφή της διδασκαλίας, γιατί άλλα μὲν πρέπει να ζητηθούν στην ύλη, άλλα στα παιδιά και άλλα στον δάσκαλο. Παντού φθάνει κανείς σε όρια πέραν από τα οποία παρατηρούνται ελλείψεις που είναι κάποτε μεγαλύτερες από τα αναμενόμενα αποτέλεσματα. Και στις δύο μορφές διδασκαλίας ή επιτυχία

πιο πολύ εξαρτάται από τη δύναμη και το ποσό της πραγματικής αίσθησης, από το διδακτικό τάκτ του δασκάλου, και από τη δεξιότητά του να γίνεται κύριος της ύλης και της μεθόδου.

8. ΕΣΔ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.

Η ιδέα της ΕΣΔ βρίσκεται ολότελα έχθρική με την ιδέα της προσαρμογής της σχολικής εργασίας σε ένα αναλυτικό πρόγραμμα που για κάθε έτος όριζει τέλεια ώρισμένο ποσό ύλης, που στηρίζεται πάνω σε επιστημονικά συστήματα ή στις ανάγκες της ζωής.

Τα αναλυτικά προγράμματα για κάθε ένα μάθημα εσχαριστά, που αποκρούονται από την ΕΣΔ, καθόριζαν με μεγάλη ακρίβεια το είδος και το ποσό του υλικού που έπρεπε να διδαχθῆ, ως τις ελάχιστες λεπτομέρειες, καθώς και τη σειρά της διδασκαλίας στην εργασία του έτους. Οι δπαδοί της ΕΣΔ παραδέχονται πως είναι αναγκαίο ένα αναλυτικό πρόγραμμα.

Το νέο όμως αυτό πρόγραμμα δεν επιτρέπεται να δεσμεύη το δάσκαλο στη δουλειά του, αλλά πρέπει να του αφήνη κάθε δυνατή ελευθερία. Αντι να καθορίζουν ώρισμένες ύλες τα αναλυτικά προγράμματα πρέπει να χαράττουν τα όρια μέσα στα όποια θα γίνη ή σχολική εργασία, να καθορίζουν τους γενικούς σκοπούς που αφορούν την ανάπτυξη που πρέπει να πάρη ή πνευματική ζωή του παιδιού καθώς και οι σωματικές του δυνάμεις μέσα σε ένα χρόνο.

Η ύλική και μεθοδική πλήρωση μέσα στη γενική γραμμή.
Η ολική και μεθοδική πλήρωση μέσα στη γενική γραμμή.

πικρή διοργάνωση της εργασίας ενός χρόνου, πρέπει να είναι δουλειά της αποκλειστικής δικαιοδοσίας του δασκάλου, και πρέπει να εξαρτάται α') από την ιδιορρυθμία του δασκάλου, β') του μαθητού και γ') από τὸν τοπικὸ χαρακτήρα τοῦ σχολείου. Ἡ ἐξέλιξη σύμφωνα με τοὺς διαδοχὸς τῆς ΕΣΔ κινεῖται πάνω σὴ γραμμὴ ἀντικατάστασης τῶν ὑλικῶν προγραμμάτων ἀκόμη και τῶν πιδ χαλαρῶν με προγράμματα δυναμικά:

Σὰ ὅλο τὸ πρόγραμμα δὲν εἶναι ἡ ὕλη τὸ οὐσιῶδες παρὰ τὸ τρόποσ τῆς ἐπεξεργασίας. Κάθε τι, γιὰ τὸ ὁποῖον μόνον δμλεῖ κανεὶς δὲν ἀνήκει στὸ πρόγραμμα τοῦ σχολείου εργασίας. Σὰ ὅλα τὰ σχολικὰ χρόνια δὲν ἐνδιαφέρει τὸ ποσὸ και ὁ ἀριθμὸς τῶν μερικῶν ἀντικειμένων, παρὰ μόνο πῶσ κάθε τι πρέπει νὰ στηριχθῆ πάνω στὴν ἄμεση ὕλικὴ ἐποπτεία και στὴν ἀνεξάρτητὴ ἐπεξεργασία ἀπὸ τὸ παιδί. Γι' αὐτὸ πρέπει κάθε ἀναλυτικὸ πρόγραμμα νὰ γίνεται σύμφωνα με τὶς σχέσεις τῆς ἰδιαίτης πατρίδας. Δὲν ἔχουν τὰ πράγματα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ μεγάλη παιδαγωγικὴ ἀξία, ἀλλὰ ἡ ἐργασία με τὰ πράγματα και πάνω στὰ πράγματα.

Πάντοτε πρέπει νὰ στέκη ψηλὰ τὸ ἐρώτημα :

Τί λογῆς εἶναι ; Πῶσ και γιὰτί γίνεται κάτι τι εἶσι ;

Κατὰ πιδὸν τρόπον πέρουν μέρος οἱ ἐργάτες (πλατεία σημασία) στὴ δημιουργία ; Πῶσ, ποῦ χρειάζονται τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας ; Γιὰ τὴ δημιουργία καταλλήλων λαϊκοπατριωτικῶν προγραμμάτων ποῦ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἀρχὴ τῆς δύνανσης, ἐξακολουθοῦν νὰ ἐργάζονται με ζῆλο στὴν Εὐρώπη, ὅπου πολλοὶ ὁμοιδεάτες πάνω στὶς ἴδιες γενικὲς βάσεις, ἀπὸ τὴν πειραματικὴ τῶν ἐργασίᾶ σὲ τάξεις με τὸ σύστημα τῆς ΕΣΔ, καταρτίζουσι δοκιμαστικὰ προγράμματα γιὰ νὰ φθάσουσι ἀπὸ τὴ σύγκριση ἀναμεταξύ τῶν σιδ σχετικὰ ὀρθῶ.

Σύμφωνα λοιπὸν με ὅσα εἶπαμε, ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία δὲν εἶναι τυλικὴ τακτοποίηση ὕλικοῦ ποῦ ἔχει κάποια σημεῖα προσέγγισης μεταξύ τῶν μερῶν του, οὔτε εἶναι

στήριξη τυλικῆς ὕλης ὡσ γλωσσικῆς ἀριθμητικῆς και ἱστογραφικῆς πάνω σὲ ὕλη πραγματικὴ ὡσ Φυσικοῖστορικὴ, Ἱστορικὴ, Γεωγραφικὴ. Μιὰ τέτοια τακτοποίηση και στήριξη γίνεται μόνον ἐξωτερικὰ ὕλικὰ. Ἡ Ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία εἶναι μιὰ πολύμερη και ἐντατικὴ ἐργασία πάνω στὴν ὕλη και με τὴν ὕλη.

Στὴν ΕΣΔ δὲν ὑπάρχουν μεθοδικὲς ἐνότητες ποῦ μιὰ στέκει στὸ κέντρο και γύρω στρέφονται οἱ ἄλλες.

Σ' αὐτὴν ἔχομε μεγάλα ἐνιαία τμήματα ἐργασίας και μέσα σ' αὐτὰ τὰ μεγάλα τμήματα ὑπάρχουν προβλήματα γιὰ ἐξέταση και λύση. Ὅστε ἐνα ἀναλυτικὸ πρόγραμμα με μερικὲς τακτοποιημένες μεθοδικὲς ἐνότητες δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι σύμφωνο με τὴν ἰδέα τῆς ΕΣΔ.

Ἀπὸ ἐνα πρόγραμμα ἐνιαίας ὕλης ζητοῦμε μόνο προβλήματα γιὰ γνώση και ἐργασία.

Γιὰ κάθε ἐνα τέτοιο πρόβλημα δὲν μπορεῖ νὰ προδιατεθῆ ἐνα ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα· ἀντίθετα ἡ διάσκη τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ προβλήματος εἶναι ἀνάλογη με τὸ εἶδος και τὸν ἀριθμὸ τῶν δυνατοτήτων ποῦ ἔχει ἡ συνεργοζομένη τάξη γιὰ ἐργασία.

Μπορεῖ νὰ μᾶς προβῆ κανεὶς τὸ ἐπιχειρημα, πῶσ ἐνιαία διδασκαλία δὲν εἶναι ἄλλο τι, παρὰ εὐκαιριακὴ διδασκαλία. Ἡ ἐνιαία διδασκαλία ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν συστηματικὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς και ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν μερῶν τῆς ὕλης.

Τὰ μεγάλα τμήματα ἐργασίας ἐκλέγονται με πρόγραμμα και με σχέδιο, στηρίζονται πάνω σὲ παρατηρήσεις και γεγονότα ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἐπιτρέπουν μιὰ συνειδητὴ και συστηματικὴ παιδικὴ ἔρευνα μέσα στὴν πατρίδα και μέσα στὸ περιβάλλον ποῦ ζῆ τὸ παιδί.

Μόλα ταῦτα ἡ ΕΣΔ εἶναι ἀσχετὰ ἐλαστικὴ και εὐκίνητη γιὰ νὰ ἐπιτρέψη τὴν ἐπεξεργασία ἰσχυρῶν γεγονότων και ἐντυπώσεων εὐκαιριακά.

9. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΕΣΔ-ΦΟΣ ΤΗΣ ΕΣΔ.

Μια μικρή σκιαγραφία του ιδιορρυθμού τρόπου εργασίας μέσα στο έδαφος της ΕΣΔ μπορεί να μας δώσει ποιά είναι τα πορίσματα που βγάζουν οι δαδοί της, από τις ψυχολογικές αρχές, που αναπτύξαμε στα προηγούμενα κεφάλαια. 1) Η ύλη όλου του χρόνου για κάθε τάξη είναι χωρισμένη σε ένότητες εργασίας. Το αντικείμενο της σχολικής εργασίας είναι μία αλληλουχία ερωτηματικών συγκροτημάτων (ερωτήσεων προερχομένων από το παιδί που δεν ξέρει) και βγαλμένη από την πρακτική πλευρά της ζωής που περιβάλλει με πολλούς τρόπους το σχολείο.

Κάθε αντικείμενο που θα επεξεργασθούμε πρέπει να παρακολουθήται και να εξαντλήται τόσο σε βάθος όσο και σε πλάτος. Η ανιχνευτική, κατά το υπόδειγμα του προσκόπου, εργασία, πρέπει να γίνεται χωρίς άλλο από το μαθητή. Μέσα που θα χρησιμοποιήσει το παιδί για να δώσει μια απάντηση στην ερώτηση που γεννιέται μέσα του, είναι α) μια σωστή εξέταση πάνω στο αντικείμενο, β) η παρατήρηση του πραγματικού φαινομένου, γ) επίσκεψη στον τόπο που παρουσιάζεται με την εξωτερική μορφή του, δ) η αντίληψη, ε) το πείραμα, ς) η ποικιλότητα-ανάπλαση, ζ) η ιχνογράφηση και η) η εικόνα.

Το κάθε ένα από τα αναφερθέντα μέσα μονάχο του εφαρμόζόμενο σε μία διδασκαλία, έχει τόσο ολιγότερη αξία όσο περισσότερο στο τέλος της σειράς βρίσκεται.

Το ιδεώδες της εργασίας συνίσταται στην εφαρμογή όλων

μαζί των μέσων για τη λύση ενός προβλήματος. Συχνοί περιπατοί και εκδρομές σε κάθε εποχή, που επιβάλλονται από τη φύση της εργασίας, είναι χαρακτηριστικά σημεία της ΕΣΔ και οδηγούν στο λειβάδι, δάσος, χωράφι και στα μέρη που εργάζεται ο άνθρωπος.

Επειδή ο δάσκαλος σε κάθε εργασία παίρνει ρόλο συνεργάτου, θα γίνονται αναγκαστικά από μέρους των παιδιών μερικές λοξοδρομίες πριν να φθάσουν στο τέμα της εργασίας των τουτο άλλως τε είναι στο πρόγραμμα των δαδών της Ε Σ Δ. Ο καιρός που ξοδεύεται στη λοξοδρομία αυτή των μαθητών, — οι δαδοί της ΕΣΔ δεν παραδέχονται πως μ' αυτόν τον τρόπο πηγαίνει ο καιρός χαμένος — κερδίζεται πάλιν, γιατί η όλη εργασία πάνω σε ένα θέμα δε γίνεται από όλη την τάξη, αλλά χωρίζεται σε τμήματα μικρότερα που παραδίδονται για εκτέλεση σε ομάδες μαθητών. Αυτή, ή σε ομάδες εργασία και η κατοπινή συνένωση των τμημάτων στο όλο της εργασίας από ολοκλήρη την τάξη, μας δίνει την εικόνα μιας μικρής κοινωνίας συνεργαζομένης για τον ίδιο μακρότερο γενικό σκοπό, κοινωνίας που κάθε μέλος καταβάλλει τις δυνάμεις του στη τμηματική εργασία που ανάλαβε για την επιτυχία του σκοπού που τέθηκε από την ολότητα.

Έτσι μέσα στο πλαίσιο της ΕΣΔ γεννιέται η συνεργαζομένη κοινότητα, που διαπαιδαγωγεί κατάλληλα για κοινωνική αίσθηση, που μέσα της αναπτύσσονται διάφορες κοινωνικές έρετες, και τα μέλη της αισθάνονται βαθειά την οργανική δημιουργία κάθε έργου που γίνεται.

3

10. ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ.

Με την ανάπτυξη και το ξετύλιγμα του παιδιού σε μία ξεχωριστή ύπαρξη δὲν τελειώνει ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου ἐργασίας, γιατί τὸ παιδί δὲν εἶναι μιά ξεχωριστή ὑπαρξη, δὲ ζῆ μόνο του στὸν κόσμο, οὔτε μπορεῖ νὰ ζῆ μόνον του, εἶναι ἀκόμη ἓνα μέλος μιανῆς πολιτισμένης κοινωνίας, πρῶτα πρῶτα τῆς οἰκογενείας του, τῆς συνεργαζομένης κοινωνίας μέσα στὸ σχολεῖο, τῆς κοινότητος τῆς στενῆς πατρίδας του καὶ τοῦ κράτους του. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ μάθῃ νὰ κινῆ τις δυνάμεις του σὰν ζωντανὸ μέλος τῆς πολιτισμένης κοινωνίας γιὰ τὸ καλὸ τῆς.

Οἱ δυνάμεις καὶ ἰκανότητές του πρέπει νὰ μεγαλώσουν τόσο πολὺ, πὺ νὰ μπορῆ τὸ παιδί νὰ τις κινητοποιήσῃ με ἀυταπάρνηση καὶ πιστὴ ἐκτέλεση στὸ καθῆκον γιὰ τὴν ὑπηρεσία τῆς κοινωνίας.

Στὴν ὑπηρεσία τῆς κοινωνίας!!! Ποιὸς δὲ θὰ ἤθελε ὕστερα ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ μας κατάσταση, νὰ ἐφθανε κάθε ἓνας ἀπὸ μᾶς — σὲ ὅποιο κόμμα πολιτικὸ καὶ κοινωνικὴ τάξη καὶ ἂν βρισκεται, — στὴ θέση, νὰ κάμνῃ σὰν ἀληθινὸς πατριώτης καὶ πολίτης τὸ καθῆκον του στὴν πατρίδα καὶ στὸ κράτος του! Σὲ ποῖο σημεῖο ὅμως τῆς ἀγωγῆς στὴν πράξη βλέπομε παρόμοια προσπάθεια; Ποιὰ ἐργασία μέσα στὸ σχολεῖο στρεφόταν καὶ στρέφεται σήμερον ζωντανὰ καὶ συστηματικὰ χωρὶς λόγια στὴν κοινωνικότητα; Λίγες προσπάθειες, σὰν στάλες μέσα στὸν ὠκεανὸ γίνονταν, προσπάθειες πὺ στήριζονταν ὀλίγοντα πάνω στὴ μίμηση καὶ ἀντιγραφή ξένων σχέσεων, μακριὰ ἀπὸ τὴ δική μας ζωὴ, καὶ ἀπότομα, πὺ εἶχαν ἀποτελέ-

σμα τὴν ἀποτυχία αὐτὲς οἱ προσπάθειες μᾶς ἔδειξαν πὺς δὲ βρισκόμαστε καὶ δῶ στὸ σωστὸ δρόμο.*

Ἐνα μεγάλο κοινωνικὸ συγκρότημα, ὕστερα ἀπὸ τὴν οὐκαγένεια εἶναι ἡ συνεργαζομένη ἐπαγγελματικὴ κοινωνία. Ἀκόμη σήμερον ὀρίζουν οἱ γονεῖς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ νέου ἢ τοῦ κοριτσιοῦ.

Ἐκινοῦν στὶς σκέψεις τους αὐτὲς ἀπὸ κοινωνικὴ πρόληψη, ἀπὸ τις σχέσεις ἐργασίας καὶ πληρωμῆς στὰ διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ συνήθως ἀφήνουν στὴν τύχη τὴν ἐκλογὴ τοῦ ἐπαγγέλματος. Σ' ἐξαιρετικὲς μόνον περιπτώσεις ἀποφασίζει μόνον τὸ παιδί γιὰ τὸ ἐπάγγελμά του σύμφωνα με τὴν ἰκανότητά του καὶ τὴν κλίση του.

Τοῦτο θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνεται σὲ ὅλα τὰ παιδιά ἂν δὲν ἐμποδιζόταν στὴν ἐκλογὴ κάθε παιδί ἀπὸ τις κοινωνικὲς καὶ οἰκονομικὲς σχέσεις. Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο εἶναι προϋπόθεση στὸν κάθε νέο. *Χρειάζεται κάποια κατανόηση τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας, μιὰ πλατειὰ ἀντίληψη πάνω στὶς ἐργαζόμενες τάξεις πὺ θὰ μπῆ μιὰ φορὰ, μιὰ ἀντίληψη τοῦ τρόπου τῆς ἐργασίας, τῶν ὄρων καὶ συνθηκῶν τῆς ἐργασίας, ἐπίγνωση τῶν δυσκολιῶν καὶ τῶν πλεονεκτημάτων πὺ εἶναι ἰδιαίτερα σὲ κάθε ἐπάγγελμα καὶ κάθε ἐργασία καὶ μιὰ βαθειὰ γνώση τῆς ἀξίας κάθε ἐργασίας γιὰ τὸ ἄτομο καθὼς καὶ γιὰ τὴν ὀλότητα.*

Ἡ δημιουργία αὐτῶν τῶν προϋποθέσεων εἶναι ἓνας σοβαρὸς σκοπὸς τοῦ σχολείου ἐργασίας.

Συχνὰ γίνεται παρανόηση τῆς ἀγωγῆς γιὰ τὸ ἐπάγγελμα, γιὰ τὴν κοινότητα ἐργασίας, κατὰ τρόπο πὺ ἀφήνουν νὰ πιστευθῆ, πὺ τὸ σχολεῖο σκοπεῖ καὶ ζητεῖ νὰ προσφέρῃ εἰδικὲς ἐπαγγελματικὲς γνώσεις καὶ δεξιότητες, με τὴν ἔννοια τῆς ἀποκλειστικῆς ἐπαγγελματικῆς γραμμῆς.

Τὸ σχολεῖο ἐργασίας ἀποκρούει μιὰ τέτοια ἀντίληψη.

(* Δελμούζου Δημοτικισμὸς καὶ παιδεία.)

Σημειὸν καὶ ἀναφορὰ πρὸς ἀποστολὴν ἐργασίας καὶ ἀποστολῶν γὰρ τὸν

Προσπαθούμε νὰ ξεκαθαρίσωμε αὐτὴν τὴν παρανόησιν μὲ τὴ στήριξιν τοῦ ἐνιαίου προγράμματος ἔργασίας πάνω σὲ ἓνα μεγάλο θεμελιώδη στυλό. «**Τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἔργασίαν**».

Οἱ ὕλεις γιὰ διδασκαλίαν, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, δὲ διαλέγονται, οὔτε τακτοποιοῦνται σύμφωνα μὲ ἓνα ἐπιστημονικὸ σύστημα· μέσα στὸ πρόγραμμα τῆς ἔργασίας περιέχεται κάθε τι ποὺ παρουσιάζεται στὸ παιδί ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ μάλιστα ἀπὸ τὶς διαφορὰς σφαῖρας τῆς ἀνθρώπινης ἔργασίας, σὲ βαθμὸ ποὺ ἐπιτρέπει ἡ βαθμίδα ἀνάπτυξης τοῦ παιδιοῦ, ἡ ἀντιληπτικὴ δύναμη καὶ τὸ διαφέρον του.

Στὶς χαμηλότερες βαθμίδες τέτοιο ὕλικὸ εἶναι οἱ ξεχωριστὲς λειτουργίες πάνω σὲ φαινόμενα ποὺ ζῆ κάθε μέρα τὸ παιδί.

Τὸ μεγαλύτερο παιδί στὶς ψηλότερες βαθμίδες, μπαίνει σιγὰ σιγὰ καὶ συστηματικὰ στὶς πολυποίκιλες ἔργασίες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ταξινόμησις τοῦ ὕλικου τῆς διδασκαλίας σὲ μαθήματα περιορίζεται ὅσο εἶναι δυνατὸ καὶ ὅσο ἐπιτρέπουν οἱ διαφορὰς συνθήκες. Τῆ θέσῃ τοῦ μακρονοῦ καὶ τοῦ περασμένου παίρνει ἡ πατρίδα τοῦ μαθητοῦ καὶ ἡ ζωὴ ποὺ ζῆ. Μόνο ἐκεῖνα τὰ γεγονότα ἀπὸ τὶς περασμένες ἐποχὰς μπαίνουν στὸ πρόγραμμα τῆς ἔργασίας, ποὺ φθάνει ἡ ἐπίδρασίς τους ὡς τὴ σημερινὴ ἐποχὴ καὶ καθορίζουν σὲ πολλὰ σημεῖα τὴ ζωὴ μας.

Δὲ γίνεται ἔργασία ξεχωριστὴ πάνω σὲ χώρες μακρινὰ καὶ ξένες ἐκτὸς ἂν βρίσκονται σὲ ἰδιαίτην σχέσιν μὲ τὴν πατρίδα. Αὐτὴ ἡ σχέσις φωτίζεται πολὺ καὶ μάλιστα ὄχι εὐκαιριακὰ καὶ στὴν τύχη, ἀλλὰ πάνω σὲ ὠρισμένες ἀρχὰς καὶ προγραμματικὰ. (Ἐνότητις ἔργασίας).

Τὰ πράγματα καὶ φαινόμενα τῆς πατρίδας δὲν ἐξαιροῦνται καθ' ἑαυτὰ, παρὰ πάνω στὴν ἐξέλιξιν των μὲ τὴν ἔργασίαν, τὴ χρησιμότητά των γιὰ τὴν ἔργασίαν καὶ τὴν ἀξίαν τους γιὰ τὴν ἔργασίαν. Ἡ ἔργασία εἶναι ἡ ἀρχὴ ποὺ βάζει τάξιν στὴ διδασκαλίαν τοῦ σχολείου ἔργασίας, καθὼς γενικὰ καὶ στὴ ζωὴ.

Μ' αὐτὰ ποὺ εἶπαμε δὲν πρέπει νὰ φθάσῃ κανεὶς στὸ συμ-

πέρασμα πὼς ἡ ζωὴ τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι μόνο ἔργασία καὶ ὄχι ἀπόλαυσις. Εἶναι μάλιστα μιὰ εὐγενικὴ ἀπόλαυσις ἀπὸ τὴ φύσιν, ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Παραπάνω ἀναπτύξαμε ἀρχετὰ πὼς τὸ σχολεῖο τῆς ἔργασίας δίνει μεγάλη σημασίαν σ' αὐτὴ τὴν ἀνώτερη πλευρὰ τῆς ζωῆς τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ ἔργασία μέσα στὸ σχολεῖο ἔργασίας δὲ γίνεται μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ποὺ μαθαίνονται οἱ γνώσεις καὶ ἱκανότητες ποὺ χρειάζονται στὴ ζωὴ, καὶ μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἀποκτῶνται οἱ γενικὲς γνώσεις στὶς ἐπιστήμες.

Μόνο δημιουργικὸ καὶ μὲ συνεργασία μπαίνει τὸ παιδί στὰ διάφορα εἶδη ἔργασίας.

✓ Εἶναι ὅμως γνωστὸ ἀπὸ τὴν πείρα, πὼς δὲ μπορεῖ μόνος του ὁ ἄνθρωπος νὰ δημιουργήσῃ σὲ ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἀνθρώπινης ἔργασίας. Παντοῦ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ βοήθειαν τῶν ἄλλων καὶ τὴ συνεργασίαν τῶν μελῶν τῆς συνεργαζομένης κοινότητος. Ἄν βγάλωμε μερικὰς περιπτώσεις στὴν ἐπιστήμην καὶ στὴν καλλιτεχνίαν, ὅλη ἡ ἄλλη ἔργασία εἶναι ὁμαδικὴ καὶ ὄχι ἀτομικὴ. Ὅσο σφιχτότερη εἶναι ἡ συνεργασία ἐκεῖνων ποὺ ἐργάζονται μαζί, τόσο εὐκολώτερη καὶ πιὸ διασκεδαστικὴ εἶναι ἡ ἔργασία. Ὅσο πιὸ πολὺ ὀργανικὰ τακτοποιεῖται ὁ ἐργάτης (μὲ τὴν πλατεῖαν πάλι σημασίαν) στὴν συνεργαζομένην κοινότητα, ὅσο πιὸ αὐστηρὰ ὑποτάσσεται στοὺς φυσικοὺς τῆς νόμου, ὅσο πιὸ μεγαλύτερη συνείδησις ἔχει γιὰ τὰ καθήκοντα καὶ τὴν εὐθύνην του ἀπέναντι στὴν ὀλότητα, τόσο πιὸ εὐχάριστη γίνεται ἡ ἔργασία, τόσο ὀλιγότερος εἶναι ὁ κόπος ποὺ βάζει κάθε ἓνας καὶ τόσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ ἀπόδοσις, μὲ μικρὴν ἐξόδευσιν τῶν ἰδίων δυναμῶν.

Τὸ παιδί στὸ σχολεῖο ἔργασίας συνειθίζει σὲ μιὰ τέτοια κοινὴ ἔργασία. Μὲ μιὰ τέτοια κοινὴ ἔργασία ζητεῖ τὸ σχολεῖο ἔργασίας νὰ ἐμπνήσῃ μέσα στὸ παιδί τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης καὶ τῆς συνείδησις στὸ καθήκον. Δὲν ἀπαγορεύεται στὰ παιδιά—σὰν ποὺ γινόταν στὸ σχολεῖο τῆς μάθησις—νὰ βοηθῆ

τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, νὰ συνεργάζωνται, ἢ νὰ ἐργασθῆ τὸ ἓνα γιὰ τὸ ἄλλο, παρὰ τὰ καθοδηγοῦμε στὴν συνεργασία, στὴν ἀλληλοβοήθεια καὶ προθυμία.

Μιά τέτοια κατάσταση πρέπει νὰ τοὺς γίνῃ καθήκον. Πρέπει κατὰ τὸ δυνατόν (τέτοιες εὐκαιρίες παρουσιάζουν ὅλες οἱ ἐργασίες) νὰ βοηθῆ τὸ ἓνα παιδί τὸ ἄλλο, νὰ ὑποστηρίζωνται, νὰ συνειθίσουν νὰ ζητοῦν ἀναμεταξύ των συμβουλές καὶ νὰ δίνουν, πρέπει νὰ ἐργάζωνται μαζί στὸ ἴδιο ἀντικείμενο, τὴν ἴδια ἐργασία, καὶ νὰ εἶναι ἀπὸ κοινοῦ ὑπεύθυνα γιὰ τὴ δουλειὰ ποὺ κáινουν καὶ ἀπὸ κοινοῦ ὑποχρεωμένα νὰ τελειώσουν μιὰ ἐργασία καὶ νὰ νικήσουν κάθε δυσκολία καὶ ἐμπόδιο, ποὺ φράζουν τὸ δρόμο. Ὁ μοναδικὸς καὶ καλύτερος τρόπος γιὰ μιὰ τέτοια κοινὴ ἐργασία εἶναι ἡ δημιουργία συνεργαζομένων κοινοτήτων, ποὺ στὴν ἀρχὴ πρέπει νὰ εἶναι μικρές, μὲ λίγα μέλη, καὶ ποὺ μποροῦν νὰ γίνουν πυκνότερες σιγὰ σιγὰ, ὅσο συνειθίζονται τὰ παιδιά στὴν κοινὴ ἐργασία, ὥσπου στὸ τέλος σχηματισθῆ μιὰ κοινότητα ἐργασίας ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιά τῆς τάξης.

Ἡ τοποθέτηση τῶν παιδιῶν σὲ τιμητικὰ θέσεις, καὶ ἡ τυπικὴ βαθμολόγηση καταργοῦνται, γιατί εἶναι ἐπικίνδυνα ἀπὸ ἠθικὴ ἄποψη, ἀψυχολόγητα μέτρα, καὶ μὲ λίγα λόγια σχολαστικά καὶ ἀντίθετα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ σχολείου ἐργασίας. Γιατί τὸ παιδί δὲν ἐργάζεται γιὰ τὸ βαθμὸ οὔτε καὶ γιὰ νὰ πάρῃ καλύτερη θέση, οὔτε ἀκόμη γιὰ νὰ κερδίσῃ τὴν ἀγάπην καὶ συμπάθειαν τοῦ δασκάλου του, παρὰ γιατί τότε μόνον πετυχαίνει ἡ κοινὴ ἐργασία, τότε μόνον φθάνει ἡ κοινότητά στοδ σκοπὸ τῆς, ὅταν καθένας προσφέρῃ κάθε του δύναμιν γιὰ τὴν ἐπιτυχία. Ἔτσι ἡ καλὴ ἐργασία εἶναι καὶ γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ κάθε παιδιοῦ ποὺ ἐργάζεται καὶ γιὰ τὸ συμφέρον τῆς κοινότητος. Ἐξαρτᾶται ὅμως ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὸ κάθε παιδί καὶ ὅπὸ τὴν θεληματικὴ προσαρμογὴ καὶ ὑποταγὴν τὴν κοινότητα. Μέσα στὴν ομάδα ἐργασίας μποροῦμε νὰ ἀφήσωμε στὸν κάθε ἓνα μαθητὴ μεγάλη ἐλευθερία, μποροῦμε νὰ δώσωμε στὸν κάθε ἓνα δουλειὰ, ποὺ μπορεῖ νὰ τὴν κάμῃ καὶ

ποὺ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὶς δυνάμεις του. Ἔτσι μπορεῖ κάθε παιδί νὰ ἀναπτύξῃ ὅλες του τὶς πνευματικὰς καὶ σωματικὰς ἐκπαιδεύσεις, τὶς ἰδιαίτερές του κλίσεις γιὰ τὸ καλὸ τῆς δόξουτος, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ δικὸ του ἀτομικὸ καλὸ.

Ἡ ἐργαζομένη κοινότητα εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ φροντίσῃ, ὥστε καθένας μαθητὴς νὰ μὴ ἐκμεταλλευθῆ τὴν ἐλευθερίαν ποὺ τοῦ δίνουμε. Ἀπέναντι τοῦ ἐκμεταλλευτοῦ ἔχει πλατεία δικαιοδοσία ἡ κοινότητα, γιατί ἔχει νὰ φροντίσῃ γιὰ τάξην, καλοὺς τρόπους κ. ἄ. μόνον σὲ ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἐπεμβαίνει ὁ δάσκαλος σὲ παραβάσεις καὶ ἀνυποταξία. Ἔτσι μποροῦμε ὁλοτελῶς νὰ ἀποφύγωμε καὶ τὴν σωματικὴν τιμωρίαν. Ἡ πιὸ σὺστηρη καὶ πιὸ ἀποτελεσματικὴ τιμωρία εἶναι γιὰ τὸν μαθητὴ ὁ ἀποκλεισμός του ἀπὸ ὁρισμένους ἐργασίας.

Μὲ τέτοια κοινὴ ἐργασία τῶν παιδιῶν λύεται καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κρατικῆς ἀγωγῆς, κατὰ τέτοιο τρόπο ποὺ καμμιά διδασκαλία μέχοι σήμερον δὲν μπόρεσε νὰ λύσῃ. Ὁλὴ ἡ ἐργασία μέσα στοδ σχολεῖο ἐργασίας εἶναι κρατικὴ ἀγωγή. Καμμιά διδασκαλία, οὔτε μὲ λόγια, οὔτε μὲ βιβλία, δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι τόσο ἀποτελεσματικὴ, ὅσο αὐτὴ ἡ συνήθεια καὶ ἡ ἀσκήσις. Ὁ μαθητὴς δὲν ἀσχολεῖται μὲ πράγματα, ποὺ κείνται μακρὰ του, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσχοληθῆ στοδ μέλλον. Οὔτε ἡ καθ' ἑαυτὸ διδασκαλία λείπει, διδασκαλία γιὰ κάθε τι ποὺ βρῖσκειται σὲ ἄμεσο σχέσις μὲ τὴν ἐργασία, καὶ ποὺ σ' αὐτὴ τὴν σχέσις φαίνεται στοδ παιδί κάθε βαθμίδας κατάλληλο νὰ τὸ μάθῃ. Ποσὸ πάντων ὅμως μαθαίνει τὸ παιδί καὶ συνειθίζει νὰ παραδέχεται τὴν δικὴν του ἐργασία σὰν ἓνα μέρος τῆς συνολικῆς ἐργασίας ἔτσι διαπαιδαγωγεῖται σὲ ἀφροσιωμένην ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος γιὰ τὴν ὑπηρεσία τῆς δόξουτος.

Πολὴν μεγάλην σημασία ἔχει αὐτὴ ἡ κοινὴ ἐργασία τῶν διδασκόντων γιὰ τὴν ἠθικὴν καλυτέρευσιν τῶν παιδιῶν. Ἡ ἠθικὴ καλυτέρευσις δὲν πετυχαίνει μὲ λόγια πάνω στὴν ἠθικὴν καὶ τὶς καλὰς πράξεις, ὁ σκοπὸς τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς πετυχαίνει μὲ τὴν συνήθειαν στὶς ἠθικὰς πράξεις καὶ μὲ τὸ ἠθικὸν ζετούλιγμα τῆς

ζωῆς. Ἀληθινὴ ἠθικότης γεννιέται μόνο μετὰ τὴν δράσιν. Μόνον ὅταν ἀφήνῃ τὸ σχολεῖο εὐκαιρίες γιὰ τὴν ἠθικὴν δράσιν τοῦ παιδιοῦ, ὅταν τὸ εὐκόλυνῃ νὰ μεταβάλλῃ συχνὰ τὴν βούλησίν του σὲ δράσιν, τότε μόνον τὸ διαπαιδαγωγεῖ στὴν ἠθικότητα. Ἡ βούλησίν του κινεῖται γιὰ πολὺν καιρὸν, ὅταν βροῖ στὴν δράσιν τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐκδήλωσίν της.

Μέσα στὸ σχολεῖο ἐργασίας εἶναι ὅλη ἡ διδασκαλία, **δράσιν, ἐνέργεια, ἐργασία**, καὶ μάλιστα, — ὅπως εἶπαμε παραπάνω — σωματικὴ καὶ πνευματικὴ σὲ στενὴ ἔνωση.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία κάθε παιδί σὰν μιὰ ξέχωρη μονάδα δὲν ἔχει μεγάλη ἀξία, μόνο σὰν μέλος τῆς συνεργαζομένης μαθητικῆς κοινότητος μπορεῖ νὰ φθάσῃ στὴν ἀληθινὴν του ἀξία. Σὲ μιὰ τέτοια ὁμαδικὴ κοινὴ ἐργασία ἀσκεῖται τὸ παιδί σὲ ὅλες τὶς ἠθικὰς ἀρετὰς, πού εὐκόλα καλλιεργεῖ ἡ εὐχάριστη συμβίωσις καὶ ἡ συνεργασία.

Ἔτσι ἀσκεῖται στὴ βοήθεια τοῦ ἄλλου, στὴ φιλία, στὴν ὑπομονητικότητα, στὴ σταθερότητα, στὴ θεληματικὴ ὑποταγὴ στοὺς φυσικοὺς νόμους τῆς κοινῆς ζωῆς, στὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης ἀπέναντι στὴν ὀλότητα, στὴν συνείδηση γιὰ τὸ καθήκον κ. ἄ. Στὸ σχολεῖο ἐργασίας ποτὲ δὲ μπορεῖ ἓνας ἐγωῖστικὸς καὶ ἰδιοτελὴς μαθητὴς νὰ εἶναι καλὸς μαθητὴς, ὅπως γίνονταν στὸ παλιὸ σχολεῖο τῆς μάθησις. Ἐνα ἰδιότροπο καὶ φιλόνοικο παιδί καταλαβαίνει γρήγορα πὼς δὲν τοῦ περνᾷ, ἓνα παιδί πού δὲν τακτοποιεῖται φιλικὰ μέσα στὴν κοινότητα μοναχό του, διώχνεται ἀπὸ τὴν κοινότητα καὶ ἀπὸ τὶς ἐργασίες της καὶ ἀπὸ κάθε εὐχάριστη καὶ χαρὰ πού γεννᾷ μιὰ τέτοια ἐργασία.

Ἡ κοινὴ ἐργασία μέσα στὴν συνεργαζομένη κοινότητα εἶναι μιὰ ἀδιάκοπη πρακτικὴ ἐξάσκηση τῆς βούλησις.

Χωρὶς κανένα ἑξωτερικὸ ἀναγκασμὸν, μόνο ἀπὸ μὲ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη γιὰ συμμετοχὴ (διαφέρον), ἀναγκάζεται τὸ παιδί νὰ ἐργάζεται μετὰ τὰ ἄλλα παιδιά.

Αὐτὸ τὸ διαφέρον τὸ κρατεῖ ψηλὰ μιὰ κατάλληλη ἀλλαγὴ στὶς μορφὰς τῆς ἐργασίας. «Τὸ διαφέρον, γνωρίζομε, εἶναι ὁ

πνευματικὸς μοχλὸς σὲ κάθε δράσιν». Ἐνσάρχεστα συναισθήματα πού ἔχουν πνευματικὴ ἢ σωματικὴ τὴν προέλευσίν τους δύσκολα παρουσιάζονται στὴν συνεργαζομένη κοινότητα, γιὰτὶ κάθε ἐμπόδιο στὸ δρόμο τῆς ἐργασίας νικάται ἀπὸ τὴν τόνωσιν πού δίνει ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ ἀπὸ τὴν ἀλληλοβοήθειαν. Ὁ ἓνας ζητεῖ ἴσως νὰ ξεφύγῃ ἐμπόδια καὶ δυσκολίες πού τυχόν τοῦ παρουσιάζονται στὸ δρόμο του, ἢ συνεργαζομένη κοινότητα ὅμως τὰ ὑπερνικᾷ. Καὶ αὐτὸ πάλι δυναμώνει τὴν βούλησιν. Καμμιά ἐργασία δὲ μπορεῖ νὰ μείνῃ μισοτελειωμένη· κάθε ἐργασία πρέπει νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ τέλους, καὶ ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ ξαναγίνῃ γιὰ νὰ μεγαλώσῃ ἢ κοινὴ εὐχαρίστησις ἀπὸ τὸ ἀποτελεσμά της, δηλ. ἀπὸ τὴν εὐχάριστη ἐπίδρασιν στὴν βούλησιν· καὶ γιὰ νὰ ἀποφύγῃ ἢ κοινότητα τὴν ἀπογοήτευσιν ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν πού μπορεῖ νὰ εἶναι ἐμπόδιο στὴν ἀνάπτυξιν τῆς βούλησις, πάλι ξαναγίνεται. Σὲ κάθε εἶδος ἐργασίας παρουσιάζεται σὲ κάθε παιδί ἢ εὐκαιρία νὰ κάμῃ κάτι ἀξιόλογο, νὰ ἔχῃ μιὰ ἐπιτυχίαν, ἀκόμη καὶ στὰ παιδιά πού εἶναι σωματικὰ καὶ ψυχικὰ ἀδύνατα, μετὰ τὸ νὰ βοηθοῦν μετὰ τὶς δυνάμεις των τὴν κοινὴν ἐργασίαν (ἐργασίες στὸν κήπο ἔξαφνα) ἢ μετὰ τὸ νὰ γίνωνται ὠφέλιμοι στὴν κοινότητα ἀπὸ τὴν ἐπιδεξιότητά των καὶ σωματικὴν των δύναμιν (στὸ σχολικὸν ἐργαστήριον) ἢ μετὰ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν ἡσυχίαν καὶ βαθεῖαν προσοχὴν καὶ παρατηρητικότητά των (στὶς φυσικοῦστορικὰς δοκιμὰς).

Μὲ λίγα λόγια κάθε ἐργασία τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἓνα κομμάτι τῆς συνολικῆς ἐργασίας. Κάθε παιδί παίρνει μέρος στὴν ἐπιτυχίαν καὶ στὴν χαρὰ ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν. Ἐδῶ κεῖται ἡ ἰσχυρὰ ὄθησις γιὰ βραδύτερον ἐνεργητικὴν συνεργασίαν. Ἔτσι μπαίνουν τὰ σταθερότερα θεμέλια τῆς ἠθικότητος, τῆς ἠθικῆς δράσεως.

Ἡ διαίρεσις τῆς τάξεως σὲ ομάδας μπορεῖ νὰ γίνῃ μετὰ διάφορους τρόπους. Α') Ἐνώνεται ἓνας ὁρισμένος ἀριθμὸς παιδιῶν σὲ μιὰ ὁμάδα ἐργασίας μετὰ τὴν δικήν τους θέλησιν, χωρὶς τὴν ἐπέμβασιν τοῦ δασκάλου. Μετὰ τέτοιον τρόπον ἀφῆκε ὁ Otto Ertler νὰ σχηματισθοῦν οἱ ομάδες ἐργασίας στὶς ἀνώτερες βα-

θιμίδες. Κάθε 4 παιδιά ενώθηκαν σε μιὰ ομάδα· τὰ παιδιά πήραν θέση σε ἕνα τραπέζι κατὰ τρόπο πού κάθονταν κάθε δυὸ παιδιά ἀπέναντι γιὰ νὰ μποροῦν νὰ δουλεύουν ἀνετα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ομάδων παρουσιάζεται τὸ κακό, πὼς θὰ ὑπάρχουν παιδιά νὰ μὴ φθάνουν νὰ κάμουν μιὰ ομάδα, ἢ νὰ μὴ γίνονται δεκτὰ στὴν ομάδα ἀπὸ τὰ ἄλλα παιδιά. Κι' ἔτσι εὐὰ χρειαστῆ νὰ γίνῃ στὸ τέλος μιὰ ομάδα ἀπὸ παιδιά πού συνεργάζονται δύσκολα μαζί.

Β') Ὁ δάσκαλος σχηματίζει τίς ομάδες ἀπὸ διάφορα παιδιά ἐξετάζοντες τὴ δράση τῶν παιδιῶν ὡς τὴν τελευταία στιγμή. Ἄν αὐτὸς ὁ τρόπος εἶναι καλύτερος φαίνεται ἀμφίβολο, γιατί ὅσο εὐσυνείδητος καὶ προσεκτικὸς καὶ ἄν εἶναι ὁ δάσκαλος, παρουσιάζεται ἡ ομάδα σὰν ἕνα αὐθαίρετο συγκρότημα.

Γ') Μαζεύονται γιὰ ὠρισμένες δουλειές ὠρισμένοι μαθηταὶ καὶ κάμουν μιὰ ομάδα καὶ γιὰ ἄλλες δουλειές ἄλλοι μαθηταί. Αὐτὸς ὁ τρόπος μπορεῖ νὰ εἶναι καλὸς γιὰ τίς κάτω βαθμίδες, δὲν εἶναι ὅμως κατάλληλος γιὰ τίς ἀνώτερες βαθμίδες, γιατί χαλάει ἡ ἀδιάκοπη συνεργασία τῶν ομάδων ἐργασίας. Στις ἀνώτερες τάξεις οἱ ομάδες γίνονται πυκνότερες. Μιὰ τάξη ἀπὸ 28 παιδιά διαιρεῖται σε τέσσερις ομάδες καὶ ἔτσι κάθε 7 παιδιά κάθονται καὶ ἐργάζονται μαζί σε ἕνα τραπέζι καὶ ἀποτελοῦν μιὰ ομάδα.

Κάθε ομάδα ὀρίζει τὸν ἀρχηγό της. Γιὰ νὰ πετύχωμε ὅλους τοὺς σκοποὺς πού θέλει ἡ συνεργαζομένη κοινότητα, εἶναι ἀνάγκη νὰ θεωρῆ ὁ δάσκαλος κάθε ομάδα σὰν καὶ ἀδιαίρετο ὅλο, ὅ,τι καλὸ κάμει ἡ ομάδα ἀνήκει σε ὅλους, γιὰ κάθε κακὸ εὐθύνονται ὅλοι. Γιὰ κάθε ἀταξία καὶ ἀκαταστασία τοῦ ἑνὸς ἀτόμου εἶναι υπεύθυνη ὅλη ἡ ομάδα. Ἔτσι πολὺ γρήγορα ἀρχίζουν τὰ παιδιά νὰ προσέχονται καὶ νὰ ἐπιβάλλονται ἀναμεταξύ τους. Ὁ Ἐρλερ ἀναφέρει πὼς στὴν ἀρχὴ ἤκουε συχνὰ ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς κάθε ομάδας τὴ φράση: «Πρέπει νὰ κάμῃς αὐτὴ τὴ δουλειά». Ἀργότερα αὐτὴ ἡ φράση ἀντικατεστάθη μετὰ τὴν ἄλλη: «Θὰ τὸ κάμω ἐγὼ αὐτό».

III. Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΣΤΟ ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.

Μᾶς γεννιέται μόνη της ἡ ἐρώτηση «ποῖός εἶναι ὁ δρόμος πού πρέπει νὰ πάρῃ ἡ διδασκαλία στὸ σχολεῖο ἐργασίας γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ τοῦ σχολείου; Ποιὰ μέθοδο πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ ὁ δάσκαλος τοῦ σχολείου ἐργασίας γιὰ νὰ ἀναπτύξῃ τίς δυνάμεις τοῦ μαθητοῦ καὶ νὰ φθάσῃ στὸ σκοπὸ του αὐτὸν μετὰ ὅσο τὸ δυνατό λιγότερους κόπους καὶ μετὰ μικρὴ κατανάλωση δυνάμεων τῶν μαθητῶν καὶ τῶν ἰδικῶν του; Συμβιβάζονται ἐλεύθερη ἐργασία τοῦ μαθητοῦ μετὰ ὠρισμένη μέθοδος;

Εἶναι ἐρωτήματα πού πρέπει νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς ἄν θέλῃ νὰ διευκρινισθοῦν τὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα καὶ νὰ δώσῃ ὄχι μόνον σωστὲς ἀντιλήψεις τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ δείξῃ κάποιον δρόμον ἐργασίας, βέβαια ὄχι σταθερό, ἀλλὰ γραμμὲς γενικὲς, πάνω στις ὁποῖες νὰ βαδίξῃ ἡ ἐργασία μέσα στὸ σχολεῖο ἐργασίας.

Α'. Ἡ ἔννοια τῆς μεθόδου.

Μερικὰ ἱστορικὰ ἀπὸ τὴ μέθοδο τῆς διδασκαλίας:

Θέλοντας νὰ δώσῃ κανεὶς μιὰ εἰκόνα τῆς ἐξέλιξης τῆς μεθόδου στις διάφορες ἐποχὲς θὰ εὐρεθῆ μπροστὰ σε πέντε βαθμίδες ἐξέλιξης. Στὴν πρώτη βαθμίδα βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς

διδασκαλίας ή ύλη. Ο μαθητής πρέπει να την μάθη όσο καλά μπορεί. Και ο δάσκαλος πρέπει να είναι κύριος της ύλης. Σ' αυτήν τή βαθμίδα δεν ενδιαφέρονται για μεθοδικά μέτρα. Τέτοια ήταν στα κύρια σημεία ή αντίληψη στον μεσαίωνα.

Στο 17 αιώνα παρουσιάζονται οι μεγάλοι διδακτικοί Ρατίζιος και Κομένιος. Αυτοί προσπαθούν να επεξεργασθούν την ύλη έχοντας υπό όψει το μαθητή και αναγνωρίζουν με την άποψη αυτή το ψυχολογικό στοιχείο στον τρόπο της διδασκαλίας.

Ο 18ος αιώνας, ο αιώνας της παιδείας (Ρουσό, φιλανθρωπισται) εργάζεται για την τελειοποίηση της μεθόδου. Φθάνουν όμως σε ακρότητες και αλλάζουν την πνευματική εργασία σε παιγνίδι, θέλουν να ελευθερώσουν το παιδί από κάθε κόπο και να γλυκάνουν όσον το δυνατό πιδό πολύ την εργασία της μάθησης. Απέναντι σ' αυτή την αντίληψη τονίζει ο Πεσταλότση, που έδωκε αναμφισβήτητα την ισχυρότερη ώθηση στο έδαφος της Διδακτικής, τη σοβαρότητα της εργασίας, τονίζοντας τη σημασία του παιδικού πνεύματος. Ήθελε να βρη τα βασικά στοιχεία της διδασκαλίας στο λαϊκό σχολείο και έτσι να μεταβάλλη τη μάθηση σε μιá προοδευτική αλληλουχία ψυχολογικών λειτουργιών που στηριζόταν πάνω σε ψυχολογικούς νόμους.

Στην τετάρτη φάση συναντούμε τον Έρβάρτο, που θέλει να συνεχίση την εργασία του Πεσταλότση. Ο ίδιος λέγει: «Το μεγάλο μεθοδικό ιδεώδες για μένα είναι να όρισθῆ μιá τελεία κανονική σειρά στις λειτουργίες, στην όποία σειρά νομίζω πώς βρηκα το δραστικό μέσο, να εξασφαλίζω σε κάθε διδασκαλία την όρθή της επίδραση. Αληθινά αυτή ή σειρά στις λειτουργίες και αυτή ή διάταξη και σύνδεση εκείνου που πρέπει ταυτόχρονα ή επάλληλα να διδαχῆ, ήταν καθώς νομίζω και ή κυριώτερη σκέψη του Πεσταλότση». Ο Ziller τροποποίησε τις ιδέες του Έρβάρτου και έφθασε στη θεωρία των πέντε τυπικών σταδίων που τή νόμισε όριστική και άσφαλη μέθοδο.

Η σημερινή εποχή στρέφεται προς τα πίσω και συνδέεται άμέσως με τον Πεσταλότση. Διδακτικός νόμος για την εποχή μας είναι τὸ λόγια του. *Κάθε μαθητὴν τοῦ μαθητοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἐνέργεια, ἐλεύθερη δημιουργία ἀπὸ τὸ ἐγὼ του, ζωντανή δημιουργία.* Επιστημονικά ή εποχή μας στηρίζεται πρὸ παντός πάνω στη βουλευτική ψυχολογία του Wundt και στις κοινωνικοπαιδαγωγικές αντιλήψεις του Natorp.

Αν εξέταση κανείς την πλούσια βιβλιογραφία που αφορά την μέθοδο της διδασκαλίας, θα δῆ πὸς ή έννοια της μεθόδου περιέχει διαφορώτατα γνωρίσματα, ένα γεγονός που δημιουργεί την επιτακτική ανάγκη μιás βαθειάς ανάπτυξης και άυστηροῦ καθορισμοῦ τοῦ βάθους της.

Ὡς κυριώτερα γνωρίσματα της έννοιας «Μέθοδος» παρουσιάζονται φανερά τα παρακάτω.

1. Η μέθοδος της διδασκαλίας όφείλει πάντα να είναι σύμφωνη με τους θεμελιώδεις νόμους της διανόησης (Λογικό-γνώρισμα).

2. Κάθε ένα βήμα της μεθόδου πρέπει να στηρίζεται πάνω σε πλατειά και βαθειά παρατήρηση της παιδικής ψυχῆς και του σώματος (Παιδολογικό στοιχείο).

3. Τα μεθοδικά μέτρα πρέπει πάντα να φέρουν τη σφραγίδα της σκοπιμότητας, με άλλα λόγια πρέπει να έχουν για συνέπεια όσον το δυνατό σωστά αποτελέσματα με σχετικά μικρή κατανάλωση δυνάμεων (οικονομικό διδακτικό στοιχείο).

4. Η μέθοδος δεν πρέπει να ασχολῆται με τύπους και σχήματα και να ζητῆ με αυτά να πετύχη τους σκοπούς της από τέλεια τέχνη πρέπει να εξυψωθῆ σε αληθινή μεθοδική καλλιτεχνία (αισθητικό-ἠθικό στοιχείο).

5. Η διδακτική μέθοδος πρέπει να είναι γεμάτη ζωή να εμπνυχώνεται από τον αληθινό διδασκαλικό ένθουσιασμό (προσωπικό στοιχείο).

Τα με τον αριθμόν 1 ως 4 στοιχεία, μπορούμε να χαρα-

χτηρίσωμε ὡς τὴν ἀντικειμενικὴν πλευρὰ τῆς μεθόδου τὸ δὲ ὡς τὴν ὑποκειμενικὴν πλευρὰ

Σύμφωνα μὲ τὰ οὐσιώδη αὐτὰ γνωρίσματα μποροῦμε νὰ δώσωμε ἓνα ὄρισμὸν εἰς τὴν μέθοδον.

Με μέθοδον νοοῦμε ἓνα ἄθροισμα (μιά σύνθεσις) διδακτικῶν μέτρων πού στηρίζονται πάνω σὲ ἀσφαλῆ καὶ στερεὰ γνώση τῶν ψυχολογικῶν καὶ λογικῶν νόμων, μὲ τὰ ὅποια μέτρα μπορεῖ κανεὶς νὰ φθάσῃ χωρὶς λοξοδρομίες τὰ σκοπὸν τῆς διδασκαλίας, διὰ τὰ μέτρα αὐτὰ ἐμπνεύονται ἀπὸ καλλιτεχνικὸν ἄριστον τῆς διδασκαλικῆς προσωπικότητος.

Ἀπὸ τὸν ὄρισμὸν πού θέτομε, βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς δὲν πρέπει νὰ γίνῃ συζήτησις ἂν ὑπάρχῃ μιὰ ἢ πολλὰς μέθοδοι. Μιὰ ἰδεώδη μέθοδος διδασκαλίας δὲν ἀνακαλύψαμε ἀκόμη. Ὁ δάσκαλος δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ μιὰ μέθοδον, πρέπει ὅμως νὰ ἔχῃ μεθοδικὴν συνείδησιν, πού νὰ τὸν βοηθῇ νὰ δικαιολογῇ κάθε παιδαγωγικὸν μέτρον.

Καλὸ νομίζομε νὰ δώσωμε τίς ἀντιλήψεις μερικῶν μεγάλων παιδαγωγῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν μέθοδον. Ὁ Παιδαγωγὸς Münch λέγει, πὼς δὲ μπορεῖ τόσον εὐκόλως καθέννας νὰ νομίζῃ πὼς μπορεῖ νὰ καθορίσῃ τὴν μέθοδον πού πρέπει νὰ κυριαρχῇ εἰς τὴν διδασκαλίαν. Χωρὶς ἄλλο ἔχομε ἀνάγκην εἰς τὴν διδασκαλίαν μας μεθοδικοῦ τάξεως, μεθοδικῆς διανοήσεως καὶ συνείδησεως.

Τὰ στοιχεῖα ὅμως αὐτὰ βρίσκονται ἄλλα μὲν στοὺς νόμους τῆς ψυχικῆς μας ζωῆς καὶ ἄλλα εἰς τὴν φύσιν τῆς διδασκαλομένης ὕλης. Ὅπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, ἐπειδὴ οἱ λειτουργίαι τοῦ μανθάνειν εἶναι ποικιλώταται, οἱ διδασκόμενοι ὕλης διαφορώταται καὶ ἄνιστοι, οἱ σκοποὶ τῆς παιδείας πολλοί, γι' αὐτὸ ἡ μέθοδος πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἐλαστικὴ. Ὁ παιδαγωγὸς Itschner ποραδέχεται τρεῖς μεθόδους· τὴν μηχανικὴν, δυναμικὴν καὶ ὄργανικὴν. Ἡ μηχανικὴ μέθοδος προσέχει μόνον εἰς τὴν ὕλην, ὅχι εἰς τὸ παιδί. Ἡ δυναμικὴ θέτει τὴν ὕλην σὲ δευτερεύουσα θέσιν καὶ ἔχει τὸν τυπικὸν ὡς κύ-

ριον σκοπὸν τῆς. Ἡ ὄργανικὴ μέθοδος θέλει νὰ δημιουργήσῃ προσωπικότητες. Ἡ ὄργανικὴ μέθοδος γίνεται ἀπὸ τὴν συνένοση τῆς αὐτοενεργείας καὶ τῆς ἐπίδρασεως ἀπ' ἔξω (φύσεως καὶ ἱστορίας) ἀπέναντι τῶν δύο πρώτων, μηχανικῆς καὶ δυναμικῆς, ἡ ὄργανικὴ εἶναι ἓνα ἀνώτερον τρίτον πού μέσα σ' αὐτὸ οἱ δύο πρώτοι ὄχι μόνον βρίσκονται παράλληλοι ἀλλὰ καὶ διακνέονται ἀπ' αὐτό.

Β'. Ἐπερτίμησις καὶ ὑποτίμησις τῆς μεθόδου.

Μιὰ λανθασμένη ἐκτίμησις τῆς ἀξίας τῆς μεθόδου βγαίνει ἀπὸ τὸν πῶς πολὺ ἢ πῶς λίγο τόνισμὸν καὶ προτίμησιν ἑνὸς τῶν παραπάνω οὐσιωδῶν τῆς γνωρισμάτων. Μιὰ τέτοια μονομερῆ ἀντίληψις καὶ ἐκτίμησις βρίσκουμε εἰς τὸν Diesterweg πού τονίζει πὼς «Ἡ δύναμις τοῦ δασκάλου κεῖται εἰς τὴν μέθοδόν του». Μὲ τὰ λόγια τοῦ αὐτοῦ δίνει μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν πλευρὰ τῆς μεθόδου. Ὅταν ὅμως πιστεύῃ κανεὶς πὼς δὲν κάμνει ἡ μέθοδος τὸν καλὸν δάσκαλον, ἀλλὰ ὁ δάσκαλος τὴν μέθοδον, τότε δίνει μεγαλύτερον ἀξίαν εἰς τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον, εἰς τὴν ὑποκειμενικὴν πλευρὰν.

Ὅταν βαλθοῦν ἔτσι τὰ πράγματα γεννιέται τὸ ἐρώτημα : «Μέθοδος ἢ προσωπικότης ;»

Ἀληθινὰ τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον εἶναι ἡ ἠλεκτρικὴ σπῖθα, γιὰ τὴν ὅποια δὲ μπορεῖ νὰ ξέσῃ κανεὶς ἀπὸ πού ἔρχεται καὶ ἐνώνει τίς ψυχάς, εἰς τὴν ἀληθινὴν ὅμως διδασκαλικὴν προσωπικότητα χρειάζεται τεχνικὴν δεξιότητα καὶ ἐπαγγελματικὴν μέθοδον. Ὅταν δὲ λογαριάσῃ κανεὶς αὐτὰ τὰ δύο προσόντα, τότε συγγέει προσωπικότητα μὲ ἀτομικότητα. Προσωπικότης ὅμως εἶναι ἡ ἐξυψωμένη ἀτομικότης κατὰ τὸν Gaudig. Γιὰ τὴν ἀληθινὴν καὶ σωστὴν ἐκτίμησιν ὅλων τῶν γνωρισμάτων τῆς ἐννοίας «Μέθο-

δος» χρειάζονται και τὰ παρακάτω διασαφηστικά και κτυπητά λόγια του παιδαγωγού Matthias,

Δέν πρέπει σὲ κάθε ὥρα διδασκαλίας νὰ προσπαθῆ κανεὶς νὰ κατεβάσῃ ὀλόκληρο τὸν παιδαγωγικὸ οὐρανό, οὔτε ὅμως πρέπει νὰ παραβλέπῃ κανεὶς μὲ περιφρόνηση τίς μικρολεπτομέρειες στὴ διδασκαλία, ὅλα δηλ. τὰ μικρὰ μέσα τῆς καθημερινῆς χρήσης, πὺν ἂν παραλειφθοῦν δέν προχωρεῖ ἡ σχολικὴ ἐργασία.

Τὴν πραγματικὴ ἐκτίμησι τῆς μεθόδου καθὼς και τῆς μεθοδικῆς συνειδήσεως φανερόνουν τὰ παρακάτω λόγια τοῦ παιδαγωγοῦ Rein. «Δάσκαλος χωρὶς μέθοδο μοιάζει μὲ μουσικὸ καλλιτέχνη χωρὶς χρόνον» και τοῦ Willmann «Ἡ μεθοδολατρεία ἔχει μητέρα τὸ σχολαστικισμό και ἡ μεθοδοφοβία τὴν ἄκνηρία τῆς σκέψεως.» Γιὰ τὸν ἀρχάριο δάσκαλο και γιὰ κείνον πὺν δέν ἔχει δασκαλικὴ ἰδιοφυΐα εἶναι ὠφέλιμο νὰ γνωρίζῃ και νὰ χρησιμοποιεῖ ὅλα τὰ μέτρα πὺν τοῦ δίνει στὸ χέρι ἡ μεθοδική.

Τὸν τύπο μπορεῖ νὰ παραβλέψῃ μόνον ὁ καλλιτέχνης δάσκαλος. Γιὰ τέτοιους ἰσχύει ὁ κανόνας τῆς φυσικότητας, τῆς ἐσωτερικῆς διαθέσεως, πὺν τοῦ ἀνοίγουν τὸν δρόμο στὸ ἔργο του.

Γ'. Σκέψεις γιὰ τὴ μέθοδο στὸ σχολεῖο ἐργασίας.

Κάτι τὸ σταθερό, κάτι πὺν δένει τὸ δάσκαλο στὴ διδακτικὴ του ἐργασία δὲ μπορεῖ νὰ συμβιβάζεται μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ σχολεῖο ἐργασίας, ἀφοῦ ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια χαρακτηριστικά του εἶναι ἡ ἐλευθερία. Γι' αὐτὸ και ἡ ἐργασία μέσα στὸ νέο σχολεῖο θὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν ἐλεύθερη ἀνάλογα μὲ τὸ ὕλικὸ τῆς ἐργασίας, μὲ τὴν ἐσωτερικὴ κατάστασι τοῦ παιδιοῦ, μὲ τὰ

μέσα και τὸ χρόνο πὺν ἔχομε στὴ διάθεσή μας και μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴ συνείδησι τοῦ δασκάλο.

Κάποιες γενικὲς γραμμὲς βγαλμένες ἀπὸ τὴ ψυχολογικὴ ἔρευνα πάνω στὸ παιδί και σύμφωνες μὲ τὴν κατεύθυνσι τοῦ νέου σχολεῖο πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ ἀρχάριος δάσκαλος ὑπ' ὄψει του.

Μιὰ ἀκριβῆ ἀνάλυσι τῆς διδασκαλίας τῆς ἐργασίας, μᾶς δίνει ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ίένας Scheibner.

1. Φύσι τῆς ἐργασίας :

α') Μὲ τὴν καταβολὴ δύνამης ἀπὸ μέρος ἐκείνου πὺν ἐργάζεται τακτοποιεῖται μιὰ σειρά λειτουργιῶν ἐργασίας πὺν συνεχίζονται.

β') Αὐτὲς οἱ λειτουργίες γίνονται σκόπιμα πάνω σὲ ἕνα ἀντικείμενο ὕλικὸ ἢ πνευματικὸ.

γ') Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν λειτουργιῶν εἶναι, πὺς ἀπὸ τὸ ὕλικὸ πάνω στὸ ὁποῖο γίνεται ἡ ἐργασία, σχηματίζεται ἕνα νέο κέρδος πὺν ἔχει μέσα του κάποια ἀξία και δίνει και στὴν ἐργασία ἀνάλογη ἀξία, ἔξαφνα ἕνα προῖον χειροτεχνίας, καλλιτεχνίας ἢ διανοητικῆς ἐργασίας.

2. Ἡ πορεία τῆς ἐργασίας.

1. Κάποιος σκοπὸς θὰ δοθῇ στὴν ἐργασία, ἢ θὰ θελήσωμε νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ ἕνα πρόβλημα.

2. Θὰ ζητηθοῦν τὰ μέσα τῆς ἐργασίας, θὰ δοκιμασθοῦν ἂν εἶναι σὲ θέση νὰ χρησιμεύσουν, θὰ διαλεχθοῦν και θὰ τακτοποιηθοῦν γιὰ νὰ εἶναι πρόχειρα.

3. Θὰ χαραχθῇ ἕνας δρόμος στὴν ἐργασία, ἕνα πρόγραμμα

νά ποῦμε, καὶ θὰ χωριστῇ σὲ μικρότερα τμήματα ἐργασίας.

4. Τὰ μερικά τμήματα, ἐργασίας θὰ γίνουιν σὰν ξεχωριστὴ ἐργασία καὶ ὕστερα θὰ συνδεθοῦν.

5. Θὰ κατανοηθῇ τὸ ὀλίκὸ προϊόν τῆς ἐργασίας, θὰ παρατηρηθῇ, δοκιμασθῇ, κριθῇ, δικαιωθῇ, τακτοποιηθῇ καὶ χρησιμοποιηθῇ.

Στὴν πορεία τῆς ἐργασίας δύο σημεῖα ἔχουν μεγάλη ἀξία.

Ἡ μιὰ πλευρὰ ποὺ ἐξετάζει τὴν ὕλη ποὺ γίνεται ἡ ἐργασία, ἡ τεχνικὴ πλευρὰ· ἡ τέχνη τῆς ἐργασίας περιλαμβάνει σωματικὰς καὶ πνευματικὰς λειτουργίας, χάρισμα, ἔνωση, διαίρεση καὶ τακτοποίηση, σκέψεις καὶ συλλογισμοί, διάβασμα καὶ γράψιμο, μέτρον καὶ καταμέτρον, κατανόηση καὶ ἀναπαράσταση, παρατήρηση, λύγισμα καὶ σχίσισμα, κόψισμα, κόλλημα, ροκάνισμα, προϊόνισμα καὶ εἶναι ἐργασία :

α') πάνω σὲ ἀντικείμενο ἐποπτείας

β') πάνω σὲ γεγονὸς ἐποπτείας

γ') σὲ ἀντικείμενο πνευματικὸ καὶ

δ') σὲ ἀντικείμενο ἀναπαράστασης.

Ἄν ἐξετασθῇ ἡ ἐργασία σχετικὰ μὲ κείνον ποὺ ἐργάζεται τότε ἡ ἐργασία εἶναι ἐσωτερικὸ γεγονὸς, μὲ ἄλλα λόγια μιὰ ἐνέργεια τῆς βούλησης μὲ πλούσια συναισθήματα καὶ διανοητικὰ στοιχεῖα.

Ἄν ἐξετάσωμε ποιὲς εἶναι οἱ ιδιότητες ποὺ πρέπει νὰ παρουσιάξη μιὰ παιδαγωγικὰ ἀξιόλογη πορεία ἐργασίας θὰ δοῦμε τὶς παρακάτω ιδιότητες.

1—Ἡ ἄνεξαρτησία ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ αὐτοματισμὸ καὶ ἐνεργητικότητα.

2—Ἡ φυσικότητα· πρέπει μὲ ἄλλα λόγια ἡ ἐργασία νὰ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν παιδικὴ φύση.

3—Ἡ οἰκονομία· οἱ δυνάμεις πρέπει νὰ ἐξοδεύονται μετρημένα καὶ οἰκονομικά.

4—Ἑλικὴ συμφωνία· ἡ ἐργασία πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνη μὲ τὸ ὕλικό.

5—Στήριξη πάνω στὴ ζωὴ καὶ συμφωνία μὲ τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς.

6—Ἀπόδοση· πρέπει νὰ ἐπιδιώκωνται ἀξιόλογα ἀποτελέσματα.

Πῶς μπορεῖ νὰ ὀδηγηθῇ τὸ παιδί σὲ τέτοια ἐργασία μὲ τὶς παραπάνω ιδιότητες :

Πρῶτα πρῶτα πρέπει νὰ ἀσκηθῇ τὸ παιδί στὸ τεχνικὸ μέρος τῆς ἐργασίας καὶ τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τὰ παρακάτω μέτρα :

α') ὁ δάσκαλος ἐργάζεται πρότυπα.

β') τὰ παιδιά ὕστερα ἀπὸ προσεκτικὴ παρατήρηση ἐπιχειροῦν νὰ δουλέψουν καὶ ἔτσι μαθαίνουν μὲ τὴν ἐργασία τους. Ἐδῶ ὁ δάσκαλος παρακολουθεῖ τὴν ἐργασία.

γ') ὁ δάσκαλος μαζί μὲ τὰ παιδιά κατὰ τὴν ὥρα τῆς διδασκαλίας κάμνουν τὶς παρατηρήσεις των, σκέψεις δηλαδὴ γιὰ τὸν τρόπο τῆς ἐργασίας· πῶς μποροῦσε κάτι τι νὰ, κοπῇ μὲ καλύτερο τρόπο, πῶς μποροῦσε εὐκολώτερα νὰ μαθευθῇ ἕνα ποίημα κτλ.

δ') οἱ καλύτεροι τρόποι ἐργασίας ἐφαρμοζονται σὲ νέο ὕλικὸ καὶ τέλος γεννιέται στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ μιὰ προδίθεση γιὰ τὴν ἐργασία δηλ. εὐχαρίστηση καὶ καλὴ θέληση, καλὴ ἀντίληψη, ἀγάπη καὶ χαρὰ γιὰ τὴν ἐργασία.

μετρη

12. ΟΙ ΔΟΚΙΜΕΣ ΣΤΗ ΛΕΙΨΙΑ.

Ἐχομε πεί σέ προηγούμενα κεφάλαια πὼς δὲ μπορούμε ἀβασάνιστα καὶ ἀμελέτητα νὰ παίρνωμε κάθε πόρισμα ἐργασίας πὸν βρέθηκε ἀπὸ ξένους λαοὺς ὕστερα ἀπὸ βαθειὰ τους μελέτη πάνω στὸ ἄτομο καὶ στὴ κοινωνία καὶ μὲ τὴν ἰδιαίτερη ἐπιστημονικὴ τους μέθοδο καὶ νὰ τὸ ἐφαρμόζωμε, γιὰ νὰ καλλιτερέψωμε διάφορες πλευρὰς τῆς δικῆς μας ζωῆς. Οὔτε καὶ μπορούμε, χωρὶς πολὺχρονας δοκιμὲς πὸν πρέπει νὰ κάμῃ τὸ κράτος, μὲ τὴν προηγούμενη συγκατάθεση τῆς κοινωνίας, ἀφοῦ οἱ δοκιμὲς θὰ γίνουιν πάνω στὰ πολυτιμότερα ὄντα τῆς, στὰ παιδιὰ τῆς, μὲ λίγα λόγια πάνω στὴ ζωὴ τῆς, νὰ ἀλλάξωμε τις πιδ σοβαρὰς καταστάσεις στὴ ζωὴ μας καὶ νὰ περπατήσωμε πάνω σὲ νέους δρόμους, ἀφήνοντας γιὰ πάντα τοὺς παλιούς, πὸν πάνω τοὺς βάδισε κάπως εὐχαρισθημένα ἢ δικὴ μας κοινωνία. Ἀκούει κανεὶς κάπου κάπου στὰ προγράμματα πολιτικῶν καὶ κομματικῶν, πὼς θὰ χαράξουιν νέους δρόμους στὴν ἐκπαιδευτικὴ μας ζωὴ, θὰ κάμουν ριζικὰς μεταρρυθμίσεις.

Ὡς σήμερα αὐτὲς οἱ προγραμματικὲς δηλώσεις καὶ τὰ προγράμματα δὲ στρέφονταν στὸ πιδ βασικὸ ζήτημα· ἄλλοι θέλουιν νὰ ἐλευθερώσουιν τὴν ἑλληνικὴ παιδεία ἀπὸ τὸ νεκρὸ κλασικισμό, ἄλλοι θέλουιν καὶ πιστεύουιν πὼς θὰ φέρουιν καλύτερευση μόνο μὲ τὴν εἴσοδο τῆς ζωντανῆς γλώσσας σὲ ὅλα τὰ σχολεῖα, ἄλλοι θέλουιν νὰ θεωρήσουιν τὸ σχολεῖο ὡς ὄργανο τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι τῆς ἀστικῆς τάξης. Τώρα τελευταῖα ἀκούστηκε ἀπὸ τὸ σοβαρώτερο Ἑλληνα πολιτικὸ ἢ δήλωση, πὼς σκέπτεται νὰ φέρῃ μεταβολὰς στὴν παιδεία, σύμφωνα μὲ τὸ νέο πνεῦμα τοῦ σχολεῖου ἐργασίας.

Καλὰς οἱ δηλώσεις καὶ τὰ προγράμματα. Οἱ σκέψεις φαίνεται πὼς γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν ὄριμη πιδ ἀντίληψη, πὼς τὸ

σχολεῖο τὸ σημερινὸ ὅπως εἶναι, δὲ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ τὸ ἴδρουμα πὸν βάλθηκε νὰ ἀναπτύξῃ φυσικὰ, νὰ ἐξευγενίσῃ τὸ ἄτομο καὶ τὴν κοινωνία. Ἀπὸ τὴν ἀντίληψη ὅμως αὐτὴ ὡς τὴν ἐπαναστατικὴ ἀνατροπὴ τοῦ σχολεῖου ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση. Πρέπει νὰ μεσολαβήσῃ ἓνα χρονικὸ διάστημα ἀρκετὸ, πὸν νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ κάμωμε καὶ μεῖς δοκιμὲς στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ γνωρίσωμε πρῶτα πρῶτα σὲ ποιά ἔκταση μπορούμε νὰ φέρωμε μεταβολὰς, νὰ δημιουργήσωμε τις ἀπαιτούμενες ἐξωτερικὰς συνθῆκες γιὰ τὴ μεταρρύθμιση καὶ ἀφοῦ τέλος μορφώσωμε τὸ κατάλληλο προσωπικὸ καὶ προετοιμάσωμε κατάλληλα τὴν κοινωνία, τότε νὰ προχωρήσωμε σταθερὰ καὶ ἀκλόνητα στὸ ἔργο μας.

Θὰ μοῦ ἀπαντήσῃ κανεὶς: Δὲ γίνηκαν ὀλίγερα δυὸ χρόνια δοκιμὲς στὸ Μαράσειο; Εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τέτοια πὸν νὰ μᾶς ἐπιτρέπουιν νὰ κάμωμε μιὰ ριζικὴ μεταρρύθμιση; Βέβαια ἐγίναν δοκιμὲς ἀλλὰ μόνο στὸ Μαράσειο, καὶ δὲ μπορούμε στὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν δοκιμῶν νὰ δώσωμε γενικὴ ἀξία, ὅσο μεγάλη ἐκτίμηση καὶ ἂν τρέφωμε στὸ χέρι πὸν διηύθυνε τις δοκιμὲς. Ἐπειτα ἓνα ἄλλο σημεῖο πὸν κατέχει τὴν πρώτη θέσιν στὴ δοκιμαστικὴ ἐργασία τοῦ Μαρασειοῦ εἶναι πὼς ὁ εὐγενικὸς ἀγῶνας στρεφόταν πιδ πολὺ στὴν ἐπικράτηση τῆς ζωντανῆς γλώσσας μέσα στὸ σχολεῖο, καὶ τόσο πολὺ ἀπορροφοῦσε τις προσπάθειες τῶν ἐρευνητῶν τοῦ Μαρασειοῦ, πὸν παραμέριζε τὸ ἄλλο, ἐπίσης βασικὸ ζήτημα τοῦ σχολεῖου τοῦ παιδιοῦ καὶ τῆς ἀνάγκης γιὰ μιὰ μεταβολή.

Ἄν καὶ εἴμεθα θερμοὶ ὁπαδοὶ τῆς νεωτεριστικῆς ἰδέας τοῦ σχολεῖου ἐργασίας καὶ τῶν σχετικῶν ἄλλων θεωριῶν καὶ πιστεύωμε πὼς ἢ ἡμέρα πὸν θὰ νομοθετηθῇ ἢ μετατροπὴ τοῦ παλιοῦ σχολεῖου στὸ νέο σχολεῖο θὰ εἶναι ἡμέρα ἀπολύτρωσης τῆς φυλῆς μας, ἐθνικὴ ἡμέρα, δὲ μπορούμε ὅμως νὰ συμφωνήσωμε μὲ τὴν σκέψη μᾶς ἀμελέτητης καὶ ἀπότομης μεταβολῆς τοῦ σχολεῖου καὶ τοῦ συστήματος, γιὰ τὸ φοβούμαστε μὴ

τυχόν δὲν εἴμεθα σὲ ὅλη τὴν ἔκταση ὠριμοὶ γιὰ τέτοιες ἰδέες· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἔχομε κατάλληλα μορφωμένο προσωπικό, φοβούμαστε μὴ δημιουργήσωμε ξεχαρβάλωμα τῆς παιδείας τέτοιου, πού νὰ μᾶς ἀναγκάσῃ νὰ γυρίσωμε στὰ πωλῆ ἀπὸ τὰ ὅποια δύσκολα πιά θὰ μετακινηθοῦμε.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ τονίσωμε: πρὶν νὰ γίνῃ μεταβολὴ πρέπει νὰ γίνουν δοκιμὲς ἀπὸ εἰδικούς παιδαγωγούς καὶ μελετημένους δασκάλους σὲ διάφορες περιφέρειες τῆς πατρίδας μας. Νὰ ἰδρυνθοῦν μὲ ἄλλα λόγια καμιὰ 100ιὰ δοκιμαστικὰ σχολεῖα καὶ νὰ ἐργαστοῦν σύμφωνα μὲ τὴ μεταρρυθμισὴ. Κάθε χρόνο νὰ ὑποβάλλωνται τὰ πορίσματα τῶν δοκιμῶν στὸ ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας· μετὰ 2 ἢ 3 χρόνια νὰ συνέλθουν ἐκεῖνοι πού ἔκαμαν τίς δοκιμὲς σὲ μιὰ συνεδρίαση, νὰ εἰσηγηθοῦν στὴν Κυβέρνηση· πόσα καὶ ποῖα μέτρα πρέπει νὰ λάβῃ γιὰ τὴν καλύτερευση τῆς λαϊκῆς παιδείας μας.

Κάτι τέτοιο γίνηκε καὶ στὴ Γερμανία, στὴν πόλη τῆς Λειψίας· καὶ ἐκεῖ δὲν ἄλλαξαν ἀπότομα τὰ πράγματα, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ ὕστερα ἀπὸ πολὺχρονας δοκιμὲς.

Καλὸ νομίζω νὰ ἀναφέρω κάθε ἐνέργεια πού γίνηκε σχετικὰ μὲ τίς δοκιμὲς τῶν μεταρρυθμιστικῶν ἰδεῶν στὴ Λειψία, τὴν πορεία τῶν δοκιμῶν καὶ τὰ ἀποτελέσματά των.

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1909 ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐξουσία τῆς Λειψίας ἔδωκε τὴν ἄδεια, ὕστερα ἀπὸ μιὰ αἴτηση τοῦ συνδέσμου τῶν διδασκάλων τῆς πόλης, νὰ ἰδρυνθοῦν σὲ διάφορα μέρη τῆς πόλης 23 μεταρρυθμιστικὰ σχολεῖα γιὰ τὴ λαϊκὴ παιδεία. Μιὰ δήλωσις ἐγίνε στους γονίους τῶν παιδιῶν γιὰ τὸν σκοπὸ τῶν πειραματικῶν αὐτῶν σχολείων καὶ μιὰ ἐλεύθερη σύστασις νὰ στείλουν τὰ παιδιὰ των σ' αὐτὰ τὰ σχολεῖα. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σύστασις ἦταν ἱκανοποιητικό. 1423 παιδιὰ γράφθησαν στὶς πειραματικὰς τάξεις.

Τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα σ' αὐτὰς τίς δύο πειραματικὰς τάξεις ἦταν νὰ φθάσουν τοὺς σκοποὺς τοῦ δευτέρου σχολικοῦ ἔτους καὶ ἡ ἐργασία σκοποῦσε καὶ τὴν ἐπιτυχία καὶ τοῦ ἑλικοῦ.

σκοποῦ. Μέσα στὰ δύο πειραματικὰ χρόνια ἔδινε ἡ ἐξουσία ἀπόλυτο ἐλευθερία στους δασκάλους, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογὴν ταξινομήσῃ τοῦ ἑλικοῦ τῆς διδασκαλίας, τὸ ὠρολόγιον πρόγραμμα καὶ τὴ μέθοδον τῆς ἐργασίας.

Στους δασκάλους μπροστὰ παρουσιαζόταν ἓνα μεγάλο καὶ σοβαρὸ πρόβλημα μὲ τύπον ἐρωτήματος. Ποιὰ ὕλη πρέπει νὰ διαλέξω, νὰ τακτοποιήσω καὶ νὰ ἐπεξεργαστῶ μὲ τὰ παιδιὰ στους ὀκτώ ἢ ἐννέα πρώτους μῆνες, χωρὶς ἀνάγνωσις, γραφὴ καὶ συστηματικὴ ἀριθμηση, μὲ χρονικὸ διάστημα 16 ὡρῶν ἐργασίας τὴν ἑβδομάδα:

Κάθε δάσκαλος βρέθηκε σὲ στενόχωρη θέσῃ ὅταν βάλθηκε νὰ περπατήσῃ αὐτὸν τὸν καινούργιον δρόμον, χωρὶς νὰ ἀφήνῃ νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὰ καθιερωμένα. Ἡ δουλειὰ ὅμως πῆγε μπροστὰ ὅσο ἦταν δυνατό. Τὰ παιδιὰ μὲ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν ἐλεύθερον ζωὴν τους ἔδιναν στους δασκάλους θάρρος καὶ ἐνθουσιασμό.

Ἄρχισε ἡ δουλειὰ μὲ παιγνίδια, συζητήσεις καὶ παρατηρήσεις.

Ὅλες τίς καλὰς μέρας τὸ δωμάτιον τῆς διδασκαλίας ἦταν ἄδειον· πῆγαιναν περίπατον· οὔτε τὸ βράδον γυροῦσαν στὸ σχολεῖον τὰ παιδιὰ κ' ἔτσι δὲν ἐγίνε αἰσθητὴ καμιὰ ἀπότομη μεταβολὴ στὴ ζωὴ τους.

Τὸ σχολεῖον μελέτησε τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τοῦ μικροῦ παιδιοῦ μέσα στὸ σπιτι του καὶ προχώρησε στὸ ἔργον του. Σὲ κάθε παρατήρησιν τῶν πραγμάτων, τῶν φαινομένων καὶ τῶν σχετικῶν πού πρόβαλλαν στὰ μάτια τῶν παιδιῶν στὶς ἐκδρομὰς καὶ στους περιπάτους των, στὴ διαμονὴν τους μέσα στὸν κῆπον καὶ στὸ στενὸ περιβάλλον των, ἔπρεπε νὰ γίνον τὰ παιδιὰ προσεχτικὰ νὰ ἐπιμένουν στὴν παρατήρησιν πῶς πολὺ καὶ πῶς συστηματικὰ.

Ἐνα αὐτοκίνητον ἔξαφνα περνοῦσε κάτω στὸ δρόμον, ἓνας κόκκορας καθόταν στὸν ἀντικρινὸν τοῖχον καὶ φώναζε, δύο σκύλοι γαύγιζαν ἓνα ἐλαβάρτη, ἓνα πουλάκι κάθησε σὲ ἓνα ψηλόν

κλαδί της καστανιάς του κήπου και κελάδησε, ένα χωράφι γεμάτο πράσινο σιτάρι ξαπλώνοταν μπροστά στα παιδιά. «Μπροστά σε όλα αυτά τα πράγματα στεκόμαστε και παρακολουθούμε προσεκτικά—λέγουν οι δασκάλοι αυτών των τάξεων—μλούσαμε γι' αυτά, με τη σειρά που μās παρουσιαζόνταν χωρίς το συνειδημένο σχολαστικισμό». Οι έκδρομες και περίπατοι ήταν μικρά ξεφρεννητικά ταξίδια. Κάθε παιδί μπορούσε και έπρεπε να ζή τα πράγματα της αντίληψής του.

Όταν γυρνούσαν τα παιδιά στο δωμάτιο ξετυλίγονταν πάνω οι θησαυροί που έζηταν έξω στη φύση μπροστά στα μάτια της ψυχής των, συζητούσαν για ό,τι είδαν ελεύθερα, διηγούνταν διάφορα γεγονότα και ιστορίες που βρισκονταν σε σχέση με κείνα που παρατήρησαν. Κι' ο δάσκαλος διηγόταν. Ή μια σκέψη έρχόταν ύστερα από την άλλη. Ή πρώτη πρώτη άναρχία στη γλωσσική εκδήλωση άρχισε σιγά σιγά να υποχωρή και τα πράγματα να μπαίνουν στη σειρά τους. Ή αξία της σειράς αναγνωρίστηκε από όλους και ζητήθηκε από όλα τα παιδιά να εφαρμοστεί. Τα βιβλία με τις εικόνες και άλλα βιβλία από την παιδική σχολική βιβλιοθήκη βοηθούσαν πολύ τις παρατηρήσεις. Είχαμε, λέγουν οι δάσκαλοι, τότε 20 αντίτυπα βιβλίων με εικόνες (Παιδική χαρά για το μάτι και το αυτί) στη διάθεσή μας. Κάθε παιδί με τη σειρά του με το βιβλίο στο χέρι είχε το δικαίωμα να πη ό,τι είχε μέσα στην ψυχή του.

«Σκοπός μας ήταν να πετύχουμε αυτοπεποίθηση και το δικαίωμα και την τόλμη της ελεύθερης έκφρασης. Στα παιχνίδια στο ύπαιθρο στην αρχή αρχή, δίναμε την κατεύθυνση, σιγά σιγά όμως έμαθαν τα παιδιά να οργανώνουν μόνα τους τα παιχνίδια τους και εύρισκαν νέα παιχνίδια.

Ύστερα από λίγους μήνες άρχισαμε να άσχολούμαστε με μερικά πράγματα που έφεραν τα παιδιά μαζί τους π. χ. παιχνίδια από όλα τα είδη. Ήταν μια όμορφη φυσική και ελεύθερη ζωή. Ρίχναμε το τόπι, αφήναμε τη σβούρα να χορεύη μέσα στην αυλή, αερόστατα να πετούν. Έγινε και μια παιδική γιορτή.

Όση ώρα ήταν τα παιδιά άφοσιωμένα στο παιχνίδι, ο δάσκαλος ζητούσε τους διδακτικούς σκοπούς θέταμε ερωτήσεις με τις ερωτηματικές λέξεις γιατί; πώς; πόσο; Το τελευταίο βήμα στον ύλικό σκοπό ήταν κοντά. Προχωρήσαμε στη μορφοποίηση, στους τρόπους της εκδήλωσης, όχι μόνο με τη χειρονομία και με τη γλώσσα, γιατί μās είχαν γίνει πρόχειρα, αλλά με την ενεργητική απόδοση πάνω σε διάφορα υλικά. Πολύ γρήγορα άρχισαν να στέκουν τα παιδιά στον τοίχο της παράδοσης που ήταν ολάκερος σκεπασμένος με ένα μαυροπίνακα και ζωγράφιζαν λογίων λογίων ζωγραφήματα. Στην αρχή μέναμε ευχαριστημένοι με μια περίπου αναπαράσταση όσπου η επανάληψη της παρατήρησης και η επανάληψη στην άσκηση ώδηγούσε σε πιο πιστότερη απόδοση. Θυμoύμαι—λέγει ο συγγραφέας—που ένα κοριτσάκι στην πρώτη δοκιμή, μελαγχολικά και διστακτικά μου είπε, δε μπορώ να ζωγραφίσω. Το αφήνω ανενόχλητο. Αργότερα μόνο του έκαμε νέες δοκιμές και πέτυχε τόσο καλά, όσο και τα άλλα παιδιά. Ήταν ένα κοριτσάκι που είχε το άτύχημα να του πάρη η ασφαλή αντίληψη του σπιτιού από το χεράκι το μολύβι και το χαρτί και έτσι το στέρησαν από ένα φυσικώτατο μέσο έκφρασης.

Τα παιδιά που δεν ίχνογραφούσαν στο μεγάλο πίνακα του τοίχου, ζωγράφιζαν πάνω στο τετράδιο της ίχνογραφίας. Αργότερα δούλευαν με χρωματιστές κιμωλίες στον τοίχο και με χρωματιστά μολύβια στα τετράδια. Έτσι ζωντάνευε το ζωγάφημα και δυνάμωνε την αίσθηση για τα χρώματα.

Μια μέρα μοιοάστηκαν τα παιδιά ξυλάνια και άργότερα πλαστιλίνη. Σιγά σιγά μās παρουσιάστηκε η ανάγκη μικρών κουτιών για να κλείνουν μέσα τα παιδάκια τα πράγματά τους. Τα παιδιά έφεραν κοντιά μεγάλα των πούρων.

Πολύ γρήγορα μās ήλθαν οι μέρες που τα παιδιά δούλευαν με ευχαρίστηση στην ίχνογράφηση και στο πλάσιμο, στη διήγηση, παρατήρηση με περιγραφή, άσχολία με τα ξυλά-

καὶ κατὰ τὸ κόψιμο χρωματιστοῦ χαρτιοῦ ποῦ χρειάζοταν νὰ κάμουν διάφορα πράγματα.

«Θὰ εὐχόμουν—λέγει ὁ συγγραφεὺς—σὲ κάθε δίκτυο νὰ βρισκόταν στὴν εὐχάριστη θέση νὰ νιώθῃ τὴ χαρὰ τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν εὐθυμὴ ἀπόκτησιν ἐπιτηδεϊότητος, ἀπὸ τὴν αὐξήσιν τῆς παρατηρητικότητάς των, τὴν καλυτέρευσιν τῆς γλωσσικῆς ἔκφρασης, τὸ σχηματισμὸν τῆς ἐποπτείας τῶν ἀριθμῶν, τῆς παραστάσεως τοῦ χώρου κ. α.

Ὅλος διόλου φυσικῶς, χωρὶς ἰδιαίτην ἐργασία δημιουργοῦν μετὰ τὴν παράστασιν καὶ ἔκφρασιν διωφόρων ἀντικειμένων ἢ φυσικῆ καὶ στοιχειώδους διδασκαλίαν μορφῶν. Τὰ παιδιὰ ἀναγκάζονται νὰ σχηματίζουσι ὁλοένα μιὰ ἄφρονον ποικιλίαν ἀπὸ σχήματα.

Στὴ γλωσσικὴ ἀπόδοσιν εἶχαμε παιδιὰ ποῦ μποροῦσαν νὰ μιλοῦν πολὺ καλύτερα ἀπ' τὰ ἄλλα· τὰ χρησιμοποιοῦσαμε γὰρ πρόβατα. Τὰ ἄλλα προσπαθοῦσαν νὰ τὰ μιμῶνται. Ἔτσι ἀσκοῦνταν οἱ μικροῦσικες φλύαρες γλῶσσες. Σιγὰ σιγὰ φθάσαμε στὸ φθόγγον μᾶς βιήθησε πολὺ τὸ τραγοῦδι. Βλέπαμε πῶς; κάμνει τὸ στόμα τὴν ὥρα ποῦ βγάζει φωνές, πῶς ἀνοίγει πλατεῖα, πῶς; σουρώνει κ. λ. π.

Ἔτσι οἱ φθόγγοι καὶ ἡ ἀβίαστη ἄσκησιν καὶ παρατήρησιν μᾶς γίνηκαν ἄθελα μιὰ σοβαρὴ προϋπόθεσιν τῆς κατοπινῆς γλωσσικῆς ἄσκησεως, ποῦ στρεφόταν πῶς νὰ κάμωμε τὸ παιδί νὰ φθάσῃ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν φθόγγων.

Μαζὶ μετὰ τὴν γλωσσικὴν καὶ σωματικὴν μορφὴν ποῦ δίναμε ἐνεργητικὰ εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς παρατήρησιν; μᾶς, βιάδιζε καὶ ἡ παράστασιν τῆς πράξεως εἰς μορφὴν διηγηματικὴν, σὰν ἱστορίαν ἢ σὰν ζωγραφίαν. Ἔτσι καλλιεργήθηκα καὶ ἡ φαντασία.

Ἡ γλωσσικὴ καὶ ὕλικὴ παράστασιν τοῦ ἀντικειμένου δεσμεύεται ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ εἶναι γι' αὐτὸν τὸ λόγο μέχρι εἰς ἓνα βαθμὸν ἀπρόσωπην, ἐνῶ ἡ γλωσσικὴ ἀπόδοσιν μετὰ τὴν διήγησιν ἢ καὶ μετὰ τὴν ἱστορίαν δίνει τὸ καθ' ἑαυτὸ προσωπικόν, τὸ ὑποκειμενικόν.

Στὸν τελευταῖον τρόπον τῆς ἐκδήλωσεως μπορεῖ κανεὶς πολὺ καλύτερα νὰ νιώσῃ τὴν παιδικὴν ἰδιοφυίαν, μποροῦμε νὰ ποῦμε τὴν ἰδιοφυίαν τοῦ παιδιοῦ. Καὶ ἐπὶ δύο εἴδη πρέπει νὰ γίνεταί ἄσκησιν γιὰ τὸ ἓνα συμπληρῶναι τὸ ἄλλο. Πρέπει νὰ προσέχωμε ὅμως ὥστε τὸ δεύτερον εἶδος νὰ γίνεταί ἀνεμπόδιστα καὶ νὰ παραμένῃ ὅσο τὸ δυνατόν, π. ὁ πολὺ ἀδιόρθωτον, παιδικόν.

Τὰ παιδιὰ ἔτσι εἶναι νὰ δουλεύουσι ὅσο τὸ δυνατόν ἀνεξάρτητα καὶ νὰ ἐπεξεργάζονται μέσα τους τὸ κάθε ἀντικείμενον τῆς ἐργασίας των. Γιὰ νὰ τὸ πετύχωμε αὐτὸ χρησιμοποιοῦσαμε καὶ τὴν κριτικὴν εἰς τὴν δουλειάν τους· ὄχι ὅμως τέτοια ποῦ ἀπογοητεύει, ἀλλὰ κριτικὴν ποῦ τονώνει ποῦ δίνει θάρρος καὶ τόλμην. Καὶ ἄρχιζε τότε μόνον ἡ κριτικὴ, ἀφ' ἧς ὅλα τὰ παιδιὰ ἀπόκτησαν τὴν συναίσθησιν τῆς ἀσφάλειας εἰς τὴν ἔκφρασιν. Γι' αὐτὸ δὲν ἦταν κριτικὸς ὁ δάσκαλος, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ παιδί ἢ καὶ τὰ ἄλλα παιδιὰ.

Ὁ δάσκαλος ἔπαιρνε μέρος μόνον ὅταν ρωτιόταν γιὰ τὴν γνώμην του ἀπὸ τὰ παιδιὰ.

Ἡ κριτικὴ τῶν παιδιῶν στρεφόταν πάνω εἰς γλωσσικὰ παραστρατήματα καὶ εἰς σφαιερῆς ἐργασίας καὶ ἀναπαραστάσεις πάνω εἰς τὰς διαφορὰς ὕλης. Αὐτὴ ἡ κριτικὴ ἔχανε τὴν ἀποκαρδιωτικὴν τῆς ἐπίδρασιν γιὰ τὴν προερχόταν ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Μποροῦσε ἔξαφνα νὰ γίνῃ ἀνάμεσα εἰς τὴν ὁμιλίαν χωρὶς νὰ βλάβῃ τὸ ρεῦμα τῆς ἔκφρασεως. Τὸ λάθος διορθωνόταν, ἢ σφαιερῆς θέσιν τῆς λέξεως εἰς τὴν πρότασιν διορθωνόταν καὶ ὕστερον προχωροῦσαμε. Αὐτὴ ἡ κριτικὴ ὡδηγοῦσε σιγὰ σιγὰ τὰ παιδιὰ εἰς αὐτοπαρατήρησιν καὶ εἰς τὴν δύναμιν νὰ κρίνουν μόνον τους τὴν ἐργασίαν τους.

Μέσα εἰς τὸ χρονικὸ διάστημα, τῶν ὀκτώ ἢ ἐννέα μηνῶν, χρησιμοποιήθηκα ὕλικόν μετὰ τὴν ἐνιαίαν συγκεντρωτικὴν διάταξιν καὶ ἦταν εὐκαιριακὴ διδακταλία, γιὰ τὴν μόρφωσιν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων μέσα εἰς τὰ ὅρια τῶν δυνατοτήτων τῆς παιδικῆς ἀνάπτυξεως.

Ύστερα ξφθασεν ὁ καιρὸς γιὰ ἀνάγνωση, γραφὴ καὶ συστηματικὴ ἀριθμηση. Μ' αὐτὲς τὶς τυπικὰς ἐργασίας ἔχανε ἡ ἄλλη διδασκαλία πολὺ χρόνον καὶ κινδύνευσε ἢ ἐνιαίᾳ συγκεντρωτικῇ διδασκαλίᾳ νὰ χωριστῇ σὲ ἰδιαίτερα μαθήματα. Μὲ τὴν σωστὴν ὁμως ἐκτίμησιν τῆς νέας ἐργασίας πέρασε ὁ κίνδυνος τῆς υποτροπῆς. Γιατὶ τὰ παιδιὰ ἀπὸ τῆ μιᾶ εἶχαν ἀσκηθῆ στὴν ἐκδήλωσιν καὶ παραστάσιν, εἴχαμε λοιπὸν κέρδος γιὰ τὴ δουλειᾶς μας, ἀπ' τὴν ἄλλη οἱ νέες ἐργασίες μποροῦσαν νὰ μπουῖν ἀμέσως ἢ καὶ σιγὰ σιγὰ κοντὰ στὴ διδασκαλία τῶν πραγμάτων καὶ νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὄργανον ἐκδήλωσιν (ἀπόδοσιν). Ἔτσι διατηρήθηκε πάλι ἓνας στενὸς δεσμὸς στὴν ἐργασία μας.

Στὴν ἀριθμηση εἶχε γίνει ἐργασία ὡς σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν κατὰ ἓνα φυσικὸν τρόπο. Πουθενὰ δὲν παραλείψαμε νὰ ξεδιαλύνωμε τὶς σχέσεις τῶν ἀριθμῶν. Τὰ παιδιὰ σιγὰ σιγὰ κατάρθωσαν νὰ νιώσουν μέσα τους, στὶς παρατηρήσεις ποὺ ἔκαναν καὶ στὶς χειροτεχνικὰς ἐργασίας, τὴν ἀντίληψιν τῶν πιὸ ἀπλῶν ἀριθμητικῶν μεγεθῶν, χωρὶς κόπον. Στὰ ἐλεύθερα παιγνίδια τους καὶ στὶς ἐργασίας μὲ ξυλάκια ἔμαθαν νὰ μετροῦν. Τώρα ἔπρεπε νὰ χτίσουν παρὰ πέρα καὶ νὰ ἀσκηθοῦν ταχτικὰ μέσα στὸ σύστημα. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἐφαρμόσθησαν ὁμοίομορφα ἐποπτικὰ μέσα π. χ. ξυλάκια, χαρτονάκια, λιθαράκια, δάχτυλα, πινακίδες μὲ τελείες καὶ μὲ γραμμὰς. Ἡ ἀνάγκη ὁμως γιὰ τὴν ἀριθμηση γεννήθη ἀπὸ τὴ βασικὴ ἐποπτικὴ διδασκαλία μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ποὺ σ' αὐτὴν γινόταν καὶ ἡ ἀσκησις.

Ὁ ἀριθμὸς εἶναι μιὰ ἐποπτικὴ μορφή τοῦ ὕλικου κόσμου. —αὐτὸ ἦταν γιὰ τὸ δάσκαλον ἀνώτατη ἀρχὴ— καὶ τὰ παιδιὰ συνείθισαν ἀπὸ πολὺ ἔνωρις νὰ παίρνουν ὑπ' ὄψιν τους στὶς παρατηρήσεις των τὴν ἀντίληψιν τῆς ἀριθμητικῆς σχέσης. (Πόσον εἶναι, πόσον μεγάλο εἶναι, πόσον πιὸ μεγάλο κ.λ.π.)

Ἡ διδασκαλία στὴν ἀνάγνωση βροῖκε ἓνα στερεὸν στήριγμα στὴν ἀσκησιν τῶν φθόγγων ποὺ προηγήθη καὶ μὲ τὴν ἀσκησιν στὴν ἀντίληψιν τῶν σχημάτων βοηθήθη ἡ ἐργασία στὴ γραφὴ. Ἔτσι μὲ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ πρώτου ὕλικου τῶν γραμ-

μάτων γίνηκε σύνδεσιν τῆς γλωσσικῆς ἀσκησιν μὲ τὴν πραγματικὴν διδασκαλίαν (διδασκαλίαν πραγμάτων). Στὶς ἀρχὰς κοντὰ στὴν ἀνεξάρτητη ἀσκησιν μποροῦσε νὰ γραφοῦν χωριστὰ λέξεις ἀπὸ τὴν πραγματοδιδασκαλίαν, ἀργότερον μικρὰς φρασοῦλες καὶ ἀργότερον μεγαλύτερα κομμάτια.

Μέσα σὲ τρεῖς μῆνες εἶχε τελειώσει ἡ δεξιότητι στὴν ἀνάγνωση καὶ ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐπιστροφὴ τῆς τάξης στὴν ἐνιαίαν συγκεντρωτικὴν διδασκαλίαν. Ἡ ἐργασία σὲ πολλὰ μαθήματα, ἡ ἐντύπωσις τῶν σχημάτων τῶν γραμμάτων καὶ ὁ συλλαβισμὸς των, ποὺ γινόταν συχνὰ βασικὰ σφαλερὰ καὶ ἀνοικονόμητα, χάθησαν μὲ ἓνα χτύπημα.

Ἡ δεξιότητι στὴν ἀνάγνωση προχωροῦσε γρήγορα, φυσικὰ καὶ εὐκόλα. Ὅλα τὰ παιδιὰ καταλάβαιναν καὶ παρακολουθοῦσαν ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ ὀλότελα ἀνώμαλα ποὺ ἔπρεπε νὰ καταταχθοῦν σὲ βοηθητικὸν σχολεῖον.

Ὅ,τι προέβλεψαν οἱ ἐπαναστάτες μεταρρυθμιστὰς βρέθηκα τελειὸν σὲ ὅλην του τὴν ἔκτασιν.

Κανένας δάσκαλος ἀπὸ κείνους ποὺ δούλεψαν στὰ δοκιμαστικὰ αὐτὰ σχολεῖα δὲν ὑπῆρχε ποὺ νὰ μὴ γίνῃ θερμοὺς ὑποστηρικτῆς τῆς ἰδέας τῆς ἀναβολῆς τῆς διδασκαλίας τῆς ἀνάγνωσιν, γραφῆς καὶ συστηματικῆς ἀριθμητικῆς.

Ἡ πραγματοδιδασκαλία ἦταν στὴν πρώτη περίοδον τῶν δοκιμῶν πιὸ πολὺ εὐκαιριακὴ διδασκαλία.

Πάνω κάτω μαζί μὲ τὴν ἀπόκτησιν τῆς δεξιότητος στὴν ἀνάγνωση, ἄρχισαν οἱ δασκάλοι τὴν δοκιμὴν νὰ προχωροῦν πιὸ συστηματικὰ, δηλαδὴ συνειδητὰ ἐστρέφον τὸ διαφέρον τῆς τάξης σὲ ὀρισμένα τμήματα ἐργασίας, ποὺ σκοποῦσαν νὰ κάμουν πιὸ πλατὺ τὸν κύκλον τῶν γνώσεων τῶν παιδιῶν.

Αὐτὰ τὰ ἐδάφη ἐργασίας ἦταν σπῆτι, αἰλὴ, δρόμος, μὲ ἄλλα λόγια οἱ κυριώτεροι κύκλοι τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἐργασία μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς κύκλους δὲν ἐμπόδιζε καὶ τὴν ἀσχολίαν μὲ ἄλλα εἶδη ἐργασίας. Γιατὶ στὸ τέλος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ τί, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ πῶς; Καὶ τὸ πῶς, ὠδηγοῦσε ἐπιτακτικὰ σὲ

κείνον τὸ μεγάλο σκοπὸν, πῶς δηλαδή νὰ ξετυλιχθοῦν οἱ ἑσω-
τερικὲς καὶ δημιουργικὲς δυνάμεις μέσα στὸ παιδί, πού νὰ γίνῃ
ἱκανὸ νὰ κατανοήσῃ τὸ γύρω του κόσμον καὶ νὰ τὸν ἐπεξεργ-
αστῆ.

Ἡ ἐνιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία τοῦ δευτέρου σχολι-
κοῦ ἔτους, ὕστερα ἀπὸ τὴ μάθησιν τῆς ἀνάγνωστος καὶ τῆς
γραφῆς, πῆρε τὴν παρακάτω πορεία. Ἀπὸ μιὰ ομάδα πρα-
γμάτων φθάναμε καὶ στεκόμαστε μπροστὰ στὸ ἓνα πρᾶγμα. Τὸ
γνωρίζαμε καλύτερα, μπαίναμε σὲ μιὰ στενὴ σχέση μὲ τὸ πρᾶ-
γμα, ἀφήνοντας νὰ διηγηθοῦν τὰ παιδιά ὅσες ἱστορίες μποροῦ-
σαν γι' αὐτό. Κάθε παιδί μποροῦσε καὶ ἤθελε νὰ μᾶς διη-
γηθῆ, γιατί ἔμαθαν πὼς καὶ τὰ πικρὰ γεγονότα ἀπὸ τὴν
ζωὴ τους, ἀκόμη καὶ τὰ γεγονότα γιὰ τὰ πικρὰ τιποτένια πρᾶ-
γματα, ἔχουν ἀξία. Ἄν θὰ διηγοῦνταν ὅλα τὰ παιδιά γιὰ ἓνα
καὶ τὸ ἴδιο πρᾶγμα τὸ κανόνιζε ἡ διάθεσις τῶν παιδιῶν καὶ ἡ
ἀντίληψις τοῦ δασκάλου.

Μὲ τὴ διήγησιν τῶν γεγονότων ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν
στρεφόταν ἡ διδασκαλία εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς φανταστικῆς δύναμτος
κάθε παιδιοῦ, πού δυνάμωσε μὲ τὸν καιρὸ σὲ τέτοιον βαθμὸν,
πού ἔφθασε σὲ συνειδητὰ γλωσσικὰ δημιουργήματα.

Οἱ μικρὲς ἱστορίτσες ἀπαγγέλλονταν ἀπὸ τὴν ἔδρα, ἀπὸ τὸ
ἓνα παιδί στὰ ἄλλα παιδιά, δὲν ἔλεγαν μάθημα στὸ δάσκαλον,
ὅπως γίνεται σήμερον. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ξυπνοῦσε σιγὰ σιγὰ
ἡ αἴσθησις τῆς συνεργαζομένης κοινότητος, δυνάμωσε ἡ προ-
σοχὴ καὶ τέλος γινόταν ἀσκησις εἰς τὴν τέχνην τῆς διήγηστος. Καὶ
ὁ δάσκαλος διηγόταν συχνὰ καὶ ἔπρεπε συχνὰ νὰ διηγητῆται
γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὸν καλὸν τρόπο τῆς διήγηστος, πού ἔπρεπε νὰ
ἀποκτήσουν τὰ παιδιά ἀπὸ τὸ δάσκαλό τους, σκοποῦσε ὁ τε-
λευταῖος νὰ πετύχῃ καὶ ἄλλους διδακτικὸς σκοποὺς, νὰ κάμῃ
τὰ παιδιά ἀπαρατήρητα καὶ ἀβίαστα νὰ μποῦν στὸ ἀντικείμενον
τῆς διδασκαλίας. Ἔτσι τὰ κεντοῦσε γιὰ νέα δημιουργία καὶ τὰ
ἔβριχνε σὲ συζήτησιν.

Ἀκόμη δὲν ἐφαρμόζαμε καταγραφὰς τῶν ἐλεύθερων γλωσ-

σικῶν ἐκδηλώσεων τῶν παιδιῶν, γιατί ἔλειπαν οἱ τεχνικὲς προδ-
ποθέσεις, μέσα εἰς τὴν προφορικὴν ὁμῶς ἐκδηλώσιν βρισκόνταν
οἱ ρίζες τῶν ἐλεύθερων ἐκθέσεων πού γίνονταν ἀργότερα.

Μὲ τὴ διήγησιν γινόταν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ μιὰ προ-
διάθεσις, πού προετοίμαζε γιὰ τὴν καθ' ἑαυτὸ παρατήρησιν τοῦ
ἀντικειμένου. Τόσο γνωρίζομε γινόμεστε μαζί του μὲ τὴν διήγη-
σιν, πού ἡ παρουσία του μπρὸς εἰς τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ, ἔβρι-
σκε ζωντανὸν τὸ διαφέρον του.

Ἐνα παιδί προχωροῦσε στὸ ἀντικείμενον καὶ μᾶς γνώριζε
τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παρατήρηστος του, ἄλλα παρατηροῦσαν
καὶ συμπλήρωναν, ὁ δάσκαλος ἔμπαινε εἰς τὴν μέση μόνον ὅταν
γεννιόνταν ἀπορίες καὶ ἔμεναν χωρὶς ἀπάντησιν. Ἀυτὰ πρᾶγμα-
τα ἦσαν οὐσιώδη καὶ ἐπιβάλλονταν αὐτόματα εἰς τὴν παρατηρή-
σιν τῶν πραγμάτων, τὸ σχῆμα καὶ τὸ γιατί τοῦ πράγματος.

Ἡ πείρα μᾶς δίδαξε, πὼς γιὰ τὴν καλὴ ἀναπαράστασιν
μὲ τὸ μολύβι ἢ μὲ ἄλλο ὑλικόν, χρειαζόνταν μιὰ καλὴ παρατή-
ρησις καὶ μιὰ ἀρκετὴ γνώσις τοῦ σκοποῦ τοῦ πράγματος καὶ
τῶν μερῶν του. Ἄν θὰ μπορούσαμε μὲ τὴν τόση μακροχρονίαν
ἀσκησιν νὰ φθάσωμε εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἀποχτήσουν τὰ παιδιά μᾶς
μιὰ βαθειὰ ἀντίληψιν τῆς γύρω φύστος, θὰ εἴχαμε μεγάλο κέρ-
δος. Τὴν διηγήσεις καὶ παρατηρήσεις ἀκολουθοῦσαν πολλὰ εἶδη
γλωσσικῶν ἀσκήσεων. Ἔτσι τὸ γλωσσικὸν μάθημα δὲν ἦταν πᾶν
μάθημα, παρὰ γλωσσικὴ διδακτικὴ ἀρχή.

Κανὼν μᾶς ἦταν : Κάθε νέον πού παρουσιαζόνταν ἔπρεπε
νὰ μπῆ εἰς γλωσσικὸν περίβλημα προφορικόν καὶ γραφτόν, εἰς τὸν
πίνακα ἢ εἰς τὸ τετραδίον. Ὑστερα προχωροῦσαμε εἰς τὴν ἰχνογρά-
φησιν, πλαστικὴν ἐργασίαν, μὲ ξυλάκια, κόψιμον χαρτιοῦ, ἀνάλογα
μὲ τὴν περίστασιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον.

Γιὰ κάθε λεπτομέρεια γινόταν συζήτησις μαζί μὲ ὅλην τὴν
τάξιν· καλὲς σκέψεις, ἔξυπνες ἰδέες τονίζονταν ἰδιαίτερα. Ὅλα
αὐτὰ ὄχι γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν μόνον τεχνικῆς δεξιότητος, ἀλλὰ γιὰ
νὰ κάμωμε τὸ παιδί δημιουργικόν ἢ τεχνικὴν τελειοποίησιν θὰ
ἠδούμαζε μόνη τῆς· μ' αὐτὸ δὲ θέλομε νὰ ποῦμε πὼς δὲν πρέ-

πει να γίνεται σχετική άσκηση. Μαζί με την ύλική αναπαράσταση του μοναδικού αντικειμένου δεν παραμελούσαμε την παράσταση της διήγησης με πράξη. Είναι το παράλληλο μέτρο της γλωσσικής διήγησης. Έδώ παρουσιάζεται ευκαιρία στο δάσκαλο να ανακαλύψει ξεθύπνα κεφάλια με δύναμη ευρεσιτεχνίας και να κρίνει ματιές στο έσωτερικό του παιδιού. Ανάγνωση, μάθηση ποιημάτων, λογαριασμοί και τραγούδια συνδέονταν με κατάλληλο τρόπο και σκόπιμα με την επεξεργασία του πράγματος.

Δεν πρέπει να νομίση κανείς πως όλες αυτές οι εργασίες γίνονταν αναγκαστικά σε κάθε αντικείμενο. Ούτε γίνονταν μόνες τους και ανεξάρτητες. Ήταν ένα αχώριστο μέρος της πραγματοδιδασκαλίας και της ένιαίας συγκεντρωτικής διδασκαλίας.

Για τα αποτελέσματα που έδωκαν οι δοκιμές στη Λειψία καλό θα είναι να πούμε λίγες λέξεις.

Οι δοκιμές όπως έγιναν, έδειξαν πως στο σκοπό της διδασκαλίας της ανάγνωσης, γραφής και αρίθμησης, φθάνουμε γρήγορα, εύκολα και φυσικά. Με το χρόνο και τις δυνάμεις που κερδίζονταν από τον τρόπο της διδασκαλίας αυτών των μαθημάτων, μπορούσε να γίνεται μια βαθειά διδασκαλία πραγμάτων, που μπορούσε έτσι να γίνεται τρία τέταρτα της εργασίας της ημέρας και που αργότερα κρατούσε στη διάθεσή της χρόνο παραπάνω από το συνειδημένο.

Η αξία αυτού του μέρους της μεταρρυθμίσης για τη σωματική και πνευματική εξέλιξη του παιδιού, ήταν χωρίς καμιά αμφισβήτηση, "Οχι ολιγώτερο σοβαρά—μάλιστα από πολλούς μεταρρυθμιστές θεωρήθηκε σοβαρότερο κέρδος—ήταν η ήθικη επίδραση της νέας διδασκαλίας. Όλα τα κακά που παρόυσιάζονται στη διδασκαλία του παλιού σχολείου, ξεαφνα δ αγώνας με τα απρόσεκτα παιδιά, οι άταξιες των παιδιών, η δύσκολη κατανόηση και εκμάθηση των νεκρών τύπων, χάθηκαν με μιάς. Πρώ πάντων γεννήθηκε στο πρώτο σχολικό έτος μια

σχέση εμπιστοσύνης των παιδιών στο δάσκαλό τους, που δυνάμωνε υπερβολικά τη χαρά και την ευχαρίστηση για το σχολείο και την εργασία, και που διευκόλυνε το δάσκαλο να γνωρίσει το κάθε παιδί και να εφαρμόζει ανάλογα μέτρα για την κάθε άτομικότητα.

Μιά είναι η βεβαιότητα που γεννήθηκε στον κάθε μεταρρυθμιστή δάσκαλο. Πως ο δρόμος που χάραξαν οι δοκιμές είναι ο καλύτερος, αναπτύσσει τις παιδικές δυνάμεις σιγά σιγά, αλλά σταθερά και πολύμερα. Οδηγεί φυσικά σε ένα υψηλό σκοπό, και παραδέχονται γι' αυτούς τους λόγους τις δοκιμές σαν μια μεγάλη πρόοδο της σχολικής πράξης.

Έξωτερικά φάνηκε η επιτυχία στην ολιγόστευση των παιδιών που έμεναν στην ίδια τάξη. Ο αριθμός των λιγότεστευ καταπληκτικά έφθασε στο μισό των άλλων σχολείων.

Έδώ πρέπει να προστεθί πως τα εμπόδια στις δοκιμαστικές τάξεις ήταν πολύ πιο πολλά και μεγάλα, παρά στις άλλες τάξεις. Γιατί το ποσοστό των αδύνατων παιδιών σωματικά και πνευματικά, που φοίτησαν στις δοκιμαστικές τάξεις ήταν πολύ μεγαλύτερο από των κανονικών τάξεων. Τοῦτο αποδείχθηκε με στατιστική από την εξέταση των γονιών και από πειράματα που έγιναν πάνω στα παιδιά, στην έγγραφη των. Πρέπει να τονιστή ιδιαίτερα πως η μεταρρυθμιστική διδασκαλία έχει μεγάλη αξία για τα παιδιά με μεγάλη ιδιοφυΐα. τὸ ἀπέδ-ίξε ἰσωνταγὰ ἢ πείρα.

Έπρεπε να περάσει όμως ο παγκόσμιος πόλεμος για να στηριχθί η εκπαιδευτική έξουσία της Λειψίας πάνω στα αποτελέσματα των δοκιμών που γίνηκαν προστά από τόσα χρόνια. Την άνοιξη του 1920 τὸ σχολικό πρόγραμμα των σχολείων της Λειψίας παράλαβε ολότελα τις ιδέες της μεταρρυθμίσης και μάλιστα ο,τι ἀφορᾷ τὴν ένιαία συγκεντρωτικὴ διδασκαλία.

13. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Τὸ παρακάτω πρόγραμμα εἶναι καμωμένο γιὰ τὶς σχέσεις ἀπλοῦ σχολείου τῆς ὑπαίθρου. Σὲ μερικά του σημεία, συμπληρώθηκε ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ συνδέσμου τῶν Σαξῶνων δημοδιδασκάλων. Τὸ πρόγραμμα στηρίζεται πάνω στὴν προσεκτικὴ παρατήρηση τοῦ παιδιοῦ, τὶς ὥρες πού ξενοιασιο παραδίνεται στὰ παιγνίδια του, πού ἐργάζεται καὶ μεγαλώνει, καθὼς καὶ τὶς ὥρες πού βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς τάξης του καὶ τῆς σχολικῆς κοινότητος. Ἡ σημερινὴ παιδολογία ξεχωρίζει τρεῖς ψυχολογικὰς βαθμίδες ἐξέλιξης τοῦ μαθητοῦ. 1ο τὴν ἡλικία τῶν παραμυθιῶν, ἀπὸ τὸ τέταρτο ὡς τὸ ὄγδοο ἔτος τῆς ἡλικίας, ἓνα μέρος αὐτῆς τῆς περιόδου προχωρεῖ μέσα στὸ σχολεῖο, 2ο τὴν ἡλικία πού κατακτᾶται ἡ πραγματικότητα ἀπὸ τὸ 9ο μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ 3ο τὴν ὄριμη παιδικὴ ἡλικία ἀπὸ τὸ 13ο μέχρι τοῦ 16ου ἔτους τῆς ἡλικίας.

Τὸ παρακάτω πρόγραμμα ἔγινε γιὰ τὰ ὀκτὼ σχολικὰ χρόνια.

Α'. 1ος καὶ 2ος σχολικὸς χρόνος.

Τὰ παιδιά καὶ τῶν δύο χρόνων βρίσκονται ἀκόμη στὴν πρώτῃ περίοδο τῆς ψυχολογικῆς ἐξέλιξης, στὴν ἡλικία τῶν παραμυθιῶν. Τὸ παιδί αὐτῆς τῆς περιόδου σὲ κάθε ἐρώτησή του πού ἀπευθύνει στὸ μεγαλύτερό του, ξεκινᾷ κατὰ κανόνα ἀπὸ

τὴ βαθειὰ πίστη, πὼς ἡ ἀληθινὴ γνώση γιὰ τὰ πράγματα ὑπάρχει μέσα στοὺς μεγάλους καὶ δὲν ἔχει παρὰ νὰ τοὺς ρωτήσῃ, γιὰ ὅ,τι θέλει νὰ μάθῃ.

Μ' αὐτὴ τὴν πίστη ἐξηγεῖται γιὰτὶ τὸ παιδί ἱκανοποιεῖται ἀπὸ κάθε ἀπάντηση πού παίρνει. Ἡ κριτικὴ σκέψη εἶναι ἀκόμη μικρὴ, ἡ θέληση γιὰ τὴ γνώση εἶναι ἀκόμη περιορισμένη, στρέφεται ὀλότελα στὸν ἐξωτερικὸ ὕλικὸ κόσμον. Τὸ διαφέρον γιὰ ψυχικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα δὲν ἔχει ἀκόμη ξυπνήσει.

Σύμφωνα μ' αὐτὰς τὶς σκέψεις πού βρίσκει κανεὶς στὸ ἔργον τοῦ Spranger «Ἡ ψυχολογία τοῦ ἐφήβου», γεννιέται τὸ ἐρώτημα: Μὲ ποῖον τρόπο πρέπει νὰ καταστροφῆ τὸ πρόγραμμα γιὰ τὰ δύο πρώτα σχολικὰ χρόνια, ὥστε τὸ παιδί νὰ ὀδηγῆται παντοῦ στὸν ἐξωτερικὸ ὕλικὸ κόσμον, ὅπου θὰ μπορῆ νὰ βλέπῃ ἀνθρώπους, ζῶα, πράγματα καὶ φαινόμενα, πού νὰ τὸ ἀναγκάζουν νὰ ἐρωτᾷ, τί εἶναι αὐτὸ καὶ γιὰτὶ εἶναι ἔτσι; Τὸ σχηματισμὸ τῶν ἀπλῶν ἐννοιῶν τῶν μορφῶν, τῶν χρωμάτων, τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τοῦ μεγέθους νομίζομε γιὰ τὸν κυριώτερον σκοπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτῆς τῆς περιόδου. Εἶναι ὁμως πολὺ μεγάλη ἀξία νὰ διατηρηθῆ ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ πολὺ ἡ χαρὰ γιὰ κάθε παραμυθένιο καὶ κάθε φανταστικὸ, γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν δίνομε μεγάλη σημασία στὰ παραμύθια, ἱστορίες καὶ ζωγραφίαις.

1. Ἐνότητα ἐργασίας. Ὁ δάσκαλος μὲ τὴ διδασκαλία του γνωρίζει τὰ παιδιά του καὶ τὰ συνειθίζει στὸ σχολεῖο καὶ στὴν ἐργασία.

Προσπαθεῖ νὰ εἶξη μιὰ βαθειὰ καὶ πλατειὰ ματιὰ στὶς σπουδικὰς σχέσεις τῶν παιδιῶν, νὰ προσανατολισθῆ μὲ τὰ παιγνίδια καὶ ἀσχολίας τῶν πού γίνονται ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ

νά σχηματίση μιὰ εἰκόνα τῶν γονιῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς ἐπίδρασης ποὺ ἔχουν πάνω στὸ παιδί.

Σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ ὁ δάσκαλος παρακινᾷ τὰ παιδιά νὰ ὀμιλοῦν καὶ νὰ διηγοῦνται ὅσο τὸ δυνατόν πολὺ καὶ ἐλεύθερα, προσπαθεῖ νὰ διατηρήσῃ τὴ φυσικὴ χαρὰ ποὺ ἔχουν γιὰ ὀμιλίες καὶ γιὰ παιγνίδια, ζωνθεύει τὰ ντροπαλὰ παιδιά, τὰ ἀφήνει νὰ ζωγραφίζουν, νὰ κάνουν διάφορα φανταστικὰ σχήματα, νὰ παίζουν μὲ τὰ ξυλάκια, νὰ μετροῦν, νὰ βρίσκουν χρωματιστὰ χαρτιά καὶ νὰ σχηματίζουν μ' αὐτὰ διάφορα ἀντικείμενα, γιὰ νὰ δοκιμάξῃ ἀβίαστα τίς γνώσεις τῶν παιδιῶν γιὰ τὰ χρώματα καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν αἴσθησίν των γι' αὐτὰ, τὰ ἀφήνει νὰ τραγουδοῦν διάφορα τραγουδάκια, νὰ μαθαίνουν διάφορα πολὺ μικρὰ ποιηματάκια, νὰ κάνουν πολὺ ἐλαφρὸς δουλειὰς στὸν κῆπο καὶ νὰ παίζουν πολὺ.

Διηγεῖται παραμῦθια καὶ μικρὸς ἱστορίτσες, καὶ δείχνει στὰ παιδιά ὁμορφες εἰκόνες. Ἔτσι κερδίζει τίς καρδιὰς τῶν μικρῶν του, τὰ κάνει νὰ ἀγαπήσουν τὸ σχολεῖο καὶ νὰ τὸ ἐκτιμήσουν καὶ χτίζει μὲ τέτοιες ἐργασίες τὰ πρὸ σταθερὰ θεμέλια γιὰ κάθε κατοπινὴ σχολικὴ ἐργασία. Τὰ παιδιά τοῦ δευτέρου χρόνου παίζουν καὶ ἐργάζονται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, λίγο πλεονέκτα ὅμως καὶ χρησιμεύουν βοηθοὶ στὰ μικρὰ τοῦ πρώτου χρόνου.

2. 2. Ἐνότητα ἐργασίας.

Μικροὶ περίπλοκοι χώροι ὀρισμένους σκοποῦς.

Κάθε γεγονός χρησιμεύει γιὰ σχηματισμὸ ζωντανῶν παραστάσεων μὲ τὴν ἀμεσο ἐποπτεία πάνω σὲ ἀνθρώπους, ζῶα, φυτὰ, ἐπιπλά, ἐργασίες κ.τ.λ. ποὺ παρουσιάζονται στὸ δρόμο, στὸν κῆπο, στὸ μαγαζι, στὸ χωράφι, στὸ λιβάδι, πάνω στὸ νερό καὶ μέσα στὸ νερό. Ἐδῶ ἀκολουθεῖ ὁ σχηματισμὸς τῶν

πρώτων καὶ ἀπλῶν ἐννοιῶν, δηλ. τῶν σχημάτων, χρωμάτων, ἀριθμοῦ καὶ μεγέθους. Μὲ τὴν ἰχνογραφικὴ καὶ πλαστικὴ ἀναπαράσταση δείχνει τὸ παιδί πόσο κατέχει τὸ περιεχόμενο τῆς ἀπλῆς ἐννοίας, καὶ ὕστερα ἀκολουθεῖ ὁ φυσικὸς ὀρισμὸς μὲ τὴν ὀμιλίαν καὶ γιὰ τὸ δεύτερο σχολικὸ ἔτος μὲ τὴ γραφὴν.

Οἱ ἐκδρομὲς εἶναι ἡ βάση γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν τῆς ἐκδήλωσιν, (τῆς ὀμιλίαν, διήγησιν, ἰχνογραφίαν, πλαστικῆς μορφοποιήσιν καὶ ἀργότερα τῆς ἀνάγνωσιν, γραφῆς, ὀρθογραφίαν) καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς καρδίαν (μὲ εἰκόνες, ἱστορίαν, παραμῦθια, ποιήματα καὶ τραγουδάκια).

Καὶ τὰ δύο σχολικὰ χρόνια ἀποτελοῦν ἓνα ὅλο. Βραδύτερα μαθαίνουν τὰ παιδιά συνειδητὰ ὅλους τοὺς φθόγγους ἓνα ἓνα, (ἂν δὲν ἀναβληθῇ ἡ διδασκαλία τῆς ἀνάγνωσιν καὶ τῆς γραφῆς γιὰ τὸν δευτέρον χρόνον) καὶ ἐντυπώνουν τὰ γράμματα ἐφόσον τὰ ἰχνογραφοῦν μὲ τὴν ἀπλὴν τοὺς μορφήν καὶ τὰ πλάττουν μὲ διάφορες ὕλες. Ἀσχοῦνται στὴν ἐνώσιν τῶν φθόγγων σὲ σύλλαβες καὶ λέξεις ποὺ χρειάζονται πάντοτε γιὰ νὰ ὀνομάξουν γνωστὰ πράγματα καὶ ποὺ δὲν παρουσιάζονται ποτὲ στὰ παιδιά σὰν ἀφηρημένα συγκροτήματα· γ ἢ γα' βρίσκειται στὸ γάλα, μα στὴ λέξιν μαμὰ γραμμένο. Τὰ παιδιά τοῦ δευτέρου σχολικοῦ ἔτους κάνουν μαζί ὅλες αὐτὰς τίς ἐργασίας, προσπαθοῦν νὰ γράψουν καλύτερα, γράφουν πράγματα καὶ τίς ιδιότητές των καὶ διαβάζουν μικρὸς ἱστορίτσες ἀπὸ τὸ ἀλφαριθμητικὸν τους.

Οἱ πρῶτοι ἀριθμοὶ ὡς τὸ 10 σχηματίζονται στὴν ψυχὴν καὶ διαλύονται ἐργασίας μὲ ψηφία καὶ πράξεις πάνω στοὺς ἀριθμοὺς δὲν ἀνήκουν σ' αὐτὴ τὴν περίοδον. Τὰ παιδιά τοῦ δευτέρου ἔτους παίρνουν μέρος στὴν ἐργασία, ἐργάζονται ὅμως κατὰ τὸν ἴδιον συνθετικὸν καὶ ἀναλυτικὸν τρόπο μὲ τοὺς ἀριθμοὺς ὡς τὸ 100 καὶ κάνουν μικρὸς ἀπλῆς πράξεις μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς ἀριθμοὺς.

Τὰ παιγνίδια στὸ ὑπαιθρον συνεχίζονται, χρησιμεύουν ἀπὸ τὴν μιὰ γιὰ νὰ διατηρηθῇ ἡ παιδικὴ χαρὰ γιὰ τὸ παιγνίδι καὶ

τὴν κίνηση καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ ὀδηγήσουν τὰ παιδιὰ στὴν κοινωνικότητα. Τὰ παιγνίδια σιγὰ σιγὰ σμίγουν μὲ διάφορες ἀσκήσεις τοῦ σώματος, τὶς πὺ ἀπλές.

3. Ἐνότητα ἐργασίας.

Τὸν χειμῶνα ποὺ εἶναι ἔξω κρύο καὶ παγωνιά καὶ ἀναγκάζεται ἡ τάξη νὰ μένη μέσα στὴν παράδοση, γίνεται ἐργασία μὲ τὶς εἰκόνες καὶ τὶς ἱστορίες τοῦ ἀλφαβηταρίου.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ δευτέρου σχολικοῦ ἔτους νὰ διαβαστοῦν σελίδα μὲ σελίδα στὴ σειρά. Κάθε εἶδος εἰκόνων καὶ ἱστοριῶν μαζεύονται ἀνάλογα μὲ τὸ περιεχόμενό τους. Ἱστορίες σκυλιῶν, γάτων, ἀλόγων, ἱστορίες ἄλλων ζώων, διηγήσεις ταξιδιῶν, χειμωνιάτικα διηγήματα, διηγήσεις παιγνιδιῶν, ὄνειρων, διηγήσεις καλοῦ καιροῦ, ἱστορίες γιὰ παιδιὰ, γιὰ μεγάλους ἀνθρώπους, ἱστορίες σχολικῆς, τοῦ χωραφιοῦ, τοῦ δάσους, τῆς θάλασσας. Διόλου δὲν πειράζει ἂν μερικῆς ἱστορίες ξαναλέγονται. Τὰ παιδιὰ τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους ἀσχολοῦνται πὺ πολὺ μὲ τὶς εἰκόνες διαβάζουν καὶ ἀνάλογα μὲ τὶς δυνάμεις των.

Πάνω στὶς εἰκόνες καὶ στὶς ἱστορίες στηρίζεται καὶ συνεχίζεται ἡ ἐργασία τῆς δευτέρας ἐνότητας, ἡ μύρφωση δηλαδὴ ἐννοιῶν, ἡ καλλιέργεια τῶν διαφορῶν τρόπων τῆς ἔκφρασης καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς καρδιάς (συναίσθημα). Γίνεται πάλι διήγηση ἀπ' τὶς ἱστορίες τοῦ ἀλφαβηταρίου, ξετυλίγονται πὺ πολὺ καὶ μπαίνουν σὲ μιὰ σχέση μὲ τὰ ἐσωτερικὰ γεγονότα καὶ τὶς παρατηρήσεις τῶν παιδιῶν. Πράγματα καὶ ἐνέργειες καταγράφονται σὲ ἀπλή μορφή ὅσο εἶναι δυνατὸ ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ πρώτου σχολικοῦ χρόνου. Τὰ παιδιὰ τοῦ δευτέρου χρόνου πρέπει νὰ γίνουν ἱκανὰ νὰ γράφουν τὴ χειρόγραφο γραφή.

Γιὰ τὴν ἀσκηση τῆς μνήμης δίνονται συχνὰ στὰ παιδιὰ

ἀπλοὶ στίχοι καὶ τραγούδια γιὰ μάθηση. Ἰχνογράφηση καὶ πλαστικὴ εἶναι καὶ τώρα σοβαρὰ μέσα ἔκφρασης καὶ σιγὰ σιγὰ παίρνει τὴ θέση του σὰν μέσο ἔκφρασης καὶ ἡ γραφή.

Τὰ παιδιὰ τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους μαθαίνουν τὰ ψηφία τῶν ἀριθμῶν καὶ ἀρχίζουν νὰ κάμνουν ἀπλῆς πράξεις, ὅχι μὲ τὴν ἀφρημένη τους μορφή, ἀλλὰ μὲ τὴν μορφή τῆς πρόσθεσης πραγμάτων καὶ ἀφαίρεσης, τῆς σύνθεσης καὶ διαίρεσης, τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ξοδεύματος· οἱ συνήθεις τύποι τῆς παράστασης τῶν ἀριθμητικῶν σχέσεων ἀρχίζουν νὰ ἐφαρμόζονται $4 + 3 = 7$, $7 - 4 = 3$. Νέο γιὰ τὸ δεύτερο σχολικὸ ἔτος εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῶν γραμμῶν καὶ τῶν τύπων τοῦ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διαίρεσης. Ἀπὸ τὶς σειρὲς τοῦ πολλαπλασιασμοῦ φθάνουν ἀπὸ τὸ 2 μέχρι τοῦ 6.

Σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ τὰ παιγνίδια μποροῦν νὰ γίνονται μόνον στὶς ὁμορφες μέρες· φυσικὰ καὶ στὶς ἡμέρες τοῦ χειμῶνα γίνονται χειμωνιάτικα παιγνίδια, χιονοπόλεμος, ἕνας χιονάνθρωπος κ. λ. π. Ὅλες οἱ ἑλαφρῆς σωματικῆς ἀσκήσεις καὶ κινήσεις ποὺ εἶναι κατάλληλοι νὰ δυναμώσουν τοὺς πνεύμονας καὶ τὴν καρδιά καὶ νὰ βοηθήσουν τὴν κυκλοφορία, πρέπει νὰ γίνονται τακτικά, ὅσο ἐπιτρέπει ὁ καιρὸς.

Β'. Ὁ 3ος καὶ 4ος σχολικὸς χρόνος.

Ἐδῶ ἀρχίζει ἐκείνη ἡ περίοδος τῆς ἐξέλιξης ποὺ κατακτᾶται ἡ πραγματικότητα.

Γι' αὐτὸ βάση τῆς ἐργασίας εἶναι πολλῆς συστηματικῆς ἐκδρομῆς μέσα στὴν πατρίδα μὲ σκοπὸ νὰ γνωριστῇ καλὰ ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Ἡ πατρίδα δὲν πρέπει νὰ εἶναι μιὰ γεωγραφικὴ ἔννοια, ἢ ἕνα σύνθετο συγκρότημα ἀπὸ μιὰ σειρά γεωγραφικῶν ἀντικειμένων (βουνῶν, κοιλάδων, ποταμῶν, πόλεων, χωριῶν, δρόμων, σιδηροδρόμων κ. α.) Πὺ πολὺ πρέπει νὰ προ-

σέξη τὸ παιδί στὰ σημεῖα τῆς πατρίδας ποὺ παρουσιάζεται ὁ ἄνθρωπος στὴ δράση του ἐργατικός, δημιουργικός καὶ ὅπου ἀπολαμβάνει. Τὰ παιδιὰ μαθαίνουν τὰ ὀνόματα, φύση καὶ τρόπο τῆς ζωῆς ὀρισμένων ζώων καὶ φυτῶν τῆς πατρίδας. Δίνουν προσοχὴ σὲ ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς πατρίδας, σὲ παλιὰ κάστρα-φρούρια, ἀγάλματα, ζωγραφήματα, σὲ ὀνομασίες τοπείων καὶ προσώπων, σὲ ἦθη καὶ ἔθιμα. Ἀρχίζουν νὰ συνηθίζουν στὴν πρακτικὴ χρῆση τοῦ χάρτη τῆς πατρίδας, ἀσκοῦνται στὸν καθορισμὸ τῆς θέσης ποὺ βρίσκονται, προσπαθοῦν νὰ βρίσκουν τὴ διεύθυνση καὶ ἀπόσταση ὀρισμένων μερῶν στὶς ἐκδρομές.

Βάση τῆς διδασκαλίας εἶναι γεγονότα τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν, παρατηρήσεις, πράξεις ἢ πραγματικότητας.

1. Ἑνότητα ἐργασίας.

Τὸ χωριό.

Περίπατοι σὲ διάφορες ἐποχὲς ὀδηγοῦν ἀπὸ τὸ σχολεῖο σὲ διάφορες διευθύνσεις μέσα στὸ χωριό. Παραδείγματα παρατηρήσεων καὶ γεγονότων: Μπροστὰ στὴν αὐλὴ ἐνὸς σπιτιοῦ ἀνθίζουν καστανιές. Μέλισσες βομβοῦν γύρω στὰ ἄνθη, παρὰ πέρα βλαστάνει ἡ δοῦς, κοντὰ της εἶναι ἓνα μνημεῖο γιὰ κείνους ποὺ ἔπεσαν στὸν πόλεμο. Μπροστὰ στὸ μπακάλικο μυρίζει ἀπὸ ρέγγες, καφέ κ. ἄ. μπροστὰ στὸ καφενεῖο ξεφορτώνουν μύρα. Ἐνα μεγάλο ξύλο κυλοῦν κατὰ τὸ ἐργοστάσιο νὰ κοπῆ. Τὸ πριόνι εἶναι ἀκίνητο, σανίδια καὶ δοκάρια εἶναι σιβασμένα ἀπ' ἔξω.

Ἐνα αὐλάκι κυλᾷ παράλληλα στὸ δρόμο. Ἐξω ἀπὸ τὸ φοῦρνο ξεφορτώνουν κάρβουνα· ὁ χασάπης βαστᾷ ἀπὸ τὰ κέρματα ἓνα βῶδι· ὁ πεταλωτὴς πεταλώνει ἓνα ἄλογο· λίγο παρέκει σὲ ἓνα πλατὺ νερὸ κολυμποῦν πίπτες καὶ χῆνες. Στὸ με-

γάλο μελισσοκομεῖο πετοῦν οἱ μέλισσες μέσα κ' ἔξω.

Κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ παραπάνω γεγονότα κινεῖ σὲ πραγματικὴ παρατήρηση, ἐλεύθερη ἔκφραση, ἰχνογράφηση καὶ πλαστικὴ παράσταση. Τὰ ἰχνογραφήματα ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα γίνονται στὴ σειρά καὶ ἔτσι δίνουν τὸν πρῶτο ἐποπτικὸ χάρτη, ποὺ ἀπλοποιεῖται σιγὰ σιγὰ μὲ ἀφαίρεση τῶν πραγμάτων κατὰ τέτοιον τρόπο ποὺ τὰ ἰδιαίτερα πράγματα σημειώνονται πάνω στὸ χάρτι μὲ σύμβολα (δακτυλῖδια, τελείες, τετραγωνίδια κλπ.) Κοντὰ στὶς παρατηρήσεις τῶν γεγονότων, διαβάζονται κατ'ἀλληλα μέρη, ἱστορίες, διηγήσεις καὶ ποιήματα ἀπὸ ἀναγνωστικὰ βιβλία καὶ ἀπὸ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης τῶν παιδιῶν.

Πράγματα, ἐνέργειες καὶ ιδιότητες καταγράφονται ἀπὸ τὰ παιδιὰ μ' αὐτὴν τὴν ἐργασία μαθαίνουν τὰ παιδιὰ τὰ εἶδη τοῦ λόγου.

Οἱ παρατηρήσεις τῶν ἐκθέτονται προφορικὰ καὶ γραπτὰ μὲ μορφή μικρῶν διηγήσεων, ἀνακωινώσεων, ἐκθέσεων καὶ περιγραφῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν λέξεων ποὺ γράφουν τὰ παιδιὰ σὲ κάθε πρόταση δὲν εἶναι μέγας, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ τις διαβάσουν καὶ νὰ τις γράφουν καλά, πρέπει νὰ τις συλλαβίζουν ἂν εἶναι ἀνάγκη, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ἐνώνουν τὴν εἰκόνα τοῦ ἤχου, τὴ μορφή καὶ τὴ γλωσσικὴ καὶ γραφικὴ κίνηση στὴν παράσταση τῆς λέξης.

Οἱ λέξεις χρησιμεύουν καὶ γιὰ ἀπλὲς ἀσκήσεις γραμματικῆς· γιὰ τὸ σχηματισμὸ πληθυντικοῦ, προσθήκη ἐπιθέτου σὲ ἓνα οὐσιαστικὸ, ἔνωση τῶν ρημάτων μὲ ἀντωνυμίες, σχηματισμὸ παρατατικοῦ κ. λ. π. Καὶ τὰ δυὸ σχολικὰ χρόνια ἀσκοῦνται μαζί.

Τὸ μαγαζί, ἡ ταβέρνα, τὸ καφενεῖο, τὸ ἐργοστάσιο ξύλων, ὁ φοῦραρης, ὁ σιδηροοργός, δίνουν ἀφορμὴ καὶ ὕλη γιὰ ἀριθμητικὴ ἐργασία καὶ λογαριασμούς. Στὸ τρίτο σχολικὸ ἔτος γίνεται πλατύτερη ἐργασία μέσα στὰ ὄρια τοῦ 100. Πρόσθεση καὶ ἀφαίρεση δεκάδων καὶ μικτῶν ἀριθμῶν (δηλ. ἀριθμ. ποὺ γίνονται ἀπὸ δεκάδες καὶ μονάδες).

Τὰ παιδιά τοῦ 4ου ἔτους προχωροῦν μὲ ἑκατοντάδες καὶ δεκάδες μέχρι τοῦ 1000 καὶ ἀσκοῦνται μὲ πράξεις μὲ ἑκατοντάδες.

Συχνὰ τραγουδιοῦνται τραγούδια παιγνιδιοῦ, χοροῦ καὶ ἐκδρομῆς, κάποτε μαζὶ μὲ παιδικὰ παιγνίδια κινήσεων, ἐνώνονται ρυθμικὲς γυμναστικὲς ἀσκήσεις. Τέτοια παιγνίδια καὶ ἀσκήσεις, καθὼς ἐλαφρὲς ἀναπνευστικὲς ἀσκήσεις, ἐλεύθερες ἀσκήσεις καὶ ἅπλεις ἀσκήσεις πάνω σὲ ὄργανα, πήδημα, ἀναρρίχηση, κρέμασμα, συντελοῦν στὴ δυνάμωση τοῦ σώματος.

Καθαρὲς ἀθλητικὲς ἀσκήσεις πρέπει νὰ ἀποφεύγονται. Πολὺ συχνὰ δίνουν ἀφορμὴ οἱ σχέσεις παιδιῶν μὲ πρόσωπα, καὶ οἱ ἐπισκέψεις σὲ μνημεῖα ἐθνικά, γιὰ τὴν ἠθικὴ καὶ ἐθνικὴ ἐξύψωση (ἀγάλματα καὶ μνημεῖα πολέμων κ.λ.π.)

2^α Ἐνότητα ἐργασίας.

Τὰ χωριά γύρω στὴν πατρίδα.

Πρέπει νὰ γίνουν μερικὲς ἐκδρομὲς. Βέβαια δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωριστοῦν ὅλα τὰ χωριά. Παραδείγματα παρατηρήσεων: Κάποιος στύλος στὸ δρόμο δείχνει τὴν κατεύθυνση γιὰ κάποιο χωριὸ καὶ σημειώνει 4 χιλιόμετρα. Ἀνάβαση στὸ λόφο ἀπὸ τὴν κοιλάδα. Ἀπὸ τὸ ὕψος ἐπισκόπηση τοῦ χωριοῦ μας. Γύρω κάτω χωράφια, λειβάδια καὶ δάση. Μακρυνὴ ἀποψη τῶν κορυφογραμμῶν, μακρυνῶν βουνῶν καὶ λόφων.

Κάτω μακρυνὰ γυαλίζει μιὰ λίμνη. Στὰ πόδια τοῦ λόφου ποὺ στεκόμαστε μερικοὶ γεωργοὶ θερίζουν. Ἄλλοι μὲ τὰ πλατεῖα καπέλλα ψάχνουν γιὰ μανιτάρια καὶ ραδίκια.

Κατάβαση ἀπὸ τὸ λόφο· ὕψι ἀπὸ μικρὴ πορεία φθάνομε στὸ γειτονικὸ χωριό. Ἐδῶ γίνονται μερικὲς παρατηρήσεις ὅπως καὶ στὴ 1 ἐνότητα ἐργασίας.

Γίνεται σκιτσογράφημα τῶν δρόμων γιὰ τὴν κατανόηση

τοῦ χάρτη. Τὰ παιδιά βγάζουν τὸ χάρτη τῆς πατρίδας καὶ κáμνουν σύγκριση μὲ τὸ σκιτσογράφημα τῶν.

Γίνεται ἐποπτικὴ καὶ ζωντανὴ ἐπεξεργασία καὶ κατανόηση τοῦ χιλιόμετρον. Μερικὰ ἰδιαίτερα φυτὰ γνωρίζονται ἐπὶ τόπου, τόσο ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατασκευὴ τους καθὼς καὶ τὰ ὀνόματά των· ἂν εἶναι δυνατὸν τὰ παίρνουν τὰ παιδιά μαζὶ των γιὰ νὰ γίνῃ συζήτηση στὸ σχολεῖο, παρατηροῦν καὶ γνωρίζουν διάφορα ζῶα, τὴν κατασκευὴ τους, τὸν τρόπο τῆς ζωῆς καὶ τὸ ὄνομά τους. Στὴν πορεία γίνονται ἀκμήσεις στὴν ἐκτίμηση μεγεθῶν, ἀποστάσεων καὶ διευθύνσεων. Ἐδῶ πρέπει νὰ γνωριστοῦν καλὰ τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα—Προσανατολισμός. Κάθε παρατήρηση καὶ συζήτηση συνοδεύεται ἀπὸ τὴν ἱερογραφικὴ καὶ πλυστικὴ ἀναπαράσταση. Πάνω σ' αὐτὲς τὲς ἐκδρομὲς βρίσκουν τὰ παιδιά κατάλληλο ὕλικὸ γιὰ ἀνάγνωση. Δηγήσεις, ἀνακoinώσεις, ἐκθέσεις καὶ περιγραφές, γίνονται σιγὰ σιγὰ πρὸ πλατεῖες καὶ ἔχουν πάντοτε ἀκόμη γιὰ ἀντικείμενο μικρὰ γεγονότα τῆς ζωῆς, ἐνῶ τὰ σημερινὰ γενικὰ θέματα γιὰ γραφικὴ ἐργασία ὡς «ἡ ἐκδρομὴ μας στὸ τάδε χωριό», ὁδηγοῦν σὲ ἐπιπολαιότητα καὶ ἔχουν γιὰ ἀποτέλεσμα ἐπιφανειακὴ καὶ ἐπιπόλαιη ἀναπαράσταση.

Πράγματα, ἐνέργειες καὶ ιδιότητες καταγράφονται· γίνονται ἐντύπωση τοῦ τρόπου τῆς γραφῆς των. Λέξεις μὲ ὅμοιο τρόπο γραφῆς συμμαζεύονται καὶ καθορίζεται τὸ ξεχωριστὸ τους γνώρισμα, βγαίνουν ἀπλοὶ κανόνες γραμματικῆς ἀλλὰ πάνω σὲ πολλὰ παραδείγματα.

Τὰ παιδιά τοῦ 4 σχολικοῦ ἔτους προχωροῦν στὸ σχηματισμὸ ἀπλῶν προτάσεων καὶ μαθαίνουν τὰ μέρη τῆς πρότασης.

Ἀφορμὴ γιὰ ἀρίθμηση καὶ λογαριασμοὺς δίνει πρὸ πάντων τὸ χιλιόμετρο καὶ ἡ ἀσκηση στὴν ἐκτίμηση τῶν ἀποστάσεων. (Ἐχουν ἀσκηθῆ πάνω σὲ μικρὲς ἀποστάσεις μὲ τὸ ὥρολόγι). Τὰ παιδιά τοῦ τρίτου χρόνου προσθέτουν σύμμικτους ἀριθμοὺς χωρὶς νὰ περνοῦν στὴν ἄλλη δεκάδα· παράλληλα

ἀσχοῦνται πῶς πολὺ στίς σειρὰς τῶν βασικῶν ἀριθμῶν.

Οἱ σωματικὲς ἀσκήσεις μένουσιν οἱ ἴδιος καθὼς στήν 1 ἐνό-
τητα καὶ σκοποῦν τὴ διατήρηση τῆς υγείας καὶ τὴ δυνάμωσιν
τοῦ σώματος.

3. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ἀπὸ τὴν πατρίδα σὴ πῶς κοντινὴ πόλη.

Ὅριζεται ὁ κύριος δρόμος γιὰ τὴν πόλη, γιὰτὶ πρέπει νὰ
κατανοηθοῦν οἱ σχέσεις τῆς πατρίδας μὲ τὴν κεντρικὴ γειτο-
νικὴ πόλη. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο θὰ χρησιμεύσῃ ὁ δρόμος ὡς τὸ
σοβαρώτερο μέσο συγκοινωνίας· δὲν ἐπιμένομε πολὺ στίς λεπτο-
μέρειες τοῦ δρόμου, μόνο στὰ οὐσιώδη μέρη του· (γεφύρια,
κανένα χωριό, ποτάμι, κανένα ξενοδοχεῖο)· τὸ κυριώτερο ἀντι-
κείμενο τῆς ἐνότητας εἶναι ἡ πόλη. Ἡ ἀποψὴ τῆς ἀπὸ μα-
κρῶν, ἂν κεῖται ψηλὰ ἢ σὲ κοιλάδα, οἱ γραμμὲς ἀπὸ σπίτια
μέσα στήν πόλη, τὰ καταστήματα, τὰ ἐστιατόρια, τὰ ξενοδο-
χεῖα, οἱ μεγαλύτεροι δρόμοι, ἢ πλατεῖα, τὸ δημαρχεῖο, οἱ βρύ-
σες, ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς, οἱ ἄνθρωποι κ.λ.π. Γιὰ τὴν
ἐπιστροφὴν μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ἄλλος δρόμος ἂν ὑπάρ-
χῃ, ἢ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ μὲ τὸ τραῖνο ἂν ὑπάρχῃ, ἢ μὲ αὐ-
τοκίνητο, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀποστάσεις, τὶς συνθήκες καὶ τὰ ὑλι-
κὰ μέσα πὺν διαθέτει ἢ τάξῃ.

Θὰ γίνῃ σύγκριση καὶ θὰ κατανοηθῇ ἡ διαφορὰ μεταξὺ
χωριοῦ καὶ πόλης μὲ τὴν ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ πὺν ἐπεσε
στίς αἰσθήσεις τῶν παιδιῶν· σπῆτι μὲ σπῆτι, κάτω ἀπὸ κάθε σπῆτι
κατάστημα, πολλὰ ἐμπορεύματα πὺν δὲν ὑπάρχουν στὸ χωριό,
μεγάλια ἐστιατόρια καὶ ξενοδοχεῖα, πλατὺς ἀσφαλτωμένος δρό-
μος, ἠλεκτρικὲς λάμπες, μεγάλη πλατεῖα, μέγας σταθμὸς μὲ
μεγάλῃ κίνηση, πολλοὶ ἄνθρωποι πάντοτε στὸς δρόμους, πρὸ
πάντων στήν ἀρχὴ τῆς δουλειᾶς καὶ τὸ βράδυ ὅταν φθάνῃ τὸ

τραῖνο. (Θὰ ἦταν πρόωρα νὰ γίνῃ παρατήρηση καὶ ἐπεξεργα-
σία τμημάτων καθὼς δημόσιες ὑπηρεσίες, διοίκηση κ.λ.π.)

Οἱ σχέσεις μεταξὺ τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς πόλης, ὕστερα ἀπὸ
τὶς βαθιεῖς παρατηρήσεις τῶν παιδιῶν, γίνονται πῶς ἐξάστερες,
πῶς ζωντανὲς παρὰ πρῶτύτερα. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ζητοῦν
δουλειὰ στήν πόλη, καὶ ὁ μπακάλης τοῦ χωριοῦ προμηθεύεται
τὰ ἐμπορεύματά του ἀπὸ τὴν πόλη. Πολλοὶ πηγαίνουν στήν
ἐμποροπανήγυρη στήν πόλη, μερικοὶ χωρικοὶ στὴ ζωοπανήγυ-
ρη· ὁ γαλατᾶς, ὁ χωρικός μὲ βούτυρο, ὁ ταχυδρόμος πηγαίνει
κάθε μέρα ἢ κάθε ἐβδομάδα στήν πόλη. Χασάπηδες, ἐμποροι
σιτηρῶν ἔρχονται στὰ χωριά ἀπὸ τὴν πόλη νὰ κάμουν τὶς ἀγο-
ρὲς των. Τὴν Κυριακὴ ἢ καὶ ἄλλες γιορτὲς ἔρχονται ἀπὸ τὴν
πόλη στὸ χωριὸ γιὰ περίπατο.

Σὲ πολλὰς περιγραφὰς, ἐκθέσεις, καὶ διηγήσεις, μποροῦν
καὶ πρέπει τὰ παιδιά νὰ ἐκθέτουν προφορικὰ καὶ γραφτὰ ὅλα
ὅσα ἔζησαν καὶ παρατήρησαν στήν πόλη. Μὲ ἰχνογραφήματα,
μὲ ἄλλες πλαστικὲς ἐργασίες καὶ μὲ χαρτοτεχνία καθορίζουν
ἐξάστερα τὶς διαφορὰς. Ἡ πόλη καὶ ὁ δρόμος πρὸς τὰ ἔκεί καὶ
πίσω βρῖσκεται καὶ παρακολουθεῖται στὸ χάρτη καὶ σχηματί-
ζεται τὸ σκιτσογράφημα.

Μπορεῖ νὰ ὑπάρξουν σὲ κατάλληλα βιβλία ἱστορίες ἀπὸ
τὴν πόλη γιὰ ἀνάγνωση.

Μιὰ ἀφθονία νέων λέξεων, ῥημάτων καὶ ἐπιθέτων θὰ μα-
θεθοῦν καὶ θὰ καταγραφοῦν, γιὰ νὰ ἐντυπωθῇ ἡ ὀρθὴ γρα-
φὴ των. Αὐτὴ ἡ ἐνότητα ἐργασίας δίνει ὑλικὸ καὶ εὐκαιρία
γιὰ ἀσκηση πάνω σὲ πῶς σύνθετες προτάσεις.

Συμπλήρωση προτάσεων (Τί ἀγοράζει κανεῖς στήν πόλη ;
τί βλέπει κανεῖς στὸ μέγας δρόμο τῆς πόλης ; πὺν πρέπει νὰ
προσέχῃ ;)

Καθορισμὸς τῆς θέσης (Ποῦ πήγαμε ; ποῦ πῆγαιναν καὶ
ἀπὸ ποῦ ἔρχόνταν οἱ ἄνθρωποι ;) Χρησιμοποίηση τῶν ἐπιθέ-
των. (Χρωματιστὰ φορέματα, ὠραῖα παλτὰ, μέγας καταστή-
ματα, πλατεῖοι δρόμοι).

Προβλήματα ἔχομε ἄφθονα νὰ λύσωμε ἀπὸ τὴ σχέση μεταξὺ πόλης καὶ χωριοῦ. Πόσοι ἄνθρωποι κατοικοῦν στὸ χωριὸ καὶ πόσοι στὴν πόλη; Πόσα λεφτὰ κερδίζει ἓνας ἐργάτης τὴν ἑβδομάδα; Πόσα λεφτὰ κερδίζουν οἱ πολῖτες ποὺ ἔρχονται στὰ χωριά; Τὸ τέταρτο σχολικὸ ἔτος ἀσκεῖται στὴν γραφικὴ μορφή τῆς πρόσθεσης καὶ ἀφαίρεσης καὶ τοῦ ἁλοῦ πολλαπλασιασμοῦ. Τὸ τρίτο σχολικὸ ἔτος προχωρεῖ πέρα ἀπὸ τὶς δεκάδες. Στὴν πρόσθεση καὶ ἀφαίρεση μπορεῖ νὰ ἀσκηθῆ καὶ μὲ ψηφιά.

4. Ἐνότητα ἐργασίας.

Τὰ τραῖνα.

Σ' αὐτὴν τὴ βαθμίδα δὲν μποροῦμε ἀκόμη νὰ κάμωμε φυσικο-τεχνικὴ ἐργασία πάνω στὴν ἐνότητα. Παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη μερικῶν ἐκδρομῶν π. χ. στὸ σταθμὸ καὶ μάλιστα σὲ ὄρες ποὺ φθάνει τὸ τραῖνο, στὶς ἀποθῆκες τοῦ σιδηροδρόμου σὲ ὄρες ποὺ παραλαμβάνονται καὶ φορτῶνται ἐμπορεύματα, μικρὸς περίπατος πάνω στὴ γραμμὴ, στὰ σπιτάκια τοῦ φύλακα τῶν γραμμῶν, σὲ μιὰ γέφυρα, σὲ μέρη ποὺ διασταυρῶνεται ἡ γραμμὴ μὲ τὸ δρόμο, καὶ ποὺ φράζεται μὲ ἀλυσσίδες ἢ ἄλλον τρόπο, στὶς διακλαδώσεις, ἴσως καὶ σὲ μικρὲς σήραγγες.

Ἄνάγκη νὰ γίνῃ καὶ ἓνα μικρὸ ταξιδάκι μὲ τὸ τραῖνο, μέχρι σὲ ἓνα μεγάλο σταθμὸ ἂν εἶναι δυνατόν, ποὺ νὰ εἶναι σιδηροδρομικὸ κέντρο. Ἐνῶ ἡ ἱχνογραφικὴ καὶ πλαστικὴ παραστάση χρησιμεύει καὶ γιὰ ἐπεξεργασία τοῦ πραγματικοῦ ποὺ παρατηρήθη καὶ ἔζησαν οἱ μαθηταί, μπορεῖ ἡ προφορικὴ καὶ γραπτὴ ἐκδήλωση νὰ κινήσῃ τὴ φαντασία.

Ἀπὸ ποῦ νὰ ἔρχονται ἄραγε οἱ ἄνθρωποι ποὺ κατέβαιναν ἀπὸ τὸ τραῖνο; Ποῦ νὰ πηγαίνουν; Τί νὰ εἶχαν μέσα

στὶς βαλίτσες των, στὰ μπαῦλα των; Τί νὰ συζητοῦν ἀναμεταξύ των; Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐρωτήσεις ἀφήνουν τὴ φαντασία νὰ κινήθῃ διάπλατα. (Διάλογος μεταξὺ τῶν παιδιῶν.) Ἱστορίες, τραγούδια καὶ ποιήματα γιὰ τὰ τραῖνα ὑπάρχουν ἐλάχιστα σ' αὐτὴν τὴ βαθμίδα. Μ' αὐτὴν ὅμως τὴν ἐνότητα φθάνομε στὰ μέσα τοῦ χειμῶνα, στὰ Χριστούγεννα, ὅπου θὰ ἔχωμε πολὺ ὕλικὸ γιὰ ἀνάγνωση, τραγούδια καὶ διήγηση.

Νέες λέξεις παρουσιάζονται ἢ συνένωσή των στὴ πρόταση καθὼς καὶ ὁ τρόπος τῆς γραφῆς των, δίνει ὕλικὸ γιὰ γλωσσικὴ ἀσκηση. Μέρη τοῦ λόγου νέα παρουσιάζονται, χρονικὰ ἐπιρρήματα. Πότε φθάνει τὸ τραῖνο; Πότε φεύγει, πόσο διαρκεῖ τὸ ταξίδι ὡς Καθορισμὸς τοῦ τρόπου τὸ τραῖνο φεύγει στὴν ἀρχὴ ἀργά, ὕστερα σιγά, γρήγορα, μὲ ὄλην τὴν ταχύτητα, οἱ ἄνθρωποι εἶναι βαρεῖα φορτωμένοι, καλὰ ντυμένοι.

Λογαριάζονται χρόνοι ταξιδιῶν, τιμὲς ταξιδιῶν, ταχύτητα.

Τὰ παιδιά γνωρίζουν καλὰ τὸ ὥρολόγι καὶ μαθαίνουν νὰ διακρίνουν ὥρες καὶ λεπτά. Τὰ δεκαδικὰ ψηφιά παρουσιάζονται ὡς Δρ. καὶ λεπτά: γιὰ τὸ 4 σχολικὸ ἔτος καὶ τὰ ἑκατοστά.

Σωματικὲς ἀσκήσεις καὶ παιγνίδια κινήσεων δὲ μποροῦν νὰ γίνουν τὸν χειμῶνα, παρὰ μόνον σὲ σπάνιες καλὲς μέρες. Στὴ θέση τους ὅμως γίνονται ἀσκήσεις μέσα στὸ δωμάτιο, ἀναπνευστικὲς κινήσεις μὲ ἀνοιχτὰ παράθυρα, ἀλλὰ καὶ χιονοπόλεμος, παγοδρομία, κ. ἄ.

5. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ἰδιαιτέρες ἀξιόλογοι πόλεις καὶ χωριά τῆς πατρίδας.

Σὲ κάθε περιφέρεια ὑπάρχουν πόλεις καὶ χωριά ποὺ ἔχουν ἰδιαιτέρη καὶ μεγάλη σημασία. (Λαμία, Λουτρὰ Ὑπάτης—Γρα-

βιά, Δελφοί.) Αὐτὲς πρέπει νὰ γνωριστοῦν ἀπὸ τὰ παιδιά. Ἡ πολιτεία, οἱ δήμοι καὶ οἱ κοινότητες πρέπει νὰ βοηθήσουν μὲ κάθε μέσο τὸ σχολεῖο, γιὰ νὰ γίνουν ἰδιαίτερες ἐκδρομὲς σὲ τέτοια μέρη.

Πῶς φθάνομε ἐκεῖ ; Ὁ δρόμος θὰ ὀριστῆ ἀπὸ τὸ χάρτη καὶ ἀπὸ τὸν ὁδηγὸ τῶν σιδηροδρόμων. Στὴν ἐπίσκεψη τέτοιων μερῶν καὶ στὶς συζητήσεις πού θὰ γίνουν ὕστερα, πρέπει νὰ τονιστῆ τὸ σοβαρὸ καὶ ἀξιόλογο τοῦ μέρους καὶ τὸ ἀξιοπαρητήρησης νὰ ξεκαθαριστῆ καὶ νὰ ἐντυπωθῆ βαθειὰ καὶ νὰ γίνη ἡ γλωσσικὴ, γραφικὴ, ἰχνογραφικὴ καὶ πλαστικὴ ἐπεξεργασία καὶ ἐκδήλωσή του.

Αὐτὲς οἱ πέντε ἐνότητες ἐργασίας εἶναι ἀρκετὲς γιὰ ἓνα σχολικὸ ἔτος, ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιηθοῦν οἱ τελευταῖες ἐβδομάδες τοῦ σχολικοῦ ἔτους γιὰ μιὰ ἀνασκόπηση καὶ ἐπανάληψη. Αὐτὴ ἡ ἐπανάληψη δὲν πρέπει νὰ πάρῃ τὴ μορφή μηχανικῆς ἐπανάληψης. Μπορεῖ νὰ γίνη ἔτσι, γιὰ νὰ φέρωμε ἓνα παράδειγμα: Μέσα στὸ χάρτη ζητήσαμε μὲ τὴ σειρά κάθε τόπο πού πήγαμε ἐκδρομὴ καὶ στὸν κάθε τόπο ξαναθυμιζόμαστε καὶ διηγόμαστε ὅ,τι μᾶς ἔκαμε ἐντύπωση. Ἐξαφια τὶ φυτὰ καὶ ζῶα εἶδαμε, τί γράψαμε τότε στὰ τετραδιά μας, τί ἐκθεση κάμαμε, τί ζωογράφησαμε, τί πλάσαμε ; Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐργασίες ἂν εἶναι εὐκόλο νὰ ξαναγίνουν, ξαναγίνονται καλύτερα. Πῶς θὰ κάμναμε σήμερα ; Τί θὰ γράφαμε σήμερα ; Ποιὲς λέξεις γράφαμε τότε λάθος ; Τί διαβάσαμε ἐκείνην τὴν ἐποχὴ ; τί ἄλλο μάθαμε ; ποῖο τραγοῦδι τραγουδοῦσαμε ; Τί πράγμα ἦταν τόσο πολὺ ὁμορφο πού θὰ ἠθέλαμε καὶ σήμερα πάλι νὰ διαβάσωμε, νὰ ἀπαγγείλωμε, νὰ ἰχνογραφήσωμε, νὰ τραγουδήσωμε ;

Ὅ,τι ἀκόμη καὶ τώρα δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ γίνη, πρέπει νὰ μαθευθῆ.

Τί λογαριασμοὺς κάμαμε τότε ; Εἶναι τὰ προβλήματα αὐτὰ γιὰ μᾶς εὐκόλα τώρα ; Ποιοὺς ἀριθμοὺς δὲν καταλάβαμε τότε καλά ; ποῦ πρέπει νὰ ἀσκηθοῦμε ;

Ἡ ἐπανάληψη πρέπει νὰ γεννᾷ στὸ παιδί εὐχαρίστηση καὶ νὰ τὴν κάμνῃ μὲ χαρὰ ; Πρέπει νὰ μπορῆ νὰ λέγῃ στὸν ἑαυτὸ του : Ἐκάμα μεγάλη πρόοδο, ἔμαθα πάρα πολλὰ πράγματα καὶ μπορῶ νὰ κάμω πολλὰς δουλιές, ἔγινε ἰκανὸ νὰ βροῖσκω καὶ νὰ λύνω πάντοτε δυσκολώτερα προβλήματα.

Τὶς παρακάτω ἐνότητες θὰ ἐπεξεργασθοῦμε στὸ δεύτερο χρόνον, ἀφοῦ οἱ δύο τάξεις ἐργάζονται μαζί.

6. Ἐνότητα ἐργασίας.

Τὸ ρυάκι τοῦ χωριοῦ.

Ἐκδρομὲς στὶς πηγὲς καὶ στὴν ἐκβολὴ τοῦ ρυακιοῦ. Παρατηροῦμε δέντρα, θάμνους, λουλούδια καὶ χόρτα πού κάμνουν ἐντύπωση μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὸ χρῶμα των, ἢ μᾶς κινοῦν μὲ ἄλλον τρόπο τὸ διαφέρον καὶ γνωρίζομε βαθειὰ τὰ ζῶα καὶ τὰ ψάρια στὸ νερὸ καὶ στὸ λειβάδι. Ὅ,τι ἄλλο χαρακτηριστικὸ παρουσιαστῆ κατὰ μῆκος τοῦ ρυακιοῦ τῆς πατρίδος μας τὸ παρατηροῦμε.

7. Ἐνότητα ἐργασίας.

Τὸ ποτάμι μας καὶ ἡ κοιλάδα του.

Ἐκδρομὲς στὸ μέρος πού χύνεται τὸ ρυάκι στὸ μεγάλο ποτάμι, πρὸς τὰ πάνω καὶ πρὸς τὰ κάτω, ὅσο εἶναι δυνατό. Παρατηροῦνται ἐκβολές, μικρὰ νησιάκια, στροφές, ξεχειλίματα τοῦ ποταμοῦ, ποταμοφράχτης, μύλοι, μικροεργαστᾶσια, δρόμοι μέσα στὴν κοιλάδα, γεφύρια κ. ἄ.

8. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ἡ λίμνη.

Ἐκδρομές στὴ λίμνη. Παρατηρήσεις φυτῶν καὶ ζώων πάνω καὶ μέσα στὴ λίμνη. Ἄν εἶναι εὐκόλο κολύμβημα τὸ θέρος καὶ παγοδρομία τὸν χειμῶνα.

9. Ἐνότητα ἐργασίας.

Τὸ ψηλότερο βουνὸ τῆς πατρίδας.

Ἀνάβαση στὸ βουνὸ καὶ ἀποψη πάνω στὴν πατρίδα καὶ στὰ παρέκει τοπεῖα.

10. Ἐνότητα.

Ἡ πατρίδα τὸν χειμῶνα.

Αὕτῃ ἡ ἐνότητα μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σὰν μιὰ ἀνασκόπηση καὶ ἐπανάληψη καὶ ἀνάλογα νὰ γίνῃ ἡ ἐπεξεργασία της καθὼς εἴπαμε παραπάνω.

Θεωρήσαμε περὶ τὸ νὰ δείξωμε τὴν λεπτομερῆ ἐπεξεργασία καὶ διδακτικὴ τακτοποίηση τῶν ἐνοτήτων τοῦ δευτέρου χρόνου. Στὸ περιεχόμενό τους καὶ αὐτὲς καθορίζονται ἀπὸ ἐκδρομές, ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις ποὺ κάμνουν τὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἔσωτερικά τους γεγονότα, ὅπως δείξαμε στὶς ἐνότητες τοῦ πρώτου χρόνου.

Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ παρατηρήσωμε, πρὶν ἀσχοληθοῦμε μὲ τὶς ἐνότητες ἐργασίας τοῦ 5 καὶ 6 σχολικοῦ χρόνου, πὼς δὲ βλέπομε στὶς ἐνότητες ποὺ ἀναλύσαμε, τὸ ὕλικὸ ποὺ θὰ κάμῃ νὰ μορφωθῇ στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ τὸ θρησκευτικὸ.

συναίσθημα, ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο ποὺ θέτει ἓνα μεγάλο φραγμὸν σὲ κάθε ἀτομιστικὸ καὶ ἐγωϊστικὸ ἑλατήριο καὶ ἀνυψώνει τὸ παιδί καὶ τὸ κάμνει ἀληθινὰ ἄνθρωπο. Στὸ Γερμανικὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα παραλείφθηκε τέτοια ὕλη, γιατί τὰ σχολεῖα στὴ Γερμανία ἔχουν παραδώσει τὴ θρησκευτικὴ διδασκαλία στοὺς ἐφημέριους τοῦ τόπου ποὺ προσφέρουν σὲ ὠρισμένες ὥρες τῆς ἐβδομάδας τὴν ἀναγκαίαν θρησκευτικὴ ὕλη στὰ παιδιὰ.

Δὲν εἶναι δύσκολο νὰ περιλάβῃ κανεὶς μέσα στὸ πρόγραμμα τῶν διαφορῶν σχολικῶν χρόνων, — ἐπιβάλλεται μάλιστα — καὶ ἐνόητες μὲ θρησκευτικὸ περιεχόμενον γιὰ νὰ δημιουργήσωμε θρησκευτικὴ συνείδηση μέσα στὶς παιδικὲς ψυχές. Παραδείγματα τέτοιων ἐνοτήτων. 1 *Μιὰ ἐπίσκεψη στὴν ἐκκλησία* τὴν ὥρα τῆς λειτουργίας. Παρατήρηση τῶν τελουμένων, συζήτηση στὸ σχολεῖο, ἀνάγνωση σχετικῶν τεμαχίων, διήγηση ἀνάλογη μὲ τὰ παρατηρηθέντα ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. 2 *Παρακολούθηση ἑνὸς γάμου*, συζήτηση πάνω στὰ παρατηρηθέντα. Ὁ Χριστὸς μὲ τὴν μητέρα του στὸ γάμο. Διήγηση ἀπὸ τὸ θαῦμα τῆς Κανᾶ. Τραγούδια τοῦ γάμου. Ἰχνογράφηση σχετικῶν μερῶν. Σύγκριση τῶν ἰχνογραφημάτων μὲ εἰκόνες. Τραγούδια λαϊκὰ τοῦ γάμου.

Παρακολούθηση μιᾶς βάπτισης. Παρατηρήσεις. — Συζητήσεις. Βάπτισις στὴν παλιὰ ἐποχὴ — ὁ Ἰωάννης — Ποταμὸς Ἰορδάνης. Παλαιστίνη. Βάπτισις τοῦ Χριστοῦ. Ἀνάγνωση ἀπὸ θρησκευτικὸ βιβλίον γιὰ τὰ Θεοφάνεια.

Εἶναι ὅμως δυνατὸ καὶ γενικώτερες ἐνότητες ἐργασίας νὰ περιλαμβάνουν τμήματα θρησκευτικὰ, μὲ τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴν μιὰ θὰ δοθοῦν στὰ παιδιὰ οἱ ἀνάλογοι γιὰ τὴν ἡλικία καὶ διανόησίν των θρησκευτικὲς γνώσεις, θὰ ἀναπτυχθῇ ὁ θρησκευτικὸς σεβασμὸς, ἡ εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη των στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ ὀδηγοῦνται σιγὰ σιγὰ στὴ θρησκευτικὴ ζωὴ, τὸ τονίζομε ἰδιαίτερα, σὲ ἓνα ἀγνὸ οὐσιαστικὸ θρησκευτικισμό.

Γ'. Ὁ 5ος καὶ 6ος σχολικὸς χρόνος.

Καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ χρόνια ἀνήκουν σὲ κείνην τὴν περίοδο τῆς παιδικῆς ἡλικίας ποῦ θέλει νὰ κατακτήσῃ τὴν πραγματικότητα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐργασία θὰ εἶναι μιὰ πλατύτερη παρατήρηση καὶ συστηματικώτερη ἔρευνα μέσα στὴν πατρίδα. Δὲν πρέπει ὅμως πιά νὰ στρέφεται ἡ ἐργασία τοῦ σχολείου μόνο στὴν ἐξωτερικὴ μορφή τοῦ ὑλικοῦ ποῦ περιβάλλει τὸ παιδί, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνουιν προσπάθειες ὥστε νὰ μπορέσῃ τὸ παιδί νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ καταλάβῃ τὶς σχέσεις, τὶς ἐξαρτήσεις, μὲ λίγα λόγια νὰ φθάσῃ στὸ γιατί τῶν πραγμάτων, ἔξαφνα: νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἐξάρτηση τῆς βλάστησης καὶ εὐφορίας ἀπὸ τὴ θέση καὶ εἶδος τοῦ ἐδάφους, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἡλίου, τοῦ ἀέρα καὶ τοῦ νεροῦ, νὰ εὔρη καὶ νὰ καταλάβῃ τὶς σχέσεις μεταξὺ σκοποῦ καὶ μορφῆς, τὴν ἐξάρτηση τῆς μορφῆς ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους, τὶς σχέσεις μεταξὺ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀντικειμένου καὶ τῶν ὀργάνων, σχέσεις μεταξὺ κατασκευῆς τοῦ σώματος, ὀργάνων καὶ τρόπου ζωῆς στὸν ἄνθρωπο, στὰ ζῶα καὶ στὰ φυτὰ καὶ τὶς ἀριθμητικὰ καὶ τὶς σχέσεις μεγέθους. Ὅλο καὶ σιγὰ μπαίνει ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἐκπολιτιστικὴ του ἐργασία στὸ κέντρο τῆς σχολικῆς ἐργασίας καὶ γίνεται τὸ ἀντικείμενο κάθε ἔρευνας. Πρέπει νὰ τονιστῇ ὅμως πὼς τὸ παιδί αὐτῆς τῆς περιόδου δὲν εἶναι ἀκόμη ἱκανὸ νὰ καταλάβῃ δύσκολα φυσικά, χημικά, τεχνικά καὶ οἰκονομικά προβλήματα. Λοιπὸν ἡ ἐργασία θὰ στραφῇ μέσα στὰ ὄρια τῆς ζωῆς καὶ γύρω σὲ μορφές ποῦ οἱ σχέσεις των κατανοοῦνται εὐκόλα.

1. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ἀνοιξιάτικες ἐργασίες στὸν κῆπο, στὸ χωράφι καὶ στὸ δάσος.

Ἡ σχολικὴ ἐργασία στηρίζεται σὲ βαθειὰ καὶ προσεκτικὴ παρατήρηση τῆς φύσης ποῦ ξυπνᾷ ἀπὸ τὸν χειμωνιάτικὸ της ὕπνο καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, καὶ πάνω στὴν ἐργασία ποῦ κάμνει τὸ παιδί μέσα στὸ σχολικὸ κῆπο ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Τότε μόνον, ὅταν δὲν ὑπάρχουν συνθήκες νὰ ἰδρυθῇ σχολικὸς κῆπος στὸ σχολεῖο, ἐπιτρέπεται νὰ γίνῃ ἡ ἐργασία μέσα σὲ κιβώτια καὶ δοχεῖα ποῦ καλλιεγοῦνται φυτὰ.

2. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ὁ πλοῦτος τοῦ δάσους.

Τὰ παιδιά κάμνουν ἐκδρομὰς μὲ ὅλη τὴ σχολικὴ κοινότητα μετὰ στὸ δάσος, ἀκόμη καὶ ἔξω ἀπὸ τὶς ὥρες τῆς σχολικῆς ἐργασίας, ἓνα ἓνα ἢ καὶ μὲ ομίδες· γνωρίζουν δέντρα, θάμνους, φυτὰ καὶ βλάστηση τοῦ δάσους καὶ παρακολουθοῦν τὴ ζωὴ καὶ κίνηση τῶν ζῶων καὶ τῶν πουλιῶν, ὄχι μόνον τῶν μεγάλων, ἀλλὰ καὶ τῶν μικρῶν, ἀκόμη καὶ τῶν ἐντόμων. Σ' αὐτὲς τὶς ἐκδρομὰς καὶ παρατηρήσεις μαθαίνουν νὰ κατανοοῦν τὴ σημασία τοῦ δάσους γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ γιὰ τὴ ζωὴ του. Συγκρίνουν τὸ δάσος τῆς πατρίδας των μὲ ἄλλα δάση τῆς μεγάλης των πατρίδας καὶ ξένων χωρῶν, καὶ μὲ τὰ παρθένα δάση τῶν τροπικῶν χωρῶν. (Μὲ προβολέα, ἀπαραίτητο ὄργανο γιὰ κάθε νέο σχολεῖο, προβάλλονται εἰκόνες, φωτογραφίες καὶ ταχυδρομικὰ δελετήρια). Ὅλες οἱ παραδόσεις καὶ τὰ παραμῦθια, ποῦ

ξέρουν τὰ παιδιά γιὰ τὸ δάσος, ζωντανεύουν. Στὴν Ἱστορία, παράδοση καὶ μυθολογία τῶν ἀρχαίων παίζουν τὰ δάση ἕνα μεγάλο ρόλο.

Ἐνας ἀφθονος πλοῦτος σὲ γραμμές, σχήματα καὶ χρώματα παρουσιάζεται στὰ μάτια τῶν παιδιῶν. Παρουσιάζονται εὐκαιρίες νὰ λυθοῦν ἀριθμητικὰ προβλήματα κάθε εἴδους. Οἱ περιπατοὶ καὶ οἱ ἔρυνες μέσα στὸ δάσος ἐξυπηρετοῦν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν υἰγεία, τονώνουν τοὺς πνεύμονες, βοηθοῦν τὴν κυκλοφορία τοῦ αἵματος, δυναμώνουν τοὺς μῦς καὶ ἀναπτύσσουν κάθε αἴσθηση τοῦ παιδιοῦ.

3. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ἡ πατρίδα ὡς κατοικία ἀνθρώπων.

Σ' αὐτὴν τὴν ἐνότητα πρέπει νὰ ἐπεξεργασθοῦν τὰ παιδιά καὶ νὰ νιώσουν βαθειὰ τὴ γεωγραφία καὶ τὴν ἱστορία τῆς πατρίδας των, μαζὶ μ' αὐτὰ ὅμως ἀρχίζουν νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴ σχέση τῆς πατρίδας μὲ τὶς ἄλλες χῶρες, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐξάρτησή της ἀπὸ τὴ γενικὴ ἱστορικὴ ἐξέλιξη.

Ἀρχίζομε μὲ διαδρομὲς μέσα στὸ χωριὸ καὶ κάμνομε μιὰ πολὺ πιστὴ παρητήρηση καὶ ἰχνογράφηση τοῦ δρόμου τοῦ χωριοῦ, τοῦ ρυακιοῦ, τῆς κοιλάδας καὶ μιὰ χαρτογράφηση τῶν διευθύνσεων, τοῦ ὕψους τῆς κλίσης. Ἐξχωριστὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα (ὡς μονωμένα βουνά, βουνοσειρές, ἐκβολές) σημειώνονται ζωηρότερα. Ἔτσι σιγὰ σιγὰ ἀπὸ ὅλη τὴν τάξη, σχηματίζεται μὲ τὴ συνεργασία τοῦ δασκάλου ἕνας χάρτης τῆς πατρίδας.

Ἄλλα τὰ ἰδιαιτέρα σημεῖα τοῦ χάρτη καθορίζονται πάνω σὲ φύλλο μετρικῆς σκάλας. Ἄν ἡ ἔκταση τῆς πατρίδας δὲν εἶναι τόσο μεγάλη, τότε μέσα στὸ χάρτη μποροῦν νὴ σημειωθοῦν ὅλες οἱ λεπτομέρειες καθὼς σπίτια, ἐκκλησίες, γεφύρια, λίμνες.

Πρέπει ὅμως νὰ ἰχνογραφῆται μέσα στὸ χάρτη τουλάχιστο κάθε τι ποὺ εἶναι οὐσιῶδες καὶ χαρακτηριστικὸ καὶ νὰ καθορίζεται πιστὰ ἡ θέση του. Ἀκόμη μποροῦν καὶ τὰ ὄρια τῆς πατρίδας νὰ χαραχθοῦν, γιὰ νὰ καθοριστῇ πιστὰ καὶ νὰ κατανοηθῇ ἀπὸ τὰ παιδιά ἡ θέση της καὶ ἡ γειτονεΐά της μὲ ἄλλες γειτονικὲς χῶρες. Πολλὲς φορὲς ὑπάρχουν κοινὲς πολιτικὲς καὶ οικονομικὲς σχέσεις ποὺ πρέπει νὰ φαίνωνται, ὡς κοινὸ ταχυδρομικὸ γραφεῖο, σταθμὸς σιδηροδρομικός, πρακτικὴ σχολή, ἐκκλησία, νοσοκομεῖο, σταθμὸς ἀστυνομίας κ. ἄ.

Μὲ τὴ βοήθεια τῆς μετρικῆς σκάλας ἰχνογραφοῦνται κατ'ἀλληλοὶ κατόψεις τοῦ ἐδάφους τῆς πατρίδας καὶ σωστὰ ὕψη.

Μέσα στὸ ἀμμοκιβώτιο ἢ πάνω στὸ σωρὸ τῆς ἄμμου ἐκτυπώνονται στὴν ἀρχὴ μέρη, καὶ ἀργότερα ὁλόκληρη ἡ πατρίδα.

Μὲ ὁδηγὸ τὸ γεωλογικὸ χάρτη ἐρευνᾶται τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδας.

Τὰ παιδιά δὲ μαθαίνουν ἀπὸ τὰ στρώματα ποὺ παρουσιάζονται μόνο τὸ ὄνομά τους, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο ποὺ γίνηκαν καὶ τὴ σύνθεσή τους. Ἡ εὐφορία καὶ ἡ ἀφορία τοῦ ἐδάφους κατανοεῖται σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἰδιαίτερης κατασκευῆς καὶ σύνθεσης τοῦ ἐδάφους. Μὲ τὶς ἀδιάκοπες παρατηρήσεις καὶ ἰχνογραφήσεις καθορίζεται τὸ κλίμα, οἱ περίοδοι τῶν βροχῶν, οἱ σχέσεις τῶν ἀνέμων καὶ τῆς θερμοκρασίας καὶ ἔτσι κατανοοῦνται οἱ ξηρὲς καὶ βροχερὲς περίοδοι τοῦ χρόνου, οἱ μέρες ποὺ φυτὰ ἀνατολικὸς καὶ δυτικὸς ἀέρας. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ πρώτου χιονιοῦ, τοῦ ἐρχομοῦ καὶ φευγιοῦ τῶν ἀποδημητικῶν πουλιῶν λογαριάζεται ὁ μέσος ὅρος τῆς διαρκείας τῶν ἐποχῶν. Σιγὰ σιγὰ γίνεται ἕνα τετράδιο ποὺ καταχωροῦνται συστηματικὰ τὰ πουλιά, τὰ ζῶα, τὰ ἔντομα καὶ τὰ φυτὰ ποὺ παρατηρήθηκαν.

Ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς στενῆς πατρίδας, προχωρεῖ ἡ ἐργασία στὴν πλατύτερη περιφέρεια. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἰχνογράφηση τοῦ μεγάλου χάρτη τῆς πατρίδας παρουσιάζεται καὶ μπορεῖ νὰ κατα-

νοηθῆ κάθε μεγάλος χάριτης, πὸν κατὰ τὸ δυνατὸ δείχνει τὰ ὄρια τοῦ ἐδάφους κάθε τόπου μακρουτοῦ ἀπὸ τὴν πατρίδα.

Ἡ ἔκτασις τοῦ ἐδάφους, ἡ θέση πρὸς τὰ νερά, τὰ βουνά οἱ ὄροσειρές, τὰ μέσα συγκοινωνίας, καὶ οἱ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς φαίνονται καὶ διαβάζονται μέσα στὸ χάριτη. Ὅλα αὐτὰ κατανοοῦνται ἀπὸ τὴ σύγκριση πὸν γίνεται μετὰ τὰ γνωστὰ στοιχεῖα τῆς ἰδιαίτης πατρίδας. Πλατύτερη ἐργασία γίνεται πάνω στὸ χάριτη τῆς μεγάλης πατρίδας μετὰ παρατήρηση καὶ σύγκριση. Ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς μεγάλης Πατρίδας βλέπει τὸ μάτι τοῦ παιδιοῦ πέρα στὶς ἄλλες χώρες.

Μετὰ τέτοιο τρόπο προετοιμάσθηκε τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασις τῆς πατρίδας. Πῶς κατοικήθηκε ἡ πατρίδα; Ὄνόματα τοπειῶν, δρόμων κ. ἄ. πληροφοροῦν. Βοήθεια μεγάλη γιὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασις θὰ μᾶς δώσουν χρονικά, βιβλία γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πατρίδας καὶ ἄλλες πηγές.

Ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ μετὰ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν ἀποτελοῦν δύο ἀναπόσπαστα σημεῖα τῆς ἐργασίας.

Στὰ ὀνόματα τῶν τοπειῶν, δρόμων, χωριῶν, πόλεων, πὸν ἀναφέραμε παρὰ πάνω, καθὼς καὶ στὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, βρίσκομε ἀφθονοὺς ὕλικὸν φιλολογίας. Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα δίνουν στὴ δημιουργικὴ φαντασίαν (προφορικὰ, μετὰ ἱερογραφῆματα, μετὰ πλαστικὴν ἢ μετὰ δραματοποίησιν) ἀφθονοὺς ὕλικόν. Ἡ ἀντίληψις παλαιᾶς γραφῆς τύπου ἢ καὶ χειροῦ, ζωντανεῖται τὴν διδασκαλίαν τῆς γραφῆς. Ἡ παρακολούθησις τοῦ παλινοῦ τύπου τῶν λέξεων καὶ οἱ ῥίζες δίνουν εὐκαιρίαν σὲ γραμματικῆς ἀσκήσεις. Μιὰ καλὴ ἐκλογή ποιημάτων παλαιότερης ἐποχῆς καὶ δημοτικὰ λαϊκὰ τραγοῦδια καὶ παραμύθια πρέπει νὰ δοθοῦν στὰ παιδιὰ. Πρέπει ὅμως νὰ εἶναι τὰ καλύτερα μέρη ἀπὸ τὴν λαϊκὴν ποίησιν καὶ ὡς περιεχόμενον καὶ ὡς τύπος, γιὰτὶ καὶ στὴ λαϊκὴν ποίησιν βρίσκει κανεὶς ἕνα σωρὸν ἔργα ἀνάξια λόγου.

Ἀπὸ τὴν κλίμακα διαφόρων χαρτῶν πὸν χρησιμοποιοῦνται θὰ δοθῆ εὐκαιρία γιὰ προβλήματα ἀποστάσεων. Ἐδῶ χρειάζεται γνώσις τοῦ μέτρου τοῦ μήκους. Ἡ σύγκρισις τοῦ με-

γέθους τῶν δρόμων διευκολύνει τὴν γνώσις τοῦ μέρους τῆς ἔκτασις. Καὶ τὰ δύο μέτρα ὀδηγοῦν στοὺς δεκαδικοὺς ἀριθμοὺς. Ἡ σύγκρισις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων καὶ οἱ ἱστορικῆς χρονολογίαι δίνουν ὕλικόν σὲ ἀρθονίαν ἀριθμητικῶν προβλημάτων.

4. Ἐνότητις ἐργασίας.

Ἡ ἔπαυλις τοῦ χωριοῦ.

Ὁ τύπος τῆς χωριάτικης κατοικίας ἱερογραφίζεται μετὰ γενικῆς γραμμῆς. Μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ προβολέου παρατηροῦνται καὶ συγκρίνονται μετὰξὺ τους διάφοροι τύποι σπιτιῶν μέσα γιὰ σύγκριση μετὰξὺ τῶν τύπων σπιτιῶν εἶναι εἰκόνας, ταχυδρομικὰ δελτία καὶ περιγραφῆς ἀπὸ ἀναγνωστικὰ βιβλία.

Στὴ συγκριτικὴ αὐτὴ ἐργασία χρησιμοποιοῦνται σκίτσα καὶ εἰκόνας ἄλλων σπιτιῶν, σπιτιῶν ἀπὸ χόρτα, λάσπη, τοῦβλα, πέτρες, κατοικίαι τῶν Ἑσκιμῶν, τῶν Ἰνδῶν, τῶν μαυρῶν, τῶν Αὐστραλῶν, πυργίσκοι τῶν Βεδουϊνῶν, ἰαπωνέζικα καὶ κινέζικα ξύλινα σπιτία, σπιτία σημερινῶν γερμανικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἀμερικάνικοι οὐρανοξύστες, μοντέρνες μονοκατοικίαι, σπιτία γιὰ δύο οἰκογένειαι καὶ σπιτία ἀγροτικῶν συνοικισμῶν. Στὴν αὐτῆς τὴν παρατηρήσειν καὶ συγκρίσειν στηρίζεται ἡ ἱστορία τῆς κατοικίας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ σπήλαιον ὡς τὸ σημερινόν σπιτί.

Παρατηροῦνται προσεκτικὰ τὰ σπιτικὰ ζῶα πὸν ζοῦν κυρίως μέσα στὶς χωριάτικαις ἐπαύλειν μάλιστα ἡ κατασκευὴ των, ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιποίησις των, μαζί μὲ αὐτὰ καὶ οἱ ἀνεπιθύμητοι συγκατοικοὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ μυῖγα, ὁ φύλλος, ὁ κοριός, ὁ ποντικὸς κ. ἄ.

Τὴν παρατήρησιν τῶν εἰκόνων ἀκολουθεῖ πάντα ἀνεξάρτητη ἀναπαράστασις ἀπὸ μέρους τῶν παιδιοῶν. Πάνω στὰ πρό-

τυπα ἢ ἀπὸ μνήμης, γίνεται ἀναπαράσταση μὲ ἰχνογράφηση, κατασκευὴ τοῦ σχήματος μὲ χαρτόνι, ξύλο, πλαστιλίνη κ. ἄ.

Ἡ γλωσσικὴ ἐργασία στρέφεται πρὸς πολὺ στὴν περιγραφὴ.

Ἡ παραστατικὴ καὶ ἡ δημιουργικὴ φαντασία παίζει σπουδαῖο μέρος. (Πῶς ζοῦν στίς διάφορες χώρες οἱ ἄνθρωποι; Πῶς ζοῦσαν στὰ παλαιὰ χρόνια στὴ χώρα μας;) Τὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον καθὼς καὶ ἡ σχολικὴ βιβλιοθήκη δίνουν ἀφθονοὺς ὑλικούς· τέτοιο ὑλικὸ εἶναι περιγραφὰς ταξιδιωτῶν σὲ διάφορες ἐποχὰς καθὼς καὶ παραδόσεις καὶ παραμύθια, (πύργοι, σπηλιές). Τραγοῦδι καὶ ποίημα στηρίζονται πάνω στὸ περιεχόμενον τῆς ζωῆς τοῦ σπιτιοῦ. Προῦνδ καὶ βραδυνὸ τραγοῦδι, χεμιωνιάτικο καὶ Χριστουγεννιάτικο τραγοῦδι. Ἡ περιγραφὴ ἀπαιτεῖ μιὰ ἰδιαίτερη ἐργασία καὶ ἀσκηση γιὰ τὴ χρησιμοποίησιν συνδέσμων καὶ ἐπιρρημάτων, τοπικῶν καὶ χρονικῶν. Τώρα εἶναι ἡ σειρά καὶ τῶν συνθέτων λέξεων.

Ἦλικὸ γιὰ ἀριθμητικὰ προβλήματα δίνει ἡ ἕκτατη καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἔπαυλης καὶ τῆς κατοικίας. Ἐνοίκιο, διαρρῦθμιση τῆς κατοικίας, ἐπίπλωσις, φωτισμὸς καὶ θέρμανσις.

Τὸ Ἦλικὸ ἐργασίας ποὺ περιέχεται σ' αὐτὰς τὶς τέσσαρες ἐνότητες φθάνει γιὰ ἓνα χρόνον. Στὸ τέλος γίνεται πάλι μιὰ ἀνασκόπησις καὶ ἐπανάληψις τῆς ἐργασίας, μὲ τὸν ἴδιον τρόπον ποὺ γίνεται στὸ 3ο καὶ 4ο σχολικὸ ἔτος. Ἀκόμη μιὰ φορὰ πρέπει νὰ τονισθῆ: δὲν ἔχει ἀξία ἡ ἐπανάληψις τοῦ Ἦλικοῦ, ἀλλὰ πρὸς πάντων ὁ τρόπος ποὺ γίνεται ἡ ἐπανάληψις καὶ ἡ ἀναπαράστασίς του.

5. Ἐνότητις ἐργασίας.

Δίπλωσις καὶ σπορά.

Μὲ τὴν καλλιέργειαν τοῦ σχολικοῦ κήπου παρατηρεῖται καὶ ἡ ἀνοικτιὰ ἐργασία τοῦ γεωργοῦ. Ἡ προετοιμασία τοῦ ἐδά-

φους τοῦ χωραφιοῦ, ἡ σπορὰ τῶν σιτηρῶν, ἡ συγκομιδὴ τῆς πατάτας. Ὁ σχολικὸς κήπος χωρίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν τάξιν μαζί, πάνω σὲ ἓνα σχέδιον ποὺ σχεδιάσθηκε προτιύτερα. Γίνονται οἱ βιολογικὲς δοκιμαίαι ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν κατανόησιν τῆς φύτρωσιν καὶ τῆς βλάστησιν· τὰ ἀποτελέσματα τῶν δοκιμῶν συγκρίνονται μὲ τὶς παρατηρήσεις ποὺ γίνονται στὴ φύσιν. Ὑστερα ἀπὸ παρατήρησιν ποὺ ἔγινε γιὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡλιοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς βροχῆς, ἐξετάζεται ἡ ἐξάρτησις τῆς βλάστησιν ἀπὸ τὸ ἔδαφος, ἀπὸ τὴν προσεκτικὴν καλλιέργειαν, ἀπὸ τὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους, τὴν λίπανσιν καὶ τὴν ὑγρασίαν. Τὰ φυτὰ καὶ τὰ μέρη τῶν φυτῶν ἐξετάζονται κατὰ τὸ δυνατόν μὲ τὸ μικροσκόπιον, ἢ τοῦλάχιστον μὲ φακούς· τὰ φυτὰ ἰχνογραφοῦνται, πλάττονται, γίνεται ἀναπαράστασις τῶν μὲ κόψιμον χρωματιστοῦ χαρτιοῦ. Ὅταν δοθῆ εὐκαιρία γίνεται στὴ φύσιν ἔρευνα πάνω στίς ἐσωτερικὰς λειτουργίας τῆς βλάστησιν, ὡς στὴ γονιμοποίησιν μὲ τὴν γῆν, στὴν ἀναπνοήν, στὸ σχηματισμὸν τοῦ πράσινου τοῦ φύλλου τῆς χλωροφύλλης, στὴν κλίση πρὸς τὸ φῶς, στὸν ἡλιον, στίς νευρικὰς γραμμὰς τοῦ φυτοῦ, στὴν ὠρίμανσιν τῶν καρπῶν, στὸ σκόρπισμα τοῦ σπόρου.

Ἡ ἀξία αὐτῆς τῆς ἐργασίας δὲν κείται μόνον στὴν ἀπόκτησιν σοβαρῶν φυσικῶν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν τῶν αἰσθήσεων καὶ δυνάμωσιν τῆς παρατηρητικότητος.

Οἱ δοκιμαίαι καὶ ἔρευναι καταγράφονται γραπτὰ, σύντομα καὶ ἔαστερα μὲ ἰδιαίτερη ἔξαρσιν τοῦ χαρακτηριστικοῦ σημείου. Γίνεται ἐντατικὴ ἀσκηση σὲ τύπους λέξεων καὶ προτάσεων ποὺ ἀπαιτεῖ μιὰ τέτοια σύντομη ἀπόδοσιν.

Γνώσιν τῆς ἐπιφανείας καὶ λογαριασμοὶ μὲ ἐμβαδὰ χρειάζονται γιὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ κήπου. Γίνεται συνειδητὸς στὰ παιδιὰ ὁ πλοῦτος τῶν σχημάτων στὴ φύσιν ἀπὸ τὰ σχήματα στὴ φύσιν φθάνομε στὰ γεωμετρικὰ σχήματα.

6. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ὁ θερισμὸς τοῦ χόρτου.

Πολὺ πρὸ τοῦ θερισμοῦ ἔχουν γνωρίσει τὰ παιδιὰ τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ποὺ εἶναι στὸ λειβάδι, στὸ ρυάκι, στὸ ἔλος καὶ στὴ λίμνη. Ἀπὸ τὰ φυτὰ ἐξετάζονται πιὸ προσεκτικὰ μερικὰ ποὺ ἔχουν θεραπευτικὲς ιδιότητες, τὰ φαρμακερὰ φυτὰ καὶ μερικὰ τοῦ ἔλους μὲ ιδιόρρυθμη ὄψη. Πολλὲς σχέσεις θά βρεθοῦν ἀπὸ τὰ παιδιὰ μεταξὺ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων. τῶν ἐντόμων καὶ φυτῶν. Τὴν παρατήρηση φυτῶν καὶ ζώων τοῦ νεροῦ, μπορεῖ νὰ διευκολύνῃ πολὺ ἐνδρεῖο καμωμένο ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ τὸ συντηροῦν τὰ ἴδια. Εἶναι γεμάτο ἀπὸ ζῶα καὶ φυτὰ ἀπὸ τὰ λαγγάδια, τὰ ποτάμια, τὰ ἔλη καὶ τὶς λίμνες τῆς πατρίδας.

Στὸ θερισμὸ τοῦ χόρτου, τὸ ὕλικὸ ποὺ βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς παρατήρησης εἶναι ὁ ἄνθρωπος μὲ τὶς μηχανές του καὶ τὰ λοιπὰ ὄργανα τῆς ἐργασίας του. Ἡ τάξη τῶν παιδιῶν ὡς ὀλόγητα μπορεῖ ἕνα δυὸ μέρη νὰ ἐργαστῇ στὸ θερισμό. Πάνω στὰ σώματα ποὺ εἶναι πολὺ ἑλαφρὰ ντυμένα γίνεται παρατήρηση καὶ ἐξέταση τῆς κατασκευῆς τῶν μῦν, τῶν κοκκάλων καὶ τῆς συμμετοχῆς των (τοῦ ρόλου ποὺ παίζουν) στὴν ἐργασία. Αὐτὲς οἱ παρατηρήσεις δίνουν εὐκαιρία σκιτσογραφῆματος, πλαστικῆς κατασκευῆς μὲ εὐπλαστὴ ὕλη, μοντέλλων ποὺ δείχνουν τὴν κίνηση τῶν κοκκάλων καὶ τὴν ἐνωσὴ των μὲ τοὺς μῦς.

Μεγάλῃ ἀξίᾳ ἔχει ἀκόμη καὶ ἡ γνώση καὶ ἡ πιστὴ ἀναπαράσταση μερικῶν μορφῶν χωριστά. Μορφῶν φύλλων, στελέχους, ἀνθους, μορφῶν τῶν ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπινου σώματος καὶ ζώων, γεωργικῶν ὀργάνων, μερῶν τῶν μηχανῶν κ. ἄ.

Ἀπὸ τὰ σχήματα στὴ φύση βγαίνουν οἱ θεμελιώδεις γεω-

μετρικὲς μορφές. Γιὰ τὴν παράσταση αὐτῶν τῶν μορφῶν χρησιμοποιεῖται κομπάσο* καὶ χάρακός. Γιὰ τὶς ἐργασίες πάνω στὰ χρώματα, δηλαδὴ γνώση, σύγκριση καὶ ἀπόδοση χρωμάτων, πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν παρουσιάζεται τόση εὐκαιρία, ὅση στὸ πολύχρωμο λειβάδι.

Διαβάζονται (ἂν εἶναι δυνατόν ἐπὶ τόπου) μῦθοι, παραδόσεις, ποιήματα γιὰ λουλούδια, πεταλοῦδες, μέλισσες, ψάρια, βατράχους καὶ τραγουδιοῦνται τραγούδια μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενο.

Φαίνεται πὸς ὁ αὐτοὺς τοὺς καλοκαιρινούς μῆνες παραμελεῖται ἡ ἀριθμητικὴ ἐργασία πρὸς ὠφέλεια τῆς ἀντίληψης χρώματος, σχήματος καὶ χώρου· τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι πολὺ σοβαρό, ὅταν θυμηθοῦμε πὸς ὁ κύριος σκοπὸς σὲ ἕνα λαϊκὸ σχολεῖο δὲν εἶναι τόσο ἡ μετάδοση πολλῶν γνώσεων, ὅσο ἡ ἀνάπτυξη καὶ ἀσκηση πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων καὶ ἱκανοτήτων. Δὲ μένει ὅμως ὀλότελα καὶ αὐτὴ ἡ ἐνότητα χωρὶς λογαριασμοὺς καὶ ἀριθμητικὲς ἀσχολίες. Ὑπάρχουν πολλὲς εὐκαιρίες γιὰ τέτοιες ἀσκήσεις· ὡς στὴν εὗρεση τῆς ἔκτασης, τοῦ ποσοῦ τῶν δεματιῶν, τῆς ἀξίας κ.λ.π.

7. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ὁ θερισμὸς τοῦ σιταριοῦ.

Τὰ εἶδη τῶν δημητριακῶν παρατηροῦνται συχνὰ στὴν ἐξέλιξή των. Ὁ σχολικὸς κῆπος μᾶς δίνει πολλὲς φορὲς εὐκαιρίες γιὰ παρατηρήσεις τῆς ἐξέλιξης, μάλιστα ὅταν ὑπερὰ ἀπὸ τὶς δοκιμὲς τῆς λίπανσης παρακολουθοῦμε τὸ ἀποτέλεσμα. Σ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ παρουσιάζονται οἱ περισσότερες καλοκαιρινὲς θύελλες ποὺ πρέπει νὰ παρατηρηθοῦν προσεκτικὰ, τόσο τὰ προ-

* Διαβήτης

μηνύματά των, καθὼς καὶ ἡ πορεία των, καὶ ὕστερα νὰ συζητηθοῦν καὶ νὰ ἐξηγηθοῦν.

Γιὰ τὴν ἐξέταση τοῦ σιταριοῦ καὶ τοῦ ἀμύλου μαζεύουν τὰ παιδιὰ στάχυα ἀπὸ τὰ θερισμένα χωράφια. Γίνονται λογαριασμοὶ μὲ τὴ βοήθεια πίνακα θεραπετικῶν οὐσιῶν, πάνω στὸ περιεχόμενο τῆς θεραπετικῆς οὐσίας καὶ γιὰ τὴν θεραπετικὴ ἀξία τοῦ σιταριοῦ καὶ τῶν τροφῶν ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ σιτάρι. Γίνεται ἐκδρομὴ στὸ μύλο· ἐκτὸς ἀπὸ τὴν παρατήρηση τῆς μύλοπετρας καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ μύλου, πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅλη ἡ κίνηση (ὁ τροχὸς, ὁ ἀνεμόμυλος, ὁ μοτέρ.) Ἡ ἐπίδραση τοῦ νεροῦ καὶ τοῦ ἀέρα πρέπει νὰ δοκιμασθῇ καὶ νὰ κατανοηθῇ μὲ δοκιμὲς τῶν παιδιῶν πάνω σὲ τροχοὺς καὶ μύλους ποὺ κάμνουν μόνα τους. Γιὰ τὴν κατανόηση τῆς χρήσης τῶν σιτηρῶν στὸ ἄροτοποιεῖο, στὴν μύρα καὶ στὸ ἀλκοὺλ, εἶναι ἀναγκαῖες μερικὲς δοκιμὲς τῆς ζύμωσης. Ἀπὸ λίγους ἀπλοὺς ὑπολογισμοὺς πάνω στὴν παραγωγή σιτηρῶν καὶ κατανάλωση, καταλαβαίνουν τὰ παιδιὰ πὼς στὴν πατρίδα τους δὲν καλλιεργοῦνται τόσα σιτηρὰ ὅσα ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴ διατροφή τοῦ λαοῦ. Γι' αὐτὸ θὰ θελήσουν νὰ γνωρίσουν τὰ παραγωγικὰ μέση σὲ σιτηρὰ, τόσο μέσα στὴ πατρίδα ὅσο καὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ.

Οἱ ἀναγκαῖες ἀριθμητικὲς γνώσεις γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐξαγομένου σὲ σιτηρὰ σ' αὐτὲς τὶς χῶρες, ὀδηγοῦν στὴν ἐργασία μὲ μεγάλους ἀριθμοὺς (πέραν τοῦ ἑκατομμυρίου) καὶ μὲ τὰ μεγάλα ἐμπορικὰ βάρη, τόννους κ.λ.π.

Μὲ τὴν ἀνάγνωση στὸ χάρτη, μὲ τὴν ἀνάγνωση περιγραφῶν ταξιδιῶν καὶ παρατήρηση εἰκόνων, θὰ κατορθώσουν τὰ παιδιὰ νὰ γνωρίσουν αὐτὲς τὶς σιτοπαραγωγικὲς χῶρες ὄχι μόνο μὲ τὸ ὄνομά των. Ὁ προβολέας μπορεῖ σ' αὐτὴν τὴν ἐργασία νὰ δώσῃ μεγάλες ὑπηρεσίες. Εἶναι ἄλλως πολὺ εὐκόλο νὰ προμηθευθῇ κανεὶς ἓνα πλούσιο ποσὸ ἀπὸ εἰκόνες σχετικὲς—δελτάρια, περιοδικὰ καὶ ἡμερολόγια.

Οἱ παραδόσεις, οἱ μῦθοι καὶ τὰ ποιήματα γιὰ τὰ κύματα

τοῦ σιταριοῦ στὰ λειβάδια καὶ γιὰ τὸ μύλο δίνουν πολὺ ὕλικὸ φιλολογικόν.

8. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ἡ συγκομιδὴ τῶν ἄλλων καρπῶν τοῦ κήπου καὶ τοῦ χωραφιοῦ.

Στὸ σχολικὸ κήπο θὰ ὠριμάσῃ τὸ λινάρι, θὰ ἀπλωθῇ γιὰ νὰ ξεραθῇ. Ὅσο εἶναι δυνατό γίνεται αὐτὴ ἡ ἐργασία ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ γιὰ τὸ σχολεῖο.

Ἔρχεται στὸ σχολεῖο ἂν εἶναι δυνατό καμμιά ὑφάντρια μὲ κλωστικὸ τροχὸ γιὰ λίγες μέρες, ἢ ὅλη ἡ τάξη πηγαίνει σὲ σχολιοεργαστήρι καὶ ἀφήνει νὰ γίνῃ ἡ ἐπεξεργασία τοῦ λιναριοῦ σὲ σπάγγο. Μῦθοι, παράδοση, καὶ τραγούδια διηγοῦνται γιὰ τὸν τροχὸ, γιὰ τὸ ἐργαστήρι καὶ γιὰ τὴν κλώστρια. Μαζεύονται φρούτα, πατάτες καὶ λαχανικὰ καὶ μὲ δοκιμὲς καὶ λογαριασμοὺς ἐξετάζονται οἱ θεραπετικὲς τους οὐσίες καὶ καθορίζεται ἡ θεραπευτικὴ των ἀξία.

Ὁ κήπος ἐτοιμάζεται γιὰ τὴ χειμερινή του ἀνάπαυση. Τώρα εἶναι καιρὸς τῆς ἐργασίας μέσα στὴν παράδοση. Γεννιῶνται σκέψεις γιὰ αὔξηση καὶ μαρασμό, ζωὴ καὶ θάνατο στὴ φύση, καὶ στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἱστορία τῆς καλλιέργειας τῶν σιτηρῶν καὶ τῆς πατάτας ἀποτελεῖ ἓνα οὐσιῶδες μέρος τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ λαοῦ. Τὰ παιδιὰ στολίζουν τὸ δωμάτιο μὲ στεφάνια καὶ μπουκέτα ἀπὸ κλαδιὰ τοῦ φθινοπώρου, φράουλες καὶ ἀπὸ ἄλλα χρωματιστὰ φρούτα, ποὺ μποροῦν νὰ χρησιμεύσουν γιὰ τὴν ἰχνογράφηση καὶ γιὰ παρατήρηση τῶν χρωμάτων.

ΙΟ. Ἐνότητα ἐργασίας.

Οἱ λειτουργίες τῆς θρέψης καὶ πέψης.

Τὰ παιδιά πρέπει νὰ σκεφθοῦν γιὰ τὶς λειτουργίες καὶ ἑνέργειες τῆς καθημερινῆς ζωῆς των. Τί, καὶ πῶς τρῶν καὶ πίνουν· πῶς γίνονται τὰ φαγητά, πῶς γίνεται ἡ κατεργασία των μέσα στὸ σῶμα καὶ πῶς τρέφεται ἀπ' αὐτὰ τὸ σῶμα.

Στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους γίνεται πάλι μιὰ ἐπισκόπησι καὶ ἐπανάληψη κάθε ὑλικοῦ καὶ κάθε ἐργασίας.

Λίγες λέξεις ἀκόμα γιὰ τὶς σωματικὲς ἀσκήσεις.

Μιὰ τάξη ποὺ ἐργάζεται σύμφωνα μὲ τὸ παραπάνω πρόγραμμα μένει πολὺ συχνὰ στὸ ὑπαιθρο καὶ βρίσκεται σὲ διαρκῆ κίνηση. Καὶ ὅμως δὲν πρέπει νὰ λείπουν σωματικὲς ἀσκήσεις στὸ ὑπαιθρο μετὰ τὶς ἐργασίες. Κοιτὰ στὴ δυνάμωσι τῶν ὀργάνων, μάλιστα τῆς καρδιάς καὶ τῶν πνευμόνων πρέπει νὰ ἐργασθῆ κανεὶς συστηματικὰ γιὰ τὴν τόνωσι τῶν μυῶν καὶ γιὰ τὴ διόρθωσι σφαλμάτων στὴ στάσι. Στὸ θέρος μποροῦμε νὰ κάμωμε τέτοιες ἐργασίες γιὰ τὴν καλὴν στάσι πάνω στὸ περπάτημα, στὸ κάθισμα, στὸ ξάπλωμα, στὸ δρόμο, στὸ πῆδημα σὲ ὕψος καὶ μῆκος, σὲ ἀσκήσεις στὸ κρέμασμα ἀπὸ τὰ χέρια, σὲ ἀναοριχίσεις. Γίνονται ἀσκήσεις στὸ ρίψιμο μπάλλος, λιθαρῶν, ἀνατνευστικὲς κινήσεις καὶ παιγνίδια μὲ ρυθμικὲς κινήσεις. Τὸ χειμῶνα γίνονται περίπατοι, τρέξιμο, χιονοπόλεμος, παγοδρομία, πῆδημα πάνω ἀπὸ ὑψηλοὺς σωροὺς χιόνια ποὺ σωριάζονται ἀπὸ τὰ παιδιά, μέσα στὸ δωμάτιο παιγνίδια, ἀνατνευστικὲς καὶ ρυθμικὲς κινήσεις.

Ἡ ἔλλειψη τοῦ χώρου μᾶς κάμνει νὰ παραλείψωμε τὶς ἑνότητες ἐργασίας γιὰ τὸ 7ο καὶ 8ο σχολικὸ ἔτος, ποὺ ἀναλύει τὸ πρόγραμμα ποὺ ἔχομε ὑπ' ὄψει μας.

Θ. Ἐνότητα ἐργασίας.

Ἀξιόλογα εἶδη τροφίμων καὶ ἄλλα φαγώσιμα τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Τὰ παιδιά πρέπει νὰ γνωρίσουν τὴν καλλιέργεια, τὴ συγκομιδὴ, τὸν τρόπο τῆς ἀποστολῆς τῶν κυριωτέρων τροφίμων ὑλικῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ ποὺ εἶναι ἡ καλλιέργειά των μεγάλης σημασίας, ὡς καὶ ἐκείνων ποὺ τὰ παιδιά συχνὰ ἐγεύθηκαν : ἕξαφνα τοῦ ριζιοῦ, τῶν λεμονιῶν, τῶν πορτοκαλλιῶν, τῶν σύκων, τῶν χουρμάδων καὶ τῆς μπανάνας, τοῦ κακάου, τοῦ καφέ, τοῦ τσαγιοῦ, τοῦ πιπεριοῦ, τῆς δάφνης, τοῦ μόσχου καὶ ἄλλων καρυκευμάτων, τῆς ἑληᾶς, τοῦ βαμβακιοῦ, τοῦ κανναβουριοῦ, τοῦ ψωμοδένδρου καὶ τοῦ καπνοῦ. Πάνω σ' αὐτὰ ἀκολουθεῖ ἀνάγνωσι χάριτη, χαρτογράφηση, παρατήρησι εἰκόνων, ἀνάγνωσι ἀπὸ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης, ἀπὸ περιοδικὰ φανταστικὲς ἰχνογραφίσεις καὶ πλαστικὲς ἐργασίες ὑποβοηθοῦν τὴν ἐργασίαν. Εἶναι αὐτονόητο ποὺ ὁ ζωϊκὸς κόσμος, ἰδιαίτερα τῶν τροπικῶν παρθένων δασῶν καὶ τῆς στέππας παρατηρεῖται καὶ ἐξετάζεται.

Γίνονται ἀριθμητικὰ προβλήματα γιὰ τὴν θρεπτικὴ ἀξία τῶν ξενικῶν τροφίμων, γιὰ τὰ ἔξοδα στὰ ξενικὰ φαγώσιμα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, γιὰ τὴν ἔκτασι τῶν ξένων χωρῶν καὶ ἀριθμὸ τῶν κατοίκων των, γιὰ τὴν ἀπόστασι τῶν ξένων χωρῶν καὶ γιὰ τὴν κλίμακα τοῦ χάριτη.

Σοβαρὰ φιλολογικὴ ἐργασία εἶναι ἡ περιγραφὴ εἰκόνων καὶ ἡ φανταστικὴ παράστασι τῆς ζωῆς στὶς ξένες χώρες.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΡΑΞΗ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ι. ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Σκόπιμο νομίζουμε να δώσουμε στους αγαπητούς συναδέλφους μιὰ εικόνα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἐργασία μέσα στὸ σχολεῖο ἐργασίας, γιὰ νὰ φανῆ ἀπὸ τὴν εὐκολία τῆς ἐφαρμογῆς τῶν θεωριῶν τοῦ πρώτου μέρους τῆς μελέτης μας στὴν πράξη, πόσο εὐκολὴ εἶναι ἡ μετάβασή μας ἀπὸ τοὺς παλινοὺς τριμμένους δρόμους στὶς ζωντανὲς γραμμές, ποὺ θὰ ὀδηγήσουν τὸ παιδί στὴν ἁρμονικὴ ἀνάπτυξη ὅλων τῶν δυνάμεών του καὶ θὰ τὸ κάμουν μιὰ ἱκανὴ προσωπικότητα γεμάτη ζωὴ καὶ δράση.

Θὰ ἀναλύσουμε μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες μερικὲς ἐνότητες ἐργασίας καὶ θὰ τὶς παρουσιάσουμε ὅπως ξετυλίγονται κάθε μέρα στὴν ἐργασία τοῦ σχολείου.

Πρέπει ἀπὸ τώρα νὰ τονίσουμε πὺς δὲ δίνομε καλοῦπι ποὺ μέσα του πρέπει νὰ χυθῆ κάθε σχολικὴ ἐργασία, ὅπως γίνονταν κάποτε μὲ τὶς ὑποδειγματικὲς διδασκαλίες. Δίνομε γενικὲς γραμμὲς ποὺ χαράσσονται ἀνάλογα μὲ τὴν ἐπιδεξιότητα τοῦ δασκάλου, μὲ τὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ μαθητοῦ, μὲ τὴν ὕλη, μὲ τὸν

Ίδιαίτερο χαρακτήρα τοῦ τόπου, με τις ἐξωτερικὲς συνθήκες τοῦ σχολείου καὶ τὰ μέσα ποὺ διαθέτει.

Δὲν ἔχομε κάμει δυστυχῶς δοκιμὲς στὴν Ἑλλάδα, γιατί μᾶς δεσμεύουν οἱ Νόμοι τοῦ κράτους. Εἶναι γνωστὸ πῶς ἀπὸ ὅλα τὰ Διδασκαλεῖα τοῦ κράτους μόνο στὸ Μαράσλειο ποὺ κυβερνᾶται ἀπὸ δικούς του Νόμους, μπόρεσαν νὰ γίνουν δοκιμὲς. Ὅλα τὰ ἄλλα διδασκαλεῖα, ἀδιάφορο ἂν τὸ προσωπικὸ τους ἔχει ποτισθῆ με τις νέες εκπαιδευτικὲς θεωρίες καὶ τις διδάσκει πάντοτε μέσα στὸ πλῆθιο ποὺ χαράττουν οἱ Νόμοι τοῦ κράτους, στὴν πράξη δὲν μποροῦν νὰ ἐργασθοῦν ἐλεύθερα καὶ συγχρονισμένα. Οἱ ἴδιοι Νόμοι ποὺ κυβερνοῦν ὅλα τὰ δημοτικά σχολεῖα τοῦ κράτους, κυβερνοῦν καὶ τὰ πρότυπα τῶν διδασκαλείων, τὸ ἴδιο ὑλικὸ προσφέρεται καὶ στίς δυὸ κατηγορίες σχολείων με τὴν ἴδια πάντοτε τακτοποίηση. Τὰ δὲ πρότυπα τῶν μονοταξίων Διδασκαλείων εὐρίσκονται τόσο ἀπὸ ἀποψη ἐργασίας καθὼς καὶ ἀπὸ διοικητικὴ ἀποψη σὲ πολὺ χειρότερη θέση.

Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου παράξενο πῶς δὲν ἔχομε σχετικὲς ἐργασίες ἀπὸ δικές μας δοκιμὲς καὶ πῶς οἱ ἐνότητες ἐργασίας ποὺ θὰ ἀναλύσω δὲν εἶναι παρμένες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τοῦ παιδιοῦ, ἐκτὸς τῆς τελευταίας.

Μὲ κάποια στενοχώρια τὸ δηλώνω εἶναι ἐργασίες παρμένες ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ γερμανικοῦ λαϊκοῦ σχολείου. Ἀκούω τοὺς ἐπικριτὲς νὰ διαμαρτύρονται οὐφ ἀδερφέ! ἔμεῖς ἔχομε δική μας ζωὴ, εἴμαστε ἄλλοι ἄνθρωποι, βρισκόμαστε κάτω ἀπὸ ξεχωριστὲς συνθήκες ζωῆς καὶ κοινωνίας, καὶ ἔχομε με ἄλλα λόγια ἄλλη ψυχροσύνηση. Τὰ παραδέχομαι ὅλα πέρα γιὰ πέρα. Τίποτε ὅμως δὲν μᾶς δεσμεύει, μάλιστα μᾶς ἐπιβάλλεται, νὰ πάρωμε ἀπὸ ὅ,τι ἐφαρμόζεται ἔξω, κάθε τι τὸ ἀπόλυτο καὶ τὸ γενικὸ καὶ νὰ τὸ προσαρμόσωμε στὴ ζωὴ μας. Ἄν ἡ πείρα μᾶς βοηθήση νὰ δημιουργήσωμε κάτι τὸ ξεχωριστὰ δικό μας τόσο τὸ καλύτερο.

Εἰκόνες ἀπὸ τὴν πρόξην τοῦ σχολείου ἐργασίας σὲ ἓνα σχολεῖο τῆς ὑπαίθρου.

Γιὰ τὸν 1ο καὶ 2ο σχολικὸ χρόνο.

1. Στὴν κερασιά.— Ἐποχὴ κερασιῶν.

(Ἐργασία γιὰ μιὰ ἐβδομάδα).

Σὲ μικρὴ ἐκδρομὴ βρισκόμαστε κάτω ἀπὸ μιὰ μεγάλη κερασιά.

* Μ. Ἄ! Δέτε δέτε τί ὄμορφα κεράσια !!

Τὰ παιδιὰ παρατηροῦν με θαυμασμό, ποὺ τὸν ἐκδηλώνουν με φωνές, χαρὲς καὶ ξεφωνήματα.—Καθορίζουν πῶς στὴν παρέκει κερασιά δὲν εἶναι διύλου κεράσια.

1 Μ. Αὐτὴ ἡ κερασιά δὲν θάχε διόλου ἄνθη!

2 Μ. Τὰ δικὰ μας κεράσια δὲν γένηκαν ἀκόμη.

3 Μ. Σὲ κείνο τὸ κλαδάκι μερικὰ κεράσια εἶναι σκασμένα.

1 Μ. Ὁ μπαμπᾶς μου εἶπε πῶς τὰ κεράσια χάλασαν ἀπὸ τὴ βροχή.

2 Μ. Εἶναι καιρὸς πιά νὰ τὰ μαζέψουν.

3 Μ. Ναί! γιατί θὰ τὰ φᾶν τὰ σπουργίτια καὶ τὰ ἄλλα πουλιά.

1 Νά! Σ' ἐκεῖνο τὸ κλαδάκι εἶναι ἓνα κεράσι φαγωμένο.

2 Μ. Πῶ! πῶ! σὲ κείνο τὸ κλαδάκι βλέπω ἓνα ποὺ εἶναι μόνο τὸ κουκούτσι (τρέχει καὶ δείχνει στὰ ἄλλα παιδιὰ)

Δ. Ἄς δοῦμε ὅλοι μαζί ἐκείνην τὴ γεμάτη κερασιά καλά! θαρρῶ πῶς αὔριο θὰ εἶναι ἄδεια.

Μ. Γιατί; θὰ τὰ μαζέψουν σήμερα; Δ. Ἔτσι ἄκουσα.

1 Μ. Νὰ εἴχαμε δυὸ κεράσια!

Μ.=μαθητῆς. Δ.=δάσκαλος.

2 Μ. Ἐγὼ ἔφαγα πολλὰ κεράσια στὸ σπῆτι.

3 Μ. Καὶ γώ!

4 Μ. Καὶ γώ!

Δ. (Κόβει λίγα κεράσια ἀπὸ τὰ πιὸ χαμηλὰ κλαδιά.)

Μόνο ἀπὸ δυὸ θὰ δώσω στὸ καθένα νὰ τὰ δοκιμάσετε! ἔχετε ὕστερα ἀπὸ τὰ κεράσια ἂν πῆ κανεὶς νερό;

Μ. Πονεῖ ἡ κοιλιὰ του.

Δ. Μοιράζει στὰ παιδιά τὰ κεράσια. (Τὰ παιδιά τρώγουν.)

Μερικὰ παιδιά τρίβουν τὴν κοιλιὰ ἀπὸ εὐχαρίστηση.

Σ' αὐτὸ τὸ ἀναμεταξὺ πῆρε κάθε παιδί ἀκόμη μερικά.

1 Μ. Ἐμένα εἶναι δυὸ μαζί.

2 Μ. Ἐμένα τρία.

Παρόμοιες ἐκδηλώσεις καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα παιδιά.

3. Μ. Κύριε, ὕστερα νὰ κάμουμε κεράσια μὲ πλαστιλίνη.

Δ. Ἐνα παιδάκι ἔροξε ἓνα κεράσι κατὰ γῆς.

Μ. Καὶ πάτησε ἀπάνω καὶ τόσκασε!

(Ἐνα ἄλλο παιδάκι σηκώνει ἀπὸ τὴ γῆ τὸ σκασμένο κεράσι).

2 Μ. (Παρατηρεῖ καλὰ)· γιὰ δέτε, ὅλο τὸ ζουμί βγήκε ἔξω!

3 Μ. Εἶναι κόκκινο σὰν αἷμα!

Ἄρα τὰ παιδιά βλέπουν καλὰ τὸ κόκκινο χροῶμα τοῦ κεραιοῦ· ὕστερα μετροῦν τὰ κεράσια ποὺ πῆραν.

1 Μ. Ἐγὼ ἔχω 6.

2 Μ. Ἐγὼ ἔχω μόνο 4.

3 Μ. Ἐγὼ μόνο 3.

4 Μ. Ἐγὼ 7.

3 Μ. (ποὺ ἔχει μόνο 3), Ἄφοῦ ἔχεις 7 δόσε μου λίγα ἀκόμη.

Δ. Κάθε παιδί πρέπει νὰ ἔχη 5 κεράσια. Πόσο πρέπει νὰ σοῦ δώσουν ἀκόμη;

(Μ. τοῦ 1 * ἔτ. μετρᾷ ἀπὸ τὰ 3 ὡς τὰ 5 καὶ ζωγραφίζει.)

* Μ. 1 Σχ. ἔτ.—Μαθητὴς τοῦ πρώτου σχολικοῦ ἔτους.

Μ. 2 Σχ. ἔτ.—Μαθητὴς τοῦ δευτέρου σχολ. ἔτους.

Ἀριθμητικὴ ἐπιξεροασία τῆς ἐνότιας.

καθὼς συνείδησε στὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς, τὰ κεράσια ποὺ λείπουν στὸν ἀέρα.

1 Μ. Ἀκόμη δύο.

2 Μ. 2 σχ. ἔτ. Ἡ Ε... ἔχει 7· αὐτὴ πρέπει νὰ δώσῃ 2.

2 Μ. Νὰ τὰ δώσῃ στὸ Γ...

(Ἡ Ε... δίνει δυὸ κεράσια ἀπὸ τὰ δικά της. Μερικὰ παιδιά μόνα τους κάμνουν τὴν προσθαφαίρεση γιὰ νὰ φθάσουν ὅλα στὰ 5. Ὅσα κεράσια λείπουν τὰ συμπληρώνει ὁ δάσκαλος. Γίνονται ἀκόμη μερικὲς ἀσκήσεις στὴ μέτρηση. Τὸ πρῶτο σχολικὸ ἔτος μετρᾷ μαζί, ὅσο τοῦ ἐπιτρέπει ἡ γνώση τῶν ἀριθμῶν ποὺ ἔχει.)

Στὸ διάλειμμα τρῶνε τὰ παιδιά ψωμί ἀλειμμένο μὲ βούτυρο καὶ λίγα κεράσια.—Μερικὰ τρέχουν μὲ χαρὰ μὲ σκολαρίκια ἀπὸ κεράσια στ' αὐτιά.

Δ. Μὴ ρίχνετε ὅμως τὰ πράσινα ξυλάκια τῶν κεραιοῦν. Πρέπει νὰ τὰ μαζέψουμε, γιὰτι θὰ τὰ χροιασθοῦμε.

Ἐπιστροφὴ στὸ σχολεῖο μὲ γέλοια, φωνὲς καὶ τραγοῦδια! Μέσα στὴν τάξη.

Μ. Τώρα νὰ κάμουμε κεράσια μὲ πλαστιλίνη.

Μοιράζονται ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῆς κάθε ομάδας τὰ κουτιά μὲ τὴν πλαστιλίνη.

1 Μ. Καλύτερα θὰ ἦταν νὰ χαμε κόκκινη πλαστιλίνη!

Δ. Γιατί;

1 Μ. Γιατί τὰ κεράσια εἶναι κόκκινα.

Δ. Ναι! πόσο ὁμορφο εἶναι τὸ κόκκινο χροῶμα τους! δέτε το καλά!

Θυμηθῆτε πῶς εἶπε ὁ Α. τὴν ὥρα ποὺ στεκόμαστε κάτω ἀπὸ τὴν κεραιοῦ;

2 Μ. Τί ὁμορφα κόκκινα κεράσια! (Ἐπανάληψη τῆς πρότασης χωριστὰ ἀπὸ κάθε παιδί, καὶ ὅλα μαζί.)

Τὰ παιδιά ετοιμάζονται γιὰ τὴ δουλειά, παίρνουν κομμάτια ἀπὸ πλαστιλίνη, ἔχουν ἀπὸ ἓνα χονδρὸ χαρτόνι μπροστὰ τους.

Ἀντίληψη τοῦ χροῶματος.

3 Μ. Τόσο κόκκινη σάν τὸ κεράσι δὲν εἶναι ὅμως ἡ πλαστιλίνη μας.

Ἐνα παιδάκι ποὺ δὲν ἔφαγε ἀκόμη τὰ κεράσια του κάμνει σύγκριση ἀνάμεσα στὸ χρώμα τοῦ κερασιοῦ καὶ τῆς πλαστιλίνης. Μερικὰ παιδιὰ μαζεύονται γύρω στὸ παιδί καὶ λὲν τὴ γνώμη τους. Στὸ τέλος ἀποφασίζουν.

1 Μ. Ἡ πλαστιλίνη μας δὲν εἶναι τόσο κόκκινη σάν τὸ κεράσι. Ἀφοῦ ὅμως δὲν ἔχομε ἄλλη πιὸ κόκκινη πλαστιλίνη, καλὴ εἶναι κι' αὐτὴ μὲ τὸ κεραμιδι χρώμα.

Κάθε παιδί ἀρχίζει νὰ δουλεύη τὸ κομμάτι τὴν πλαστιλίνη ποὺ κρατεῖ στὰ χέρια του. Τὰ παιδιὰ τοῦ 1ου σχολ. ἔτ. κάμνουν τὴν ἴδια ἐργασία ὅπως καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ 2ου.

Μὲ τὸ ζύωμα καὶ τὸ κύπημα τῆς πλαστιλίνης προσπαθοῦν νὰ τῆς δώσουν στρογγυλὸ σχῆμα. Ὑστερα τὴν παίρνουν μέσα στὶς παλάμες καὶ τὴν τρίβουν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές.

1 Μ. Γελᾶ! τί ὄμορφες μπίλλιες ποὺ γίνονται! (Τὸ σχῆμα τῆς μπίλλιας ἔγινε ἀπὸ τὰ παιδιὰ δῶ καὶ λίγες μέρες.)

2 Μ. Σὺ τὴν κάμνεις πολὺ ὄμορφη καὶ στρογγυλή.

1 Δ. Δές, δὲν εἶναι ὄμορφη;

(Δὲ δίδεται μεγάλη προσοχὴ στὸ τέλειο τοῦ σχήματος.)

Δ.—Ρίχνει κάποτε ματιές στὶς ομάδες ποὺ ἐργάζονται καὶ κάποτε πιέζει μερικὰ ἀπὸ τὰ κεράσια μὲ τὸ δάκτυλό του.—Ναὶ παιδιὰ, κάτι λείπει ἀπὸ τὰ κεράσια μας!

1 Μ. Δὲν ἔχουν μέσα κουκούτσι.

Δ. Τὰ κεράσια ὅμως ἔχουν μέσα κουκούτσι.

4 Μ.—Ποὺ ἔχει ἀκόμη τὰ κεράσια του, φωνάζει μὲ χαρά.—Ἐγὼ κύριε, κρατῶ στὴ τσέπη τὰ δικά μου κεράσια.

(Ζητεῖ καὶ παίρνει τὴν ἄδεια νὰ τὰ φάγη γιὰ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ κουκούτσια.)

5 Μ. (Μὲ λύπη.) Τί κοῖμα ἐμεῖς τὰ ρίξαμε στὸ δρόμο!

Δ. Θὰ σᾶς πῶ αὐριο μιὰ ἱστορία γιὰ ἓνα παιδάκι ποὺ ἔρριγε τὰ κερασσοκούκوتσα στὸ δρόμο.

Ἡ πλαστικὴ ἐργασία προχωρεῖ, ὥσπου νὰ πλάσῃ κάθε

Χεροτεχνία.
Πλαστικὴ ἀναπαραστάσι τοῦ κερασιοῦ.

Γλωσσικὴ ἐπεξεργασία
τῆς ἐνότητος.

παιδί 5 κεράσια. Μερικὰ παιδιὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ μίσχους ξυλάκια.

1 Μ. Κύριε τὰ κρατούνια αὐτὰ εἶναι πολὺ σκληρά.

2 Μ. Τότε νὰ πάρωμε πιὸ λεπτά.

1 Μ. Ἄ! ξέρω! — Παίρνει τοὺς μίσχους ἀπὸ τὴ τσέπη του καὶ τοὺς μπήγει στὸ κεράσι ἀπὸ πλαστιλίνη —

2 Μ. Θὰ τὸ κάμω καὶ γώ.

3 Μ. Καὶ γώ

Ἄλλα τὰ παιδιὰ ψάχνουν καὶ βρίσκουν τὰ κρατούνια ἔκτος ἀπὸ τὰ παιδιὰ ποὺ τὰ ρίξαν στὸ διάλειμμα.

Δ. Ὁ Κ. δὲν ἦταν πρωτύτερα εὐχαριστημένος μὲ τὸ χρώμα τῆς πλαστιλίνης.

1 Μ. Γιατί δὲν εἶναι τόσο κόκκινη σάν τὸ κεράσι.

Δ. Πέστε μου, γιατί εἶναι καλὰ τὰ κεράσια;

Μ. Εἶναι καλὰ γιατί εἶναι γλυκά.

1 Μ. Τὰ κεράσια εἶναι καλὰ.

Ἄ Δ. γράφει στὸν πίνακα. «Καλὰ κεράσια».

2 Μ. Τὸ γράφω καὶ γώ.

Δ. Γράψε καὶ σὺ Μ. . . .

1 Μ. Ἡ Μαρίκα γράφει καλὰ κεράσια.

Τὰ παιδιὰ διαβάζουν **κεράσια**. Ἡ θέση τῶν στοματικῶν ὀργάνων εἶναι σὲ μερικὰ παιδιὰ λάθος. (Κακὴ προφορά.)

Δ. Ὅλα μαζὶ τὰ παιδιὰ πέστε κεράσια. Νὰ ξεχωρίσῃ κάθε φωνίτσα κ-ε-ρ-ά-σ-ι-α.

1 Μ. 1 σχ. ἔτ. Μέσα στὸ λογάκι εἶναι ἓνα **φτυαράκι**.

2 Μ. Ἐνα ρ.

Μ. (2 σχ. ἔτ.) Θὰ τὸ γράψω στὸ τετράδιό μου. Τὸ γράφει «καλὰ κεράσια.»

Οἱ μικροὶ ζωγραφίζουν τὸ γράμμα ρ στὸν πίνακα.

Ἄλλα παιδιὰ τοῦ 1 σχ. ἔτ. σμίγουν τὸ ρ μὲ ἄλλο γνωστὸ φωνῆεν.

2. Ἡμέρα

Ἐξέταση καὶ κριτικὴ πάνω στὴ γραμμικὴ ἐργασία

Τὰ παιδιὰ δούλεψαν μόνα τους στὸ σπίτι. Δείχνουν τὸ ἕνα στὸ ἄλλο τὰ ρ ποὺ ἔγραψαν στὶς πλάκες τους. Ἐδῶ καὶ κεῖ βλέπει ὁ δάσκαλος μερικὰ ρ γραμμένα στραβά. Τὰ παιδιὰ τοῦ 2 σχ. ἔτ. ἔχουν γράψει τὴν πρόταση «καλὰ κεράσι». Εἶναι τὰ δικὰ μου καλὰ γραμμένα; Ἀυτὴ ἢ φράση ἀκούεται συχνὰ ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιὰ μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση καὶ ἐνθουσιασμό. Καὶ σήμερα στρέφεται ἡ προσοχὴ τῶν παιδιῶν στὴ θέση τῶν μερῶν τοῦ ρ μέσα στὶς γραμμές. Πολλὰ παιδιὰ σηκώνονται καὶ γράφουν στὸ μεγάλο πίνακα πρὸ πάντων τὰ παιδιὰ τοῦ 1 σχ. ἔτους.

Ἄσκηση

1 Μ. Ἐγραψα 5 ρ (δείχνει τὴν πλάκα του) καὶ τὰ ἄλλα παιδιὰ μετροῦν πόσα ἔγραψαν.

Τοῦ πρώτου ἔτους τὰ παιδιὰ ἀρχίζουν ἐργασία μὲ κλωστή-τσες χρωματιστές: πάνω στὸ τραπέζι κάμνουν τὸ γράμμα ρ.

Τὸ 2 σχ. ἔτος ἀσκεῖται τέλος στὸν πίνακα μὲ τὴ γνωστὴ φράση «καλὸ γλυκὸ κεράσι, κόκκινο σὰν αἷμα» κ.λ.π.

1 Μ. Κύριε χθὲς μᾶς εἶπες πὼς θὰ μᾶς πῆς μιὰ ἱστορία.
Δ. Ναι σᾶς τὸ ὑποσχέθηκα.

Ὁ δάσκαλος διηγεῖται γιὰ ἕνα παιδιὸ ποὺ ἀγαποῦσε τὸ σχολεῖο τόσο, ὅσο τὰ παιδιὰ τῆς 3 τάξης, ποὺ ζωγράφιζε, ἔπλαθε, λογάριαζε, ἔγραφε καὶ ἄκουε ἱστορίες μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση. Γιὰ κακὴ του ὅμως τύχη τὸ καλὸ αὐτὸ παιδιὸ κάθησε μερικὲς ἑβδομάδες στὸ κρεβάτι μὲ δεμένο τὸ πόδι του. Πόνους πέ-
ρασε πολλοὺς καὶ μεγάλους.

1 Μ. Θὰ πεσε κάτω.

2 Μ. Θὰ γκρεμιστήκε ἀπὸ τὴ σκάλα.

3 Μ. Θὰ πεσε ἀπ' τὸ κάθισμα.

Τὰ παιδιὰ σ' αὐτὸ τὸ μέρος συνδέουν μὲ τὴ διήγηση λογιῶν λογιῶν γεγονότα ἀπὸ τὴ ζωὴ τους. Ὁ Δ. διηγεῖται πα-

Πρώτη διήγηση ἀπὸ τὸ δάσκαλο.

ρακάτω. Τὸ παιδιὸ ἀνέβηκε στὴ σκάλα τοῦ σπιτιοῦ, κρατώντας στὸ χέρι ἕνα γεμάτο καλάθι. Μ πῆγε νὰ φωνίση. Δ πάτησε στὸ πάνω πάνω σκαλοπάτι, γλύστρησε, ἔπεσε κάτω στὴ σκάλα καὶ ἔσπασε τὸ πόδι του. Φωνές! Ἡ μητέρα τρέχει μὲ φωνές καὶ κλάμματα καὶ ἄλλοι γειτόνοι μέσα ἀπὸ τὸ σπίτι ἔτρεξαν νὰ βοηθήσουν. Ἐρχεται ὁ γιατρός, ἐξετάζει τὸ κτύπημα. Πόνοι, κλάμματα. Τὸ παιδιὸ πάτησε πάνω σὲ ἕνα κουκούτσι τοῦ κεραιοῦ καὶ γλύστρησε.

Γλωσσικὴ ἐργασία.

Τὰ παιδιὰ φθάνουν μόνα τους στὰ συμπεράσματα. Μὴ κατὰ γῆς τὰ κουκούτσια. Φύλαγμα μέσα στὸ χαρτί, ἢ στὶς τσέπες, ρίξιμο στὸ κουτὶ τῶν σκουπιδιῶν, στὴ φωτιά, συμβουλὴ ἀπ' τὴ μητέρα.

Ὁ Δ. γράφει στὸν πίνακα «Μὴ κάτω τὰ κουκούτσια».

Γλωσσικὴ ἄσκηση ἕνα ἕνα παιδιὸ καὶ ὅλα μαζί.

2 σχ. ἔτ. Καταχώρηση τῆς πρότασης στὸ σημειωματάριο.

Γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ 1 σχ. ἔτους βγαίνει ἀπ' αὐτὴ τὴ γλωσσικὴ ἄσκηση ἢ φωνὴ τοῦ κ, ποὺ τὸ παρομοιάζουμε ἐξωτερικὰ μὲ κάποιον ἀντικείμενο.

Τὴν ὥρα ποὺ τὸ 2 σχ. ἔτος γράφει τὴν πρόταση, ἀσκεῖται τὸ 1 σχ. ἔτ. στὴ γραφὴ τοῦ κ πάνω στὸ μεγάλο πίνακα.

1 Μ. Στὸ βιβλίο μας εἶναι τέτοιες φωνίτσες κ.

Ἐξέταση τοῦ γράμματος ἀπ' τὰ παιδιὰ μέσα στὸ βιβλίο.

Τὰ παιδιὰ διηγοῦνται τὸ πάθημα μὲ ζωντανὰ χρώματα.

Ἀπὸ τὰ παιδιὰ τοῦ 2 σχ. ἔτ. διαβάζεται ἡ ἱστορία.

Διήγηση ἀπὸ τὰ παιδιὰ καὶ ἄσκηση στὴν ἀνάγνωση

3 Ἡμέρα.

1 Μ. Κύριε χθὲς ἔφαγα στὸ σπίτι κεράσια κομπόστα, τὰ ἔκαμε ἡ μαμά μου.

Δ. Πόσες ὀκάδες ἔφαγες Γ...;

1 Μ. (Γελᾷ μὲ θόρυβο). Ὅκάδες; Νά! ἔφαγα ἕνα τόσο

Αριθμητική επέξεργασία της ενότητας με ἰχνογράφηση.

μικρὸ πιατάκι γεμάτο. Θὰ ἦταν καμμιά δεκαπενταριά.

Δ. Δὲ θὰ τὰ μέτρησες καλά.

1 Μ. Δὲ μπορούσα γιατί τὸ ἓνα κεράσι ἦταν πάνω στὸ ἄλλο μέσα στὸ πιάτο.

Δ. Ζωγράφισέ τα πάνω στὸν πίνακα. Τὸ παιδί ζωγραφίζει ἓνα πιάτο (κύκλο) μὲ καμμιά 15θιά κεράσια, (μικρούτσικους κύκλους.) Τὰ παιδιὰ μετροῦν τὰ κεράσια μέσα στὸ πιάτο.

Δ. Καὶ ὁ πατέρας σου πόσα ἔφαγε ;

1 Μ. Ἄ! ἐκεῖνος ἔφαγε πὺδ πολλὰ ἀπὸ μένα γιατί εἶναι πὺδ μεγάλος· καὶ ἡ μητέρα μου καὶ τὰ μεγαλύτερά μου ἀδέλφια.

Μ. Καὶ μεῖς μπορούμε νὰ ζωγραφίσουμε τέτοιο ἓνα πιάτο γεμάτο κεράσια.

Δ. Πάρετε λοιπὸν κιμωλία.

Βιαστικά καὶ μὲ χαρὰ τρέχουν τὰ παιδιὰ στὸ μεγάλο πίνακα.

Δ. Τὰ μικρά μας παιδάκια ; (Τοῦ 1 σχ. ἔτ.)

1 Μ. 2 σχ. ἔτ. Αὐτοὶ νὰ κάμνουν κεράσια μὲ πλαστιλίνη. Χθὲς δὲν τὰ εἶχαν τόσο καλά· (φυσικὰ αὐτὴ ἡ σκέψη ἀρέσει στοὺς μικρούληδες, γιατί χθὲς ἤθελαν ἀκόμη λιγάκι νὰ δουλέψουν μὲ τὴν πλαστιλίνη). Τὰ μικρὰ κουτάκια χρησιμεύουν γιὰ πιάτα.

Δ. Σεῖς μικρούληδες θὰ κάμετε 5 κεράσια σὲ κάθε πιατάκι.

1 Μ, 1 σχ. ἔτ. Πάλι μὲ κρατούνια ;

Δ. Βέβαια· μπορείτε νὰ μπήξετε στὸ κάθε κεράσι ἀπὸ ἓνα κρατοῦνι.

Πάνω στὸν πίνακα ζωγραφίζονται ἓνα σωρὸ πιάτα μὲ κεράσια ἀπὸ τὸ 2 σχ. ἔτ.

Δ. Δὲ μετρήσατε ὅμως σὲ κάθε πιάτο πόσα κεράσια εἶναι ;

1 Μ. Μόνο 12.

Δ. Πῆς καλά τὴν ὁμιλία σου

1 Μ. Ἐζωγράφισα 12 κεράσια μέσα στὸ πιάτο.

Πλαστική επέξεργασία τῆς ενότητας.

Δ. Σ' ἐκεῖνο ;

2 Μ. Ἐζωγράφισα 18 κεράσια μέσα στὸ πιάτο.

Δ. (δίνει τὸ δείχτη σ' ἓνα παιδάκι). Θὰ δείχνης τὰ πιάτα καὶ τὰ ἄλλα παιδιὰ, θὰ λὲν κατὰ σειρά πόσα κεράσια εἶναι μέσα σὲ κάθε πιάτο.

Ἄμέσως ἀρχίζουν τὰ ἐμπόδια καὶ τὰ λάθη, γιατί τὸ κάθε παιδί πρέπει νὰ μετρήσῃ τὰ κεράσια τοῦ ἄλλουνοῦ.

1 Μ. Δὲ μπορούμε τόσο γρήγορα νὰ τὰ μετρήσωμε.

Δ. Ἄλλες φορὲς μπορούσατε γρήγορα.

2 Μ. Ναι, γιατί τὰ κεράσια μέσα στὸ πιάτο εἶναι τὸ ἓνα κάτω ἀπ' τὸ ἄλλο.

3 Μ. Ἐπρεπε νὰ ἦταν μεγάλες σειρές, τότε θὰ μετρούσαμε καλύτερα.

Δ. Ἀφοῦ θέλετε ζωγραφίσετέ τα στὴ σειρά, νὰ ἀφήνετε ὅμως τόπο ἀνάμεσα στὰ κεράσια νὰ μὴ κολλήσουν.

Ζωηρὸ ζωγράφημα ἀρχίζει πάλιν, στὴ σειρά ὅμως τὰ κεράσια.

1 Σχ. ἔτ. ἔπλασε τὰ 5 κεράσια μὲ κρατούνια. Ὅσα παιδιὰ δὲν εἶχαν φυσικὰ κρατούνια μεταχειρίσθηκαν κομματάκια ἀπὸ λεπτὸ σύρμα, τοῦ ἴδιου μάρκους, πὺδ τοὺς τὰ ἔδωκε ὁ δάσκαλος.

Τὰ 5 κεράσια δέθηκαν δυὸ δυὸ ἢ ἀπὸ τρία μαζί.

Τὸ ἓνα παιδί ἔκαμε δυὸ κεράσια καὶ 3 μαζί, τὸ ἄλλο δύο ἀπὸ δύο καὶ ἓνα χωριστά· τὸ ἄλλο τέσσερα μαζί καὶ 1 χωριστά. Οἱ γειτόνοι βοηθήθηκαν σ' αὐτὴν τὴν ἐργασία. Τὰ σημερινὰ κεράσια γίνηκαν καλύτερα ἀπὸ τὰ χθεσινὰ. Τὰ κεράσια θὰ φυλαχθοῦν σύμφωνα μὲ ἐπιθυμία τῶν μικρῶν.

Τὸ 2 σχολ. ἔτος διαβάζει μιὰ ὁμορφή ἱστορία γιὰ τοὺς τομηροὺς σπουργίτες πὺδ μᾶς κλέβουν τὰ κεράσια· (βιβλιοθήκη τοῦ σχολείου).

Τὸ 1 σχ. ἔτος ἀκούει τὴν ἱστορία.

Ἡ ἡμέρα τελειώνει μὲ παιγνίδια.

*Ανάγνωσι

4 Ἡμέρα.

Συνεχίζεται ἡ ἀριθμητικὴ ἐπεξεργασία τῆς ἐνοτήτας.

Τὰ παιδιά τοῦ 1 σχ. ἔτ. δείχνουν τὴν πλαστικὴ τους ἐργασία.

Σηκώνουν ψηλὰ κατὰ σειρὰ τὰ δεμένα κεράσια καὶ τὰ χωριστὰ καὶ λέν πόσα κρατοῦν στὸ χέρι. Τὰ ἄλλα παιδιά κάμνουν τὴν ἐργασία τῆς πρόσθεσης. Λοιπὸν ;

1 Μ. 1 κεράσι, 2 κεράσια, 2 κεράσια, κάμνουν 5 κεράσια.

2 Μ. 1 κεράσι καὶ 4 κεράσια κάμνουν 5 κεράσια.

3 Μ. 2 κεράσια καὶ 3 κεράσια εἶναι 5 κεράσια.

Μερικὰ παιδιά τοῦ 2 σχ. ἔτ. ζωγραφίζουν τὰ παραπάνω προβλήματα στὸν πίνακα μὲ ἀπλὰ δακτυλιδάκια. $0+00+00$; $0+0000$; $00+000$;

Μ 1 σχ. ἔτ. Καλὰ ποὺ θὰ ἦταν νὰ τὰ ζωγραφίζαμε κόκκινα !

Δ. Πάρετε λοιπὸν σεῖς μικροὶ τὶς χρωματιστὲς κιμωλίες.

Μ 2 σχ. ἔτ. Ὁ Ι.. ζητᾷ νὰ ζωγραφίσῃ τὰ κεράσια μὲ γαλάζιο χρώμα.

2 Μ. Καὶ ἡ Α. πῆρε πράσινη κιμωλία.

Μ. 1 σχ. ἔτ. Ἡ πράσινη μπογιὰ εἶναι πιὸ ὀμορφη.

Μὲ τὴ συζήτηση καθορίζεται πῶς ὑπάρχουν ἀνοιχτά, κίτρινα, κόκκινα, βαθεῖα κόκκινα (σὰν μαῦρα) καὶ ἄσπρα κεράσια.

Ψάχνουμε ὅλοι μαζὶ νὰ βροῦμε κουμάτια κιμωλίες ἀπὸ τέτοια χρώματα γιὰ τοὺς μικροῦληδές μας, ποὺ ἀρχίζουν ἀμέσως τὴ δουλειὰ μὲ ἐνθουσιασμό.

Μ 2 σχ. ἔτ. Κάμνει τὴν πρόταση νὰ κάμῃ προβλήματα μὲ ζωγραφισμένα κεράσια.

Δ. Ἄρχισε λοιπὸν ἀμέσως.

1 Μ. 10 κεράσια $+5=15$ κεράσια.

2 Μ. $10+9=19$ κεράσια.

3 Μ. $10+2=12$ κεράσια.

4 Μ. $10+10=20$ κεράσια.

5 Μ. Τέτοια προβλήματα θὰ γράψω καὶ ἄλλα στὸ σπίτι μου.

Καὶ ἄλλα παιδιά δηλώνουν πῶς θὰ ἐργαστοῦν πῖνω σὲ τέτοια προβλήματα.

Δ. Γιὰ νὰ μὴ ξεχάσετε, μορεῖτε νὰ γράψετε ἀπὸ ἓνα πρόβλημα ὀμορφα καὶ τακτικὰ μέσα στὸ τετραδίό σας. Γίνεται.

Δ. Τώρα ἄς θυμηθοῦμε τὸ ὀμορφό μας καλοκαιρινὸ τραγουδάκι.

Μ. Τρα-λα-ρά, ἡ ἀνοιξη κοντά, λα ρα λα λά.

2 Μ. Νὰ τὸ τραγουδήσωμε κύριε !

Δ. Ναί, μὰ πρέπει νὰ προσέχετε, νὰ ἀνοίγεται καλὰ τὸ στόμα στὸ τρα-λα-ρά. Γίνεται ἐκτέλεση τοῦ τραγουδιοῦ.

2 Μ. Τώρα τὸ τραγουδάκι τῆς ἐκδρομῆς. Εἶναι ὅμως ἡ ὥρα τῆς ἐργασίας περασμένη, μαζεύομε τὰ πράγματά μας καὶ φεύγομε γιὰ τὸ σπίτι μὲ γέλοια, χαρὲς καὶ τραγούδια.

5 Ἡμέρα.

Μερικὰ παιδιά ζωγράφισαν στὸ σπίτι δένδρα κερασιάς.

1 Μ. Ὁ Π. ζωγράφισε πάνω στὸ δένδρο 25 κεράσια.

Δ. Εἶναι ἀληθινὰ τόσα ;

1 Μ. Τὰ μετρήσαμε μαζὶ· εἶναι τόσα.

Δ. Τώρα θὰ ζωγραφίσω καὶ γὼ ἓνα δένδρο στὸν πίνακα. Τὰ παιδιά παρακολουθοῦν τὸ δάσκαλο μὲ μεγάλη προσοχή.

2 Μ. Πῶ ! πῶ ! τὸ δένδρο σας κύριε εἶναι χιονισμένο.

3 Μ. Γελᾷ. Τί λὲς ἐσύ ; αὐτὸ εἶναι μιὰ κερασία μὲ ἄνθια.

4 Μ. Τέτοιο δένδρο κολλήσαμε πάνω στὸ χαρτί.

3 Μ. Πάγω νὰ τὸ φέρω ἀπ' τὸ κουτί μου.

Ἐποδειγματικὴ ἔγνογραφησὴ ἀπὸ τὸ δάσκαλο.

Δ. Ἡ Π. εἶπε τσ.

4 Μ. Θέλει νὰ πῆ ὄχι !

Δ. Εἶναι καλύτερα νὰ λέγη ὄχι καὶ νὰ μὴ λέγη τσ.

Κάθε ομάδα εἶχε κόψει ἓνα ἀνθισμένο δένδρο ἀπὸ χαρτί καὶ τὸ κόλλησε πάνω σὲ μαῦρο χαρτόνι, γιὰ ρίζα κόλλησε σκοῦρες κόκκινες λουρίδες, γιὰ ἀνθή κόλλησε στρογγυλοῦσικες ἐπιφάνειες ἀπὸ ἄσπρο χαρτί.

Δ. Ὁ Φ. εἶπε, τὸ δένδρο σας εἶναι χιονισμένο. Πόσο ὁμορφα τὸ εἶπε !

1 Μ. Βέβαια εἶναι ἄσπρο σὰν χιόνι.

Δ. Πές τε το καὶ σεῖς. Γίνεται ἄσκηση στὴν πρόταση.

Οἱ ἐργασίες τοῦ κολλήματος τοῦ ἀνθισμένου δένδρου παίρονται μέσα ἀπὸ τὰ κουτιά ἀπὸ μερικὰ κορίτσια.

Δ. Αὐτὰ τὰ σκοῦρα σημαδάκια, μέσα στὸ ἄσπρο χιονισμένο δένδρο τὶ νὰ εἶνε ;

Μ. Νά· δὲν ξέρεις ; Αὐτὰ εἶναι οἱ μέλισσες.

2 Μ. Ποῦ τις ἀκούσαμε νὰ βουΐζουν. Ὅλα μαζί μιμοῦνται τὸ βόμβο τῶν μελισσῶν ν ν ν ν ν ποῦ ἀκουσαν στὴν ἐκδρομὴ τους.

Δὲν ἀκούεται ἓνας βόμβος, ἀλλὰ ἓνα ἠχηρὸ ἑξακολουθητικὸ ν ποῦ δείχνει ἓνα ὠρισμένο ρυθμὸ μὲ τὴν κανονικὴ ἐναλλαγὴ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ ἀδύνατου ἤχου.

Ἐνα παιδάκι πιάνει σφιχτὰ τὴν μύτη του τὴν ὥρα ποῦ ἡ τάξη βομβεῖ καὶ λέγει στὸ δάσκαλο. Κύριε δὲ μπορῶ νὰ φωνάξω σὰν τὴν μέλισσα τώρα ποῦ κρατῶ σφιχτὰ τὴ μύτη.

Δ. Βλέπετε· χροιαζόμαστε τὴ μύτη σὰν φωνάζουμε αὐτὴ τὴ φωνίτσα, γι' αὐτὸ τὴ λέμε ἢ φωνίτσα μύτη.

Δίνομε στὰ παιδιά ξυλάκια καὶ κάμνουν μικρὲς μύτες· ὕστερα δίνομε καὶ κάμνουν ἓνα ν πλάγι στὸ ἄλλο \lesssim καὶ ἔτσι σιγὰ σιγὰ φθάνουν στὴ γραφὴ τοῦ μεγάλου Ν.

Δ. Πρωτύτερα εἶπε ἡ Π... «Νά ! » Μπορεῖτε νὰ τραγουδήσετε αὐτὴ τὴ φωνίτσα «να».

Τὰ παιδιά δοκιμάζουν, στὴν ἀρχὴ λίγα λίγα, ὕστερα ὅλα μαζί.

Δ. Πρῶτα πάρετε ἀναπνοή.—Αὐτὸ πρέπει νὰ γίνεται κάθε φορά.—

Δ. Σεῖς μικροὶ θὰ μπορέσετε νὰ τὶς γράψετε αὐτὲς τὶς φωνίτσες ; γιὰ νὰ δοῦμε ; Πολλὰ μικρὰ παιδιά τοῦ 1 σχ. ἔτ. ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γραφὴ στὸν πίνακα. Γράφουν σωστὰ ὄχι μόνον τὸ ν ἀλλὰ καὶ τὸ α μαζί να. Λίγα παιδιά ἔγραψαν ἀντίστροφα τὸ α, μπροστὰ ἀπὸ τὸ ν. Δὲν ἦταν ὁμως δύσκολο νὰ καταλάβουν πῶς σ' αὐτὴ τὴ φωνούλα τὸ ν βγαίνει μπροστὰ ἀπὸ τὸ στόμα. Μὲ τέτοιες ἀσκήσεις προχωρήσαμε ἀρκετὰ στὴ σύνθεση τῶν φωνῶν σὲ συλλαβὲς καὶ ἀπλὲς λέξεις. Γίνονται καὶ ἄλλες ἀσκήσεις πάνω σὲ ἄλλες ἀπλὲς λέξεις καὶ μὲ ἄλλους φθόγγους, στὴν ἀνάγνωση καὶ γραφὴ στὸν πίνακα καὶ μὲ τὸ μολύβι στὸ τετράδιο.

Ὑστερα ἀπὸ λίγο παίξιμο, τοξέιμο, ἀνοιγμα τῶν χειρῶν καὶ βόμβισμα σὰν μέλισσες στὴν αὐλή, ἀρχίζει πάλι ἡ ἐργασία. Παίρνομε τὰ προβλήματα ποῦ ἔκαμαν οἱ μαθηταὶ στὸ σπίτι καὶ τὰ ἐξετάζομε. Δίνονται καὶ ἄλλα σχετικὰ προβλήματα. Ὁ Π. ἔχει 13 κεράσια. Παίρνει ἀπὸ τὸν πατέρα του ἀκόμη 6, 5, 3, 2, 7, 1. Πόσα ἔχει σὲ κάθε φορά ; Ἄλλο πρόβλημα Ὁ Α. ἔχει 20 κεράσια. Πόσα μένουν ἂν ἀπ' αὐτὰ φάγη 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15 κ.λ.π. Σὲ κάθε ἓνα τέτοιο πρόβλημα ζωγραφίζεται ἀπὸ τὰ παιδιά ἓνας ἀριθμὸς κερασιῶν ἢ σβύνεται ἀνάλογος ἀριθμὸς γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ἀριθμητικὴ σχέση ὁλότελα ἀντιληπτὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς μαθητὰς, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀδύνατους.

Ὅση ὥρα καταγράφονται τὰ προβλήματα μὲ ψηφία ἀπὸ τὰ παιδιά τοῦ δευτέρου σχολικοῦ ἔτους, γίνονται ἀσκήσεις μὲ ρυθμικὸ τρόπο, φυσικὰ πάνω σὲ συγκεκριμένα πράγματα, ἢ ζωγραφισμένα κεράσια, ἀπὸ τὰ παιδιά τοῦ 1 σχολ. ἔτους. Κρύβει ἑξαφνα ἓνα παιδί δύο ἢ τρία μαζί δεμένα κεράσια καὶ ἐρωτᾷ πόσα ἔμειναν. Κάμνομε καὶ μερικὰ ἀριθμητικὰ παιγνίδια. Ἀπὸ τὰ 5 κρύβονται λίγα κεράσια. Ὁ γείτονας πρέπει νὰ μαντεύσῃ

πόσα κρύφθηκαν. Ὑστερα γίνεται ὁ ἔλεγχος. Τὸ δεύτερο σχολικὸ ἔτος εἶναι ἔτοιμο μὲ τὴ δουλειά του.

Δ. Τώρα ἀκούσετε ὅλα τὰ παιδιὰ ἓνα αἶνιγμα.

Μ. Τί αἶνιγμα, τί αἶνιγμα ;

Δ. Ἄ! θὰ προσπαθήσετε μόνοι σας νὰ τὸ βρῆτε. Πρῶτα ἄσπρο σὰν χιόνι !

1 Μ.

2 Μ. Τὰ ἄνθη τῆς κερασιάς.

Δ. Ναί ! ἀλλὰ τὸ αἶνιγμα δὲν τέλειωσε ἀκόμη—Πράσινο γίνεται ἀνοιχτό !

Βαθειὰ σκέψη τῶν παιδιῶν.

Δ. Φαίνεται πῶς δὲν εἶναι ἡ κερασιά.

1 Μ. Μὲ χαρά. Ναί ! ναί ! ἡ κερασιά εἶναι γιατί ἀπὸ τὰ ἄσπρα ἄνθη γίνονται σιγὰ σιγὰ πράσινα κεράσια.

2 Μ. Ναὶ μικρὰ μικρὰ καὶ πράσινα.

3 Μ. Μιὰ φορὰ τὴν ἀνοιξη ἐκόψαμε ἓνα κλαδάκι μὲ ἄγουρα πράσινα κεράσια.

Δ. Ἴσως τὸ βρήκατε, ἔχει ὅμως καὶ παρακάτω.

4 Μ. Πῶς εἶναι παρακάτω ;

Δ. Κόκκινο σὰν αἷμα.

1 Μ.—Θριαμβεντικά—Τὸ κεράσι ! τὸ κεράσι !

Δ. Μὴ βιάζεσθε γιατί τὸ αἶνιγμα δὲν τέλειωσε ἀκόμη !

—Γενικὴ ἀγωνία—

Δ. καὶ γλυκὸ σὰν τὸ τρῶς, ποὺς θὰ βρῆ τί ν' αὐτό ;

Τὰ παιδιὰ ὅλα μαζί φωνάζουν τὸ βρήκαμε ! τὸ βρήκαμε ! Τὸ κεράσι ! τὸ κεράσι !

1 Μ. Ὅμορφο αἶνιγμα—Πολλὰ παιδιὰ μαζί—νὰ τὸ μάθουμε νὰ τὸ μάθουμε κύριε !

Ἐπειδὴ οἱ ἔννοιες ποὺ ἔχει μέσα τὸ αἶνιγμα ξεκαθαρίστηκαν ἀρκετὰ μὲ τὴν παρατήρηση, ἐπεξεργασία καὶ μορφοποίηση, τὸ ἔδαφος γιὰ τὴ μηχανικὴ του ἐντύπωση εἶναι ὀλότελα καλλιεργημένο.

Ἐπαναίληψη καὶ ἀσκηση πάνω στὸ ποιηματάκι.

Ἄσκηση τῆς μνήμης.

6 Ἡμέρα.

Τὰ παιδιὰ συζητοῦν γιὰ τὸ ποίημα. Μερικὰ παιδιὰ τὸ εἶπαν στὸ σπίτι στὸν πατέρα καὶ στὴ μητέρα.

Πάνω στὸ ποιηματάκι στηρίζεται ἡ ἐργασία νέου φθόγγου, ποὺ βρίσκεται καὶ σὲ ἄλλες λέξεις ποὺ τις προφέρουν τὰ παιδιὰ. Γίνεται ἀσκηση τοῦ φθόγγου, παρατήρηση τῶν στοματικῶν ὀργάνων στὴ προφορά του, παρατήρηση τῆς γραφῆς του καὶ τῶν μερῶν του καὶ ἐνωσή του μὲ ἄλλα γνωστὰ γράμματα. Ἀσκηση στὴ γραφὴ τοῦ νέου γράμματος πάνω στὸν πίνακα, μὲ κλωστὲς, πλαστιλίνη.

Στὸ διάλειμα μερικὰ παιδιὰ πῆγαν κάτω ἀπὸ τὴν κερασιά καὶ τὴν παρατηροῦσαν. Πλάγι της ἦταν μιὰ ἄλλη κερασιά.

Μέσα στὴν τάξη. Τὰ παιδιὰ στὸ δάσκαλο. Κύριε, πάνω στὴν μία κερασιά τοῦ κήπου εἶναι κάμποσα κεράσια.

Μ. 1 σχ. ἔτ. Μπᾶ ! δὲν ἦταν κανένα κεράσι πάνω.

Δ. Τὰ εἶδες καλά ; ἦταν κεράσια ;

1 Μ. 2 σχ. ἔτ. Πρωτύτερα ἤμουνα μὲ τὸν Ν... στὸν κήπο καὶ τὰ εἶδαμε.—Ὁ Ν. βεβαιώνει.

1 Μ. προτείνει νὰ πᾶν στὸν κήπο νὰ τὰ δείξῃ στ' ἄλλα παιδιὰ. Ἡ πρόταση γίνεται δεκτὴ ἀπὸ τὰ ἄλλα παιδιὰ. Ἐξωλοικὸν στὸν κήπο.

Μ. 1 σχ. ἔτ. Νά ! νά ! πίσω ἀπὸ τὸ φύλλο ἐκεῖνο εἶναι ἓνα (δείχνει). Ἀληθινὰ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ φράχτη εἶναι 4 κεράσια τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο

2 Μ. Κύριε νὰ ἀναβοῦμε νὰ τὰ κόψουμε.

Δ. Παιδιὰ μου φαίνεται πῶς εἶναι πολὺ ψηλά.

3 Μ. Νὰ πᾶμε νὰ φέρωμε τὴ σκάλα ἀπὸ τὴν ἀποθήκη.

Δ. Πηγαίνετε ! προσοχὴ ὅμως νὰ μὴ πέσετε.—Στὸ ἀναμεταξὺ ἓνας ζωηρὸς δὲ βαστοῦσε. Ἀνέβηκε ἀρκετὰ ψηλά μὲ με-

γάλη εὐκινησία πάνω στὸν μεγάλο κορμό. Μόνο ὕστερα ἀπὸ μιὰ ὤρισμένη διαταγὴ τοῦ δασκάλου κατέβηκε κυλιστὰ κάτω. Ἡ σκάλα ἔφθασε.—

3 Μ. Πρέπει νὰ τὴ βάλουμε πάνω στὸ φράχτη. Θὰ μπορέσουμε εὐκολώτερα.— Ὅλα τὰ παιδιά θέλουν νὰ ἀναβοῦν. Ὅρίζεται ὁ μαθητὴς Λ...

4 Μ. Μπά ! ἐκεῖ πάνω δὲν μπορεῖ νὰ φτάσῃ κανένας, τὰ χέρια μας εἶναι μικρούλια.

1 Μ. Νὰ φέρωμε δάσκαλε τὸ μαστούνι, θὰ τὰ φτάσουμε πὺδ εὐκολα.— Ὁ δάσκαλος ἐπιτρέπει. Οἱ μικροὶ πηδοῦν μὲ τὰ χέρια ἀπλωμένα στὰ πάνω, ἄλλοι μετροῦν τὰ σκαλοπάτια τῆς σκάλας. Ὅλοι μαζὺ συμφωνοῦν νὰ ἀναβῆ ὁ ψηλότερος μαθητὴς στὴ σκάλα μὲ τὸ μαστούνι στὸ χέρι γιὰ νὰ πιάσῃ τὰ κεράσια. Αὐτὸς κάμνει τὴν ἐκτίμησιν καὶ δηλώνει πῶς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ φτάσῃ.

Μ. ὦ ! καὶ μὲ τὰ δικὰ μου τὰ χέρια δὲ φθάνω.

Δ. Βλέπετε παιδιά ! δὲν μπορούμε νὰ τὰ φτάσουμε, ἄς τὰ ἀφήσωμε νὰ κρέμονται.

2 Μ. Μπορούσαμε ὅμως νὰ τὰ πιάσωμε.

Δ. Πῶς ;

2 Μ. Σὺ κύριε νὰ ἀναβῆς.

Δ. Ἐγώ ;

2 Μ. Ναί, γιατί σὺ εἶσαι ψηλότερος ἀπὸ ὅλους μας.

3 Μ. Γιατί ἔχεις πὺδ μακρὰ χέρια.

— Ὁ δάσκαλος τοὺς κάμνει τὴν εὐχαρίστησιν. Ἐναβαίνει καὶ μὲ τὸ μαστούνι φτάνει τὰ κεράσια.— Γενικὴ εὐχαρίστησιν καὶ χαρὰ.—

1 Μ. Νά ! τὰ πιάσαμε ! ! — φωνὴς ἀπελπισίας καὶ ἀπογοήτευσης ἀκολουθοῦν τὴ χαρὰ.—

2 Μ. Πῶ, πῶ, αὐτὰ εἶναι σαπημένα !

3 Μ. Ὅλότελα σαπημένα ! Παρατηρεῖ προσεχτικὰ ἓνα κεράσι πὺδ φαίνεται πὺδ περισσότερο διατηρημένο ἀπ' τὰ ἄλλα. Ἐάφνου πετᾷ τὸ κεράσι μὲ τρομάρα καὶ φεύγει μακρὰ.

Ἀσκήσιν στὴν ἐκτίμησιν καὶ ὕψους ἀποστάσεων

Μία μέλισσα μέσα !

4 Μ. Δὲ σὲ δαγκάνει, μόνο μὴ τὴν πειράζεις.

5 Μ. Γελᾷ! αὐτὸ δὲν εἶναι μέλισσα, εἶναι σφήκα.

Δ. Ἐνας νέος ἐπισκέπτης τῆς κερασιᾶς— Πίσω στὴ τάξη— Μερικὰ παιδιά φέρουν στὴ θέση τῆς τῆ σκάλα καὶ τὸ μαστούνι. Μέσα στὴ τάξη γελαστὰ πρόσωπα καὶ εὐθυμὴ συζήτησιν.

1 Μ. Ἦταν ἄστεϊο !

2 Μ. Μπορούσαμε νὰ γράψωμε μιὰ μικρὴ ἱστορία.

3 Μ. Μᾶς γέλασε ὁ Π

4 Μ. Δὲ μπορούσαμε ἀπὸ κάτω νὰ δοῦμε πῶς τὰ κεράσια ἦταν χαλασμένα.

5 Μ. Μὲ γέλοια. Πόσο φοβήθηκε ἡ Ε. ἀπὸ τὴ σφήκα!

6 Μ. Ὁ Α. γάντζωσε σὰν μαῖμοῦ πάνω στὸν κορμὸ τῆς κερασιᾶς— Γενικὰ γέλοια.—

Δ. Ἄν θελήσετε νὰ γράψετε μιὰ ἱστορία γιὰ τὰ κεράσια πὺδ πιάσαμε δὲ μᾶς μένει πιά καιρὸς.

1 Μ. Μποροῦμε νὰ τὴ γράψωμε στὸ σπίτι.

2 Μ. Καὶ νὰ τὴ διαβάσωμε τὴ Δευτέρα μέσα στὴ τάξη.

Δ. Τώρα ἄς θυμηθοῦμε λίγο τὸν καινούργιο κάτοικο τῆς κερασιᾶς.— Παρατήρησιν τῆς εἰκόνας τῆς σφήκας, σύγκρισιν μὲ τὴν μέλισσα, καθορισμὸς τῶν ἰδιαιτέρων γνωρισμάτων, τοῦ μεγέθους, χρώματος κ.λ.π.

Τὸ δεῦτερο σχολικὸ ἔτος ἀσκεῖται στίς νέες λέξεις πὺδ χρησιμοποιήθηκαν στὸ διάλογο.

Τὸ 1 σχ. ἔτ. ζωγραφίζει τὸ τελευταῖο γράμμα πὺδ ἔμαθε.

Ἄφου τελειώσει αὐτὴ ἡ ἐργασία τὸ 2 σχ. ἔτ. διαβάζει στὸ 1 σχ. ἔτ. μικρὰς ἱστορίας ἀπὸ βιβλιαράκια τῆς σχολ. βιβλιοθήκης γιὰ τὰ σπουδία καὶ τὰ κεράσια.

Γραπτὴ ἐλεύθερὴ ἐκδήλωσιν στὸ σπίτι

7 Ἡμέρα

Διαβάζονται οἱ ἐλεύθερες ἱστορίαις πού γράφθηκαν. Συμπληρώνουν ὅ,τι ξεχάστηκε καὶ διορθώνουν ὅτι γράφθηκε λάθος. Ἐξαγωγή τῶν ἐνεργειῶν, τῶν ρηματικῶν τύπων ἐνεστώτος καὶ παρελθόντος ἀναβαίνω, ἀέβηκα, σάπηο, σαπημένο, δαγκάνω. Γραφή τῶν τύπων στὸν πίνακα ἀπὸ τὸν δάσκαλο. Γιὰ τὸ 1 σχ. ἔτ. Ἀσκήσεις γλωσσικῆς, συνδέσεις τῶν νέων φθόγγων σὲ λέξεις.

Διηγούμαστε ἱστορίες ἀπὸ βρέσιμο κερασιῶν πάνω στὶς κερασιές καὶ κάμνομε μερικοὺς λογαριασμοὺς μὲ τοὺς παραπάνω τρόπους ζωγραφιστὰ στὸν πίνακα καὶ ἀριθμητικὰ.

Ἀφοῦ περαστοῦν οἱ λέξεις πού γράφθηκαν στὸν πίνακα ἀπὸ τὸν δάσκαλο, στὸ σημειωματάριο, — 1 σχ. ἔτος μὲ τὸ μολύβι — κλείνει ἡ ἐργασία τῆς ἐνότητας ἡ κερασιά καὶ τὰ κεράσια.

2. Ἐνόητα ἐργασίας.

Ἐνα χιλιόμετρο.

(1 — 4 Σχολ. ἔτος).

Ὅλα τὰ παιδιά ξέρουν, ἀγόρια καὶ κορίτσια, πῶς ὁ δείκτης πού εἶναι στημένος στὸ σταυροδρόμι, θέλει νὰ δείξει στὰ διαβάτη τῆ διεύθυνση. Ἀλλὰ τὰ παιδιά δὲν καταλαβαίνουν τὰ σημεῖα ποῦ εἶναι πάνω στὸ δείκτη, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὰ γράμματα χ. μ. Ἡ Ε. ρώτησε στὸ σπῆτι καὶ ἐξηγεῖ πῶς τὰ γράμματα χ. μ. θέλουν νὰ ποῦν χιλιόμετρο. Χίλια μέτρα, ἐπεξηγεῖ. Ἐνα μακρὸν, γεμάτο θαυμασμὸ. Ἄ! α! α! α! ἀπ' ὅλα τὰ παιδιά,

Γλωσσικὴ ἐπεξεργασία

ἦταν ἡ ἀπάντηση στὴν ἐξήγηση πού ἔδωκε ἡ Ε. . . . καὶ μάλιστα ἀπ' τὰ παιδιά τοῦ 3 καὶ 4 σχ' ἔτους. Εἴχαμε ἀρχίσει νὰ σχηματίζομε τὴν παράσταση τοῦ 1000. Τὰ παιδιά ἐκδηλώνουν τὴν ἐπιθυμία νὰ μετρήσουν 1 χιλιόμετρο. Δίνεται ὑπόσχεση πὸς τὴ Δευτέρα μὲ καλὸν καιρὸ θὰ γίνῃ ἡ ἐπιθυμία των. Κατὰ τὴ διεύθυνση τοῦ δάσους θὰ γίνῃ ἡ ἐργασία. Τὴ Δευτέρα πρέπει νὰ εἴμαστε ἐτοιμοὶ γιὰ νὰ ξεκινήσωμε μὲ τὰ ραβδιὰ μας μάρκους 1 μέτρον, σὰν πρόσκοποι. Ἀπὸ τὸ Σάββατο τὰ παιδιά βροῦν ραβδιὰ, τὰ μέτρησαν μὲ 1 μέτρο καὶ τὰ ἔκαμαν ἴσα μ' αὐτό. — Γενικὸς ἐνθουσιασμὸς κρατεῖ ἀκόμη καὶ τὰ μικρὰ παιδιά (1 σχ. ἔτος). Πολλὲς φορὲς ἔπαιξαν μὲ τοὺς κοντοὺς, ἀλλὰ μόνον μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου. Πρῶτ' πρῶτ' τὴ Δευτέρα γίνεται ἡ ἐκκίνηση γιὰ τὸ δρόμο πού στὰ πλάγια του ξεπλώνεται τὸ δάσος. Μόνον συνοδὸ ἔχουν τὰ παιδιά τὰ ραβδιὰ καὶ τὰ σημειωματάριά τους.

17 Ἡμέρα

Δευτέρα πρόγεμα

Ὁ οὐρανὸς γελά. Ἡ τάξη περιμένει εὐθυμὰ τὸ σημάδι γιὰ τὴν ἐκκίνηση, μὲ τοὺς κοντοὺς στὰ χέρια.

1 Μ. Σήμερα δὲν ἔχει δουλειὰ μέσα στὸ σχολεῖο. Ἐξω! Ἐξω!

Δ. Τι; Γυμναστικὴ θὰ κάμετε σήμερα σὰν τὰ μεγάλα παιδιά;

2 Μ. Θὰ κάμωμε μιὰ μεγάλη ἐκδρομὴ μὲ τοὺς κοντοὺς.

3 Μ. Θὰ μετρήσωμε τὸ χιλιόμετρο!

Δ. Καὶ τὰ μικρούτσικα;

4 Μ. Κι' αὐτὰ θὰ μετροῦν μαζί μας.

5 Μ. Σὰν θὰ κουραστοῦν καὶ δὲ θὰ μποροῦν πιά νὰ μετροῦν θὰ βλέπουν πῶς κάμνομε ἐμεῖς. — (Ὁ δάσκαλος φρον-

τίζει νὰ πάρη μαζί του ἕνα σχοινὶ πὺν χρησιμοποιοῦν τὰ παιδιὰ στὰ παιγνίδια τους. (Κορδέλα γιὰ μέτρηση δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποκτήσει τὸ σχολεῖο)

1 Μ. (Βλέποντας τὸ σχοινὶ στὰ χέρια τοῦ δασκάλου). Θὰ παίξουμε σχοινάκι ἢ θὰ κάμουμε κούνια;

2 Μ. Ὁχι μωρὲ! μπορεῖ νὰ μᾶς χρειαστῇ στὸ μέτρομα.

— Στὴ ξεκίνηση ἀκούονται τραγούδια τῆς ἐκδρομῆς, τῆς ἐξοχῆς, τῶν δένδρων. Σὲ λίγο εἴμαστε κοντὰ στὸν ἀχερόνα τοῦ Ν. Μερικὰ παιδιὰ ἀρχίζουν τὴ δουλειά, ἀφοῦ πρωτίτερα στὸ δρόμο σκέφθηκαν μὲ πῶν τρόπο πρέπει νὰ γίνῃ τὸ μέτρομα.

Κρατοῦν τοὺς κοντοὺς στὸ ὕψος τοῦ στήθους των ὀριζόντια τὸν ἕνα κοντὰ στὸν ἄλλο γιὰ νὰ μετρήσουν τὸ μᾶκρος τοῦ δρόμου. 1, 2, 3 Μαθητὰὶ στὴ σειρά μετροῦν, 1 κοντὸς 2, 3, 4, 5, 6 ὡς 10. κοντοί.

4 Μ. Μὰ οἱ κοντοὶ σας στέκουν στραβά, δὲ σμίγουν, καὶ δὲ θὰ γίνῃ σωστὸ τὸ μέτρομα.

5 Μ. Καλύτερα θὰ κάμναμε ἂν βάζαμε τοὺς κοντοὺς ὀριζόντια πάνω στὴ γῆ τὸν ἕνα ὕστερα ἀπ' τὸν ἄλλο.

— Ἡ πρόταση γίνεται δεκτὴ καὶ προσφέρονται ὅλα τὰ παιδιὰ νὰ μποῦν στὴ δουλειά.

Δ. Ἀφήσετε πρῶτα τὰ μικρὰ παιδιὰ νὰ μετρήσουν μὲ τοὺς κοντοὺς των· τὰ μεγαλύτερα παιδιὰ νὰ βοηθήσουν.— Μὲ προθυμία ἀρχίζει ἡ δουλειά 1-2-3-4-5 κοντοί. Ἐνας μαθητῆς τοῦ 3 σχ. ἔτους γράφει κάθε φορὰ στὸ τέλος τῶν κοντῶν τὸν ἀριθμὸ πάνω στὸ ἔδαφος. Ἀκόμη δύο τρία παιδιὰ βοηθοῦν στὸ γράψιμο.

1 Μ. Ἐγὼ θὰ γράφω κάθε φορὰ τὰ μέτρα στὸ σημειωματάρι μου. Πολλὰ παιδιὰ.— Καὶ γώ, καὶ γώ!...

2 Μ. Κάθε φορὰ θὰ σοῦ λέγω πόσα μέτρα εἶναι, σὺ θὰ γράφης. Οἱ γραφειάδες παραχωροῦν τοὺς κοντοὺς των στοὺς μετρητάδες. Προχωρεῖ ἡ μέτρηση.

Τὰ μικρὰ παιδιὰ φωνάζουν—Ἐχομε μετρήσει 30 μέτρα.— Ἡ ἐργασία σταματᾷ μὲ τὰ μικρὰ παιδιὰ.

1 Μ. Οἱ μικροὶ δουλεύουν πολὺ ἀργά· πρέπει νὰ γίνῃ ἡ δουλειὰ λιγάκι πῶν σύντομα.

Δ. Οἱ μικροὶ μποροῦν τώρα νὰ μετροῦν μὲ τὰ βήματά των· ἀφοῦ μετρήσουν μὲ τὰ βήματα τὸν κοντὸ τους καὶ δοῦν πόσα βήματα εἶναι ὁ ἕνας κοντὸς. Οἱ μικροὶ δουλεύουν σύμφωνα μὲ τὴν σύσταση τοῦ δασκάλου. Ἀρχίζει τὸ βᾶδισμα καὶ τὸ μέτρομα πάνω στοὺς κοντοὺς πὺν εἶναι κατὰ γῆς.

1 Μ. 1, 2, 3, τρία βήματα ἔκαμα ἐγώ.

2 Μ. μεγαλύτερος—ἐγὼ ἔκαμα 2.

Ἐνας μικρὸς προσπαθεῖ νὰ κάμῃ τὸν κοντὸ σὲ ἕνα βῆμα καὶ πέφτει. — Γέλοια! —

— Ἡ κατανομή τῶν ρόλων στὴ δουλειὰ γίνεται φυσικὰ καὶ μόνη της. Γραφειάδες στὸ δρόμο, γραφειάδες στὰ σημειωματάρια, μετρητάδες μὲ τοὺς βοηθοὺς των, μετρητάδες μὲ βήματα. Ὁ δάσκαλος παραμένει ἀκόμη παρακολουθητῆς, κρατεῖ στὰ χέρια του τὸ σχοινὶ. Κάποιος μαθητῆς πὺν τὸν βλέπει νὰ κρατῇ τὸ σχοινὶ. κάμνει ξάφνου μιὰ σκέψη.—

Μ. Κύριε μποροῦσαμε νὰ πάρωμε τὸ σχοινὶ γιὰ τὸ μέτρομα, θὰ ἦταν καλύτερα.— Τὴν πρόταση τὴ δέχονται γιὰ καλὴ.

2 Μ. Ναὶ μὰ πρέπει νὰ ξέρουμε πόσο εἶναι τὸ σχοινὶ.

— Γενικοὶ ὑπολογισμοὶ τοῦ μᾶκρους τοῦ τεντωμένου σχοινοῦ τὴν ὥρα πὺν μερικὰ παιδιὰ καταγίνονται στὴ μέτρησή του.

1, 2, 3 Μ. Ἀκόμη λίγο λείπει νὰ εἶναι 10 μ.

4. Νά! ἔχω ἕνα κομμάτι σπάγγο, θὰ τὸ δέσω πάνω στὸ σχοινί.—Καὶ ὁ δάσκαλος εἶχε στὴ τσέπη του λίγο σπάγγο γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο.

1 Μ. Τώρα ὅμως θὰ μετροῦμε γρήγορα.—Τὸ σχοινὶ ξαμαμετριέται. Εἶναι σωστὰ 10 μέτρα.

Δ. Τώρα πρέπει ἀκόμη μιὰ φορὰ νὰ ὀρίσετε ποιά δουλειὰ θὰ κάμῃ ὁ καθένας.

1 Μ. Ἐγὼ θὰ σημειῶνω στὸ σημειωματάριό μου μὲ γραμμὲς ὅσα σχοινιὰ μετροῦμε.

1 Μ. Ἐγὼ θὰ λέγω ἀριθμοὺς.

3 Μ. Ἐγὼ θὰ βοηθῶ στὸ μέτρομα μὲ τὸ σχοινί, θὰ κρατῶ τὴ μιὰ ἄκρη.

4 Μ. Ἐγὼ θὰ κρατῶ τὴν ἄλλη ἄκρη.

Πολλὰ παιδιά. Ἐμεῖς θὰ μετροῦμε τὸ σχοινί μὲ τὰ βήματα. Τὰ κορίτσια ποῦ κρατοῦν τὸ σχοινί χρησιμοποιοῦν αὐτὴν τὴ διακοπὴ γιὰ νὰ τυλίξουν τὸ σχοινί.

1 Μ. Πῶς μοιάζει σὰν ἓνα μεγάλο φεῖδι!

2 Μ. Σὰν κύματα!—Ἐνας μικρὸς μαθητὴς προσπαθεῖ νὰ περάσῃ μέσα ἀπὸ τὸ τυλιγμένο σχοινί, πιάνεται καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ξεμπλέξῃ.—Γενικὴ εὐθυμία.—Συνέχεια στὸ μέτρομα.

1 Μ. Τεντώσετε τὸ σχοινί.—Δυὸ τρία παιδιά πιάνουν σὲ κάθε ἄκρη καὶ τεντώνουν.

7 Μ. Τώρα εἶναι καλά. - Φθάνουν στὰ 50 μέτρα. Καὶ τὰ μικρὰ παίρνουν μὲ τὴ σειρά τὸ σχοινί στὰ χέρια γιὰ μέτρομα, φυσικὰ μὲ τὴ βοήθεια τῶν μεγάλων.

Στὰ 250 μέτρα εἴμαστε ἴσια ἴσια ἀντικρὸν στὸν ἀπότομο βράχο, ποῦ ὑψώνεται στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ δρόμου. Ἐνα παιδί παίρνει μιὰ πέτρα καὶ ζητεῖ νὰ γράψῃ πάνω στὸ βράχο. Ἀπὸἕως ..250 μέτρα. Ἡ πέτρα δὲ γράφει: Ζητοῦν μαλακώτερη. Γράφεται ὁ ἀριθμὸς τῶν μέτρων μὲ μεγάλα γράμματα σὲ μιὰ πλευρὰ τοῦ βράχου. Ἐνα παιδί διηγεῖται. «Ἐδῶ κάτω σ' αὐτὸν τὸ βράχο ἦταν μιὰ φορὰ μιὰ ἀρχαία ἐκκλησοῦλα.»

2 Μ. Κάηκε μπροστὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

3 Μ. Εἶναι ὅμως πολλὰ χρόνια!!—Ἄλλα τὰ παιδιὰ παρατηροῦν τὰ ἴχνη τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας. Ζητοῦν πληροφορίες γιὰ τὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὸ δάσκαλο, ποῦ τοὺς ἱκανοποιεῖ προσωρινὰ τὴν περιέργεια καὶ τοὺς λέγει πῶς ἀργότερα θὰ διαβάσουν πρὸς πολλὰ μέσα σὲ ἓνα βιβλίον.

Συνεχίζεται ἡ ἐργασία στὸ μέτρομα.

Ἡ τοποθέτηση τοῦ σχοινοῦ στὸ ἔδαφος, τὸ τέντωμά του, τὸ ξεφωνητὸ τῶν μέτρων καὶ ἡ καταγραφή γίνονται συντομώτερα. Δυὸ παιδιὰ ὀρίζονται ποῦ κάθε φορὰ διατάσσουν τὴ

ἔνα τοποθέτηση τοῦ σχοινοῦ μὲ τὶς λέξεις. «Παρὰ πέρα.» Οἱ ἴδιοι προσέχουν νὰ κρατοῦν σωστοὺς ἀριθμοὺς οἱ γραφιάδες. Σὲ λίγο φθάνουμε μέσα στὸ δάσος.

Δ. Προσοχὴ νὰ μὴ χαθοῦμε μέσα στὸ δάσος.

1 Μ. Σὰν τὸν Ν...καὶ Ε...τὰ παιδιὰ τοῦ παραμυθιοῦ.

2 Μ. Ἄ! τί ὄμορφα λουλούδια!!

3 Μ. Ἐδῶ θάταν καλά νὰ τραγουδούσαμε τὸ τραγουδάκι μας γιὰ τὸ «παιδάκι μεσ' στὸ δάσος».—Τ ρ α γ ο υ δ ο ῦ ν.

Οἱ καταμετροητάδες μετροῦν καὶ φωνάζουν δυνατὰ 500 μέτρα. (500 μέτρα εἶναι λίγα μέτρα πέρα ἀπὸ τὸ σπιτάκι ποῦ εἶναι ἡ στήν ἄκρη τοῦ ἀμπελωνα) Διακοπὴ στὸ μέτρομα.—

Ἄναπαυση. Τὰ παιδιὰ τρέχουν σκορπισμένα μέσα στὸ δάσος σὲ ὁμάδες, χάνονται μέσα στὰ δένδρα καὶ τραγουδοῦν διάφορα τραγούδια τοῦ δάσους. Δεξιὰ ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμο ἀρχισε τὸ δάσος, ἀριστερὰ ξαπλώνεται τὸ λειβάδι καὶ ἀνάμεσα ὁ δρόμος ποῦ μετροῦμε. Τὰ μικρὰ παιδιὰ τρέχουν μέσα στὸ λειβάδι. Θερίζουν μὲ τοὺς κοντοὺς στήν ἄκρη τοῦ δρόμου. Μερικὰ κόβουν τὰ λουλούδια ποῦ εἶναι στὸ λειβάδι· λίγα κορίτσια δοκιμάζουν μὲ τοὺς κοντοὺς τῶν νὰ κάμουν μιὰ σκηνη καὶ νὰ στήσουν ἐπάνω τὰ πανωφόρια τους. Δὲν τὸ κατορθώνουν ὅμως.—Ἐνα μεγαλύτερο κορίτσι ἔρχεται νὰ βοηθήσῃ.

Σφυρίζει κάτι στὰ αὐτιά τῶν μικρῶν· θάταν κάποιος μαγικὸς λόγος, γιὰτὶ σὲ λίγη ὥρα ὅλα τὰ μεγάλα καὶ μικρὰ κορίτσια μαζεύονται σὲ ἓνα πυκνὸ κύκλο καὶ συζητοῦν μυστικά· ὕστερα στρέφουν τὰ μάτια μὲ προσοχὴ στὸ τριπόδι ποῦ κάμνουν οἱ κοντοὶ ποῦ εἶναι ἀντικρὸν τους δεμένοι μὲ ἓνα μαντήλι καὶ ἐπάνω του μιὰ σκοτεινὴ ποδιὰ κοριτσιοῦ καὶ κάτω ἀπὸ τὴ ποδιὰ σκυμένο ἓνα ἄλλο κορίτσι.—Ὁ φωτογράφος! Ὁ φωτογράφος! φωνάζουν.

1 Μ. Φωνάζει. Ἐμπρὸς στὸ μέτρομα.

2 Μ. 510 μέτρα. Οἱ γραφιάδες στὴ δουλειά· καὶ ἀρχίζει τὸ γράψιμο μὲ δεκάδες. Τὰ παιδιὰ ποῦ μετροῦν μὲ βήματα τρέχουν παράλληλα στὸ σχοινί ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρὰ. 700 μέτρα

στή μικρή λίμνη αντίκρου στο μέρος που ύψώνονται μέσα στις καλαμιές οι λοφίσκοι των άρουραίων ποντικῶν. 150 μέτρα ακριβῶς στις μεγάλες καστανιές στην καμπή του δρόμου.

3 Μ. Να μετρήσωμε κατ' εὐθεία γιὰ τὸν νερόμυλο.

Οἱ ἀριθμοὶ γίνονται σιγὰ σιγὰ μεγαλύτεροι 800,900 μέτρα.

Σιγὰ σιγὰ φθάνομε στὸ δασάκι ἀπὸ δεξές.

4 Μ. Ἐγὼ λέγω ἐκεῖ στή μεγάλη λεύκη που στέκει ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ δάσος τῶν δεξῶν θὰ εἶναι τὰ 1000 μ. Ἐπὶ τέλους 10 ἑκατοντάδες, 1000 μέτρα—φωναὶ τῶν παιδιῶν μὲ ἐνθουσιασμὸ ζήτω!!!! Πηδήματα χειροκροτήματα.

Μ. Ὁ Π. εἶχε δίκη· ἴσια ἴσια στή λεύκη 1000 μέτρα.

1 Μ. Θὰ γράψω 1000 μ. πάνω στή λεύκη μὲ μιὰ μπογιὰ που ἔχω στή τσέπη. Γράφει 1000 μέτρα.

Δ. Ἀνάπαυση—φαγητό .

Δ. Ναὶ! χρειαστήκατε ὅμως πολλὴ ὥρα ὡς που νὰ μετρήσετε τὸ χιλιόμετρο,

2 Μ. Ἄν τρέχαμε, θὰ φθάναμε γρηγορότερα.

3 Μ. Μόνο σὲ 5 λεπτά μπορούσαμε νὰ περάσωμε 1 χιλ)μετρο.

4 Μ. Μπὰ! σὲ 10 λεπτά πρέπει νὰ λογαριάσωμε.

5 Μ. Σὲ μισὴ ὥρα κ. λ. π.

6 Μ. Παιδιά μπορούμε νὰ δοκιμάσωμε!

Δ. Ἐμπρὸς λοιπὸν.

7 Μ. Ὁ κύριος θὰ μᾶς κάμη τὴ χάρη νὰ κοιτάξῃ στὸ ὥρολόγι (Ὁ δάσκαλος κρατεῖ τὸ ὥρολόγι στὸ χέρι.)

Δ. Παιδιά περιμένετε δυὸ τρία λεπτά νὰ ξεκινήσωμε στὴ 1. ἢ ὥρα.

8 Μ. Ἄς περιμένωμε ἀκόμη λίγο. Ἀκριβῶς στὴ 1 ξεκινούμε μὲ τὸ συνειθισμένο βῆμα. Τὰ εἴθυμα τραγούδια τῶν παιδιῶν ἀντηχοῦν μέσα στὸ δάσος. Λίγο μπροστὰ ἀπὸ τὸν ἀμπελῶνα στὸ μικρὸ δενδράκι βγάζει ὁ δάσκαλος τὸ ρολόγι ἀπ' τὴ τσέπη.

1 Μ. Πόσα λεπτά ἔχομε ὡς τώρα;

2 καὶ 3 Μ. Κυττάζουν στὸ ὥρολόγι που κρατεῖ ὁ δάσκαλος στὰ χέρια. Ἀκριβῶς 10 λεπτά!

4 Μ. Χρειαζόμαστε λοιπὸν ὡς τὸ ὀλόκληρο χιλιόμετρο 20 λεπτά. Στὸν ἀγερωῖνα ρωτᾶμε ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ ὥρολόγι—ἴσια ἴσια δείχνει 20 λεπτά. Ἰκανοποίηση καὶ εὐχαρίστηση ζωγραφίζεται στὰ παιδικὰ πρόσωπα. Μὲ τοὺς κοντοὺς κρατημένους στὸν ὄμο καὶ τραγουδώντας γυρνοῦμε στὸ σχολεῖό μας

2η Ἡμέρι.

1 Μ. Σήμερα θέλομε νὰ ζωγραφίσουμε ἀπὸ τὴ χθεσινὴ μας ἐκδρομὴ

2 Μ. Μπορούσαμε νὰ γράψωμε καὶ μιὰ μεγάλη ἱστορία (ἐκθεση)

Δ. Ναὶ. πέτε μου τί θὰ ἠθέλατε νὰ ζωγραφίσετε.

-- Τὰ παιδιά δηλώνουν τίς ἐπιθυμίες τους «Πῶς τύλιγαν τὰ κορίτσια τὸ σχοινί. Πῶς ὁ Π. . . ζήτησε νὰ περάσῃ μέσα ἀπ' τὸ τυλιγμένο σχοινί καὶ πιάσθηκε. Πῶς τρέχουν τὰ μικρὰ πλάγι στὸ τετωμένο σχοινί. Πῶς γράφει ὁ Κ. στὸ σημειωματᾶρι του, ὁ Γ. πάνω στὸ δρόμο κατὰ γῆς. Πῶς ξεκινούσαμε ἀκουμβώντας στοὺς κοντοὺς, πῶς γυρνούσαμε μὲ τοὺς κοντοὺς στὸν ὄμο, τὴ λίμνη, τὰ λουλούδια, τὴ λευκὴ μὲ τὰ 1000 μέτρα».

Δ. Πάρετε λοιπὸν κιμωλίες—Ὅλα τὰ παιδιά τρέχουν νὰ πάρουν κιμωλία ἀπὸ τὰ κούτια που ἔχουν μέσα ἄσπρη καὶ χρωματιστὴ κιμωλία, ὕστερα τρέχουν στὸ μεγάλο πίνακα νὰ πιάσουν μιὰ θέση γιὰ τὴν ἰχνογραφία.

Δ. Μπορεῖτε κοντὰ στὴ ζωγραφιά σας νὰ γράψετε ἀπὸ μιὰ μικροῦλα ἱστορία, ὅπως μπορεῖτε.

Σὲ λίγο γίνεται στὸν πίνακα ποικιλία ἀπὸ ζωγραφήματα. Τὸ σχοινί μὲ τοὺς ἐλιγμούς που τὸ κρατᾶ ἓνα κοριτσάκι. Μερικοὶ μικρούληδες ζωγράφισαν τὸ σχολεῖο μὲ τὰ παιδιά που ξεκινούσαν μὲ κοντοὺς. Παρέκει ἓνα τετωμένο σχοινί μὲ τὴν

Ἰχνογραφικὴ ἐπεξεργασία τῆς ἐνότητας

ὑπηρεσία του ἀπὸ δυὸ μαθητὰς ἓνα μπρὸς καὶ ἓνα πίσω καὶ ἓνα γραφεῖα στὸ πλάγι. Ὁ φωτογραφικὸς τρίποδας παρουσιάζεται σὲ πολλὰς θέσεις. Δὲ λείπουν καὶ πικρέτα ἀπὸ λουλούδια. Παρέκει ἓνα κομμάτι τοῦ δρόμου στὸ δάσος μὲ μιὰ ἀφθονία ἀπὸ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα. Στὸ καλλιτεχνικὸ μέρος δὲ δίνουν μεγάλη σημασία. — Μποροῦσε νὰ πῆ κανεῖς — μόλα ταῦτα οἱ ζωγραφιῆς εἶναι πραγματικὲς καὶ ἀληθινές. Καὶ ἡ λεύκη μὲ τὸν ἀριθμὸ 1000 μ. ζωγραφίσθηκε. Οἱ ζωγραφιῆς εἶναι ἓνα μέρος τῆς πορείας ποὺ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὸ ὑλικὸ στοιχεῖο στὴν ἀφαίρεση. Στὴ δημιουργία καὶ στερέωση τῆς ἐννοίας. Δὲν παραμελοῦμε νὰ συγκεντρῶνουμε τὰ μερικὰ ζωγραφήματα σὲ ὄλικὸ ζωγράφημα.

Σ' αὐτὴ τῇ δουλειᾷ χρησιμοποιοῦνται στὶς ἀρχὲς οἱ ἰκνωτέρωτοι ἰχνογράφοι. Νὰ καὶ μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές ποὺ συνοδεύουν τὰ ἰχνογραφήματα. «Τὰ κορίτσια Ε καὶ Μ τυλίγουν τὸ σχοινί». «Τὰ μικρὰ παιδιὰ κόβουν λουλούδια κόκκινα καὶ γαλάζια». «Αὐτὰ εἶναι κύματα». «Τὰ παιδιὰ γυροῦν στὸ σπίτι». «Φωτογραφίζουμε». «Ὁ ἀρχεῶνας». Στὴν ἐκφραση παρατηρήθηκαν τύποι μὲ λάθη

Δ. Θέλετε νὰ ἀρχίσουμε νὰ συζητήσουμε γιὰ τὰ λάθη ποὺ γράψατε στὸν πίνακα; Ἄς δοῦμε πρῶτα αὐτὰ ποὺ μᾶς ἔγραψαν τὰ μικρὰ παιδιὰ.

1 Μ. (2 σχ. ἔτ.) Στὴ λέξη . . . ἔγραψαν λάθος.

Δ. Διακόπτει. Μή, Μή, δὲν πρέπει νὰ τοὺς τὸ λέμε! — στοὺς μικροὺς — Συλλαβίσετε . . . Γίνεται ὁ συλλαβισμὸς χωριστὰ κ' ὅλα τὰ παιδιὰ μαζί.

Δ. Παίρνετε βαθειὰ ἀναπνοή, Βγάλτε ὅλη τὴ λέξη ἀπ' τὸ στόμα σας, ὕστερα νὰ πάρετε τὸ κομματάκι ποὺ βγαίνει πρῶτα ἀπὸ τὸ στόμα.

Προσπαθοῦμε νὰ σχηματισθῇ ἀντίληψη τῆς θέσης τῶν μερῶν τοῦ στόματος στὴν προφορά, ὀδηγοῦμε τὰ παιδιὰ νὰ παρατηροῦν τὸ στόμα τοῦ γείτονα.

Γλωσσικὴ ἐπεξεργασία

Μ. Στὴ φωνίτσα λ. πρῶτα κρύβομε ἀπάνω τὴ γλῶσσα καὶ ὕστερα βγάζομε τὴ φωνίτσα. — Βοηθοῦνται ἀπὸ τὶς ὀδηγίες μας. — Ἄνοιξε τὸ στόμα, κρύψε πάνω τὴ γλῶσσα. Φώναζε πρῶτα τὴ φωνίτσα β καὶ ἄλλαξέ την κάμε λ., γιὰ νὰ διευκολύνομε τὴ λειτουργία τῆς σύνθεσης τῶν φθόγγων, ἀκόμη καὶ στὰ ἀδύνατα παιδιὰ.

3 ἡμέρα

Μ. 3, 4 σχ. ἔτ. Σήμερα θὰ διορθώσουμε τὶς λέξεις μας.

Δ. Μπορεῖτε νὰ ἀρχίσετε ἀμέσως, θέλω νὰ δῶ τί θὰ διορθώσετε.

— Τὰ παιδιὰ παίρνουν γιὰ τὴ διορθωση χρωματιστὴ κιμωλία, —

Δ. Στὰ παιδιὰ τοῦ 1 σχ. ἔτ. — Ζωγραφίσετε ἀλλήμιὰ φορὰ τὸ λ. στὸν πίνακα καὶ κρύψετε τὴ γλῶσσα πάνω στὸν οὐρανίσκο. Γίνεται . . . Τώρα βάλτε κοντὰ του ἓνα γράμμα ποὺ φωνάζει δυνατὰ. Μπορεῖτε νὰ τὰ φωνάζετε μαζί; Κάθε παιδί φωνάζει τὰ δικά του γράμματα. Ὑστερα ἀκολουθεῖ τὸ κρέμασμα κινητῶν γραμμάτων στὸν πίνακα καὶ συλλαβισμὸς. (Προηγούμενη βαθειὰ ἀναπνοή).

Δ. Διαβάστε ἀλλή μιὰ φορὰ καὶ βοήθε ἄλλα λογάκια καὶ πράγματα νὰ ἀρχίζουν ἔτσι ἀπὸ λα. Λαγός, Λάχανα.

Δ. Μπορεῖτε αὐτὰ τὰ γράμματα νὰ τὰ σκεπάσετε μὲ χαρτένια γράμματα. — Τὰ παιδιὰ ἀπαντοῦν καταφατικὰ καὶ ἀρχίζει μιὰ γενικὴ ζήτηση τῶν κινητῶν γραμμάτων, τοποθέτηση καὶ ἀνάγνωση. (Κάθε μαθητὴς ἔχει ἓνα κουτάκι γεμάτο μὲ γράμματα ἀπὸ χαρτί. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τους ἐβοήθησαν τὰ μεγαλύτερα παιδιὰ).

Δ. Στὰ μεγάλα παιδιὰ — Δέτε πόσο ὁμορφα φαίνονται τὰ πολλὰ χρώματα στὸν πίνακα.

1 Μ. Μοῦ φαίνεται αὐτὴ ἡ λέξη πρέπει νὰ γραφῆ μὲ...

2 Μ. Βέβαια γίνεται από την λέξη...

Δ. Μάλιστα έχεις δίκιο.

3 Μ. 'Η Μ (του 2 σχ. έτους) έγραψε τὸ σχοινὶ με κ. πρέπει νὰ γράψῃ χ.

4 Μ. 'Ο Π. έγραψε λαθὸς αὐτὴν τὴ λέξη... 'Ο Π έπιμένει ὅτι τὴν έγραψε καλῶ.

Δ. Πέτε τὴν ὅλα τὰ παιδιὰ ἀργὰ καὶ καθαρά.

5 Μ. Τὸ Χιλιόμετρο εἶναι καλὰ ἔτσι γραμμένο;

'Ο Δάσκαλος τὸ γράφει καθαρὰ στὸν πίνακα.

6 Μ. Βλέπεις; εἶνε χιλιόμετρο ὄχι Κιλόμτρο.

Γίνονται ἀπὸ τοὺς μαθητὰς με τὴ συζήτηση οἱ ἀναγκαῖες διορθώσεις πάνω στὸν πίνακα. Ἀφίνομε τὰ παιδιὰ νὰ σχηματίσουν μικρὲς ξεχωριστὲς καινούργιες προτάσεις με τὶς καινούργιες διορθωμένες λέξεις. Ἀκόμη καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ παίρνουν μέρος σ' αὐτὴ τὴν ἔργασία, ἀνάλογα με τὶς δυνάμεις των. Διηγούμαστε φράσεις γιὰ τὸν γείτονά μας. Ἐξαφνα ὁ Μ. ἔτρεξε σὲ 20 λεπτὰ 1 χιλιόμετρο. Ἀπευθυνόμεθα στὸν γείτονα «Σὲ πόση ὥρα περνᾷς 1 χιλιόμετρο; Τὶς νέες λέξεις γράφομε στὸ σημειωματάριο καὶ τὶς διαλύομε γιὰ τὸ κουτάκι τοῦ ἀλφαβήτου.

Δ. Τώρα ἀκόμη μιὰ φορὰ νὰ διαβάσωμε τὶς προτάσεις ποὺ γράψαμε στὸν πίνακα.

Διαβάζετε με τέτοιο τρόπο, σὰν νὰ θέλετε νὰ χωρίσετε τὶς λέξεις Τὰ παι—διὰ τρέ—χουν κον—τὰ στὸ—σχοι—νὶ Οἱ μι—κροὶ μαθηταὶ προσέχουν σὲ κάθε γνωστὸ φθόγγο ποὺ ἀκούουν νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τῶν μεγαλύτερων μαθητῶν καὶ κάθε φορὰ τοῦ δίνουν γραφικὴ μορφή πάνω στὸν πίνακα.

Κατόπιν γίνεται ξαναγραφὴ καὶ χωρισμὸς τῶν λέξεων.

Οἱ μικροὶ ἐργάζονται πάνω στὴ λέξη μέτρο. Κάθε παιδὶ παίρνει κινητὰ γράμματα τὰ βάζει κατὰ σειρὰ στὸν πίνακα καὶ σχηματίζει τὴ λέξη μέ—τρο. Γίνεται παίξιμο κρυφτοῦ τῶν χαρ-

τωνῶν ἓνα παιδὶ παίρνει τὰ δυὸ γράμματα—μέ τὰ κρύβει κάτω ἀπὸ τὸ θρανίον.

1 Μ. Τώρα μένει στὸν πίνακα τρο.

2 Μ. Τρώγω ἄλλο παιδὶ βάζει πάλι τὴ συλλαβὴ με παίρνει ὅμως τὸ τρο.

2 Μ. Τώρα μένει με!!!

3 Μ. Ἔτσι φωνάζει τὸ ἀρνάκι.

Δ. Νὰ βροῦμε λόγια ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ μέ!!!

4 Μ. Μέλισσα.

5 Μ. Μέλι.

6 Μ. Μεγάλος. κ. ο. κ.

Μὲ κάθε κρυψίμο γράμματος γίνεται καταγραφὴ τῶν ἄλλων γραμμάτων στὸν πίνακα καὶ ὕστερα γίνεται ἀσκηση συλλαβισμού.

1 Μ. (4 σχ. ἔτ) Κύριε μᾶς εἴπετε πῶς θὰ μᾶς διηγηθῆτε γιὰ τὸν παλιὸ πύργο.

2 Μ. Ἐκεῖ καθόταν μιὰ φορὰ ἓνας Ἑλβετός.

Δ. Δὲ σᾶς εἶναι περίεργο, γιὰτὶ οἱ ἄνθρωποι τὸν λέν ρωσσικὸ πύργο;

3 Μ. Θὰ κήτησον φαίνεται καὶ Ρῶσσοι ἐκεῖ μέσα. Ἔτσι μοῦ εἶπε ὁ πατέρας μου.

4 Μ. Γι' αὐτὸ τὸν λένε ρωσσικὸ πύργο!

Δ. Θυμαστε ποῦ ἦταν κτισμένος ὁ πύργος;

5 Μ. Ἐκεῖ ποὺ ξεπροβάλλει μέσα ἀπὸ τὸ λειβάδι ἡ μεγάλη τετράγωνη πέτρα,

6 Μ. Ἐκεῖ ποὺ ἦταν ἴσια ἴσια 250 μέτρα.

Μ. Κύριε ἐγὼ ξέρω πῶς κήηκε.

Δ. Παιδιὰ γιὰ σήμερα ἀρκετὰ.

7 Μ. Αὔριο μᾶς λέτε καὶ ἄλλα γιὰ τὸν πύργο.

(Μερικὰ παιδιὰ τοῦ 3 καὶ 4 σχ. ἔτ. μποροῦν νὰ θυμηθοῦν τὴ πυρκαϊά. Ἀπὸ τότε πέρασαν 4 χρόνια).

4 ἡμέρα

Γίνεται ἡ παρατήρηση τῆς ἐργασίας ποῦ γίνηκε στὸ σπίτι.
1 Μ. Νὰ μᾶς πῆτε γιὰ τὸν πύργο. 2 Μ. Ὁ Γ. δὲν εἶπε «παρακαλῶ».

Δ. Ναι παιδιά, ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρετε πῶς καὶ οἱ μικροῦ-
ληδες (1 καὶ 2 σχ. ἔτ.) θὰ ἤθελαν νὰ ἀκούσουν γιὰ τὸν πύ-
ργο, αὐτοὶ ὅμως θὰ ἔλθουν στὶς 10.

1 Μ. Τότε μᾶς τὰ λέτε ἀργότερα— Ὅλα τὰ παιδιά συμ-
φωνοῦν.

Δ. Χθὲς μοῦ εἶπατε πόσα μέτρα ἐμετρήσατε ὡς τὸ μέρος ποῦ
βρισκόταν ὁ πύργος.

2 Μ. 250 μέτρα.

Δ. Ἄς λογαριάσωμε μὲ τὸ μυαλὸ ὡς ἐκεῖ.

Ἔνας μαθητὴς θέλει νὰ λογαριάσῃ μὲ μονάδες ἀπὸ τὸ 40,
ποῦ ἤρχισαν νὰ μετροῦν μὲ τὸ σχοινί—Διορθώνεται—Λοιπὸν
ἀπὸ τὸ 40 ἀρχίζουν νὰ μετροῦν μέχρι τοῦ 250 μὲ δεκάδες

Δ. Ἄν μετρούσαμε ἀπὸ τὸν ἀρχοῶνα μὲ τὸ σχοινί μας
πόσες φορὲς θὰ τὸ πέραμε.

1 Μ. Θὰ ἔπρεπε νὰ βάζαμε 25 σχοινιά— Αὐτὸ δὲ φαίνε-
ται νὰ τὸ καταλαβαίνουν ὅλα τὰ παιδιά - Δοκιμάζομε πάλι,
φυσικὰ τώρα χωρὶς σχοινί.

1 Μ. γράφει στὸν πίνακα 1 σχοινί. 2 Μ. γράφει 10 μέτρα
» » » 2 σχοινιά » » 20 »
» » » 3 » » » 30 »

Δ. Βάλτε τὰ μέτρα πρώτα.

3 Μ. γράφει 10 μέτρα 4 Μ. γράφει 1 σχοινί

» » 20 » » » 2 σχοινιά κ. ο. κ.

Ἀφίνομε νὰ ξετυλιχθῇ αὐτὴ ἡ ἀριθμητικὴ σειρὰ καὶ σχέση
καὶ ἀντίστροφα. Σημείωση τῶν σχέσεων στὸν πίνακα. Τώρα κά-

Ἀριθμητικὴ
ἐπεξεργασία

μνομε ἱστορίες πολλαπλασιασμοῦ μὲ χρῆση τοῦ ὄρου «παίρνω
τόσες φορὲς». 250μ. μετρημένα μὲ τὸ σχοινί 10 μ.—25 φορὲς
τὸ σχοινί. Μιὰ δοκιμὴ ἀναλυτικὴ στὸν πίνακα ἀπὸ τὰ παιδιά.

Μ. Ἔτσι εἶναι γιὰτὶ πρέπει νὰ βάλωμε τὸ σχοινί τῶν 10
μ. 25 φορὲς, πρέπει νὰ μετρήσωμε 25 φορὲς τὰ 10 μέτρα γιὰ
νὰ γίνουν 250 μέτρα.

Δ. 240 μέτρα πόσες φορὲς 10 μέτρα; Μ 24 φορὲς—δι-
καιολογεῖ— Συνέχιση τῶν σειρῶν, Γραφὴ στὸν πίνακα.

Μᾶκρος σχοινίου

$$250 : 10 = 25 \text{ σχοινιά}$$

$$240 : 10 = 24 \text{ »}$$

$$230 : 10 = 23 \text{ » κ. οὐ. κ.}$$

Μαρία

Συνέχιση τῶν πράξεων μὲ διάφορο τρόπο πάνω στὸ ἴδιο
ἀντικείμενο.

250 μέτρα μὲ πόσους κοντοὺς τὰ μετροῦμε; μὲ 250 κοντοὺς.
1000 » » » » » » 1000 κοντοὺς.

Γραφὴ τῶν σειρῶν στὰ σημειωματάρια—Διακοπὴ—Ὑστε-
ρα θὰ ποῦμε γιὰ τὸν πύργο. Ἐπανάληψη τῆς ἐργασίας. Ὅλα
τὰ παιδιά μαζεύονται γύρω στὴν ἔδρα γιὰ νὰ ἀκούσουν τὴν
ἱστορία. Μὲ ἀνέλπιστα ζωντανὸ τρόπο διηγοῦνται μερικὰ παι-
διὰ γιὰ τὴ μεγάλη πυρκαϊὰ τοῦ πύργου.—Ἦταν γειτόνοι καὶ
εἶδαν τὴν πυρκαϊὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ κοντά.

Οἱ ἐντυπώσεις αὐτοῦ τοῦ γεγονότος διατηρήθηκαν πολὺ
ζωντανές. Τὰ παιδιά διηγοῦνται: Πῶς οἱ ἄνθρωποι τοῦ πύργου
ἐτοιμάζονται νὰ γευματίσουν. Ξαφνικὰ τρέχει μέσα στὸν πύργο
ἕνας ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ φωνάζει τρομαγμένος. Ἐ! τί κάθεσθε;
στὸ σπίτι σας ἔπιασε ἡ στέγη φωτιά, Οἱ Ἑλβετοὶ τρομαγμένοι
πετάχθηκαν ἀπ' τὴ θέση τους κ' ἀφῆκαν τὸ φαγητὸ ἀνέγγιχτο.
(Αὐτὴ ἡ εἶδηση τονίζεται ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ παιδί ποῦ διηγεί-
ται) Γι' αὐτὸ παρατηρεῖ ἕνα κορίτσι ἀπὸ τὸ 4 σχ. ἔτος.

Μ. Τί ἤθελες σύ, τὸ σπίτι νὰ καίεται καὶ νὰ κάθωνται
ἀκόμη στὸ φαγί;

Ἔπειτα διηγοῦνται πῶς ἔφθασε ἡ πυροσβεστικὴ ὑπηρεσία,

Διήγησις
ἀπὸ τὰ παιδιά

πῶς στέκουν λυπημένοι οἱ ἰδιοκτῆτες μέσα στὸ λειβάδι καὶ πῶς ὅλα τὰ ἔπιπλα καὶ τὰ πράγματά των μεταφέρονται ἀπὸ τὸ σπίτι πὸ καίεται καὶ ρίχνονται στὸ λειβάδι. Ὅλα εἶναι ριγμένα ἔξω. Τὸ τραπέδι, τὰ καθίσματα, ὁ καναπές, τὰ κρεβάτια κ.λ.π. Τὰ παράθυρα σπάζουν. Ξαφνικά—τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτια μου, διηγίεται τὸ παιδί—κρευνίζεται κάτω ἢ στέγη καὶ λίγο ἔλειψε νὰ σκοτώσῃ τὸν ἀρχηγὸ τῆς πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας.

Μόνο μιὰ πέτρα ἔπεσε πάνω στὴν περικεφαλαία του.

Παρὰ κάτω διηγοῦνται πῶς φορτώνονται τὰ ἔπιπλα πάνω στὰ ἀμάξια καὶ κουβαλοῦνται στὸ δημαρχεῖο πὸ ἦταν ἄδειο ἐκείνην τὴν ἐποχή.—Γίνονται συζητήσεις γιὰ τὰ αἷτια τῆς φωτιάς. Ἴσως νὰ πέταξαν σπίθες ἀπὸ τὴν καπνοδόχο καὶ πήγαν πάνω στὴν ἀχερόνια στέγη. Μὲ ἀνοιχτὰ αὐτιά καὶ μάτια—ἓνας μικρὸς καὶ μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα—ἀκροῶνται τὰ ἄλλα παιδιά.

1 Μ. Ὅλην αὐτὴν τὴν ἱστορία πρέπει νὰ τὴν γράψωμε.

2 Μ. Πρῶτα ἄς ζωγραφίσωμε κάτι.

3 Μ, Ἐξαφνα πῶς καίει τὸ σπίτι, τί στέκει μέσα στὸ λειβάδι (ἔπιπλα κ.λ.π.).

4 Μ. Τὴν μακρὰ ἀντλία καὶ τὸ σωλῆνα πὸν πετᾶ νερὸ πάνω στὸ σπίτι.—Ἰχνογράφηση στὸν πίνακα καὶ στὸ τετραδίο τῆς ἰχνογραφίας. Τὰ ζωγραφήματα ἔχουν τοὺς τίτλους των. Τὰ λάθη διορθώνονται ἀμέσως. Κατόπιν καταχωρίζονται τὰ νέα οὐσιαστικά στὸ τετραδίο.

1 Σχ. ἔτ. Ἀσχολεῖται μὲ ἀρχικά γράμματα ἢ καὶ μὲ ὀμάδες γραμμάτων.

4 Σχ. ἔτ. Διαβάζει μπροστὰ σὲ ὄλους ἱστορίες ἀπὸ πυρκαϊές.

§ Ἡμέρα

Μόλις μπαίνει μέσα ὁ δάσκαλος.

Μ. ὦ! ὦ! νὰ ἦλθαν οἱ φωτογραφίες, οἱ φωτογραφίες!!

Ἐφερές μαζί τὴ δική μου! Παρακαλῶ δόσε μου την!

Μιὰ μεγάλη μαθήτρια, ὁ φωτογράφος, ετοίμαζεται νὰ μοι-

ράσῃ στὰ παιδιά τὶς φωτογραφίες πὸ τῆς παρήγγειλαν τὰ ἴδια καὶ πὸν ετοίμασε στὸ σπίτι της.

1 Μ. Καλὰ θὰ κάμωμε νὰ τὶς κορνιζάρωμε.

Δ. Ἐχεις δίκη? ἂν ἔχετε ὄρεξη νὰ κορνιζάρετε σᾶς δίνω εὐχαρίστως καιρὸ. Πέτε μου μονάχα πρῶτα, σὲ ποῖο μέρος ἔγινε ἢ φωτογραφία;

2 Μ. Ἐκεῖ κοντὰ στὴ στραβὴ δξυά, μέσα στὸ λειβάδι.

3 Μ. Λίγο παρέκει ἀπὸ τοὺς θάμνους. Ἐκεῖ πὸν ἀρχίσαμε τὸ τραγούδι «τὸ παιδί στὸ δάσος».

Δ. Ἐκεῖ θὰ εἴμασθε βέβαια ἔτοιμοι μὲ τὸ μέτρομα τοῦ χιλιομέτρου μας.

4 Μ. Ὅχι! ἐκεῖ ἦταν ἴσια ἴσια 500 μέτρα, ἐκάμναμε διακοπή.

5 Μ. Ἐκόψαμε καὶ λουλουδία.

6 Μ. Ἐπάξιαμε καὶ τὸ θερισμὸ. (Οἱ κινήσεις τοῦ θερισματος γίνονται ἀπὸ τὸ μαθητῆ).

Δ. Ζωγραφίσετε δλόκληρο τὸ χιλιόμετρο στὸν πίνακα καὶ δείξετέ μου τὸ μέρος πὸν κάμαμε διακοπή καὶ φωτογραφηθήκατε.

1 Μ. Ὅλο τὸ χιλιόμετρο δὲ μποροῦμε νὰ τὸ ζωγραφίσωμε. Ἐπρεπε ὁ πίνακας μας νὰ εἶναι τόσο μακρὸς ὅσο καὶ τὸ χιλιόμετρο.

2 Μ. Νὰ ἦταν ἓνας μεγάλος πίνακας ἀπὸ τὸν ἀχερῶνα ὡς τὸ δάσος!

3 Μ. Μποροῦμε νὰ τὸ ζωγραφίσωμε μικρούτσικο στὸν πίνακα.

4 Μ. Νάι! ἔτσι εἶναι καλύτερα.

3 Μ. Ἐγὼ τὸ ζωγραφίζω— Ὁ 3 Μ. ζωγραφίζει ἐλεύθερα μιὰ μεγάλη πλατεία γραμμὴ στὸν πίνακα.—

1 Μ. Καὶ γὼ μπορῶ!— Ἀπὸ τὰ παιδιά τοῦ 3 καὶ 4 σχ. ἔτ. ζωγραφίζονται πολλὲς τέτοιες γραμμὲς πάνω στὸν πίνακα. 1 καὶ 2 σχ. ἔτ. κάμνει ἄγρια βερούκκοκα ἀπὸ κόκκινη πλαστιλίνη. Μερικοὶ μαθηταὶ τοῦ 3 καὶ 4 σχ. ἔτους ζωγράφισαν στὴν ἀρχὴ

Ἀντίληψη ἀποστάσεων καὶ μεταφορὰ σὲ μικρὴ κλίμακα

τοῦ χιλιομέτρου τὸν ἀχερῶνα καὶ στὸ τέλος τῆ μεγάλης λεύκης.
5 Μ. Θὰ μπορούσαμε νὰ ζωγραφίσουμε καὶ τὸ μεγάλο θάμνο. Γίνεται μὲ χρωματιστὴ κιμαλία.—Σημειώνουμε στὸ μέσον 500 μ.

Μ. Ἐδῶ σ' αὐτὸ τὸ μέρος ἔγινε ἡ φωτογραφία μέσα στὸ λειβάδι, πολὺ κοντὰ στὸ μεγάλο θάμνο. Τὰ μεγάλα παιδιά θέλουν νὰ βοηθήσουν τὰ μικρὰ στὸ πλάσιμο· ὁ δάσκαλος ἐπιτρέπει. Ὅλη ἡ τάξη πλάθει τὰ μεγάλα παιδιά βοηθοῦν τὰ μικρότερα. Βρίσκουν πολλὰ λάθη στὰ πλασμένα βερύκοκκα. Τὸ ἓνα εἶναι πολὺ παχὺ τὸ ἄλλο πολὺ λεπτὸ, τὸ ἄλλο μὲ πολλὰς γωνίες καὶ τὸ ἄλλο πολὺ μικρὸ.

1 Μ. τοῦ 4 σχ. ἔτ. Τὸ σχῆμά του πρέπει νὰ εἶναι ὁμοιομὲ ἀνγό.

Ζωγραφίζονται ἀπὸ παιδιά τοῦ 3 καὶ 4 ἔτους μερικὰ ἀνὰ στὸν πίνακα. Πολλὰ παιδιά μιμοῦνται αὐτὴν τὴν ἐργασία. Σχεδὸν ὅλη ἡ τάξη στέκει στὸν πίνακα καὶ ζωγραφίζει. Τέτοια σχήματα αὐτῶν καὶ δαμάσκηνων γίνονται μὲ μιὰ κονδυλιά. Πρῶτα δοκιμάζουν μὲ τεντωμένο δλόκληρο τὸ χέρι.

Κάθε παιδί πρέπει νὰ κάμῃ μερικὰ στὸν πίνακα μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ὑστερα δοκιμάζουν μὲ λυγισμένο τὸ χέρι καὶ ὕστερα μὲ τὸ καθ' ἑαυτὸ χέρι. Ἀκολουθεῖ τὸ κορνιζάρισμα τῶν φωτογραφιῶν. Τὸ 1 καὶ 2 σχ. ἔτ. παίρνει ἓνα σωρὸ ξυλάκια ποὺ εἶναι μέσα στὰ μικρὰ κοντάκια. (4 ξυλάκια χρειάζονται γιὰ μιὰ κορνίζα). Ἀσκήσεις στὴν ἀριθμητικὴ.

Ἀσκήσεις μὲ ἐποπτικὴ βάση τὴν τετραδά. Ἐνῶ τὸ 1 σχ. ἔτ. σχηματίζει τετράγωνο σὲ ἀρκετὸ ἀριθμὸ καὶ ἐξακολουθητικὰ βρίσκει τὴ σειρά τῶν ἀριθμῶν, ὅσο εἶναι δυνατό,—βοήθεια ἀπὸ τὸ γείτονα εἶναι κάτι τι δλότελα φυσικὸ καὶ αὐτονόητο, μάλιστα ἐπιθυμητό,—ἀσχολεῖται τὸ 2 σχ. ἔτος μὲ πράξεις πολλαπλασιασμοῦ μὲ τὸ 4. Δοκιμάζουν συγκεκριμένα πόσα ξυλάκια χρειάζονται γιὰ 1, 2, 3, 4 κ.λ.π. μέχρι 10 κορνίζες.

Ἐπειτα γράφονται σειρὲς στὸν πίνακα: 1 κορν. 4 ξυλ.
2 » 8 ξυλ.
3 » 12 »

Χειροτεχνικὴ ἐργασία μὲ τὴ βοήθεια ἀπὸ τὰ μεγάλα παιδιά

Ἰγνογραφία

Ἀριθμ. ἐπέξεργ. τῆς ἐνύτητας

1 Μ. Τὰ γράφουμε καὶ στὸ τετράδιο τῆς ἀριθμητικῆς.

Στὸ τέλος στολίζουν τὶς κορνίζες στὶς γωνίες μὲ χρωματιστὰ χαρτάκια, ἰδιαίτερα αὐτὴ ἡ ἐργασία ἀρέσει στὸ 1 σχ. ἔτ. ὕστερα δίνουμε στὰ προβλήματα μιὰ ἄλλη νέα μορφή.

4 χαρτάκια γιὰ 1 κορν.

8 » » 2 »

12 » » 3 »

Ἐνῶ τὸ 1 καὶ 2 σχ. ἔτ. ἐργάζεται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀνεξάρτητα, γίνεται ἀπὸ τὸ 3 καὶ 4 σχ. ἔτος ἐπανάληψη τῆς σειρᾶς πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαίρεσης μὲ τὸ 4. Ὅσο μᾶς ἐπιτρέπει ἡ ὥρα προχωροῦμε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο στὸν ἀριθμὸ 500 ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τὸ 250.

6. Ἡμέρα

Συνεχίζεται ἡ διήγηση γιὰ τὸν πύργο. Τὰ παιδιά διηγοῦνται ἀπὸ τὴν ἔδρα στὰ ἄλλα παιδιά. Τὸ 3 καὶ 4 σχολικὸ ἔτος προχωρεῖ στὴν ἐπεξεργασία τῆς ἐκθεσης. Σὲ ποιά ἔκταση προρεῖ τὸ 2 σχολικὸ ἔτος νὰ κάμῃ αὐτὴν τὴ δουλειὰ μὲ ἀπλὲς προτάσεις, τοῦτο καθορίζεται ἀνάλογα μὲ τὴν πρόοδο τῶν παιδιῶν καὶ τὶς δυνάμεις των. Τὸ 1 σχ. ἔτος σχηματίζει συλλαβὲς ἀνάλογες μὲ τὸ ἀντικείμενο τῆς διήγησης, γράφει στὸν πίνακα καὶ συνδέει μὲ ἄλλες συλλαβὲς, τόσο ποὺ νὰ γίνονται γνωστὲς λέξεις. Χρησιμοποίηση τοῦ ἀλφαβηταρίου.

Γίνεται ἀνάγνωση ἱστορίας πυρκαϊᾶς ἀπὸ ἀναγνωστικὴ ἢ ἄλλα βιβλία τῆς βιβλιοθήκης. Στὴν ἀνάγνωση τῶν παιδιῶν προσέχομε στὰ σημεῖα ποὺ μᾶς ἀρέσουν καὶ σὲ ὅ,τι δὲ μᾶς ἀρέσει. Κάμνουν κριτικὴ πάνω σὲ λέξεις ποὺ διαβάσθηκαν λόθος ἢ ἄσχημα, ἢ ὅπου δὲ δόθηκε προσοχὴ στὸ κόμμα, στὴν ἀνάλογη θέση καὶ ὑψωση τῆς φωνῆς, ἢ ὅπου ἓνας μαθητὴς δὲ πρόσεξε στὴν τελεία καὶ προχώρησε παρὰ κάτω στὴν ἄλλη πρόταση. Τὰ διάφορα λάθη μποροῦν νὰ σημειώνωνται σὲ ἓνα χαρτάκι, γιὰ νὰ γίνεται ἡ κριτικὴ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ τμήματος

Γλωσσικὴ ἐργασία

ἢ καὶ τοῦ δλόκληρου μέρους σὲ κοινὴ συζήτηση.

Τὸ 1 σχ. ἔτος μπορεῖ νὰ παρακολουθῆ καὶ νὰ ἀκροᾶται τὴν ἀνάγνωση τῶν μεγάλων· ὅσα παιδιὰ θέλουν ζωγραφίζουν μὲ κόκκινη μπογιὰ τὴν κόκκινη φλόγα. Στὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἐργασίας τραγουδοῦμε διάφορα σχετικά τραγούδια ἢ τραγουδεῖ ὁ δάσκαλος κανένα νέο στὰ παιδιὰ.

7 Ἡμέρα.

Αὐτὴ ἡ ἡμέρα περιμένεται μὲ μεγάλη ἀνυπομονησία. Ὁ δάσκαλος εἶπε στὰ παιδιὰ ἀπ' τὸ προηγούμενο βράδυ πὼς θὰ τοὺς δείξῃ κάτι πού θὰ τὰ κάμῃ νὰ εὐχαριστηθοῦν.

Δ. Παίρνει κιμωλία καὶ ζωγραφίζει ἕνα ἄνθρωπο στὸν πίνακα πού φαίνεται περιέργως στὰ παιδιὰ. Τὴ στιγμή ὅμως πού ὁ δάσκαλος ζωγραφίζει ἕνα ρολόγι στὸ χέρι του καὶ κοντὰ του ἕνα κορμὸ δέντρου, ἀρχίζει μεταξὺ τῶν παιδιῶν μιὰ εὐθυμη συζήτηση.

1 Μ. Εἶναι ὁ δάσκαλος πού στέκει κοντὰ στὴν ὀξυά, ἐκεῖ πού τελειώνει τὸ χιλιόμετρο.

2 Μ. Αὐτὴ τὴ στιγμή ἀρχίσαμε νὰ βαδίζωμε.

3 Μ. Ἡθέλαμε νὰ δοῦμε πόση ὥρα χρειαζόμαστε γιὰ ἕνα χιλιόμετρο.

4 Μ. Θυμᾶστε στὰ μισὰ χρειασθήκαμε 10 λεπτὰ καὶ γιὰ τὸ δλόκληρο χιλιόμετρο 20 λεπτὰ.

Μ. Ἄς ζωγραφίσωμε ἀκόμη κάτι.

Δ. Ζωγραφίζει μιὰ μεγάλη γραμμὴ καὶ στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τῆς ἀπὸ ἕνα ἄνθρωπο μὲ τὰ πόδια ἀνοιχτά.

5 Μ. Αὐτὸ εἶναι τὸ χιλιόμετρο. Ὁ ἕνας στέκει κοντὰ στὴν ὀξυά ὁ ἄλλος στὸν ἀχερῶνα.

6 Μ. Τώρα θὰ τρέξουν ὁ ἕνας κατὰ πάνω στὸν ἄλλο

Δ. Ἄν βλέπουν ψηλὰ πρὸς τὰ πάνω καὶ περπατοῦν;

7 Μ. Σὰν τὴ ζωγραφιὰ πού εἶναι μέσα στὸ βιβλίο μας!

Δ. Ἡ σὰν πού κάμνετε καμμιά φρερὰ σεῖς!

8 Μ. Θὰ πέση ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλο

Δ. Πού σὲ ποῖο μέρος;

1 Μ. Δείχνει ἕνα σημάδι πού κεῖται στὸ ἕνα τρίτο τῆς γραμμῆς.

2 Μ. Ὅχι! πρέπει νὰ συναντηθοῦν στὰ μισὰ, λίγο πίσω ἀπὸ τοὺς μεγάλους θάμνους.

3 Μ. Ἄς ζωγραφίσωμε πού θὰ συναντηθοῦν.—Γίνεται—

4 Μ. Ναί, ἄν τρέχῃ ὅμως ὁ ἕνας γρηγορώτερα ἀπὸ τὸν ἄλλο;

5 Μ. Θὰ τρέχουν ὅμως καὶ οἱ δυὸ τὰ ἴδια.

Δ. Συμφωνεῖ.

4 Μ. Τότε θὰ συναντηθοῦν στὸ μέσο, τὸ σημάδι πού θὰ συναντηθοῦν θὰ εἶναι στὰ μισὰ τῆς γραμμῆς.

Δοκιμάζομε ἀπὸ τὰ δυὸ ἄκρα σημεῖα μέσα στὴ τάξη. Αὐτο ἀρέσει καὶ στὰ μικρά. Προσέχομε τὸ βῆμα νὰ εἶναι καὶ στὰ δυὸ παιδιὰ τὸ ἴδιο. Μὲ μιὰ ἐπιθυμία τῶν παιδιῶν σβύνονται οἱ δυὸ ἄνθρωποι καὶ ζωγραφίζονται δυὸ ἄλλοι. Στὴν ὀξυά ἕναν ἄνθρωπο πού ἀνοίγει πολὺ τὰ πόδια του καὶ φαίνεται πὼς κάμνει μεγάλα βήματα καὶ στὸν ἀχερῶνα ἄλλον πού κάμνει μικρὰ βήματα. (Ἡ ἰχνογράφηση γίνεται μὲ ἀπλὲς γραμμὲς—γραμμικὴ ἰχνογραφία).

1 Μ. Ὁ πρῶτος βιάζεται!

2 Μ. Τρέχει σὰν νὰ ἔχῃ στοίχημα!

3 Μ. Θέλει νὰ φθάσῃ γρηγορὰ!

4 Μ. Ὁ ἄλλος εἶναι τεμπέλης!

5 Μ. Χαζεύει!

6 Μ. Εἶναι ὁ χαζομανώλης!—Τὰ παιδιὰ στρέφουν στὸν Μανώλη τῆς τάξης καὶ γελοῦν, ὁ ἴδιος γελᾷ ἀπ' τὴ καρδιά του γιὰ τὸ ἀστεῖο.— Ὁ ἕνας κάμνει ἕνα βῆμα κι' ὁ ἄλλος κάμνει δυὸ βήματα.

7 Μ. Εἶρω πού θὰ συναντηθοῦν—Τὰ παιδιὰ δείχνουν διάφορα σημεῖα πάνω στὴ γραμμὴ. Ἄπὸ τὴ διαφορὰ στὶς γνώμες καὶ μὲ τὴ συζήτηση καθορίζεται ἀπὸ τὰ παιδιὰ πὼς ὁ γρη-

γορος θὰ περάση τὰ μισὰ καὶ πέρα ἀπὸ τὰ μισὰ θὰ συναντήση τὸν ἄλλον πὸν χαζεύει.

Ἰχνογράφηση δυὸ μικροσυμένων χμ. με τοὺς ἀνθρώπους στὴν ἄκρη τοῦ βιβλίου τῆς ἰχνογραφίας.

Διαβάζονται οἱ ἐκθέσεις γιὰ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ πύργου.

Συζήτηση πραγματικὴ γιὰ τὰ σημεῖα τῆς στίξης, ἐργασία πάνω σὲ λέξεις πὸν γράφηθηκαν λάθος.

Ἐξετάζονται οἱ ἐργασίες πὸν γίνηκαν με τὰ χιλιόμετρα στὸ καθαρὸ τετράδιο. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ 1 καὶ 2 σχ. ἔτος ζωγραφίζει δείχτες τοῦ δρόμου στὸν πίνακα. Στὸ τέλος τῆς ἡμέρας πηγαίνομε στὴν αὐλὴ καὶ κάμνομε γυμναστικὴ με κοντούς, διελκυστίνδα, καὶ παίξιμο με τὸ σχοινάκι.

3. Μιὰ Ἐνότητα ἐργασίας γιὰ τὸ 3^ο Σχολ. ἔτος

Οἱ δουλιές τοῦ χτίστη.

1 Ἡμέρα

Στὰ παιδιά ἔγινε σύσταση μπροστὰ ἀπὸ λίγο καιρὸ νὰ παρατηρήσουν καλὰ τὸ χτίστη πάνω στὴ δουλειά του· τώρα ἐκθέτουν προφορικὰ ὅ,τι παρατήρησαν με περισσότερες ἢ λιγώτερες λεπτομέρειες.

Δ. Εἶδετε καλὰ πῶς δουλεύει ὁ χτίστης; Λοιπὸν διηγηθῆτε μου με συνέχεια. Πρῶτα πρῶτα πῶς παίρνει ὁ χτίστης τὰ τοῦβλα.

1 Μ. Σὰν θὰ φθάση τὸ κάρο ἀπὸ τὸ τουβλοποιεῖο, τρεῖς χτίστες ἀρχίζουν τὸ ξεφόρτωμα. Ἐνας στέκεται πάνω στὸ ἄμαξι καὶ δίνει τὰ τοῦβλα στὸν ἄλλο πὸν στέκεται κάτω ἀπ' τὸ ἄμαξι, κάθε φορὰ ἀπὸ δυὸ τοῦβλα. Ἐνας ἄλλος ἐργάτης πὸν στέκει 3—4 βήματα παρέκει παίρνει τὰ τοῦβλα καὶ τὰ δίνει σὲ ἄλλον ἐργάτη· κάποτε κάποτε τοῦ τὰ ρίχνει· ὁ ἄλλος ἐργάτης εἶναι ἐπιτήδειος τὰ πιάνει καὶ τὰ στοιβάζει πάνω στὸ σωρὸ. Ὑστερα ἔρχεται ἄλλος ἐργάτης ποῦ κουβαλεῖ τὰ τοῦβλα πάνω στὸ

χτίριο με ἓνα σανίδι ἐπίτηδες καμωμένο. Βάζει 20 ὡς 30 τοῦβλα πάνω στὸ σανίδι καὶ τὰ ἀνεβάζει πάνω στὸ μᾶστορη. Ἄλλες φορὲς στέκονται πολλοὶ ἐργάτες σὲ μιὰ σειρά. ὁ ἓνας παίρνει ἀπ' τὸ σωρὸ καὶ ρίχνει στὸν ἄλλο, ὁ τελευταῖος τὰ στοιβάζει κοντὰ στὸ μᾶστορη πάνω στὴ σκαλωσιά.

Αὕτὴ ἡ συνεχὴς προφορικὴ ἐκθεση γίνεται ἀπὸ ἓνα παιδί με τὴ βοήθεια καὶ τῶν ἄλλων ἀν εἶναι ἀνάγκη, κάποτε καὶ τοῦ δασκάλου. Μπορεῖ ἡ ἐκθεση αὕτὴ νὰ ἐπαναληφθῆ ἀπὸ μαθητὴ ἄλλης ομάδας.

Φλοιστικὴ ἐργασία

Δ. Γράψετε ὅλοι τὴν ἱστορία σύντομα σύντομα, ὅπως κάμνετε πάντοτε, στὸ τετράδιό σας. Παραδείγματα: Πῶς ὁ χτίστης παίρνει τοῦβλα: Τὸ ἄμαξι φθάει με τὰ τοῦβλα ἀπὸ τὸ ἐρστάσιο. Τρεῖς ἐργάτες ξεφορτώνουν ἀπὸ δυὸ κομμάτια, τὰ δίνουν ἢ τὰ ρίχνουν καὶ τὰ στοιβάζουν. Ὁ ἄλλος ἐργάτης με τὸ φορεῖο σηκώνει 20—30 τοῦβλα. Ἡ: μιὰ σειρά ἀπὸ ἐργάτες ρίχνουν τοῦβλα· τὰ στοιβάζουν πάνω στὴ σκαλωσιὲς κ.λ.π.

Κάθε ομάδα γράφει τὴς περιλήψεις της στὸν πίνακα, συμπληρώνει ὕστερα ἀπὸ συζήτηση τῶν μελῶν, διορθώνει καὶ καταχωρεῖ στὸ τετράδιο ἐργασίας.

Δ. Πόσα τοῦβλα μποροῦν νὰ στοιβασθοῦν;

2 Μ. Σκέπτεται ζητεῖ νὰ μαντεύση.

Δ. Ὁ Α. καὶ ὁ Β. μποροῦν νὰ τρέξουν στὸ χτίριο πὸν χτίζεται κοντὰ στὴν ἐκκλησία καὶ νὰ δοκιμάσουν νὰ μετρήσουν· μποροῦν νὰ ρωτήσουν καὶ κανένα ἐργάτη· προσοχὴ ὅμως νὰ μὴ σὰς γελᾶση ὁ ἐργάτης—φεύγουν.

Δ. Νὰ εἶναι ἄρα γε εὐκόλη δουλειὰ τὸ ρίξιμο τῶν τοῦβλων;

— Στὰ παιδιά φαίνεται εὐκόλη.—Δοκιμὴ με τὰ ξύλα πὸν ἔχομε κομμένα γιὰ τὴς θερμάστρες καὶ με τὰ λίγα τοῦβλα πὸν εἶναι στὴν αὐλὴ. Ἡ δοκιμὴ γίνεται στὴν αὐλὴ. Τὰ παιδιά καταλαβαίνουν πῶς δὲν εἶναι εὐκόλη δουλειὰ. Χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια.

3 Μ. Οἱ ἐργάτες ἔχουν πετσιὰ στὰ χέρια!

Δ. Γιατὶ ἄραγε;

*Αριθμητική επεξεργασία
της ενότητας

4 Μ. Για να φυλάγουν τα χέρια των, γιατί θα τα ξέσχιζαν από τα σκληρά τουβλα. Έχουν και τα πόδια ανοικτά.

Δ. Πόσο βάρος σηκώνει άραγε ο εργάτης που ανεβάζει τα τουβλα πάνω στη σκαλωσιά;

5 Μ. Άν φορτώνεται 20 τουβλα τότε σηκώνει 70 κλ. άν φορτώνεται 30 τουβλα 105 κοιλά.

Δ. Άς ποῦμε πῶς αναβαίνει 6 φορές την ὥρα.

6 Μ. Μόνο 6 φορές;

Δ. Πόση ὥρα χρειάζεται για κάθε φορὰ;

7 Μ. 10 λεπτά.

Δ. Βέβαια σὲ τόση ὥρα πρέπει νὰ γεμίση τὸ σανίδι, νὰ τὸ φορτωθῆ, νὰ τὸ ανεβάση στὴ σκαλωσιά, νὰ τὸ ξεφορτωθῆ καὶ νὰ στοιβάση τὰ τουβλα· μπορεῖ καὶ νὰ πῆ καὶ κάνα ἄσειο μὲ τὸ μάστορη, νὰ πάρη πάλι τὸ φορεῖο, νὰ κατεβῆ, νὰ χασμηθῆ. Γι' αὐτὲς ὅλες τὶς δουλιὲς εἶναι πολὺ 10 λεπτά;

(Μαθηταὶ παραδέχονται 10 λεπτά)

Δ. Πόσα λοιπὸν τουβλα σηκώνει σὲ μιὰ ὥρα;—Μ....

Δ. Πόσα κοιλά;—Μ....

Δ. Πόσα σὲ χρονικὸ διάστημα 8 ὥρῶν;—Μ....

Δ. Πόσα σὲ μιὰ ἐβδομάδα;—Μ....

Δ. Σὲ πόσο καιρὸ σηκώνει ἓνα δλόκληρο ἄμάξι;—Μ....

Οἱ Μαθηταὶ ὁμαδικὰ ἐργάζονται νὰ λύσουν τὰ προβλήματα.

(Οἱ μαθηταὶ Α! καὶ Β! γυρίζουν πίσω,) ἀναφέρουν πὼς κάθε σωρὸς εἶναι 150 τουβλα.

Δ. Πόσες φορὲς λοιπὸν πρέπει νὰ πάγη καὶ νὰ ρθῆ ὁ ἐργάτης γιὰ νὰ σηκώση ἓνα σωρὸ; Πόση ὥρα χρειάζεται;

Γίνεται ἡ ἐργασία. μερικὲς ὁμάδες ἐργάζονται στὸν πίνακα, ἄλλες γύρω στὸ τραπέζι των. Μετὰ τὴν ἐργασία διακοπὴ στὴν αὐλῆ.

Μέσα στὴν τάξη.

Δ. Νὰ διηγηθοῦμε τὴν ὥρα πὼς κάμνει ὁ χτίστης τὴ λάσπη.

Μ. Ἡ λάσπη ἀγακατώνεται καὶ γίνεται μέσα σὲ μιὰ τετραγωνη κάσα. Αὐτὴ ἡ κάσα δὲν εἶναι πολὺ ψηλῆ.

*Εργασία πάνω σὲ ποίημα
Ἀνάγνωση—ἀνάλυση

Πρῶτα βάζουν ἄσβέστη μέσα στὴ κάσα· ὕστερα νερὸ καὶ στὸ τέλος ἄμμο καὶ ἀνακατώνουν ὥσπου νὰ γίνῃ ἓνας πηχτὸς πολτὸς. Ἐνας ἐργάτης κρατεῖ στὰ χέρια ἓνα φορεῖο ἀπὸ τενεκὲ κ.λ.π (Κοινὴ ἐργασία, ἐπανάληψη, γραφὴ περιλήψεων στὸν πίνακα, συμπλήρωση, διόρθωση, καταχώρηση σὶδ βιβλίου ἐργασίας).

Ὁρα γιὰ ἀνάγνωση. Γίνεται ἀνάγνωση ἀπὸ κατάλληλο βιβλίο τῆς βιβλιοθήκης καὶ ἀπὸ σχετικὴ ὕλη: «Γιὰ τὸ παλῆδ σπίτι»· «Τὰ χαλάσματα» κ.λ.π Ἐργασί καθὼς καὶ στὴν ἐνότητα «τὸ χιλιόμετρο»

Δ. Ὁ Ποιητὴς Π. ἄκουσε μιὰ φορὰ ἓνα σπίτι ποὺ παραπονιόταν τὴ στιγμὴ ποὺ ἓνας χτίστης ἤθελε νὰ τὸ χαλάση.

Μ. Γελᾷ; Ἐνα παλῆδ σπίτι δὲ μπορεῖ νὰ μιλήσῃ!

2 Μ. Ὁ ποιητὴς τὸ φαντάσθηκε νὰ μιᾷ.

Δ. Οἱ ποιηταὶ ἀκούουν πολλὰ ποῦ δὲ μποροῦμε ἡμεῖς νὰ τ' ἀκούσωμε! Τὶ μποροῦσε νὰ πῆ ἓνα παλῆδ σπίτι; Τὰ παιδιὰ ἀπαντοῦν ἀνάλογα μὲ τὴ φαντασία καὶ τὴν πειρὰ τους.

Δ. Διαβάζει τὸ ποίημα στὰ παιδιὰ. Ἀνάγνωση τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὸ βιβλίο των.

1 Μ. Φαίνεται πὼς ὁ ποιητὴς δὲν ἄκουε καλὰ τὸ σπίτι νὰ μιᾷ, γιατί λέγει: «Μοῦ φαίνεται παληόσπιτο σάν νὰ σ' ἀκούω νὰ μιᾷς.»

Δ. Τί νομίζει ὁ ποιητὴς πὼς ἀκούει; διάβασε.

Μ. Διαβάζει.

Δ. Πέσ το μὲ δικὰ σου λόγια.

Μ. Μεταβάλλει τὸ στίχο σὲ δική του πεζὴ ἔκφραση.

Δ. Ποὺ ἦταν ἐκκλησία τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὁμόνοιας!!!

2 Μ. Ἐκεῖνοι ποὺ κάθονταν μέσα θὰ ἦταν πολὺ ἀγαπημένοι.

Δ. Δηλαδὴ ποιὸς;

3 Μ. Ὁ πατέρας ἢ μητέρα καὶ τὰ παιδιὰ.

4 Μ. Ὁ πατέρας ἀγαποῦσε τὴ μητέρα, καὶ ἡ μητέρα τὸν πατέρα.

5 Μ. Οί γονιοὶ ἀγαποῦσαν τὰ παιδιὰ, καὶ τὰ παιδιὰ τοὺς γονιοὺς.

6 Μ. Ἦταν ὁμόνοια μέσα στὸ σπίτι, ποτὲ δὲ μάλωναν.

7 Ο πατέρας δὲ μάλωνε σὰν γυρνοῦσε τὸ βράδυ σπίτι.

7 Μ. Τὰ παιδιὰ ἦταν ὑπάκοα κ.λ.π.

Δ. Μποροῦσε τὸ παλὸ σπίτι νὰ βασιτάξῃ στὶς τρικυμίες καὶ στὶς βροχές;

Μ. Δὲν τὸ πιστεύω, γι' αὐτὸ θὰ στεκόταν στραβά.

2 Μ. Τὰ παράθυρα θὰ ἦταν σπασμένα, ἀκόμη καὶ τὰ κεραμύδια.

3 Μ. Ἴσως νὰ ἦταν μόνο ἀπὸ λάσπη χτισμένο καὶ νὰ ἦταν ὀλάκερα κομμάτια πεσμένα κ.λ.π.

Δ. Καὶ τώρα πού τὸ σπίτι στέκει σιωπηλὸ σὰν λυπημένο, βλέπει ὁ ποιητὴς μὲ τὴ φαντασία του ὅλους τοὺς πατέρες πού κατοικοῦσαν μέσα, ἕνα ἕνα νὰ βγαίνουν ἔξω καὶ νὰ παρακαλοῦν τὸ χτίστη νὰ τὸ λυπηθῇ. Τί νὰ λένε ἀραγε;

1 Μ. Ὁ ἕνας θὰ λέγῃ ἴσως: «Ἄφησε σὲ παρακαλῶ τὸ σπίτι μὴ τὸ γκρεμῶς! Ἔζησα μέσα στὴν ἀγκαλιά του 60 χρόνια».

2 Μ. Ὁ ἄλλος θὰ λέγῃ Πόσο ὁμορφα ἦταν στὸ σπιτάκι ὅταν ἀκόμη ζοῦσα κ.λ.π.

Δ. Καὶ τελευταῖος παρακαλεῖ ὁ ποιητὴς! Τί καταλαβαίνουμε;

4. Μ. Πῶς καὶ ὁ ποιητὴς κατοίκησε μέσα σ' αὐτὸ τὸ σπίτι.

Δ. Μάλιστα στὰ νειάτα του.

5 Μ. Σὰν ἦταν μικρὸ παιδάκι.

6 Μ. Σὰν ἦταν στὴν ἡλικία μας.

Δ. Ἦταν τὸ πατρικὸ του σπίτι. Σεῖς ὅλα δὲν ἔχετε δυστυχῶς δικὰ σας σπίτια.

7 Μ. Ἐμεῖς ἔχομε, ὁ πατέρας μου εἶναι ἰδιοκτῆτης σπιτιοῦ.

Δ. Ναί, ἀλλὰ δὲν κάθεστε μόνοι σας μέσα. κατοικοῦν καὶ ἄλλοι ἄνθρωποι. Σὲ ἕνα ἀληθινὰ πατρικὸ σπίτι κάθεσαι μόνο ὁ πατέρας μὲ τὴν οἰκογένειά του.

8 Μ. Ἐμεῖς θὰ χτίσωμε ἕνα ἀληθινὰ πατρικὸ σπίτι· ὁ πατέρας μου κτίζει στὸ ἕνα μικρὸ σπίτι μόνο γιὰ μᾶς· περιμεινόμε μόνο ὥσπου νὰ φτυνώσουν τὰ τοῦβλα καὶ τὰ ἄλλα ὑλικά.

Δ. Να! ἔδῳ ἔχω μιὰ εἰκόνα τοῦ πατρικοῦ μου σπιτιοῦ. (δείξῃ εἰκόνας).

Τώρα διαβάζουν τὸ ποίημα δυνατὰ μὲ τὴ σειρὰ δύο ἢ τρεῖς μαθηταί· (οἱ ἄλλοι μὲ κλειστὰ τὰ βιβλία ἀκούουν) στὸ τέλος διαβάζει ὁ δάσκαλος ἀκόμη μιὰ φορὰ πρότυπα.

Δ. Πῶς φαντάζεστε αὐτὸ τὸ πατρικὸ σπίτι τοῦ ποιητῆ ; κλείστε λίγες στιγμὲς τὰ μάτια σας καὶ σταθεῖτε μπροστὰ του. (Τὰ παιδιὰ περιγράφουν τὴν εἰκόνα τῆς φαντασίας των.)

2 Ἡμέρα.

Δ. Βρῆτε μερικὲς ἐνέργειες πού εἶδτε νὰ γίνονται στὸ οἰκόπεδο πού χτίζεται· (ἐργασία ομάδων) οἱ ομάδες βρίσκουν ρήματα παθητικῆς φωνῆς. Παραδείγματα: Τὰ τοῦβλα ξεφορτώνονται. Ἡ λάσπη ἀνακατώνεται ὕστερα κουβαλιέται κτίζεται ἢ σκαλωσιὰ, μπαίνει ἢ σκάλα. Τὰ τοῦβλα στοιβάζονται. Αὐτὲς οἱ ἐνέργειες—ρήματα γράφονται στὸν πίνακα, διαβάζονται, συγκρίνονται, διορθώνονται. Ὑστερα κάθε ομάδα διαβάζει τὶς προτάσεις τῆς κατὰ τέτοιο τρόπο, σὰν νὰ εἶχαν γίνῃ χθὲς οἱ ἐνέργειες Περρασμένος ρηματικὸς τύπος γιὰ ἀσκήση, Οἱ μαθηταί τῆς πρώτης ομάδας διαβάζουν τὶς προτάσεις τῆς 2 ομάδας στὸν περασμένο τύπο. Καταχώρηση στὸ τετραδίον ἐργασίας τῶν τύπων τοῦ παρατατικοῦ. Διακοπή, διάλειμα στὴν αὐλή.

Δ. Τώρα ἄς ἐπαναλάβωμε ὅσα διηγηθήκαμε χθὲς. Ἄν εἶναι ἀνάγκη μὲ τὴ βοήθεια τῶν τετραδίων ἐργασίας.

1 Μ. Πῶς παίρνει ὁ χτίστης τὰ τοῦβλα. Σὰν θὰ φθάσῃ τὸ κάρρο ἀπὸ τὸ... σελὶς 166.

2 Μ. Πῶς φκιάνει ὁ ἐργάτης τὴ λάσπη.... Ἡ λάσπη ἀνακατώνεται... σελὶς 168

Ἄσκησις τῆς φαντασίας

Δ. Σήμερα πρέπει να περιγράψετε με συνέχεια πώς γίνεται η σκαλωσιά.

4 Μ. πού παρατηρήσε καλά τους έργατες σ' αυτήν την εργασία.

Στην αρχή σκάβουν βαθείς λάκκους που φυτεύουν τα μεγάλα χοντρά δοκάρια. Από τα ανοιχτά παράθυρα ξεπετούν γερά στηρίγματα και ενώνονται με τα δοκάρια με σιδερένιες θελιές, 4 και 5 θελιές μαζί. Πάνω στα στηρίγματα βάζουν χονδρά δοκάρια και πάνω τους χονδρά σανίδια. Μόνον αυτά καρφώνονται, όλα τα άλλα μέρη της σκαλωσιάς στερεώνονται με σιδερένιες θελιές. (Επανάληψη, γραφή στον πίνακα, συμπλήρωση, διόρθωση, και ταχώρηση στο βιβλίο εργασίας.

Δ. Ακόμη μιὰ έκθεση πρέπει να μου κάμετε. «Πώς γευματίζουν οι χτίστες» (στην σύνταξη αυτής της έκθεσης πρέπει η αυστηρή πραγματική έκθεση να υποχωρήσει στην προσωπική συναισθηματική διήγηση. αυτό γίνεται μόνον όταν πρόκειται για πρόσωπα όχι για πράγματα. και τα πρόσωπα που εργάζονται ανήκουν μέσα στην ένότητα εργασίας.

Μ. Όταν είναι ώρα να γευματίσουν οι εργάτες, τότε σφυρίζει ο επιστάτης. Γρήγορα γρήγορα αφήνουν όλοι τα σφυριά και τα τουβλά πάνω στη σκαλωσιά και τρέχουν σε ένα ξεχωριστό διαμέρισμα του χτιρίου. Εκεί είναι κρεμασμένα τα σακκίδια που κρύβουν τα φαγητά. Οι φέτες του ψωμιού είναι τυλιγμένες μέσα σε χαρτί εφημερίδας ή και σε λαδόχαρτο. Μερικοί τρών ψωμί και τυρί ή ζηλές, άλλοι έχουν μαγειρεμένο φαγιό μέσα σε κατσαρόλα. Ο εργάτης όμως που έχει 6 παιδιά στο σπίτι τρώγει μόνο ξερό ψωμί. Οι εργάτες τρών βιαστικά, γιατί πενούν ύστερα από τη βαρεία εργασία και βάζουν μεγάλα κομμάτια ψωμί στο στόμα. Κανένας δεν έπλυνε τα χέρια του από τα χώματα. Σαν τελείωση το φαγητό σφυρίζει πάλι ο επιστάτης.

Οι εργάτες δὲ νηγαίνουν τώρα βιαστικά πάνω στη σκαλωσιά (Επανάληψη).

Δ. Τι φαντάζεσθε είναι καλά να δουλεύει κανείς πάνω στη

σκαλωσιά; (Απαντήσεις είναι διάφοροι) ανάλογη με την πείρα των παιδιών.

Δ. Γενικά οι χτίστες δουλεύουν πολύ άργα. Γιατί άραγε;

1 Μ. Η δουλειά είναι βαρεία και κουράζονται πολύ και γρήγορα.

2 Μ. Σκύβουν όλοένα: σαν δουλεύουν τους πονεί η μέση.

3 Μ. Τα τουβλά είναι σκληρά.

4 Μ. Και πρέπει κάθε τουβλο να μπῆ ἴσια και στη σωστή θέση για να μη είναι το σπίτι στο τέλος στραβό.

5 Μ. Εγὼ εἶδα να τεντώνουν στον τοίχο που χτίζουν ένα σχοινί.

6 Μ. Και κάποτε κρεμοῦν ἀπὸ τὸ σχοινὶ ἕνα εργαλεῖο.

Δ. Αυτό το εργαλεῖο λέγεται ὑδροστάθμη.

Μ. Πῶς;

Δ. Ὑδροστάθμη—Γράφει στον πίνακα.—Γιὰ να δοῦν ἂν ὁ τοίχος πηγαίνει ἴσια ἢ ὄχι.

Δ. Ποιὸς ἀπὸ σᾶς θὰ γίνει ἀργότερα κτίστης; Μ.....

Δ. Γιατί; Μ.....

Δ. Πέτε ἀκόμη μιὰ φορὰ πῶς φαντάζεσθε τὸ παλιὸ σπίτι τοῦ ποιητῆ.

Μαθητὴς περιγράφει ὅπως τὸ βλέπει με τὴ φαντασία του.

Δ. Τώρα να ἰχνογραφήσετε τὸ σπίτι, καθέννας ὅπως τὸ βλέπει με τὸ νοῦ του. (Μολύβι, χρωματιστό, χρωμα). Κάθε παιδί μπορεί να τὸ ἐκτελέσει ὅπως θέλει.

3 Ἡμέρα

Ξαναλέμε σήμερα ὅτι διηγηθήκαμε γιὰ τις δουλειές τοῦ χτίστη (με βοήθεια τοῦ τετραδίου τῆς εργασίας).

1 Μ. Σήμερα ἂς διηγηθοῦμε και γιὰ ἄλλες δουλειές τοῦ χτίστη. Να πῶμε πῶς χτίζεται ἕνα κομμάτι τοίχος.

1 Μ. (Διηγῆται ὅλα τὰ παιδιὰ βοηθοῦν.) Πολὺ σιγὰ ἀπλώνει τὸ χέρι του ὁ χτίστης στὸ σωρὸ τὰ τουβλά. Παίρνει

ένα τοῦβλο και τὸ βλέπει προσεκτικὰ ἀπ' ὅλες τὶς πλευρῆς. Ὑστερα δοκιμάζει ἂν ταιριάξῃ πᾶνω στὸν τοῖχο. Ἐὰν ταιριάξῃ, πᾶνει μὲ τὸ μυστρί λάσπη ἀπὸ τὴν κάσα. Ρίχνει μιὰ μερίδα λάσπη πᾶνω στὸν ἑτοιμο τοῖχο και ἀλείφει τὸ τοῦβλο ἀπ' τὶς δυὸ πλευρῆς μὲ λάσπη. Ὑστερα βάζει τὸ τοῦβλο πᾶνω στὸν τοῖχο ἴσια, σύμφωνα μὲ τὸ σχοινί, τὸ χτυπᾷ ἕνα δυὸ φορῆς μὲ τὸ σφυρί και δοκιμάζει μὲ τὴν ὑδροστάθμη, ὕστερα παίρνει ἄλλο τοῦβλο (Ἐπανάληψη κ.λ.π.).

Δ. Τώρα ἡ τελευταία διήγηση. Πῶς τελειώνει ὁ χτίστης τὴν δουλειὰ τὸ βράδυ (Κατὰ τὸ γνωστὸ τρόπο) Διακοπή.

Τραγουδοῦμε τὸ τραγούδι γιὰ τὸ παλιὸ σπίτι. Ἐὰν εἶναι ἄγνωστο, τὸ τραγουδεῖ μερικῆς φορῆς ὁ δάσκαλος ὥσπου νὰ ἀρχίσῃ νὰ ἐντυπώνεται. Προσέχει στὴ σωστὴ προφορὰ τῶν τόνων, στὴν ἀναπνοή, καλὴ στάση τοῦ σώματος κ.λ.π.

Ἀσκήσεις στὴ χειροτεχνία. Κατασκευὴ τροχαλίας. Ἐὰν θὰ ἦταν δυνατὸ θὰ ἔπρεπε ἡ τροχαλία νὰ τορνευθῆ ἀπὸ τὸν τορνευτή. Γιὰ τὰ παιδιά θὰ ἔμενε μόνον ἡ τοποθέτηση τοῦ ἄξονα, ἡ κατασκευὴ τοῦ διχαλωτοῦ και ἡ στερέωση τῆς τροχαλίας στὸ διχαλωτό. Ἐὰν θὰ κάμουν οἱ μαθηταὶ τὴν τροχαλία τότε ἀπασχολοῦμε ταυτοχρόνως ὅλην τὴν τάξη.

Ἡμέρα.

Ἡμέρα λογαριασμῶν και ἀριθμητικῶν ἀσκήσεων.—Εἰσαγωγή στὰ δεκαδικά.

Δ. Γράψετε μερικὸς ἀριθμοὺς στὸν πίνακα πού νὰ φανερώσουν μέτρα.

1 M. γράφει π. χ. 1,25 μ.
2,48 μ.

Δ. Σβύσε ἀπ' αὐτὰ πού ἔγραψες τὰ ὀλάκερα μέτρα.

M. Σβύνει και μένουν 25 και 48.

Δ. Αὐτὰ πού μένουν εἶναι πόντοι· πόντος εἶναι τὸ 100 μέρος τοῦ ἑνὸς μέτρου· ξέρετε γιατί ;

Ῥωδική

Χειροτεχνία

Ἀριθμ. ἐργασία

M. Γιατί γιὰ νὰ γίνῃ 1 μέτρο χρειάζονται 100 πόντοι.

Δ. Αὐτὸ πού εἶπαμε πῶς ὁ 1 πόντος εἶναι τὸ ἑκατοστὸ μέρος τοῦ 1 μέτρου τὸ γράφω στὸν πίνακα ἔτσι 0,01 μέτρου.

Δ. Γράψετε ὅλοι σας πολλοὺς πόντους 2, 3, 4 ὅπως τοὺς ἔγραψα ἐγὼ και συγκρίνετέ τους μὲ τὸ 0,01 τοῦ μέτρου.

M. Συγκρίνει μὲ συγκεκριμένη βάση ἕνα μέτρο μαραγκοῦ.

Δ. Τὶ θέλουν νὰ ποῦν αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ 0,02 μ. 0,03 κλπ.

2 M. 2 πόντοι εἶναι δυὸ ἀπὸ τὰ 100 μέρη τοῦ μέτρου, 3 πόντοι τρία ἑκατοστὰ μέρη τοῦ 1 μέτρου.

Δ. Διαβάστε λοιπὸν σύμφωνα μ' αὐτὰ και τοὺς δικούς σας ἀριθμοὺς.—M....

Δ. Τὸ ἕνα ἑκατοστὸ μέρος τοῦ 1 μέτρου τὸ λέμε πιὸ σύντομα ἕνα ἑκατοστό. 1,25 τὸ διαβάζομε 1 και 25 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου. Διαβάστε ἀνάλογα και τοὺς ἄλλους ἀριθμοὺς.

Δ. Γράψετε τώρα ἀριθμοὺς σὲ δραχμῆς και σὲ λεπτά.

1 M. Γράφει π. χ. 2,75. 8,25 κλπ.

Δ. Γράψετε πάλι 0,01, 0,02 κλπ.

M. Γράφει και διαβάζει.

Δ. Πέτε πάλι τὶ σημαίνουν αὐτὰ.

M. 1 λεπτὸ εἶναι ἕνα ἑκατοστὸ τῆς δραχμῆς.

Δ. Διαβάστε ἔτσι τοὺς ἀριθμοὺς σας.

Δ. Γράψετε τώρα 0,01, 0,02, 0,05, 0,15 κ.λ.π. (καθαροὺς ἀριθμοὺς ἀφηρημένους) Διαβάστε τους. Προσέξτε στὸ ὄνομα αὐτῶν τῶν ἀριθμῶν πού γράψαμε. τοὺς λέμε δεκαδικούς ἀριθμοὺς. (Ἄλλες ἀσκήσεις γίνονται στὸ 0,001 ἀφοῦ ὅμως ἐντυπωθῆ τὸ 0,01). Γράψετε στὸ τετραδίο ἐργασίας μερικὰ παραδείγματα δεκαδικῶν ἀριθμῶν—Διακοπή—

Δ. Παίρνομε τὴν ἑτοιμὴ τροχαλία. Κρεμάστε τὴν στὸ στόλωμά της. Χρησιμοποιήσετε τὴν τροχαλία ὅπως κάμνει ὁ χτίστης στὸ χτίριο. M...

Δ. Τώρα πρέπει στὴ τροχαλία νὰ ζητήσετε τὸν νόμο τῆς ἰσορροπίας.

M. Παίρνομε βελόνες.

Ἐξέταση τῶν φαινομένων στὴ φύση. Πειράματα—νόμοι

Δ. Μάλιστα πήρα μαζί μου μερικά βάρη γιατί οι βελόνες είναι πολύ ελαφρές. Με την βοήθεια των βαρών παρατηρείται τὸ φαινόμενον, δοκιμάζεται καὶ βγαίνει ἡ πρόταση.

«Στὴν τροχαλία τότε ἔχομε ἰσορροπία ὅταν εἶναι ἴδια δύναμη καὶ βάρος.»

Μιὰ δεύτερη δοκιμὴ γίνεται μετὴν χαλαρὰ ἢ κινητὴ τροχαλία. χρησιμοποιεῖται ὡς σταθερὰ τροχαλία ἕνα καροῦλι. γιὰ ἄξονα παίρνομε ἕνα δυνατὸ καρφὶ ποῦ καρφώνεται στὴ βάση. Ἐποῦ καθοριστῆ ὁ νόμος τῆς ἰσορροπίας καὶ διατυπωθῆ μετριέται τὸ ποσοῦ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ βάρους. Βγαίνει ἀπὸ τὴ δοκιμὴ πὼς γίνεται οἰκονομία σὲ δύναμη ἀλλὰ λόγῳ τῆς διπλῆς πορείας ξοδεύεται διπλὸς χρόνος. Βγαίνουν μετὰ δοκιμῆς κ' ἄλλοι νόμοι.

Ἄλλες αὐτὲς οἱ δοκιμῆς ποῦ γίνονται ἀπὸ τὰ παιδιά, καταγράφονται περιληπτικὰ στὸ τετράδιο ἐργασίας. Τὰ σκίτσα ἰχνογραφοῦνται πρῶτον στὸν πίνακα.

Ἔπειτα γιὰ ἀναγνώση. Διαβάζονται ἀνάλογα κομμάτια ἀπὸ εἰδικὰ βιβλία πραγματικοῦ περιεχομένου καὶ συναισθηματικῆς ὕλης.

Ἰ. Ἡμέρα

Εὐρεση καὶ γραφὴ μελλοντικῶν ἐνεργειῶν—ρημάτων. Πρέπει νὰ γίνῃ μετὰ ἄλλα λόγια ἐντύπωση καὶ ἄσκηση τοῦ ρήματος σὲ μελλοντικὸ τύπο.

Δ. Αὐτὲς τὶς μικρὰς ἱστορίες ποῦ διηγηθῆκαμε ὅλη τὴν ἐβδομάδα γιὰ τὴ δουλειὰ τοῦ χτίστη πρέπει τώρα νὰ τὶς γράψετε, μὰ μετὴν τέτοιον τρόπον ποῦ νὰ γίνῃ ἀπ' αὐτὲς μιὰ μεγάλη ὁλόκληρη ἱστορία. Βάλτε μέσα καὶ κανένα ἄστειον (ἢ γραφικὴ ἐργασία μαζί μετὴν ἀνάγνωση τῆς καλλίτερης ἔκθεσης, τὴν ἐκλογὴν τῆς πιὸ καλῆς ἱστορίας καὶ καταγραφὴν τῆς στὸ ἡμερολόγιον τῆς τάξεως μπορεῖ νὰ διαρκῆσῃ τρεῖς ὥρες). Συνεχίζουσι τὰ παιδιά ἐργασία ἀνάγνωσης ἀπὸ κατάλληλα βιβλία. Γίνεται παραδειγματικὴ ἀνάγνωση ἀπὸ τὸν δάσκαλον. Στὴν ἀνάγνωση τῶν παιδι-

ῶν σημειώνονται μέρη ποῦ ἔγιναν λάθη ἢ καὶ ποῦ διαβάσθηκαν καλὰ· σημεία στίξης, κόμμα, ἐρωτηματικόν, θαυμαστικόν. Γίνεται πάνω σ' αὐτὰ συζήτηση, ἐπανάληψη καὶ ἄσκηση. Νέες λέξεις ἐντυπώνονται βαθειά, γράφονται στὸν πίνακα, σχηματίζονται διάφορες προτάσεις καὶ καταγράφονται στὸ τετράδιον ἐργασίας.

ἸΙ. Ἡμέρα

Ἰχνογράφηση. Καλὴ καὶ προσεκτικὴ ἐκτέλεση τοῦ παλινοῦ σπιτιοῦ τοῦ ποιητῆ. Ὁ δάσκαλος συνεργάζεται μετὰ κάθε μαθητὴν ποῦ τοῦ ζητήσει τὴν βοήθειάν του. Ἐπειτα τραγουδοῦμε τραγούδια ἐκδρομῆς, γιὰ τὴ φύσιν καὶ μάλιστα γιὰ τὸ δάσος, γιατί τὴν ἐρχόμενη ἐβδομάδα θὰ κάμωμε ἐκδρομὴ μέσα στὸ δάσος. Ὅλην αὐτὴν τὴν ἐβδομάδα εἶχαν τὰ παιδιά ἐργαστῆ στὴ χειροτεχνία. Γίνονται καὶ δοκιμῆς τῶν νόμων ποῦ βγῆκαν.

Δ. Οἱ ἐργάτες ποῦ χτίζουν τὰ σπίτια, βάζουσι τὰ ἐργαλεῖα τους μετὴν τέτοιον τρόπον ποῦ νὰ εἶναι τὸ βαρὺ μέρος τοῦ ἐργαλείου πρὸς τὸ κάτω μέρος. Ποῦ εἶδετε σῆς ἕνα τέτοιον πρᾶγμα;

Μ. Ἀπαντοῦν ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις των καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πειρὰ των.

Δ. Γιατί ἄραγε τὰ τοποθετοῦν ἔτσι;

1 Μ. Ποῖος ἔξερει;

2 Μ. Ἰᾶμε στὴν αὐλὴν νὰ δοκιμάσωμε.—Τὰ παιδιά βγαίνουν στὴν αὐλὴν—Παίρνοσι μιὰ ἄξινη, τὴν τοποθετοῦν ἀντίθετα.

3 Μ. Πέφτει κάτω.

Δ. Ἄς κάμωμε μιὰ δοκιμὴν ποῦ θὰ μπορέσῃ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ καλὰ αὐτὸ τὸ φαινόμενον. Δοκιμάζουσι... (ἀπὸ τὴ φυσικὴ πειραματικὴ διάφορα παραδείγματα). Μετὴν τὴν ζυγαρὰ καθορίζουσι τὸ βάρος διαφόρων ἀντικειμένων. Οἱ ἀριθμοὶ τῶν βαρῶν γράφονται στὸν πίνακα (Ἄπὸ τὶς δοκιμῆς αὐτὲς παίρνο-

Ἰσορροπία τῶν φυσικῶν νόμων ποῦ ἐβγαλάν μόνον τὸν δάσκαλον.

με ὕλη γιὰ τὴν ἐπόμενη ἐργασία στὴν ἀριθμητικὴ, — δεκαδικοὶ ἀριθμοί, τὸ χιλιοστόν).

Δ. Εἶδαμε στὴ δουλειά του τὸ χτίστη. Τὶ κάμνει ὅταν τὸ τοῦβλο δὲν ταιριάζει πάνω στὸν τοῖχο;

1 Μ. Παίρνει τὸ σφυρί του καὶ κόβει ἕνα κομμάτι ὄσπου νὰ ταιριάσῃ. Ἄλλοι μαθηταὶ δίνουν καὶ ἄλλα παραδείγματα τοῦ χωρισμοῦ τῶν σωμάτων.

Δ. Εἶδετε ὅταν κτυπᾶτε ἕνα σῶμα γιὰ νὰ χωριστῇ, τί γίνεται στὸ μέρος ποὺ χωρίζεται τὸ σῶμα;

Μ. Στὸ μέρος ποὺ κτυπιῶνται θερμαίνονται τὰ σώματα. — Δοκιμὴ στὴν αὐτὴ μὲ σφυρί καὶ πέτρα.

2 Μ. Ἡ ἐργασία γίνεται θερμότητα. — Ὑστερα ἀπὸ δοκιμὴ πάνω σὲ διάφορα ἀντικείμενα καθορίζεται πὼς μερικὰ σώματα χωρίζονται εὐκόλα καὶ μερικὰ δυσκολώτερα καὶ πὼς αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δύναμη στὴ σύνδεση τῶν μερῶν. —

Δ. Ἄπ' αὐτὴν τὴ διαφορετικὴ δύναμη τῆς σύνδεσης βρίσκουμε στερεὰ, ὑγρὰ καὶ ἀέρια σώματα. Παραδείγματα-δοκιμῆς.

Δ. Κάρφωσε ἕνα καρφὶ πάνω σὲ ἕνα κομμάτι ξύλο, ὕστερα ἕνα σπέρτο πάνω σὲ ἕνα κομμάτι λευκοσίδηρο, μὲ γυαλὶ τὸν λευκοσίδηρο καὶ ἀντίθετα μὲ τὸ καρφὶ τὸ γυαλί. — Παρατηρήσεις γενικαί. — Τὰ στερεὰ σώματα ἔχουν διάφορη σκληρότητα. Τὰ παιδιὰ δίνουν ἕνα ἀριθμὸ στερεῶν ὑλῶν καὶ τὶς τακτοποιοῦν ἀνάλογα μὲ τὴ σκληρότητά τους.

Τὰ παιδιά μὲ τὶς δοκιμῆς των βγάζουν μερικὲς ιδιότητες τῶν σωμάτων.

1 Μ. «Τὸ γυαλί εἶναι σκληρό, σπάνει ὅμως εὐκόλα».

«Ἄλλα σώματα λυγίζουν, εἶναι ἐλαστικά».

Καταγραφή σωμάτων σὲ διάφορες κατηγορίες. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν δοκιμῶν μαζί μὲ τὰ τυπικὰ παραδείγματα καταχωροῦνται στὸ τετράδιο ἐργασίας. Ἄν ὁ καιρὸς δὲν ἐπαρκέσῃ γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐργασίες, ἀφήνομε μερικὲς νὰ γίνουν τὴν ἄλλη ἐβδομάδα.

4 Ἐνότητα ἐργασίας;

6ο Σχολ. ἔτος

Ο ΘΕΡΙΣΜΟΣ

Δυὸ τμήματα ἐργασίας ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐνότητα ὁ θερισμός.
α) Διδακτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ θερισμοῦ στὸν κήπό μας.
β) Ἀπὸ τὴν Γεωγραφία ἢ Ἀμερικὴ.

Παρατηροῦν οἱ μαθηταὶ ὅτι στὸ χωράφι τοῦ σχολείου ὠρίμασε τὸ λινάρι.

Δ. Πρέπει νὰ τὸ θερίσωμε.

1 Μ. Νὰ πάγω νὰ φέρω τὸ δρεπάνι μας;

2 Μ. Ἄς πάρωμε καλύτερα ἕνα μαχαίρι· δὲν ἔχομε πολὺ ποσὸ νὰ θερίσωμε.

3 Μ. Μοῦ φαίνεται πὼς τὸ λινάρι δὲν τὸ θερίζουν σὺν τὸ σιτάρι. Εἶδα κάποτε νὰ τὸ βγάζουν μὲ τὶς ρίζες. Ὑστερα ἔκαμαν μικρὰ δεμάτια καὶ τὰ τοποθετοῦσαν ὀρθὰ.

Δ. Ἐχει κανένα σκοπὸ ἄραγε ποὺ τὸ βγάζουν ἀπὸ τὴ ρίζα καὶ δὲν τὸ θερίζουν.

3 Μ. Βέβαια· γιατί στὸ λινάρι οἱ ἴνες εἶναι πάνω στὸ καλάμι· ἂν τὸ θερίζαν θὰ ἔμεναν μικρότερα τὰ καλάμια, ὅποτε οἱ μικρὲς ἴνες δὲ θάχαν μεγάλη ἀξία.

Δ. Βέβαια ἔτσι εἶναι. γι' αὐτὸ καὶ μεῖς πρέπει νὰ τὸ ξεοιζώσωμε. (Ἀρχίζει προσεκτικὰ τὸ ξεοιζῶμα καὶ ἡ τοποθέτηση. Κάθε διαάδα παίρνει μαζί της μερικὰ φυτὰ μέσα στὴν παράδοση.)

1 Μ. Στὸ λινάρι δὲν χρειάζομαστε μόνο τοὺς κόκκους σὺν τὰ σιτηρὰ ἀλλὰ καὶ τὸ καλάμι.

2 Μ. Γιατί, πῶς; καὶ τὸ στέλεχος τῶν σιτηρῶν δὲ χρειάζεται γιὰ ἄχρο;

3 Μ. Τὸ περίσπωμα ἀπὸ τὸ καλάμι τοῦ λινarioῦ πορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ γιὰ τροφὴ ζώων.

Δ. Τρίψετε ἕνα στέλεχος μὲ τέτοιο τρόπο ποὺ νὰ ἔχετε ὅλες τὶς ἴνες ὅσο τὸ δυνατό ὁλόκληρες — Γίνεται ἡ ἐργασία ἀπὸ τὰ παιδιά.

Πραγματικὴ ἐπεξεργασία ἐνότητας μὲ βαθεῖα παρατήρηση τοῦ ἀντικειμένου

Δ. Δοκιμάσετε τώρα τὸ ὑπόλοιπο ἀπὸ τὸ στέλεχος.

4 Μ. Εἶνε πολὺ σκληρὸ!

5 Μ. Μερικὰ μέρη εἶναι ξυλῶδη.

Δ. Προτοῦ πάρωμε ἀπὸ τὰ φυτὰ τὶς ἴνες πρέπει τὰ στελέχη νὰ ψηθοῦν καλὰ. Τὸ ψήσιμο δὲ γίνεται μόνο μὲ τὸν ἥλιο μέσα στὸ χωράφι, ἀλλὰ καὶ μέσα σὲ ἰδιαίτερους φούρνους ποὺ μοιάζουν μὲ τοὺς φούρνους τῶν ψωμάδων.

3 Μ. Τότε γίνονται τὰ στελέχη ἀκόμη πιὸ σκληρότερα καὶ δὲ μποροῦν νὰ χρησιμεύσουν γιὰ τροφή τῶν ζώων.

Δ. Βέβαια· μὲ τὰ ξύλα ἀπ' τὰ στελέχη θερμαίνουσι ἀμέσως τοὺς φούρνους.

Δ. Δοκιμάσετε τώρα νὰ κόψετε ἓνα στέλεχος στὸ μᾶκρος του· παρατηρήσετε τὴ θέση τῶν ἰνῶν.

1 Μ. Ἄπ' ἔξω τὸ στέλεχος εἶναι πράσινο ἀπὸ μέσα ἄσπρο. Οἱ ἴνες φαίνονται νὰ βρίσκονται ἀνάμεσα σὲ δυὸ στρώματα.

Δ. Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ ἰδοῦμε ἂν ξύσωμε τὸ πράσινο στρώμα.

2 Μ. Τὸ πράσινο στρώμα καθαρίζεται ὅπως φεύγει ὁ φλοιὸς ἀπὸ τὸ δέντρο.

3 Μ. Δὲ θὰ εἶναι ἄλλο τίποτε παρὰ ὁ φλοιὸς τοῦ λιναριοῦ.

Δ. Μάλιστα· αὐτὸ τὸ πράσινο στρώμα εἶναι ὁ φλοιὸς τοῦ λιναριοῦ.

4 Μ. Τότε τὸ ἄσπρο στρώμα θὰ εἶναι τὸ ξύλο.

Δ. Μάλιστα ὅπως στὸ δέντρο, τὸ δέντρο ἔχει ἀκόμη ἓνα στρώμα ἀνάμεσα φλοιοῦ καὶ ξύλου.

1 Μ. Μήπως εἶναι οἱ μακρὲς ἄσπροκίτρινες κλωστὲς ποὺ χρειάζομαστε γιὰ τὸ δέσιμο τῆς τομάτας καὶ τῶν λουλουδιῶν;

Δ. Μάλιστα· ἀπὸ πολλὰ δένδρα καθὼς ἀπὸ τὴν φιλύρα βγαίνουν εὐκόλα. Οἱ ἴνες τοῦ λιναριοῦ ἀνήκουν στὸ φλοιό.

2 Μ. Μᾶς εἶπετε κύριε πὼς ἓνα φυτὸ δὲν κάμνει γιὰ μᾶς τοὺς καρπούς, τὶς ρίζες του καὶ τὰ ἄλλα του μέρη, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὰ ἐξαναγκάζομε μὲ τὴν ἰδιαίτερη καλλιέργεια

νὰ αὐξάνουν ἰδιαίτερα ἐκεῖνα τὰ μέρη του ποὺ μποροῦμε νὰ χρησιμοποιήσωμε. Ποιὸ σκοπὸ μποροῦσαν νὰ ἔχουν γιὰ τὸ φυτοῖ ἴνες του;

3 Μ. Μοῦ φαίνεται θὰ προστατεύουν τὸ φυτὸ νὰ μὴ σπάξῃ ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ τὸν ἀέρα.

Δ. Αὐτὸ μπορεῖτε μόνοι σας νὰ τὸ ἰδῆτε. Λυγίσετε ἓνα στέλεχος τόσο ὥσάν νὰ τὸ φυσοῦσε δυνατὸς ἀέρας. Γίνεται— βγάλετε τώρα τὶς ἴνες καὶ λυγίσετε τὸ στέλεχος.

4 Μ. Τώρα σπάξει· εἶναι λοιπὸν σωστό· οἱ ἴνες κάμνουν τὸ στέλεχος στερεὸ καὶ ἔλαστικό.

Δ. Ἐμεῖς ἐνδιαφερόμαστε νὰ δοῦμε ποιὰ ἀξία ἔχουν οἱ ἴνες γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

5 Μ. Ἐξορμε! ἔξορμε! Ἄπὸ τὶς ἴνες γίνεται ἡ λινὴ κλωστή καὶ τὰ λινὰ ὑφάσματα.

Δ. Βέβαια, δὲ γίνονται ὅμως τόσο γρήγορα ὅσο τὸ λέτε. ἀπὸ τὸ στέλεχος ποὺ κεῖται μέσα στὸ χωράφι ὡς τὸ λινὸ ὑφάσμα εἶναι μεγάλη ἀπόσταση.

1 Μ. πρῶτα πρέπει νὰ ξεραθῇ τὸ λινάρι στὸ χωράφι καὶ στοὺς φούρνους καὶ ὕστερα βγάζομε ἀπὸ τὰ καλάμια τοῦ λιναριοῦ τὶς ἴνες.

Δ. Γιὰ νὰ διευκολύνωμε τὸ βγάλσιμο τῶν ἰνῶν ἀπ' τὰ καλάμια, βροῆκαν διαφόρους τρόπους καὶ χρησιμοποίησαν διάφορα μέσα· καὶ πρῶτα πρῶτα ἐφρόντισαν νὰ βροῦν τρόπο νὰ χαλαρώνεται ἡ ἴνα πάνω στὸ στέλεχος.

Αὐτὸ ὅμως δὲ θὰ σᾶς τὸ πῶ, θὰ σᾶ· ἀφήσω νὰ τὸ βροῖτε μόνοι σας, σὰν θὰ ὀριμάση τὸ δικὸ μας λινάρι στὸ χωράφι. (Πειραματικὴ καταχώρηση στὸ τετράδιο τῆς ἐργασίας).

Δ. Τώρα ἄς ρίξωμε μιὰ ματιὰ στοὺς καρπούς τοῦ λιναριοῦ. Γιὰ νὰ βγοῦν οἱ σπόροι εὐκόλα χτενίζουσι τὰ στελέχη μὲ μιὰ σιδερένια χτένα. Αὐτὸ ὅμως γίνεται ἀφοῦ πρῶτα ξεραθῇ ὁλότελα τὸ λινάρι. Αὕτῃ ἡ ἐργασία λέγεται λιναροχτένισμα, τὸ σιδερένιο χτένι λιναρόχτενο. Οἱ δικοὶ μας χωρικοὶ ἔχουν στίς ταράτσες των ἢ στὸν ἀχερῶνά τους ἓνα πάγκο—μεγάλον τραπέζι—

και πάνω από τὸ τραπέζι πηγαινοέρχεται τὸ χτένι πὸν στηρίζεται ἀπὸ τὴ στέγη. (Ἰχνογράφηση στὸν πίνακα).

Πάρτετε τώρα στὰ χέρια σας ἓνα καρπὸ καὶ σχίσετε τὸν στὴ μέση ὀριζόντια.

1 Μ. Μέσα εἶναι 5 χωρίσματα ἀπὸ 2 σπόρους στὸ καθένα.

Δ. Ὁ καρπὸς εἶναι μιὰ θήκη μὲ πέντε μέρη. σὲ κάθε μέρος εἶναι δυὸ σπόροι. Γενθῆτε μερικοὺς σπόρους.

2 Μ. Οἱ σπόροι ἔχουν μιὰ παράξενη γεύση.

3 Μ. Ἡ γεύση των μοῦ θυμίζει τὴ λαδομπυγιά πὸν βάφουμε τὰ σπίτια.

4 Μ. Ἐξῶ, εἶναι ἡ γεύση τοῦ λινόλαιου.

Δ. Ἐδῶ ἔχετε ἓνα δεῖγμα ἀπὸ καθαρὸ λινόλαιο. — Δοκιμάζουν.

5 Μ. Πῶς βγαίνει τὸ λάδι ἀπὸ τὸ λινάρι ;

Δ. Μπορεῖτε ἀμέσως νὰ δοκιμάσετε. Βάλετε λίγους σπόρους μέσα σὲ δυὸ χαρτιὰ καὶ κτυπήσετε σιγὰ σιγὰ πάνω στοὺς σπόρους ὄσπου νὰ σπάσουν ὅλοι. Γίνεται. — τὰ παιδιὰ προσέχουν στὴ δοκιμὴ.

6 Μ. Πάνω στὸ χαρτὶ ἓνα στίγμα ἀπὸ λάδι.

2 Μ. Διαβάσαμε στὸν πίνακα τῶν θεραπευτικῶν οὐσιῶν πὸς τὸ λάδι στὰ 99 % εἶναι λίπος.

1 Μ. Μπορεῖ ὅμως κανεὶς σὰν θέλῃ νὰ βγάλῃ λάδι νὰ μὴ σπάνῃ τοὺς σπόρους ἀνάμεσα σὲ φύλλα χαρτιοῦ.

Δ. Βέβαια δὲν τὸ κάμνουν ἔτσι. Τὸ λάδι τὸ βγάζουν στὸν ἐλαιόμυλο. Ἄλλὰ στὸν ἐλαιόμυλο δὲ σπάζουν τοὺς σπόρους μέσα σὲ δυὸ πέτρες, ὅπως γίνεται στὸν ἀλευρόμυλο. ἐκεῖ τοὺς σφίγγουν, τοὺς πιέζουν καὶ βγαίνει τὸ λάδι. Ἐκεῖνο πὸν μένει εἶναι τὸ λινάλευρο πὸν εἶναι πολὺ καλὸ γιὰ τροφή τῶν ζώων, γιατί περιέχει πολὺ λεύκωμα καὶ ὅσο λίπος δὲ μπόρεσε νὰ βγῆ.

1 Μ. Ἡ μητέρα μου εἶχε ἓνα ἀπόστημα καὶ ἔβαλε πάνω κομπρέσες ἀπὸ λινάρι. Μ' αὐτὲς ξεθύμανε τὸ ἀπόστημα. Ἐχει καμμιά σχέση μὲ τὸ λάδι πὸν ἦταν μέσα στὸ λινάρι ;

Δ. Ὁχι μὲ τὸ λάδι, ἀλλὰ μὲ τὴ βλέννα πὸν εἶναι μέσα στὸ λιναρόσπορο.

2 Μ. Γιὰ τὸ λάδι μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶπαμε καὶ γιὰ τὶς ἴνες, πὸς χρειάζεται στὸ φυτὸ καὶ ὄχι στὸν ἄνθρωπο.

Δ. Βέβαια τὸ λάδι εἶναι γιὰ τὸ σπόρο τοῦ λιναριοῦ τὸ ἄμυλο, εἶναι μεταποιημένο ἄμυλο.

3 Μ. Θὰ χρειάζεται στὸ νέο φυτὸ γιὰ πρώτη τροφή.

Δ. Λινέλαιο χρειάζονται οἱ ἄνθρωποι ὄχι μόνο γιὰ θρεπτικὴ ὕλη ἀλλὰ καὶ στὴ βιομηχανία. Μὲ τὸ βράσιμο γίνεται βερνίκι.

4 Μ. Βερνίκι δὲν εἶναι τὸ λούστρο ;

Δ. Κάτι παρόμοιο. χρειάζεται καὶ μπαίνει στὰ χρώματα γιατί στὸν ἀέρα σκεπάζεται μὲ ἓνα γυαλιστερὸ περικάλυμμα. Πρὸ πολὺ βρασμένο βερνίκι χρειάζεται γιὰ τὴ μελάνη τῶν τυπογραφείων.

5 Μ. Γιατὶ οἱ ἐφημερίδες στὴν ἐποχὴ τοῦ πολέμου δὲ μύριζαν λινέλαιο ; μήπως ἔπαιρναν τὴ μελάνη ἀπὸ ἄλλα ὕλικά ;

Δ. Πιθανόν' γιατί τὸ λινέλαιο καὶ τὸ λιναρόσπορο τὰ ἔπαιρνε ἡ γερμανικὴ βιομηχανία ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωσσίαν τὸ πολὺ μέρος, καὶ ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Ἀμερικὴ. Στὴ Βαλκανικὴ καλλιεργεῖται τὸ λινάρι μόνο γιὰ τὸ λάδι του· τὰ στελέχη χρησιμοποιοῦνται γιὰ ἄχερο καὶ καύσιμο ὕλη.

6 Μ. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ κάτω δὲ θὰ ξέρουν πὸς στὰ στελέχη ὑπάρχουν οἱ ἴνες.

Δ. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ τὸ ξέρουν. Καλλιεργοῦν ὅμως γιὰ τὶς ἴνες ἓνα ἄλλο φυτὸ τὸ καννάβι. Σὲ ἄλλα μέρη δίνουν λίγη σημασία στὸ λάδι καὶ στοὺς σπόρους καὶ καλλιεργοῦν τὸ λινάρι μόνο γιὰ τὶς ἴνες του, καθὼς στὸ Βέλγιο. Μὲ τὴ διαφορετικὴ καλλιέργεια ἔγειναν δύο εἶδη λιναριοῦ. 1 τὸ πηδηχτὸ λινάρι πὸν διακλαδίζονται πολὺ τὰ στελέχη του, ἡ κάθε ρίζα βγάζει πολλὰ ἀδελφία καὶ κάμνει πολλὰ ἄνθη καὶ σποροθήκες.

καὶ τὸ κλειστὸ λινάρι μὲ λίγα στελέχη καὶ σποροθῆκες ἀλλὰ μὲ πολὺ μεγάλα στελέχη.

8 Μ. Τὸ δικό μας λινάρι φαίνεται νὰ εἶναι πηδηχτὸ λινάρι, γιατί διακλαδίζεται σὲ ὀκτὼ καὶ σὲ περισσότερα στελέχη καὶ ὅλα τὰ στελέχη ἔχουν πολλὰ σποροθῆκες.

Δ. Πάρτετε μερικὰ φυτὰ μετρήσετε πόσες σποροθῆκες ἔχει κάθε ἓνα.—Τὰ παιδιά μετροῦν καὶ βρίσκουν 80—100 σὲ καθένα φυτὸ.

9 Μ. Γιατί τὸ λένε πηδηχτὸ λινάρι;

Δ. Πάρτε ἓνα φυτὸ ποὺ νὰ εἶναι πολὺ ὄριμες οἱ θῆκες του, πίεσε λίγο τὴ θῆκη στὸ κάτω μέρος.

Μ. Ἡ θῆκη σπάζει καὶ οἱ σπόροι πηδοῦν ἔξω.

9 Μ. Στὸ κλειστὸ λινάρι οἱ θῆκες εἶναι κλειστὲς πρὸς τὰ κάτω καὶ δὲ σπάζουν μὲ τὴ πίεση.

Δ. Γι' αὐτὸ τὰ λέμε τὸ ἓνα πηδηχτὸ καὶ τὸ ἄλλο κλειστὸ.

Στὸ τετράδιο ἐργασίας. Καταχώρηση. Καρποὶ τοῦ λινάριου. Χτένισμα—Λιναροχτένισμα—Πεντάμερη θῆκη—10 σπόροι—Λινέλαιο 99ο)ο λίπος—Υπόλειμα λινέλαιου—Λάδι—μεταποιημένο ἄμυλο, πρώτη τροφή τοῦ νέου φυτοῦ—Λινέλαιο στὴ βιομηχανία—βερνίκι γιὰ τὰ χρώματα, τυπογραφία, Λιναρόσποροι ἀπὸ τὸ ἔξωτερικόν, Ρωσσία, Βαλκανικὴ, Αἴγυπτος, Ἀμερικὴ—Βαλκανικὴ μόνο Λινέλαιο, θερμαίνουν μὲ στελέχη καὶ ἴνες, εἶδος πηδηχτὸ. Βέλγιο μόνο γιὰ ἴνες, ὄχι λάδι—κλειστὸ λινάρι ἔχει πολὺ λίγες θῆκες.

Θὰ γράψουν μιὰ ἐκθεση γιὰ τὸ θρεσμὸ τοῦ λινάριου.

Ἐδῶ κόπτομε τὴν ἐργασία, βγαίνομε στὸν κῆπο καὶ ἀπλώνομε τὰ χτενισμένα στελέχη γιὰ κάμπους ἐβδομάδες ὥσπου νὰ ξεραθοῦν. Τὰ παιδιά φροντίζουν νὰ τὰ ραντίζουν ὅταν δὲ καιρὸς εἶναι πολὺ ξερὸς. Ὅταν δὲν εἶναι πιά κοκκινωπὸ ἀλλὰ γαλαζωπὸ, τότε εἶναι καλόν, ξεραίνεται, δένεται καὶ μεταφέρεται.

Τμήμα ἐργασίας ἀπὸ τὴ Γεωγραφία.

1 Μ. Ἄς συνεχίσωμε σήμερον τὸ ταξίδι μας ποὺ ἀρχίσαμε τὴν προηγούμενη ἐβδομάδα.

Δ. Καλὰ! Ἄς κάμωμε μιὰ μικρὴ ἐκδρομὴ στὶς χῶρες ποὺ κάμνουν τόσα σιτηρά, ὥστε νὰ ἐξάγουν καὶ στὰ μέρη ποὺ δὲν παράγουν ἀρκετὴ ποσότητα.

2 Μ. Μιὰ τέτοια χώρα εἶναι ἡ Ἀμερικὴ· τὸ ξέρω ἀπὸ τὸ Ἀμερικανικὸ ἀλεύρι ποὺ ἀγοράζομε στὸ σπίτι.

3 Μ. Δὲ μπορούμε νὰ κάμωμε μικρὴ ἐκδρομὴ στὴν Ἀμερικὴ, θὰ κάμωμε ἓνα ταξίδι μεγάλο, θὰ περάσωμε θάλασσες.

Δ. Θυμᾶστε ἀκόμη πόσες θάλασσες καὶ πολιτείες περάσετε τὴν ἄλλη φορὰ;

3 Μ. Μάλιστα, ἀφοῦ ξαναπήγαμε στὴν Ἀμερικὴ τὸν καιρὸ ποὺ μαθαίναμε γιὰ τοὺς οὐρανοξύστες.

Δ. Λοιπόν;

1 Μ. Πρῶτα Σαρωνικὸ κόλπο, Ἰσθμὸ Κορίνθου, Πάτρας, Μασσαλία, Χάβρη, ὕστερα Ἀτλαντικὸ ὠκεανόν.

Δ. Καλύτερα εἶναι νὰ δείξωμε τὸ δρόμο στὸ μεγάλο χάρτη.

2 Μ. Δείχνει τὴν πορεία στὸ χάρτη ἐπαναλαμβάνοντας ἔτσι πάνω κάτω:

Μπαίνομε στὸ ὑπερωκεάνειο στὸν Πειραιᾶ· πλέομε ἀνάμεσα Αἴγινας καὶ Ἀττικῆς· ταξιδεύομε μέσα στὸ Σαρωνικὸ καὶ περνοῦμε τὸν Ἰσθμὸ· ἀριστερὰ μας εἶναι ἡ Κόρινθος· ταξιδεύομε δυτικὰ καὶ φθάνομε στὰς Πάτρας· προχωρώντας βγαίνομε στὸ Ἴόνιον πέλαγος· ταξιδεύομε δυτικὰ καὶ ἀφίνομε τὴν Κεφαλονιά· μπαίνομε στὴ Μεσόγειο θάλασσα καὶ φθάνομε στὴ Μασσαλία· βγαίνομε στὸ Γιβραλτᾶρ καὶ προχωρώντας πρὸς δυσμὰς μπαίνομε στὸν Ἀτλαντικὸ ὠκεανόν· ὕστερα ἀπὸ ἓνα ταξίδι μιανῆς ἐβδομάδας μέσα στὸν ὠκεανόν ποὺ δὲ βλέπει κανεὶς παρὰ μόνον οὐρανὸ καὶ θάλασσα, φθάνομε στὴ Νέα Ὑόρκη. (Ἄλλοι μαθητὰί κάμνουν τὴν ἴδια πορεία ἀπὸ μνήμης.)

3 Μ. Ἐπαναλαμβάνει ὅ,τι ξέρεи για τὴ νέα Ὑόρκη ἀπὸ τὸ περισυνὸ ταξίδι· ὅ,τι δὲ θυμάται τὸ συμπληρώνουν τὰ ἄλλα παιδιὰ π. χ. Μέγεθος, ζωὴ, κίνηση, πλατείες, δρόμοι, μέγαρα, καταστήματα, ἐργοστάσια, καὶ πρὸ πάντων οὐρανοξύστες. Ἡ πορεία τοῦ ταξιδίου ἐπαναλαμβάνεται πάνω στὸ χάρτη ὥσπου νὰ μποροῦν τὰ παιδιὰ νὰ ταξιδεύουν χωρὶς χάρτη.

Δ. Διαβάστε τώρα τὸ χάρτη ὅλης τῆς Βορείου Ἀμερικῆς καὶ πέτε τι σὰς λέγει ὁ χάρτης.... Γράψτε τα τακτοποιημένα στοὺς πίνακας. Κάθε ὁμάδα ἀσχολεῖται στὴν εὕρεση ὠρισμένων γεωγραφικῶν στοιχείων καὶ τὰ καταγράφει. Παράδειγμα—Ἐνα μεγάλο βουνὸ στὰ δυτικὰ καὶ ἕνα μικρὸ στὰ Ἀνατολικά· Μεγάλη πεδιάδα μεταξὺ των. Μεγάλη πεδιάδα στὸ βόρειο μέρος. Ἐνας μεγάλος ποταμὸς ὁ Μισσισιπήσ καὶ ὁ παραπόταμος του Μισσουρι· ἄλλοι παραπόταμοι· 5 μεγάλες λίμνες στὸ μέσον καὶ πολλὲς λίμνες στὸ βόρειο μέρος. Πολλὲς πόλεις στὸ Ἀνατολικὸ μέρος καὶ λίγες στὸ δυτικὸ.

Δ. Προσέξτε νὰ μάθετε τὰ ὀνόματα των.

1 Μ. Τὸ μικρὸ βουνὸ στὸ Ἀνατολικὸ μέρος ὀνομάζεται Ἀλεγκάνη.

2 Μ. Ἐπάνω του εἶναι καὶ ἄλλο ὄνομα· Τὸ ἄλλο βουνὸ εἶναι ἕνα μέρος τοῦ μεγαλύτερου.—Βαθύτερη παρατήρηση.

Δ. Πόσο ἄραγε νὰ εἶναι τὸ ὕψος τῶν πῶ ψηλῶν βουνῶν;

3 Μ. Τὸ ψηλότερο βουνὸ στὸ βορειότερο μέρος εἶναι τὸ βουνὸ Ἡλίας. εἶναι 5500 μετ.

4 Μ. Τόσο ψηλὸ ὅσο τό....

5 Μ. Τὸ βουνὸ Κινλέη εἶναι 6240 μέτρα.

6 Μ. Στὸ Νοτιὰ τὸ βουνὸ Γκίτλαπετε εἶναι 5560 μ. (Ἐπανάληψη τακτοποίηση κατὰ τὸ ὕψος—Γραφὴ στὸν πίνακα).

Δ. Τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων ποταμῶν;...

Τακτοποίηση.—

Δ. Οἱ ποταμοὶ τῶν ὄρεινῶν μερῶν Μ...

Δ. Οἱ ποταμοὶ τῶν πεδιάδων. Μ... (Ἐπανάληψη, τακτο

ποίηση. Ἄλλη διάταξη.—Οἱ ποταμοὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ Μ...

... Οἱ ποταμοὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ. Μ (Ἀσκήση στὴν ἀνάγνωση γεωγραφικῶν ὀνομάτων, ὄχι μηχανικὰ ἀλλὰ πάνω σὲ ὠρισμένες ἀπόψεις· τὰ παιδιὰ δὲ διατηροῦν εὐκόλα στὴ μνήμη ξένα ὀνόματα, ὡς αὐτὴν ὅμως τὴν ἀσκήση ἀποκοῦν τὴν ἱκανότητα νὰ διαβάζουν καὶ νὰ ἐντυπώνουν γεωγραφικὰ ὀνόματα γρήγορα καὶ εὐκόλα ἀπὸ τὸ χάρτη. Ἐπίσης καὶ ἡ προφορὰ τῶν κρυωτέρων ὀνομάτων πρέπει γίνη νὰ εὐκόλη, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ γίνη ἐπανάληψη γιὰ νὰ ἀσκηθῆ ἡ γλῶσσα καὶ τὰ στοματικά ὄργανα.

Δ. Τώρα τις μεγαλείτερες λίμνες. Μ...

Δ. Πῶς θέλετε νὰ τις τακτοποιήσετε;

1 Μ. Οἱ λίμνες οἱ κεντρικὲς.

2 Μ. Οἱ βορεινὲς λίμνες.

Δ. Τακτοποιήσετέ τις ἔτσι. (Ἐπανάληψη—Χάρτης.

Δ. Μερικὲς μεγάλες πόλεις. Τακτοποίηση:

1 Μ. Πόλεις στὴν Ἀνατολικὴ παραλία, Νέα Ὑόρκη, Βοστώνη, Φιλαδέλφεια κ.ἄ.

2 Μ. Στὶς κεντρικὲς λίμνες, Σικάγο, Μπούφαλο Τορόντο.

3 Μ. Πόλεις τοῦ Μισσισιπή, Ἄγ. Παῦλος, Ἄγ. Λουδοβίκος, Νέα Ὁρλεάνη.

4 Μ. Στὸ δυτικὸ μέρος, Ἄγ. Φραγκίσκος.

Δ. Πάρετε τώρα τὸ μεγάλο χάρτη τῆς Ἀμερικῆς. (πολιτικὸ χάρτη) τί σὰς δείχνει;

6 Μ. Στὴν Ἀμερικὴ εἶναι πολὺ λίγα κράτη, λιγώτερα ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης.

7 Μ. Ἀλλὰ εἶναι πολὺ μεγάλα κράτη.

8 Μ. Τὸ μεγαλύτερο κράτος εἶναι οἱ Ἡνωμένες πολιτείες. Αὐτὸ εἶναι τὸ κράτος ποὺ ἦταν πρόεδρος ὁ Οὐίλσον;

Δ. Μάλιστα. αὐτὸ τὸ κράτος μόνο του εἶναι τόσο μεγάλο ὅσο εἶναι μαζί ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης.

10 Μ. Τότε δὲ πρέπει νὰ παραξενευόμαστε πῶς νικήθηκε ἡ Γερμανία!

11 Μ. Ἀφοῦ στὴν Εὐρώπη ὅλα τὰ κράτη ἦταν ἐχθροὶ τῆς Γερμανίας καὶ μαζί μ' αὐτὰ καὶ τὸ μεγαλύτερο κράτος τῆς Ἀμερικῆς.

Δ. Εἶναι ἀλήθεια πῶς οἱ κάτοικοι τῆς εἶναι λιγώτεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Εὐρώπης. Ἔχει τὸ τέταρτο μόνο τῶν κατοίκων τῆς Εὐρώπης.

1 Μ. Πόσους κατοίκους ἔχει ἡ Εὐρώπη;

Δ. Στρογγυλά, στρογγυλά 460 ἑκατομ.

2 Μ. Τότε θὰ ἔχουν οἱ Ἠνωμένες πολιτεῖες 115 ἑκ.

Δ. Ναὶ πάνω κάτω.

3 Μ. Δυὸ φορές τόσοι ὅσοι ἡ Γερμανία.

4 Μ. Δὲν εἶναι πολλοὶ οἱ κάτοικοι ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκτασή της.

Δ. Ἔχεις δίκιο. οἱ Ἠνωμένες πολιτεῖες εἶναι 20 φορές μεγαλύτερη χώρα ἀπὸ τὴ Γερμανία.

5 Μ. Γι' αὐτὸ ἔχουν καὶ τόσα σιτηρὰ περίσσια πού τὰ στέλλουν στὸ ἔξωτερικό.

Δ. Πολὺ λιγώτερους κατοίκους ἔχει μιὰ ἄλλη χώρα πού λέγεται στὸ χάρτη Ἀγγλικὴ Βόρειος Ἀμερικὴ. Ἔχει μόνο 10 ἑκατ. κατ.

1 Μ. Δηλαδή 6 φορές λιγώτεροι ἀπὸ τὴ Γερμανία, ἐνῶ ἡ χώρα κοντεῦει νὰ εἶναι δυὸ φορές μεγαλύτερη ἀπὸ τὶς Ἠνωμένες πολιτεῖες.

Δ. Ἀπ' αὐτὰ τὰ 10 ἑκατ. τὸ περισσότερο μέρος κατοικεῖ στὸ Νοτιανατολικὸ μέρος, στὸν Καναδᾶ, καὶ μέχρι στὰ Βραχώδη ὄρη. Ἡ χώρα εἶναι πολὺ δασώδης, ἔχει πολλὰ νερὰ καὶ κρῦα.

Καμμιά φορὰ θὰ ταξιδεύσωμε σὲ κείνη τὴ χώρα νὰ παρακολουθήσωμε τοὺς κυνηγοὺς τῶν γουναρικῶν.

Δ. Τώρα ἡ τρίτη μεγάλη χώρα.

5 Μ. Εἶναι τὸ Μεξικὸ. αὐτὴ ἡ χώρα εἶναι μικρότερη καὶ ἀπὸ τὶς Ἠνωμένες πολιτεῖες καὶ ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ Ἀμερικὴ, 4

φορὲς ὅμως πὶὸ μεγάλη ἀπὸ τὴ Γερμανία.

6 Μ. Εἶναι καὶ οἱ κάτοικοι τῆς 4 φορές περισσότεροι;

Δ. Μπὰ! 20 φορές λιγώτεροι· οὔτε τόσοι ὅσοι ἔχει ἡ Σαξωνία.

7 Μ. Τότε ἔχει 3,5 ἑκατομ. κατοίκους.

8 Μ. Στὸ Μεξικὸ δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι τόσο κρῦο καὶ τόσο ὑγρασία ὅπως καὶ στὴν Ἀγγλικὴ Ἀμερικὴ.

Δ. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει.

9 Μ. Ὡστε οἱ Ἠνωμένες πολιτεῖες εἶναι ἡ πὶὸ ἄμορφη χώρα τῆς Ἀμερικῆς.

10 Μ. Οἱ Ἠνωμένες πολιτεῖες ὅπως βλέπω στὸ χάρτη εἶναι πολλές μικρὲς χώρες.

Δ. Ὅλες αὐτὲς μαζί λέγονται κεντρικὰ ἀμερικανικὰ κράτη. (Καταχώρηση στὸ τετράδιο ἐργασίας.)

Δ. Καλὰ εἶναι τώρα νὰ ἰχνογραφήσωμε ἕνα χάρτη τῆς Βορείου Ἀμερικῆς μὲ ὅλα ὅσα μάθαμε στὸ ταξίδι μας. Γιὰ νὰ γίνῃ σωστὸς καὶ καλὸς ὁ χάρτης πρέπει νὰ σύρετε λεπτὲς γραμμὲς ὅπως εἶναι στὸν χάρτη. (Βαθμογραφία, δίχτυ βαθμῶν, εἶναι ἄγνωστα στοὺς μαθητὰς).

Δ. Ἐγὼ θὰ ζωγραφίσω στὸ δικό μου πίνακα, σεῖς στὸν δικό σας δυὸ μαζί ἀπὸ κάθε ομάδα. (βραδύτερα γίνεται ἐναλλαγή μὲ τὰ ἄλλα παιδιὰ τῶν ομάδων.)

Ὁ Δάσκαλος ἰχνογραφεῖ μὲ τοὺς μαθητὰς τὸ βαθμολογμένο δίχτυ, τὸ περίγραμμα, τοποθετεῖ τὰ βουνὰ καὶ τὴν πορεία τῶν ποταμῶν· σ' ὅλην τὴν ἐργασία συγκρίνουν τὰ παιδιὰ διαρκῶς τὸ χάρτη μὲ τὸ ἰχνογράφημα τοῦ δασκάλου· ὁ δάσκαλος κάμνει τὰ παιδιὰ προσεχτικὰ σὲ μερικὰ σημεῖα καὶ σὲ μερικὲς γραμμὲς. Πολὺ γρήγορα διακρίνουν μόνον τοὺς τὰ παιδιὰ μερικὰ τέτοια σοβαρὰ σημεῖα στὴν ἰχνογράφηση, ὁπότε σιγὰ σιγὰ συνειθίζουν νὰ τοποθετοῦν βουνὰ καὶ πόλεις μέσα στὸ σκίτσο χωρὶς τὴ βοήθεια τοῦ δασκάλου καὶ κάμνουν ἀμοιβαία κριτικὴ τῆς ἐργασίας των. Ὅταν τελειώσῃ τὸ ἰχνογράφημα, ἰχνογραφεῖται ὁ χάρ-

Ἡ ποδειγματικὴ χρονογράφιση ἀπὸ τὸ δασκάλον

της στο τετράδιο εργασίας όσο το δυνατό με χρωματιστά μολύβια και χρώματα.

Διακοπή—διάλειμμα.

Δ. Πώς σας άρεσε τὸ ταξίδι πὸν κάματε πρὸ λίγη ὥρα στήν Ἄμερική;

1 Μ. Μολὸν ὁμορφα, δὲν μᾶς εἶπετε ὅμως διόλου σὲ ποιὰ μέρη γίνονται τὰ πολλὰ σιτηρά.

Δ. Μπορεῖτε μόνοι σας νὰ διαβάσετε ἀπὸ τὸ χάρτη σὲ ποιὰ μέρη γίνονται σιτηρά.

4 Μ. Μοῦ φαίνεται στήν κοιλάδα πὸν σχίζει ὁ ποταμὸς Μισισσιπῆς καὶ οἱ παραπόταμοί του.

5 Μ. Ἡ Ἀγγλικὴ Ἄμερική μοῦ φαίνεται πολὺ κρύα γιὰ σιτηρά!

Δ. Τὸ νότιο μέρος εἶναι πολὺ εὐφορο σὲ σιτηρά. Ἀκούσατε νὰ σᾶς διαβάσω τί λέγει σὲ ἓνα βιβλίον ἓνας καθηγητῆς πὸν περιηγήθηκε αὐτὰ τὰ μέρη.

Ἀνάγνωση. (Μπορεῖ νὰ διαβάση καὶ μαθητῆς.)

Δ. Ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Μισισσιπῆ ἰδιαίτερα τὸ βόρειο μέρος, εἶναι πολὺ γόνιμο σὲ σιτηρὰ καὶ προπάντων σιτάρι.

5 Μ. Ἡ σιτοφόρος χώρα τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν ἑνώνεται μὲ τὴν ἴδια τῆς Ἀγγλικῆς Ἄμερικῆς.

6 Μ. Οἱ δυὸ μεγάλες λίμνες κεῖνται μέσα στὴ σιτοφόρο ἔκταση.

7 Μ. Γιατί στὸ νότιο μέρος δὲν καλλιεργοῦν σιτηρά;

8 Μ. Θὰ εἶναι ἴσως πολὺ ζέστη.

Δ. Τὸ ἔδαφος στὸ νότιο μέρος εἶναι πολὺ βαλτώδες. Ἡ πόλη Νέα Ὁρλεάνη βρίσκεται μέσα σὲ βαλτώδη ἔκταση τόσο, πὸν τὰ σπίτια της δὲν ἔχουν ὑπόγεια. Ἐνας ταξιδιώτης κάμνει μιὰ τέτοια περιγραφή γιὰ τὸ νότιο μέρος τῆς ἔκτασης τοῦ Μισισσιπῆ. (Διαβάζει ἀπὸ τὸ βιβλίον). «Ὀλόκληρα μίλλια τρέχει τὸ τραῖνο ἀνάμεσα σὲ δάση ἀπὸ ἔλατα καὶ ἔλη γεμάτα καλάμια καὶ τὴν ἀνοιξη σὲ μιὰ ἔκταση λασπώδη καὶ ἀμμόδη, πὸν μόνο μὲ πολλὰ καὶ διάφορα μέσα γίνεται κατάλληλη γιὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ

βαμβακιῦ. Σὲ μακρυνὲς ἀποστάσεις ἀκολουθοῦν πόλεις καὶ χωριά. Ἀνάμεσα στὰ χωριά τῶν λευκῶν καὶ ἀνάμεσα στὰ σπίτια τῶν εἶναι χτισμένα καὶ μάλιστα στὸ δυτικὸ μέρος, τὰ καλύβια τῶν πολλῶν μαύρων, πὸν ἔχουν χροῶμα μελαψὸ. λέγονται μπαστάρδοι εἶναι ὅμως πολὺ ἐργατικοί».

1 Μ. Τί εἶναι μπαστάρδοι;

Δ. Εἶναι ἄνθρωποι ἀνακατεμένης φυλῆς, μισὸ ἄσπροι καὶ μισὸ μαῦροι. Ἄν ἔχη ἓνας ἄσπρος μιὰ μαύρη γυναῖκα, τότε τὰ παιδιὰ εἶναι μελαψὸ, μπαστάρδοι, ἔχουν μερικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἄσπρο τους πατέρα καὶ ἀπὸ τὴ μαύρη τους μητέρα.

Μιὰ τρίτη ἔκταση σιτηρῶν βρισκομε ἀκόμη στὸ δυτικὸ τῆς Ἄμερικῆς.

3 Μ. Μοῦ φαίνεται παράξενο, ἀφοῦ στὸ δυτικὸ μέρος βρίσκονται τὰ πανύψηλα βραχώδη ὄρη.

Δ. Τὰ βραχώδη ὄρη ἀληθινὰ, δὲν εἶναι γιὰ σιτηρὰ, μόνον ἡ δυτικὴ τῶν πλαγιὰ ὡς τὸν ποταμὸ Κολούμπια στὸ βόρειο μέρος καὶ ὡς τὴν μακρουλὴ χερσόνησο τῆς Καλλιφορνιας στὸ νότιο.

(Ἐπανάληψη καὶ καθορισμὸς τῶν τριῶν μεγάλων σιτοπαραγωγῶν ἔκτασεων). Μ...

Μ. Ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη τῶν σιτηρῶν, ὡς σίκαλη, καλαμπόκι καὶ κριθάρι δὲν καλλιεργεῖ ἡ Ἄμερική.

Δ. Ἀνάλογα μὲ τὸ σιτάρι καλλιεργεῖ πολὺ ὀλίγα ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη. οἱ Γερμανοὶ ἀγόραζαν μπροστὰ ἀπὸ τὸν πόλεμο λιγώτερες ποσότητες σιτηρὰ. Ἀπὸ τίς Ἠνωμένες πολιτεῖες ἀγοράσαμε τὸ 1913 τίς παρακάτω ποσότητες σὲ καντάρια:

Σιτάρι 10.000.000, Κριθάρι 1.900.000, Βρώμη 550.000,

Ἀπὸ τὸν Καναδᾶ:

Σιτάρι 3.200.000, κριθάρι 100.000, βρώμη 20.000,

Στὸ 1912.

Ἀπὸ τίς Ἠνωμένες πολιτεῖες:

Σιτάρι 4.500.000, κριθάρι 100.000, βρώμη 760.000,

Ἀπὸ τὸν Καναδᾶ.

Σιτάρι 2.700.000, κριθάρι — βρώμη 70.000.

Μ. Εἶναι ὅμως πολὺ ἄνισες οἱ ποσότητες πού ἀγοράσαμε τὸ 1912 καὶ τὸ 1913. Πῶς συμβαίνει;

2 Μ. Ἴσως στὸ 1913 νὰ μὴ γίνηκε καλὴ ἐσοδεῖα σιταρι-οῦ στὴ Γερμανία.

Δ. Ὅχι, τὸ 1913 ἦταν γιὰ μᾶς μιὰ καλὴ σιτοχρονιά.

Ἄλλὰ ἡ ἐσοδεῖα στὸ 1912 δὲν ἦταν τόσο καλὴ στὶς Ἡνωμένες πολιτείες, γι' αὐτὸ σ' αὐτὸν τὸν χρόνον ἀναγκασθήκαμε νὰ προμηθευτοῦμε πολὺ σιτάρι ἀπὸ ἄλλες χῶρες· καὶ στὰ δυὸ χρόνια προμηθευτήκαμε ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ τὶς ἴδιες ποσότητες.

6 Μ. Ποιὲς ἄλλες χῶρες μᾶς πωλοῦν σιτάρια ἐκτὸς τῆς Ἀμερικῆς; Θέλομε νὰ κάμωμε καὶ ἄλλα ταξείδια νὰ τὶς γνωρίσωμε.

Δ. Ὁραῖα. Αὐριο θὰ ταξειδεύσωμε πάλι. Σήμερα ἄς κάμωμε μερικοὺς λογαριασμοὺς μὲ τοὺς ἀριθμοὺς πού στέκουν στὸν πίνακα. (Συνεχίζεται ἡ ἀριθμητικὴ ἐπεξεργασία τῆς ἐνό-τητας,

Μιὰ Ἑνότητα ἐργασίας γιὰ τὴν καὶ Β τάξη

Ἡ ΘΑΛΑΣΣΑ

Σάββατο, στὸ τέλος τῆς ἐργασίας.

Δ. Μιὰ ὁμορφὴ ἐκδρομούλα σᾶς εἶχα ὑποσχεθεῖ μπροστὰ ἀπὸ ἀρκετὸ καιρὸ πού δὲ θὰ μοιάζη μὲ τὶς ἄλλες ἐκδρομὲς.

1 Μ. Μὲ τὸ αὐτοκίνητο;

2 Μ. Τὸ αὐτοκίνητο δὲν πηγαίνει παρὰ μόνο στοὺς ἀμαξωτοὺς δρόμους.

3 Μ. Ἴσως θ' ἀναβοῦμε μὲ τὰ γαῖδουράκια στὸ βουνὸ πού εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ προφήτη Ἡλία.

Δ. Ναι, καὶ αὐτὴν τὴν ἐκδρομὴ θὰ τὴν κάμωμε μιὰ Κυριακὴ πρῶτ', ν' ἀκούσωμε κεῖ πάνω στὸ ἐξωκκλήσι τὴν ὁμορφὴ λειτουργία τὴν ὥρα πού θὰ προβάλλη ὀλόχρυσος ὁ ἥλιος!

Οἱ Μαθηταὶ χτυποῦν τὰ χέρια ἀπὸ εὐχαρίστηση καὶ ἐνθουσιασμὸ ἀκούοντας τὴν ποιητικὴ ὑπόσχεση τοῦ δασκάλου.

Δ. Τὴ Δευτέρα ὅμως θὰ πᾶμε κάτω στὸ ἀκρογυάλι νὰ δοῦμε ἀπὸ κοντὰ τὴ θάλασσα, τὶς ὁμορφες βαρκοῦλες καὶ τὸ βαρκάρι μὲ τὶς δουλειὲς του—Ἀναθέτει στοὺς ἡμαθάρχους νὰ κανονίσουν τὶς λεπτομέρειες τῆς ἐκδρομῆς.—Ἐκεῖνος ὀρίζει μόνο ὥρα καὶ τόπο πού θὰ γίνη ἡ ἐξέκλιση.— Πάυει ἡ ἐργασία τῆς ἡμέρας, τὰ παιδιὰ γυρνᾶν στὸ σπίτι μὲ χαρὲς καὶ μὲ τραγούδια ἀπὸ τὸ μεγάλο ἐνθουσιασμὸ.

1 Ἡμέρα Δευτέρα

Ὁ Δάσκαλος εἶνε στὴ θέση του στὴν ὀρισμένη ὥρα. Ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ χωριοῦ ἔρχονται βιαστικὰ, βιαστικὰ καὶ γελαστὰ τὰ παιδιὰ μὲ ἕνα πανωφοράκι, στὸ χέρι ἕνα μπαστού-νι, ἕνα καπελλάκι ἐκδρομῆς καὶ στὴ ράχη τὸ σακκίδιο μὲ τὰ τρόφιμά τους· χαιρετοῦν μὲ σεβασμὸ καὶ ἀγάπη τὸ δάσκαλό τους, συζητοῦν μὲ ἀγωνία ἀναμεταξύ τους, θορυβοῦν σὰν κεληδίσματα πουλιῶν, ὥσπου νὰ δοθῇ τὸ σύθημα γιὰ τὴν ἀναχώρηση. Μπαίνουν στὴ γραμμὴ, προχωροῦν καὶ τραγουδοῦν ἕνα τραγουδάκι ψαράδικο «Πᾶμε πᾶμε πᾶμε πᾶμε νὰ δουλέψωμε νὰ φᾶμε»

Ἦστερα ἀπὸ λίγη ὥρα φθάνουν στὴν ἀκρογυαλιά. Τὰ παιδιὰ σκορποιοῦνται κατὰ μῆκος τῆς ἀκρογυαλιάς, πλένουν τὰ χέρια των, ρίχνουν λιθάρια μέσα στὴ θάλασσα καὶ παρατηροῦν τοὺς κύκλους πού ἀνοίγει ἡ πέτρα μέσα στὸ γυαλό. Μιὰ βάρκα εἶναι τραβηγμένη στὴν ἀκρογυαλιά.

Δ. Ἐλάτε! πᾶμε νὰ δοῦμε καλὰ κείνη τὴ βάρκα. Τὰ παιδιὰ μαζεύονται γύρω στὸ δάσκαλο.

1 Μ. Κύριε! γιατί κρατιέται ἡ βάρκα μέσα στὴ θάλασσα πάνω σ' αὐτὴ τὴ γραμμὴ καὶ δὲ βουλιάζει, ἀφοῦ στὸ πάνω μέρος εἶναι τόσο βαρεῖα;

2 Μ. Νὰ! ἀκόμη ἕνα ξύλο πάνω στὴν ἐπιφάνεια καὶ δὲ βουλᾷ.

Δ. Δέτε ἀπὸ τί εἶναι καμωμένη ἡ βάρκα.

Μ. Ἀπὸ ξύλο. Καὶ τὸ ἄλλο ξύλο κεῖ μέσα βαθεῖα δὲ βουλᾷ.

Δ. Πόσο ὕψος εἶναι ἀπὸ τὴν κάτω γραμμὴ ὡς τὴν ἐπάνω γραμμὴ τῆς μιᾶς πλευρᾶς.

Παρατήρησι

3 Μ. Παίρνει ένα σπάγγο και μετρά.

4 Μ. Νά μετρήσωμε και από τὸ ἄλλο μέρος· μετροῦν καὶ βρίσκουν πὼς ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν καρὶνα εἶναι ἡ ἴδια καὶ στίς δυὸ πλευρές.

Δ. Ἄραγε ἡ μιὰ πλευρὰ νὰ εἶναι πῶς βαρεῖα ἀπὸ τὴν ἄλλη;
Μ. Καθορίζουν πὼς και στὸ πάχος και στὸ βάρος εἶναι ἴδιες.

2 Μ. Γι' αὐτὸ δὲ χάνει ποτὲ ἡ βάρκα τὴν ἰσορροπία της, παρὰ ὅσο και νὰ κουνηθῆ στέκει πάλι πάνω στὴν καρὶνα.

3 Μ. Μὰ γιατί ἡ βάρκα ποὺ εἶναι τόσο βαρεῖα δὲ βουλᾶει; Μιὰ μικρὴ πέτρα νὰ ρίξω στὸ νερὸ πηγαίνει στὸν πάτο.

4 Μ. Ρίχνει μιὰ μεγάλη πέτρα στὴ θάλασσα γιὰ δοκιμὴ και φωνάζει· γιὰ δέτε πὼς πηγαίνει στὸν πάτο!

Δ. Γιατί ἄραγε βουλιάζει ἡ πέτρα ποὺ εἶναι πολὺ λαφρότερη και δὲ βουλιάζει ἡ βάρκα ποὺ εἶναι τόσο βαρεῖα;

5 Μ. Γιατί τὸ ξύλο δὲν εἶναι τόσο βαρὺ σὰν τὴν πέτρα.
6 Μ. Δὲν καταλαβαίνω.

5 Μ. Νά; ἂν πάρωμε ἕνα κομμάτι ξύλο και ἕνα ἄλλο τόσο κομμάτι ἀπὸ πέτρα και τὰ ζυγίσωμε, θὰ βροῦμε πὼς ἡ πέτρα εἶναι πῶς βαρεῖα ἀπὸ τὸ ξύλο.

Ὁ δάσκαλος βγάζει ἀπὸ τὴν τσέπη του ἕνα μικρὸ μπουκαλάκι μὲ ὑδραργυρο και τὸ δίνει στὰ παιδιὰ νὰ δοκιμάσουν τὸ βάρος του.

Μ.... Πῶ! πῶ! βάρος! !

Δ. Ἴὶ βλέπετε λοιπόν;

Μ. Πὼς ὅλα τὰ σώματα δὲν ἔχουν τὸ ἴδιο βάρος;

Δ. Ὅταν θὰ ζυγίσωμε στὸ σχολεῖο θὰ ζυγίσωμε πολλὰ εἶδη σώματα και θὰ κάμωμε λογαριασμοὺς νὰ βροῦμε πόσο βαρεῖα εἶναι.

7 Μ. Καλά· ἡ βάρκα δὲ βουλᾶει γιατί εἶναι ἀπὸ ξύλο. Τὰ μεγάλα βαπόρια ὅμως ποὺ εἶναι ἀπὸ σίδηρο;

Δ. Τὰ σιδερένια βαπόρια εἶναι τόσο μικρὰ ὅσο και ἡ βάρκα;

7 Μ. Ὅχι! αὐτὰ εἶναι πολὺ μεγάλα· εἶναι σὰν μεγάλα νησιὰ μέσα στὴ θάλασσα.

8 Μ. Πιάνουν πολὺ μέρος μέσα στὴ θάλασσα.

Δ. Γι' αὐτὸ και δὲ βουλᾶνε· και σ' αὐτὸ θὰ κάμωμε δοκι-

μὲς γιὰ νὰ μάθωμε καλὰ γιατί δὲ βουλᾶνε τὰ μεγάλα πλοῖα.

Δ. Γιὰ παρατηρήσετε καλὰ και τὰ ἄλλα μέρη τῆς βάρκας.

Γίνεται προσεχτικὴ παρατήρηση ὄλων τῶν μερῶν, συζήτηση πάνω στὴ χρησιμοποίησή των, τῶν κουπιῶν και τοῦ σχήματός των μὲ τὴ βοήθεια τοῦ δασκάλου, δικαιολογεῖται τὸ σχῆμα τῶν κουπιῶν, ἡ δοκιμὴ τὲ ἐπικυρώνει ἀργότερα· παρατηροῦν ἄγκυρα, ὅλα τὰ ἀδιάβροχα ροῦχα τοῦ βαρκάρη κλπ.

Στὸ ἀναμεταξὺ φθάνει ὁ καπετὰν Θύμιος, ὁ γερολύκος τῆς θάλασσας και χαιρετᾷ μὲ τὴ θαλασσινὴ φωνή του τὰ παιδιὰ και τὸ δάσκαλο. Τὰ παιδιὰ χαιρετοῦν και θαυμάζουν τὸν καπετὰν Θύμιο ποὺ γι' αὐτὸν τοὺς μίλησε κάποτε ὁ δάσκαλος.

Δ. (Μπροστὰ στὰ παιδιὰ) Τὰ παιδιὰ καπετὰν Θύμιο σὲ παρακαλοῦν νὰ μᾶς κάμης ἕνα ταξιδάκι μὲ τὴν βάρκα σου ὡς τὸν Ἅγιο Σωτήρα.

Θ. Μὲ χαρὰ σας κὺρ δάσκαλε!

Ὁ δάσκαλος δίνει τὴν ἄδεια στὰ παιδιὰ νὰ μποῦν στὴ βάρκα. Κάθε ὀμάδα παίρνει τὴ θέση της και τελευταῖος ὁ δάσκαλος· ὕστερα ὁ μπάρμπα Θύμιος μαζί μὲ τὸ ψυχογιό του τὸ Θανάση βουτηγμένοι ὡς τὴ μέση μέσα στὴ θάλασσα, σπρώχνουν τὴ βάρκα νὰ ξεκινήσει. Ὁ μπάρμπα Θύμιος καθίζει στὸ τιμόνι, ὁ Θανάσης τραβάει παλληκαρίσια τὰ κουπιὰ.

Δ. Τώρα παιδιὰ ἄς τραγουδήσωμε ἕνα τραγουδάκι τῆς θάλασσας.

Τραγούδι «Τὰ γαλανὰ τὰ κύματα κυλιοῦνται ἀφρισμένα και σχίζουने τῆς θάλασσας τὰ διάπλατα νερά». Τὰ παιδιὰ βά- ζουν τὰ χέρια ἀντίθετα πρὸς τὴ διεύθυνση τῆς βάρκας· ὁ μπάρμπα Θύμιος τὰ μπουτίζει γιατί κόβεται ὁ δρόμος.

Σὲ λίγο περνοῦν μπροστὰ ἀπὸ ἕνα γκρεμισμένο πύργο ποὺ τὸν λένε φάρο Σώστη.

Θ. Αὐτὸς ὁ πύργος δάσκαλε εἶναι ὁ φάρος Σώστη!

Τὰ παιδιὰ στρέφουν μὲ περιέργεια στὸ γκρεμισμένο πύργο.

1 Μ. Γιατί κύριε τὸν λένε φάρο Σώστη;

Δ. Ἄς παρακαλέσωμε τὸν μπάρμπα Θύμιο νὰ μᾶς πῆ τὴν ἱστορία τοῦ φάρου Σώστη.

Μ. Θ. Ἦταν βρὲ παιδιὰ στὰ παλῆα χρόνια πολὺ μπροστὰ ἀπὸ τὸ 1821 σὲ κείνο τὸ μέρος ἕνας ψηλὸς πύργος. Τὸν εἶχα

Ῥωμική

Διήγησι μιάς
λαιτῆς παρόδοσις

χτισμένο οἱ Βενετσιάνοι καὶ τὸν χρειάζονταν πότε γιὰ νὰ μπο-
δίξουν τοὺς κουρσάρους νὰ βγαίνουν στὴ στερογιά καὶ νὰ κατα-
στρέφουν τὸν κόσμον καὶ πότε ἀναβαν πάνω στὴ κορφή του
φωτιῆς γιὰ νὰ φωτίζουν τὰ καράβια στὸ πέρασμά τους. Γιατὶ
λίγο παρὰ μέσα καρτεροῦσαν οἱ βράχοι, σὰν μαῦρα φεΐδια καὶ
λυσσασμένοι σκύλοι, τὰ καῦμένα τὰ καράβια, πὸν ἀπάνω τους
τσακίζονταν. (Τὰ παιδιὰ προσέχουν μὲ ἀνοιχτὸ στόμα τὴ ζων-
τανὴ διήγησι τοῦ μπάρομπα Θύμιου). Ἔμα φύγαν πὸν λέτε οἱ
Βενετσιάνοι ἀπὸ τὰ μέρη μας, ὅλα αὐτὰ τὰ ὄμορφα ἑλληνικὰ
χόματα σκλαβώθηκαν ἀπὸ τὸ βάρβαρο τὸν Τούρκο γιὰ πολλὰ
χρόνια καὶ μόνο μέσα στὴ ψυχὴ τοῦ καθενὸς βρισκόταν μιὰ
ἐλπίδα, γιὰ νὰ λευθερωθῆ ἡ φυλὴ μας καὶ νὰ τελειώσῃ ὁ Πα-
τριάρχης μας τὴ λειτουργία πὸν ἀφῆκε ἀτέλειωτη! Ἐκείνην
τὴν μαύρη ἐποχὴ οὔτε στὴ θάλασσα ἦταν ἀσφάλεια. Πειρατικὰ
καράβια ἀπὸ Τούρκους καὶ ἀράπηδες, κάποτε ὅμως καὶ ἀπὸ
Ἕλληνες, πὸν μοιάζουν σὰν τοὺς κλέφτες τῶν βουνῶν, κατά-
στρεφαν τὰ μέρη.

1 Μ. Δὲν ἤθελαν κι' αὐτοὶ νὰ δουλέψουν τοὺς Τούρκους
καὶ βγήκαν μὲ τὰ καράβια τους καὶ κυνηγοῦσαν τὰ τουρκικὰ κα-
ράβια.

2 Μ. Πιὸ πολὺ μποροῦσαν ὅμως νὰ βλάψουν τὴν Τουρκιά,
γιατὶ ἦταν καλοὶ ναυτικοὶ καὶ κατάστρεφαν τὰ τουρκικὰ ἐμπορι-
κὰ καράβια.

Δ. Κάποτε ὅμως καὶ τὰ πολεμικὰ!

3 Μ. Ἦταν μεγάλοι πατριῶτες, μὸ εἶπε ὁ πατέρας μου.
Ὁ λαμπρὸς Κατσώνης ἦταν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν τουρ-
κικῶν καραβιῶν.

Μ. Θ. Πὸν λέτε παιδιὰ. Μιὰ ἄγρια νυχτιλὴ, ἐκείνη τὴ μαύ-
ρη ἐποχὴ, φάνηκαν ἀπέναντι ἀπ' τὸ χωριὸ μας στὴ θάλασσα
ἀνοιχτὰ, 2 μεγάλα καράβια γεμάτα φωτιῆς!

1 Μ. Θὰ ἦταν τουρκικὰ, γιατί ἂν θὰ ἦταν ἑλληνικὰ θὰ
φοβοῦνταν νὰ μὴ προδοθοῦν καὶ θὰ ταξείδευαν μὲ σβυσμένα
τὰ φῶτά τους.

Μ. Θ. Ναί! ἦταν τουρκικὲς φρεγάτες! εἶχαν ἀντικρούσει τὸ
φάρο καὶ κανόνιζαν τὸ δρόμο τους. Ὁ κόσμος φοβισμένος βγή-
κε ἀπ' τὰ σπίτια του, μαζεύτηκε στὴν πλατεῖα γιὰ νὰ σκεφθῆ
πῶς ἔπρεπε νὰ ξεφύγουν τὸν κίνδυνον. Δὲν πέρασε ὅμως πολλὴ

ῶρα, κεῖ πὸν ὁ δάσκαλος καὶ ὁ παπᾶς τοῦ χωριοῦ ἔδιναν θάρο-
ρος στοὺς χωριανούς, φθάνουν καμμιὰ 50ριά ἄγριοι τούρκοι, πιά-
νουν τὸν δάσκαλον, τὸν παπᾶ καὶ τοὺς προκρίτους, τοὺς δένουν,
τοὺς χτυποῦν ἀλύπητα καὶ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς ἄλλους χωριανούς
χορήματα καὶ τροφίμα! Σπάζουν τὰ σπίτια καὶ μπαίνουν καὶ
κλέβουν ὅ,τι βγήκαν μέσα! πῆραν τὰ ἱερὰ εἰκονίσματα ἀπὸ τὴν
ἐκκλησία μας καὶ ὕστερα τῆς ἔβαλαν φωτιὰ! Κλάμματα! θοῆνοι
καὶ φωνὲς σπαραχτικὲς ἀκούγονταν σὲ ὅλο τὸ χωριὸ. Τὰ καρά-
βια σὰν φῶτα νεκροταφείου κυλοῦσαν πάνω στὰ ἀγριεμένα νε-
ρὰ τῆς θάλασσας, ἴσια ἴσια ἀντίκρου στὸ φάρο. Τὴν κακὴ αὐτὴ
ῶρα τοῦ μεγάλου μας πόνου καὶ τῆς δυστυχίας ἔγεινε ἓνα με-
γάλο θαῦμα! σηκώθηκε μιὰ ἄγρια τρικυμία μὲ βροντὲς καὶ ἀσ-
τραπεῖς! Οἱ τούρκοι φοβισμένοι φεύγουν βιαστικοὶ νὰ γυρίσουν
πίσω στὰ καράβια τους, ἀφοῦ σκότωσαν 5 κορίτσια καὶ τὸν παλ-
ληκαρᾶ τὸ δάσκαλον, γιατί πολλὰ δικά μας παιδιὰ πῆραν τὰ
τουφέκια καὶ σκότωσαν τρεῖς τούρκους!

(Τὰ παιδιὰ συγκινοῦνται καὶ ζητοῦν πληροφορίες γιὰ τὸν
ἥρωα δάσκαλον.)—Ὁ Μπάρομπα Θύμιος προσθέτει, πῶς ἐκεῖ τοῦ
θὰ βγοῦν εἶναι μιὰ πλάκα μὲ ἓνα φτωχικὸ σταυρό· ἐκεῖ λὲν οἱ
χωριανοὶ τάφηκε ὁ ἥρωας δάσκαλος!—Ξάφνου πὸν λέτε ἔσβυσε
τὸ μεγάλο φῶς τοῦ φάρου καὶ τὰ καράβια μὴ ξέροντα πὸν βρί-
σκονται τσακίσθηκαν πάνω στὰ βράχια καὶ βούλησαν· ὅλοι οἱ
Τούρκοι πείγηκαν. Τὶ ἔγειναν οἱ Τούρκοι πὸν ἦλθαν στὸ χωριὸ
μας κανεὶς δὲν ἔμαθε. Ὁ φάρος ἀπὸ τότε λέγεται φάρος Σώ-
στης. Οἱ κάτοικοι πίσω ἀπὸ κείνον τὸν κόβον ἔχτισαν μιὰ ὄμορ-
φη ἐκκλησίτσα πὸν τὴν λένε Ἁγιο Σωτήρα.

Ὁ Δάσκαλος καὶ τὰ παιδιὰ εὐχαριστοῦν τὸν Μ. Θ. γιὰ
τὴν ὄμορφη διήγησι. Ὁ Δάσκαλος κάμνει σύσταση στὰ παιδιὰ
νὰ θυμοῦνται τὴν Ἱστορία τοῦ φάρου Σώστη.

Περνοῦν ἀπὸ τὸν κόβον.

1 Μ. Γιὰ δέτε παιδιὰ πόσο ὄμορφα μπαίνει τὸ ἀκρωτήρι
μέσα στὴ θάλασσα!

2 Μ. Πόσο ἀπότομη εἶναι ἡ ἄκρη τοῦ ἀκρωτηρίου καὶ τὰ
νερὰ ὀλογάλανι!

Μ. Θ. Τὰ νερὰ εἶναι γαλανὰ γιατί ἡ θάλασσα ἐδῶ εἶναι

πολύ βαθειά.

3 Μ. Ἐδῶ πού εἶναι τὰ νερά βαθειά εἶναι καὶ ἡ ἀκτὴ ἀπότομη.

Φθάνουν στὸν Ἄγ. Σωτήρα.—Βγαίνουν στὴ στεριά. Ὁ δάσκαλος πηγαίνει στὸ μνήμα τοῦ δασκάλου πού σκότωσαν οἱ Τούρκοι, ἀποκαλύπτεται μὲ σεβασμό. Τὰ παιδιά μιμοῦνται τὸ δάσκαλο.

Μ. 1 ὁμάδας. Παιδιά νὰ φτιάξωμε ἕνα στεφάνι νὰ τὸ βάλωμε στὸν τάφο ἀπὸ μέρος ὅλων τῶν παιδιῶν, γιὰ νὰ τιμήσωμε τὸν ἥρωα καὶ νὰ δοκιστοῦμε πὼς καὶ μεῖς θὰ δουλέψωμε τὴν πατρίδα μας μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις μας! — Γίνεται.—

Δ. Πᾶμε τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴν ἐκκλησία. Μπαίνουν μὲ σεβασμὸ καὶ κατάνυξη.—Δάσκαλος κάμνει τὰ παιδιά προσεχτικὰ στὰ μέρη τῆς ἐκκλησίας. (Παρατήρηση τῶν μερῶν, σύγκριση μὲ τὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ —καθορισμὸς τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ χωριοῦ.—

Στὰ παιδιά γεννιέται ἡ ἀνάγκη νὰ ψάλλουν ἕνα ἐκκλησιαστικὸ τροπάρι. Μὲ τὰ χέρια δεμένα, μπροστὰ στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ψάλλουν τὸ Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος ἰσχυρός.

Παιγνίδια στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησίας. Φαγητό. — Χορός.

Τὸ ἀπόγευμα ἐπιστροφή μὲ τὸν ἴδιο ἐνθουσιασμὸ καὶ τὴν ἴδια εὐχαρίστηση.

2 Ἡμέρα

Τὰ παιδιά ἔρχονται στὸ σχολεῖο μὲ ὑψωμένο τὸ διαφέρων καὶ μὲ ψυχικὴ ἱκανοποίηση ἀπὸ τὴ χθεσινὴ ἐκδρομὴ.

Δ. Χθὲς διηγήθηκε ὁ καλὸς καπετᾶν Θύμιος μιὰ ὁμορφὴ Ἱστορία. Μπορεῖ κανένα παιδί νὰ μᾶς τὴν διηγηθῆ. Τὶ ἦταν ἡ πατρίδα μας πρὶν νὰ σκλαβωθῆ στοὺς Τούρκους;

1 Μ. διηγεῖται ...

Δάσκαλος μὲ ἕνα σκιτσογράφημα καμωμένο ἀπὸ πρὶν μὲ χρωματιστὲς κιμωλίες, παρουσιάζει στὰ παιδιά τὶς χῶρες τοῦ ἐνετικοῦ κράτους.

1 Μ. Παρατηρεῖ. Τὸ ἐνετικὸ κράτος εἶχε στὴν κυριαρχία του ὅλα τὰ παράλια μέρη καὶ τὰ νησιά.

2 Μ. Φαίνεται τὶς χῶρες στὸ ἐσωτερικὸ δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὶς κυριεύσει γιὰτὶ δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὶς προστατεύη.

Δ. Δὲ μπορούσε ἄραγε καὶ κανένας ἄλλος ἐχθρὸς νὰ θέλῃ νὰ κυριεύσει τὰ παράλια μέρη τοῦ Ἑνετικοῦ κράτους;

3 Μ. Βέβαια οἱ τούρκοι.

4 Μ. Μπᾶ! οἱ Ἑνετοὶ εἶχαν πολλὰ καράβια καὶ ἦταν καλοὶ ναυτικοί.

5 Μ. Μποροῦσαν ὅμως νὰ ἔχουν τόσα καράβια γιὰ νὰ φυλάγουν ὅλα τὰ μέρη των;

Δ. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο σὲ ὅλα τὰ παράλια μέρη καὶ στὰ νησιά ἔχιζαν οἱ Ἑνετοὶ πελώρια κάστρα. Τέτοια κάστρα Ἑνετικά εἶναι ἀκόμη στὴν Πελοπόννησο καὶ στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Ἄ 1 Μ. τελειώνει τὴν διήγησή του. (Γίνεται ἐπανάληψη καὶ καταχώρηση περιληπτικὰ στὸν πίνακα, συμπλήρωση τῶν ἐπιγραφῶν, διόρθωση καὶ καταχώρηση στὸ τετράδιο ἐργασίας.)

Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο προχωροῦμε στὴ διήγησι ὅλης τῆς ἱστορίας.

Διακοπὴ τῆς ἐργασίας.

Ἔωρα ἀνάγνωσης. Ἀνάγνωση ἀπὸ τὰ δημῶδη κλέφτικα ποιήματα. «Σημαίνει ὁ θιὸς.»

Ἀνάγνωση καλλιτεχνικὴ ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ ἀπὸ δυὸ τρεῖς μαθητὰς, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔχουν κλειστὰ τὰ βιβλία των.

Δ. Τὶ ἐντύπωση σᾶς κάμνει αὐτὸ τὸ ποίημα;

1 Μ. Φαντάζομαι πόσο μεγαλόπρεπὴ θάταν μιὰ τέτοια λειτουργία!

2 Μ. Βέβαια ἀφοῦ καὶ ὁ θεὸς καὶ ἡ γῆς κ' ὁ οὐρανὸς σημαίνουν τὶς καμπάνες.

3 Μ. Μποροῦσε νὰ σημάνη ὁ Θεός;

4 Μ. Βέβαια δὲ θὰ σήμαινε ὁ Θεός.

Δ. Τόσο ἐπίσημη ἦταν ἡ λειτουργία στὴ πρώτη καὶ μεγαλύτερη ἐκκλησία τῶν χριστιανῶν πού ὁ ποιητὴς φαντάζεται τὸν θεό, τὴ γῆ καὶ τὸν οὐρανὸ νὰ σημαίνουν τὶς καμπάνες καὶ νὰ καλοῦν τοὺς χριστιανούς στὴ λειτουργία.

4 Μ. Βέβαια πολὺ ἐπίσημη καὶ μεγάλη λειτουργία ἀφοῦ στὴν ἐκκλησία αὐτὴ, τὴν Ἁγία Σοφία, ἦταν ἑξηνταδυὸ καμπάνες καὶ τὶς σήμαιναν 62 πατάδες μὲ τοὺς διάκους των.

5 Μ. Πόσο μεγάλη θὰ ἦταν ἡ Ἁγία Σοφία! τί πλοῦτο θὰ εἶχε μέσα! τί ὠραῖες εἰκόνες!

Δ. Ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ βλέπετε τὴν ἐπισημότητα τῆς λειτουργίας. Μ...

*Ανάπτυξη συναισθημάτων μὲ τὸ παράδειγμα-φυσικὰ

Δ. Διαβάστε τὸν 5 στίχο.

Μ. (Διαβάζει.) Πῶ! πῶ! Ὁ Πατριάρχης ψάλλει στὸ δεξιὸ μέρος καὶ ὁ Βασιληὰς στὸ ἀριστερό.

6 Μ. Πόσος κόσμος θάτρεξε νὰ ἀκούσῃ!—ἀφοῦ σ' ἐμᾶς λειτουργεῖ ὁ Δεσπότης καὶ τρέχει ὅλο τὸ χωριό!

7 Μ. Εἶδα μιὰ μέρα τὸ Δεσπότη νὰ λειτουργῇ! Τὶ ὁμορφα χροῦτὰ ροῦχα καὶ πόσο ὁμορφη κορῶνα φοροῦσε!

Δ. Γιὰ φαντασθεῖτε τί μεγαλεῖο θὰ ἦταν μέσα στὴν ἐκκλησιὰ μὲ τὸν Πατριάρχη χρυσοπυμένο, γύρω του δεσποτάδες παπάδες, διάκοι νὰ θυμιάζουν καὶ νὰ ἀκούεται ἡ γλυκεῖα φωνή του! Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ βασιληὰς μὲ κορῶνα καὶ σπαθί, μὲ πρίγκηπες, στρατηγούς!!!

7 Μ. Κύριε, ἡ καλύτερη θέση στὴν ἐκκλησιὰ μοῦ εἶπεν ὁ πατέρας μου εἶναι τὸ δεξιὸ μέρος. Γιατί ὁ βασιληὰς ψέλνει στὰ ἀριστερά;

Δ. Ὁ Πατριάρχης εἶναι ἀρχηγὸς ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὁ μεγαλύτερος κληρικὸς καὶ μέσα στὴν ἐκκλησιὰ ἀκόμη καὶ ὁ βασιληὰς δὲν ἔχει τόση δύναμη. Πῶς φιντάξεσθε τὶς ψαλμωδίες;

8 Μ. Βέβαια θὰ ἦταν οἱ καλύτερες ψαλμωδίες καὶ οἱ γλυκύτερες φωνές!

9 Μ. Ἦταν ὅμως πολλὸς κόσμος, ἄνδρες, γυναῖκες γέροι καὶ παιδιὰ καὶ δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ ἀκούσουν.

10 Μ. Μέσα τὸ ποίημα λέγει πῶς ἦταν τόση ἡ ψαλμωδία ποὺ ἐσεῖονταν οἱ κολόνες.

Δ. Διαβάστε τὸ στίχο. . Μ...

Δ. Ἐκείνη τὴ μεγάλη στιγμή ποὺ βγαίνουν τὰ ἅγια μυστήρια ἀπὸ τὸ Ἅγιο Βῆμα, ψάλλουν ἀπ' ἔξω οἱ ψάλτες τὸ Χερουβικό καὶ βγαίνει ὁ μέγας βασιληὰς, ὁ Θεός! ...

11 Μ. Τότε ποὺ ὅλοι οἱ χριστιανοὶ σκύβουν ταπεινὰ τὰ κεφάλια, σταυροκοπιοῦνται μὲ φόβο καὶ σεβασμό!

Δ. Ἐκείνη τὴ στιγμή μέσα στὴ μεγάλη ἐκκλησιὰ καὶ ἀνάμεσα στὶς ὁμορφες καὶ γλυκὲς ψαλμωδίες, πρὶν νὰ βγοῦν τὰ ἅγια Μυστήρια, ἀκούστηκε μιὰ θλιβερὴ φωνὴ ἀπὸ τὰ οὐράνια ἀπὸ στόμα ἀγγέλου!

12 Μ. Πέτε μας κύριε τί ἔλεγε ἡ φωνή;

1 Μ. Ἄς τὸ διαβάσωμε, τὸ λέγει τὸ ποίημα.

Δ. Διαβάστε τὰ λόγια τοῦ ἀγγέλου, στίχος. . . .

1 Μ. Διαβάζει ὡς «μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν».

Δ. Τὶ γίνεται τότε μέσα στὴν ἐκκλησιὰ;

3 Μ. Παύουν οἱ ψαλμωδίες, τὰ ἅγια χαμηλώνουν ἀπὸ τὰ μέτωπα τῶν δεσποτάδων, οἱ παπάδες παίρνουν τὰ ἱερὰ καὶ γίνεται σκοτάδι!

4 Μ. Τὶ κρῖμα! πόση λύπη θὰ νιώσαν οἱ χριστιανοὶ σὰν ἄκουσαν αὐτὴν τὴ πικρὴ προφητεία!

Δ. Ποιὰ; πῶς τὸ λέγει ὁ ποιητής; Μ. «γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ πόλη νὰ τουρκέψῃ». Δ. Ποιὰ εἶναι τὰ πιὸ ἱερά. τὰ πιὸ μεγαλύτερα ἅξιας ποὺ δὲν ἐπρεπε νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων; Μ... Δ. Διαβάστε ποιὰ συμβουλὴ δίνει ὁ ἄγγελος· στίχος. .

Μ. Διαβάζει. Μόν στεῖλτε...

Δ. Μόνον ὁ κόσμος ἄρα γε λυπήθηκε ἀπὸ τὴ μαύρη προφητεία; Τὸ λέγει τὸ ποίημα. Διαβάστε.

Μ. Διαβάζει. Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε... εἶναι ἀπαρηγόρητη. 2 Μ. Ὁ ἴδιος ὁ πονεμένος καὶ παραπονεμένος κόσμος τῆς δίνει παρηγοριά. Διαβάζει. «Σώπασε κυρὰ Δέσποινα καὶ μὴ πολυδακρύξεις πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας εἶναι»!

Δ. Διαβάστε τὸ ἀκόμη μιὰ φορὰ. Διήγησι περὶ. Συζήτηση πάνω στὸ πατριωτικὸ καὶ θρησκευτικὸ περιεχόμενον τοῦ ποιήματος—Βγαίνουν ἄξιες πατριωτικὲς καὶ θρησκευτικὲς—.

Δ. Αὐτὸ τὸ ποίημα ἔχει ὁμορφες φράσεις. ποιὲς σὰς ἀρέσουν καλύτερα; γιατί; Γλῶσσα βγαλμένη ἀπ' τὴ ψυχὴ τοῦ ποιητῆ.

Μ. Ποιὸς εἶναι ὁ ποιητής;

Δ. Δὲ ξέρομε τὸ ὄνομά του. Ὁ λαὸς μέσα στὸν πόνο του ποὺ ἔχασε τὴν πατρίδα του, τὴ λευθερίαν του καὶ τὴ θρησκείαν του τὸ ἔκαμε αὐτὸ τὸ ποίημα. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὁμορφα δημῶδη ποιήματα.

Καλὰ εἶναι νὰ τὸ ξέρετε ἀπ' ἔξω σὰν τὴ προσευχή σας.

Μ. Θὰ τὸ μάθωμε στὸ σπίτι.

Δ. Ἄλλη μέρα θὰ σὰς διηγηθῶ τί ἔπαθε τὸ καράβι ποὺ πῆρε ἀπὸ τὴν πόλιν τὴν Ἅγια Τράπεζα.

Διακοπὴ ἐργασίας—διάλειμμα.

Ἐπανάληψη τῆς ἐργασίας.

Δ. Ἀκούσετε ἓνα ὁμορφο τραγουδάκι ποὺ μᾶς λέγει γιὰ τὸν πόθο ποὺ εἶχαν οἱ σκλαβωμένοι Ἕλληνες νὰ ξαναπάρουν τὴν Πόλιν!

Ὁ Δ. τραγουδεῖ. «Ἐγὼ μόλα, ἔγινε λεία φύσηξε βορῆ, σπρῶξε κῆμα τὸ καράβι βόθηα Παναγιά. στὴν Ἅγια Σοφία νὰ

παίμε ἔγια μόλα γιά!!» κ.λ.π.

Τὸ τραγούδι ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸ δάσκαλο ὥσπου νὰ κατανοηθῆ ἢ μελωδία ἀπὸ τὰ παιδιά.

Ὑστερα ἀρχίζει ἡ τμηματικὴ ἐργασία πᾶνω στὸ τραγούδι.

Ὁ Δ. προσέχει στὴν καλὴ ἀπόδοση τῶν τόνων, χρωματισμὸ, ἀναπνοές, στάση τοῦ σώματος.

Κάθε τμημα πού ἐντυπώνεται ἀπὸ τὰ παιδιά, ἐνώνεται μετὸ προηγούμενο. Ἡ ἐργασία προχωρεῖ μέχρι βαθειᾶς ἐντύπωσης.

Στὰ σφάλματα ἐπιμένει ὁ δάσκαλος πὺ πολὺ.

Ὁμαδικὴ καὶ ἀτομικὴ ἀπόδοση τοῦ τραγουδιοῦ.

3 Ἡμέρα.

Παρουσιάζονται μερικὲς ἀπορίες.

1 Μ. Δὲν καταλαβαίνω γιατί ναυάγησαν τὰ τουρκικὰ καράβια μετὸ σβύσιμο τοῦ φάρου. Τὰ ἄλλα καράβια πού ταξιδεύουν στὸ πέλαγος στὴ σκοτεινὴ νύκτα, σὲ μακρυνὰ ἀπὸ στὴ στεριά μέρη ἔχουν φάρους καὶ φέγγουν;

Δ. Ὅχι δὲν ἔχουν φάρους, ξέρουν ὁμοῦ τὸ δρόμο τους. Ξέρουν ποῦ εἶναι μεγάλοι βράχοι μέσα στὴ θάλασσα καὶ τοὺς ξεφεύγουν.

2 Μ. Ἐκείνην τὴ νύκτα πού ναυάγησαν τὰ τουρκικὰ καράβια ἦταν σκοτεινὰ καὶ μεγάλη τρικυμία.

1 Μ. Θὰ ἤθελα νὰ μάθω πῶς βρίσκουν τὰ καράβια τὸ δρόμο τους καὶ πῶς ξέρουν τοὺς βράχους.

3 Μ. Θὰ ἔχουν χάρτες τῆς θάλασσας καὶ μέσα στοὺς χάρτες θὰ εἶναι σημειωμένοι οἱ βράχοι καὶ τὰ ρηχὰ νερά.

Δ. Ἔτσι εἶνε. Ὁ καπετάνιος ξέρει ἀπὸ τὸ χάρτη, ποῦ εἶναι βράχοι καὶ διατάζει τὸν τιμονιέρη νὰ ὀδηγήσῃ τὸ πλοῖο μακριὰ.

4 Μ. Μέσα στὴ θάλασσα πού δὲ φαίνεται τίποτε ἄλλο ἀπὸ οὐρανὸ καὶ θάλασσα, πῶς βρίσκει τὸ καράβι τὸ δρόμο;

Δ. Οἱ ἄλλοι μαθηταὶ τί λέν; μήπως ξέρουν;—Μ....

Δ. Πᾶμε μέσα στὸ ἐργαστήρι νὰ δοῦμε μήπως μάθουμε τίποτε;

Ὁ Δ. δείχνει μιὰ μικρὴ μαγνητικὴ βελόνη καὶ παραγγέλλει στὰ παιδιά νὰ παρατηρήσουν. καθορίζουν πῶς ὅσο καὶ νὰ τὴν μετακινήσουν, τὸ ἓνα τῆς μέρος στρέφεται στὸ βορρᾶ. Ἔτσι σχηματίζουν τὴν ἀντίληψη πῶς τὸ ἓνα ἄκρο τῆς μαγνητικῆς βελόνης δείχνει πάντοτε ποῦ εἶναι ὁ βορρᾶς. Τὰ παιδιά ἔχουν ἀκούσει γιὰ τὸ μαγνήτη.

Δ. Πολὺ σωστά οἱ ναυτικοὶ ἔχουν ἓνα ἐργαλεῖο πού τὸ λέν

ναυτικὴ πυξίδα; μέσα σ' αὐτὴν μιὰ μαγνητικὴ βελόνη κινεῖται ὀριζόντια καὶ δείχνει πάντα πρὸς τὸ βορρᾶ.

— Δείξτε ναυτικὴς πυξίδας καὶ ναυτικοῦ χάρτη μετὰ τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα.

Μ. Ἄν βρεθοῦμε σὲ κανένα ἄγνωστο μέρος καὶ ἔχομε μιὰ μικρὴ ναυτικὴ πυξίδα καὶ ἓνα χάρτη, δὲ μπορούμε νὰ χάσωμε τὸ δρόμο.— Ἰχνογράφηση κυκλικὴ τῶν τεσσάρων μερῶν τοῦ ὀρίζοντα καὶ τῶν ἀνάμεσα μερῶν, πᾶνω στὸν πίνακα:

Καταχώρηση περιληπτικὴ στὸ τετράδιο ἐργασίας.

Ἄνάγνωση ἀπὸ ἐκλεκτὰ τεμάχια καὶ ἀπὸ βιβλία τῆς σχολικῆς βιβλιοθήκης ταξιδιῶν, θαλασσιῶν περιπετειῶν, ναυαγίων.

Ἄπὸ τὴ μαθηματικὴ γεωγραφία.

Πάνω στὴ γεωγραφικὴ σφαῖρα οἱ παράλληλοι κύκλοι, μεσημβρινοί, τὸ γεωγραφικὸ πλάτος καὶ μῆκος, εὐρεση τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους καὶ μήκους ἐνὸς τόπου. (Ἐργασία μαθητῶν καὶ δασκάλου).

Λογαριασμοὶ μετὰ μοῖρες, μίλλια, ἀποστάσεις πόλεων, ταχύτητα καραβιῶν.

4 Ἡμέρα

Τὰ παιδιά ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ ταξεῖδι μετὰ τὰ καράβια.

Ἐκφορίζουν ἀπορίες.

1 Μ. Πῶς ταξίδευαν τὰ καράβια πρὶν νὰ βροῦν τὴν ναυτικὴ πυξίδα;

2 Μ. Τὴ μέρα ἂν χαλάσῃ ἡ πυξίδα, πῶς μπορούν μέσα στὴν ἀτέλειωτη θάλασσα πού δὲν ὑπάρχουν γνωστὲς στεριές νὰ ξέρουν πού εἶναι ὁ βορρᾶς;

3 Μ. Καὶ τὴ νύκτα;

Δ. Οἱ ναυτικοὶ μπορούν μετὰ ἄλλα ἐργαλεῖα νὰ βροῦν τὸν δρόμο τους: τὴ μέρα ἀπὸ τὴ θέση τοῦ ἡλίου. Τὴ νύκτα ξέρουν ἀπὸ ἓνα μικρὸ ἄστρο πού εἶναι ὁ βορρᾶς, γιατί ἐκεῖνο στέκει ἀδιάκοπα πᾶνω ἀπὸ τὸν βορρᾶ. Αὐτὸ τὸ ἄστρο τὸ λέμε πολικὸ ἄστρο. 3 Μ. Σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς τὸ δείξετε. (Δίνεται ὑπόσχεση). Δοκιμὲς μετὰ τὴν ναυτικὴ πυξίδα—χρησιμοποίηση τοῦ χάρτη. Καταχώρηση στὸ τετράδιο τῆς ἐργασίας. — Διᾶλειμμα.

Ἄνάγνωση ἀπὸ τοὺς μαθητὰς ἀπὸ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης καὶ ἀπὸ τὴν Ἱστορία τῆς ἐνετοκρατίας. Κατανόηση νέων λέξεων

στό τετράδιο τῆς ἐργασίας.

Οἱ μαθηταὶ ξαναγυρίζουν στὸν μάρμαπα Θύμιο.

1 Μ. Κύριε πῶς ζῆ ὁ μάρμαπα Θύμιος; δὲ φαίνεται πλούσιος ἄνθρωπος.

Δ. Ὁ μάρμαπα θύμιος παιδιὰ ἦταν μεγάλος καὶ πλούσιος· καπετάνιος, ναυάγησε ὅμως τὸ καράβι του καὶ ξέπεσε.

6 Μ. Τί δουλειὰ κάμνει τώρα;

Δ. Τώρα νοικιάζει τὴ βάρκα του σὲ ὄσους θέλουν νὰ κάμουν κανένα ταξειδάκι καὶ πηγαίνει καὶ στὸ ψάρεμα;

7 Μ. Κύριε, θέλαμε νὰ μάθουμε πῶς γίνεται τὸ ψάρεμα;

8 Μ. Ἐξέρω πῶς γίνεται· ρίχνουν στὴ θάλασσα πλεμμάτια ἀπὸ χοντρὸ καὶ γερὸ σπάγγο καὶ τὰ κρατοῦν ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας ὡς τὸν πάτο· ὅσα ψάρια μποῦνε μέσα στὰ πλεμμάτια ζητοῦν νὰ φύγουν, ἀλλὰ δὲ γωροῦν μέσα ἀπὸ τὶς τρύπες τῶν πλεμματιῶν καὶ τὰ σέρνουν οἱ ψαράδες μαζὺ μὲ τὰ πλεμμάτια ἔξω στὴ στεριά.

9 Μ. Τὰ μικρὰ ψαράκια;

10 Μ. Ἐκεῖνα ὅσα εἶναι πιὸ μικρὰ ἀπὸ τὶς τρύπες περνοῦν καὶ γλυτώνουν.

Δ. Καλά, ἔτσι εἶναι. Αὐτὸν τὸν τρόπον τοῦ ψαρέματος τὸν λένε τράτα.

10 Μ. Ἐγὼ ξέρω ἓνα τρόπο πὸν πιάνουν ψάρια, μὲ τὰ ἀγκίστρια.

11 Μ. Ἐγὼ εἶδα μιὰ μέρα ἓνα γέρο πὸν καθόταν πάνω σ' ἓνα βράχο καὶ κρατοῦσε ἓνα καλάμι· ἀπὸ τὸ καλάμι κρεμόταν μὲ ἓνα σπάγγο μέσα στὴ θάλασσα ἓνα σιδερένιο ἀγκίστρι καὶ πάνω του πιάνονταν τὰ ψάρια.

12 Μ. Πάνω στὸ ἀγκίστρι βάζουν ψωμάκια σκουλιακία, μικρὰ κομμάτια ψάρι.

Δ. Αὐτὰ τὰ λέμε δολώματα.—Γράφεται ἡ λέξη στὸν πίνακα.

12 Μ. Τὰ ψάρια θέλουν νὰ φᾶνε τὸ δόλωμα καὶ πιάνονται ἀπὸ τὸ ἀγκίστρι. Τραβάει ὁ ψαράς τὸ καλάμι καὶ πιάνει τὰ ψάρια.

Δείξη τοῦ ἀγκιστριοῦ—Δέσιμο τοῦ ἀγκιστριοῦ πάνω στὸ καλάμι.

Δ. Ναί· μὲ τὸ ἓνα ἀγκίστρι δὲ μποροῦν νὰ πιᾶσουν πολλὰ ψάρια. Ὑπάρχει ἓνα σχοινὶ μακρὸ πὸν κρέμονται πάνω του· στὴ σειρὰ πολλοὶ χοντροὶ σπάγγοι καὶ στὴν ἄκρη τους εἶναι ἀγκίστρια· πάνω στὸ σχοινὶ εἶναι φελοὶ δεμένοι.

1 Μ. Γιὰ νὰ κρατοῦν τὸ σχοινὶ στὴν ἐπιφάνεια.

Δ. Αὐτὸ τὸ λένε παραγάδι. Τὸ παραγάδι μὲ τὰ πολλὰ ἀγκίστρια τὸ ρίχνουν τὴ νύχτα καὶ τὴν ἄλλη μέρα τὸ σηκώνουν καὶ βρίσκουν πολλὰ ψάρια πιασμένα στὰ ἀγκίστρια.

Καταχώρηση εἰδῶν ψαρέματος στὸ τετράδιο ἐργασίας.

Μ. Κύριε μᾶς εἴπετε προχθὲς πῶς θὰ δοκιμάσουμε πόσο βαρεῖα εἶναι τὰ διάφορα ὑγρὰ καὶ στερεά. Τὰ παιδιὰ καθορίζουν μὲ βία τὸ νερὸ, πῶς τὰ σώματα ἔχουν δι' ἄφορο βάρος, ἀλλὰ εἶναι λαφρότερα ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ ἄλλα βαρύτερα.

Γραφὴ στὸν πίνακα τῶν διαφορῶν σωμάτων καὶ τοῦ βάρους των.— Καταχώρηση στὸ τετράδιο ἐργασίας κατὰ βαθμὸν βάρους.

Ξ Ἡμέρα.

Μ. Θέλουν νὰ ἀκούσουν τὴν ἱστορία τοῦ πλοίου ποῦ πῆρε τὴν Ἅγια Τράπεζα ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη

Δ. Διηγίεται (Κάμνει τὴν πρότυπη διήγηση). Ἀνάγνωση τοῦ σχετικοῦ δημοτικοῦ λογοτεχνήματος ἀπὸ βιβλία τῆς σχολικῆς βιβλιοθήκης. (Ἔργασία πάνω στὴν ἀνάγνωση ὅπως γινόταν καὶ στὶς προηγούμενες ἐνότητες).

Διακοπὴ τῆς ἐργασίας.

Ἀπὸ ἓνα ἀναγνωστικὸ κομμάτι βρίσκονται λέξεις θαλασσινές, γνωρίζονται, γίνεται ἡ ἐπεξεργασία τους, ἡ παραγωγή τους, γράφονται στὸν πίνακα, σχηματίζονται νέες προτάσεις μὲ τὶς νέες λέξεις σὲ διάφορους ρηματικούς χρόνους. Καταγραφή τῶν λέξεων στὸ τετράδιο τῆς ἐργασίας. Γραφὴ μιᾶς ἐκθεσης πάνω στὸ ναυαγισμένο πλοῖο μὲ τὴν Ἅγια Τράπεζα κατὰ ομάδας. Κριτικὴ τῶν ὁμάδων πάνω στὶς ἐκθέσεις.

Ἀσκήσεις στὸ ὑπαιθρο.

Β Ἡμέρα

Οἱ Μαθηταὶ ἔχουν πολλὰς ἀπορίες, γιὰ τὰ πλοῖα μὲ ὄλο τὸ βάρος των μποροῦν καὶ ταξειδεύουν.

1 Μ. Εἶδαμε στὴν ἐκδρομὴ πὸν κάμαμε, πῶς τὸ ξύλο εἶναι ἐλαφρὸ καὶ γι' αὐτὸ ἡ βάρκα ἀπὸ ξύλο δὲ βουλάει. Μὰ γιὰ τὸ μεγάλο σιδερένιο καράβι δὲ βουλάει, αὐτὸ δὲ τὸ καταλάβαμε.

2 Μ. Πᾶμε ἔξω στὸ μεγάλο λάκκο πὸν εἶναι γεμάτος νερὸ νὰ δοκιμάσουμε.

Γίνεται δοκιμὴ μὲ ξύλα πὸν ἐπιπλέουν, ρίχνουν πέτρες πὸν βουλᾶν, ρίχνουν ἓνα κομμάτι μολύβι πὸν βουλᾶ.

Δ. Μήπως ἂν δώσωμε στὸ μολύβι τὸ βαθουλωτὸ σχῆμα τοῦ
καραβιοῦ θὰ μπορούσε νὰ πλεύσῃ στὴν ἐπιφάνεια;

Ἐκείνη ἀπὸ μιὰ ομάδα ἀρχίζει ἢ δοκιμαστικὴ ἐργασία πάνω σὲ
κομμάτι ἀπὸ μολύβι ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὴ ἐργασία κατορθώνει
ἢ ἡ ομάδα νὰ δώσῃ στὸ μολύβι τὸ σχῆμα τῆς βάρκας. Ἄλλη
ομάδα ἐργάζεται νὰ κατασκευάσῃ διάφορα μέρη τῆς βάρκας.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας εἶναι πὼς τὸ κομμάτι τοῦ
μολυβιοῦ βουλοῦσε ὅταν ἦταν ἄμορφος ὄγκος, ἐπιπλέει ὅμως
τώρα ποῦ πῆρε τὴ μορφή τῆς βάρκας καὶ κατέχει πολὺ χῶρο.

Μὲ κατάλληλη ἐργασία τῶν παιδιῶν, μὲ δοκιμὲς καὶ ζυγι-
σεις βγαίνει ἢ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδη, ὁ νόμος τῆς ἄνωσης.

Γίνεται μετὰ τὴ διακοπὴ τῆς ἐργασίας ἀπὸ μέρους τοῦ
δασκάλου διήγησις γιὰ τὸν Ἀρχιμήδη, γιὰ τοὺς κόπους τοῦ
ὄσπου νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημά του.

Καταγραφὴ στὸ τετράδιο τῆς ἐργασίας.

Μαθηματικοὶ λογαριασμοὶ πάνω στὶς δοκιμὲς ποῦ ἔκαμαν
τὰ παιδιά γιὰ τὸ εἰδικὸ βάρος τῶν σωμάτων.

Τὸ νερὸ τῆς θάλασσας μπορεῖ νὰ ἀπασχολήσῃ πάλι τὰ
παιδιά. Κάποιο παιδί ἤπιε λίγο νερὸ ἀπὸ τὴ θάλασσα στὴν ἐκ-
δρομὴ καὶ τὸ βρῆκε πολὺ ἄλμυρό.

Τὰ παιδιά ὑποβάλλουν τὴν ἀπορία τους.

Δ. Βοηθεῖ τὰ παιδιά νὰ καθορίσουν τὸ περιεχόμενον τοῦ
νεροῦ τῆς θάλασσας. Γίνεται δοκιμὴ μὲ νερὸ θάλασσας καὶ
βγαίνει εὐκόλα πὼς μὲ τὴ θερμότητα ἐξατμίζεται τὸ νερὸ καὶ
μένει τὸ ἅλας.

Ἐτσι φθάνουν μόνα τῶν τὰ παιδιά μὲ τὴ δικὴ τους ἐργασία
στὴ σκέψῃ πὼς εἶναι δυνατὸν νὰ βγαίνῃ ἅλας καὶ μὲ τὴν θερμότη-
τα τοῦ ἡλίου.

Δ. Βεβαιώνει πὼς ὑπάρχουν τέτοια μέρη ποῦ τὰ λέμε ἄλυκτες
κ' ὑπόσχεται νὰ ὀδηγήσῃ τὰ παιδιά, ἂν μπορέσῃ σὲ τέτοια μέρη.

Μ. Κύριε μπορούμε καὶ μεῖς νὰ βροῦμε στὴ θάλασσα κα-
νένα μέρος, νὰ ἀφήσωμε νερὸ σὲ μιὰ βαθουλωτὴ πέτρα γιὰ νὰ
δοῦμε ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ πόσο ἅλας θὰ μείνῃ.— Συμφωνοῦν
νὰ γίνῃ δοκιμὴ σὲ ἄλλῃ ἐκδρομῇ.—Κλείνει ἢ ἐργασία πάνω σὲ
αὐτὴν τὴν ἐνότητα.

Πηγὲς ποῦ μᾶς βοήθησαν στὴ συγγραφὴ

τοῦ ἔργου εἶναι :

- 1 Die Arbeitsschule. Aus der methodischen Abteilung
des Leipziger Lehrervereins.
- 2 Begriff der Arbeitsschule. v. Kerschensteiner.
- 3 Freie geistige Schularbeit in Theorie und Praxis,
herausgeg. im Auftrag des Zentralinstituts für
Erziehung und Unterricht v. Gaudig.
- 4 Bilder aus der Praxis der Arbeitsschule. v. Otto
Erler.
- 5 Bilder aus der Praxis der Landschule, v. Otto Erler
- 6 Gesamtunterricht im 1 und 2. Schuljahr, herausgeg.
von Mitgliedern der methodischen Abteilung des
Leipziger Lehrervereins.
- 7 Schaffende Arbeit. v. Arno Schmieder.
- 8 Die redende Hand. v. Seinig.
- 9 Die Arbeitsschule. v. Sieber.
- 10 Sozialpaedagogik. v. Natorp,
- 11 Τὰ ἔργα τῶν παιδαγωγῶν Πισταλότση καὶ Ἐρβαρτ.
- 12 Δημοτικισμὸς καὶ παιδεία. Α. Δελμούζου.

ΣΕΛΙΔΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Είμαστε υποχρεωμένοι να ζητήσουμε συγγνώμη από τους αγαπητούς συναδέλφους, γιατί μέσα στο βιβλίο μας παρουσιάζονται αρκετά λάθη και γιατί γράφονται πολλές λέξεις της δημοτικής γλώσσας πότε με τη μία και πότε με την άλλη μορφή. Δυστυχώς ή έκτύπωση του έργου γίνηκε με πολλές δυσκολίες γι' αυτό δε μπορούσαμε να την παρακολουθήσουμε και να επιστατήσουμε στίς διορθώσεις.

Στόν παρακάτω πίνακα διορθώνουμε μόνον εκείνα τὰ μέρη πού ἄν μείνουν ὅπως εἶναι, δυσκολεύουν τὴν κατανόηση.

Σελ. 21	σειρά 10	ἀντί «ἂν ἐδῶ ἔχομε»	τὸ σωστὸ εἶναι «ἐδῶ ἔχομε»
» 32	» 16	» «οἱ πολλές μέσα»	» » «οἱ πολλές γνώ [σεις μέσα»
» 52	» 29	» «ἡ ἐπεργασία»	» » «ἡ ἐπέξεργασία»
» 48	» 8	» «οἱ ὄρες ἐργασίες»	» » «οἱ ὄρες ἐργα- [σίας»
» 66	» 13	» «κοινοτήτων»	« » «ομάδων»
» 77	» 19	» «καλλιτεχνίας»	» » «καλλιτεχνικῆς»
» 78	» 11	» «συλλογισμοί»	» » «συλλογισμούς»
» 98	» 17	» «διαβάζουν και»	» » «και διαβάζουν»

11/4.

ΔΡΑΧ. 40